

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MEKTEB-İ SULTANİ

Vahdettin ENGİN

MEKTEB-İ SULTANİ

1868'den 1923'e MEKTEB-İ SULTANİ

Vahdettin Engin

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

Editör

Hüseyin Onur Ercan

©Yeditepe Yayınları

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-5200-68-8

Yeditepe Yayınevi: 243

Araştırma-İnceleme: 203

Baskı Tarihi: Ocak 2016

Sayfa Düzeni

Burhan Maden

Kapak Tasarımı

Yazgül Pulat

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.

Gümüşsuyu Cad. No:3/2 - Topkapı / İstanbul

Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINLARI

Çatalçeşme Sok. No: 27/15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78

www.atacyayinlari.com / bilgi@atacyayinlari.com

online alış-veriş: www.kitapadresi.com

MEKTEB-İ SULTANİ

Vahdettin ENGİN

VAHDETTİN ENGİN

1956 Yarımcı/Kocaeli doğumlu. İlköğretimini Yarımcı İlkokulu'nda tamamladıktan sonra 1968 yılında Galatasaray Lisesi'ne girdi. 1977 yılında mezun oldu. 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'nü bitirdi. 1983 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu. 1986 yılında "Ahmed Rıza Bey ve Siyasi Faaliyetleri" konulu yüksek lisans tezini yaptı. 1992 yılında ise "Rumeli Demiryolları" konulu araştırma ile doktora çalışmasını tamamladı. 1995 yılında doçent, 2002 tarihinde profesör unvanını aldı. Halen Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak vazife yapmaktadır. Evli ve bir kız çocuk babasıdır.

Eserleri:

- *Rumeli Demiryolları*, Eren Yayınevi, İstanbul 1993.
- *Sadrazam Kâmil Paşa'nın Oğlu Hilmi Kâmil Bayur'un Galatasaray Lisesi Hatıraları*, Galatasaray Tarih Dergisi Yayını, İstanbul 1995.
- *Tünel*, Simurg Yayınevi, İstanbul 2000. (Türk Tarih Kurumu Ödülü)
- *Sultan Abdülhamid ve İstanbul'u*, Simurg Yayınevi, İstanbul 2001.
- *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- *Tünel'den Füniküler'e (Kabataş-Taksim)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- *Kurtlar Sofrasındaki Osmanlı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007
- *Vahdetin Engin-İlber Ortaylı- Erhan Afyoncu, Bir Dünya Başkenti Eminönü*, İstanbul 2008.
- *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*, İkinci baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.
- *Cumhuriyet'in Aynası Osmanlı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010
- *Pazarlık- II. Abdülhamid ile Siyonist Lider Dr. Theodore Herzl Arasında Geçen "Filistin'de Yahudi Vatani" Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010
- *İstanbul Tüneli, Henri Gavand'ın Tunnel de Constantinople Adlı Eserinin Çevirisi*, İETT yayını, İstanbul 2011.
- *İstanbul'un Atlı ve Elektrikli Tramvayları*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 2011.
- *Osmanlı Ticaret ve Sanayi Albümü*, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul 2011.
- *Hesaplaşma, Atatürk ve Muhalefet Arasındaki İktidar Mücadelesinde Son Hamle: İzmir Suikastı*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.
- *Asayiş, Sultan II. Abdülhamid'in İç Güvenlik Politikası*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013
- *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Tarihi Devamlılık*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2015.

İçindekiler

TAKDİM.....	IX
ÖNSÖZ.....	XI
YAZARIN ÖNSÖZÜ.....	XIII
KISALTMALAR.....	XXI
GİRİŞ: MAZİYE BİR BAKIŞ.....	XXIII

I. BÖLÜM1

MEKTEB-İ SULTANİ'NİN KURULUŞU1

1-Tanzimat Dönemi'nde Eğitim Anlayışı 1

2-Mekteb-i Sultani'nin Kuruluşu Amacıyla

Yapılan Faaliyetler6

3- Eğitime Başlama Hazırlıkları..... 18

4-Mekteb-i Sultani'nin Kuruluşuna Tepkiler26

5-Mekteb-i Sultani'nin Açılışı 38

6-Mekteb-i Sultani'de Yapılan Halka Açık Dersler49

7-İlk Yılın Bir Muhasebesi 51

8-Eğitimin Devamı55

9-Mekteb-i Sultani'deki Eğitimin İçeriği.....65

II. BÖLÜM83

1871-1880 ARASI 10 YILLIK DÖNEM.....83

1-Mösyö Salve'nin Müdürlükten Ayrılması ve

Vahan Efendinin Müdürlüğü 83

2-Mekteb-i Sultani'nin Gülhane'ye Taşınması95

3-Mekteb-i Sultani Hakkında Ortaya	
Çıkan Bir Polemik.....	102
4-Mekteb-i Sultani Bünyesinde Darülfünun-ı Sultani'nin	
(Galatasaray Üniversitesi) Kurulması	110
5-Beyoğlu'na Geri Dönüş	127
6-Mekteb-i Sultani Müdürü Yine Değişiyor	133
 III. BÖLÜM	149
UZUN SÜRE GÖREV YAPAN MÜDÜRLER DÖNEMİ.....	149
1-İsmail Bey'in Müdürlüğü	149
2-Abdurrahman Şeref Bey'in Müdürlüğü	189
3-Mekteb-i Sultani'de Büyük Yangın	224
 IV. BÖLÜM.....	237
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE	
SONRASINDA MEKTEB-İ SULTANİ	237
1-Üst Üste Gelen Müdür Değişiklikleri	237
2-Tevfik Fikret Bey'in Müdürlüğü	241
3-Tevfik Fikret Bey'in İstifası ve	
Öğrencilerin Boykotu	251
4-Mekteb-i Sultani Talebe-i Kadimesi Cemiyeti'nin	
(Galatasaraylılar Derneği) Kuruluşu	262
5-Meşrutiyet Döneminde Eğitim Programının	
Yenilenmesi	271
6-Yeni Nizamnamenin Muhtevası.....	324
7- Hanedan Mensupları Mekteb-i Sultani'de	337
8-Savaş Yılları	341
9-Vatan Uğruna Şehit Olan Galatasaraylılar	355
10-Mütareke Dönemi'nde Mekteb-i Sultani.....	358
11- Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne	371

V. BÖLÜM	375
MEKTEB-İ SULTANİ'DE GÜNLÜK	
YAŞANTI VE BAZI ANILAR	375
1- Mekteb-i Sultani'de Hayat Nasıl Geçerdi?	376
2- Müdür İsmail Bey	390
3- İkinci Müdür Mösyö D'Hollys	391
4-Jimnastik Öğretmeni Faik Bey	392
5-Bir Mekteb-i Sultani Öğrencisinin Gözü ile	
Tevzii Mükâfat Törenleri	394
6-Yıldız Sarayı'nda Sultani Talebesine Verilen İftar	396
7- Galatasaray Kulübü'nün Kuruluşu ve	
Galatasaraylılık	398
8-Mekteb-i Sultani Öğrencilerinin Futbol Aşkı	400
9-Yangın ve Beylerbeyi Günleri	402
10-Birinci Dünya Savaşı'ndan Bir Anı:	
Bedeli Çanakkale'de	407
11-Mütareke Döneminden Bir Anı: Mekteb-i	
Sultani'de Verilen Ziyafet	411
12-Kurtuluş Sonrasından Bir Anı: Refet Paşa'nın	
Karşılanması ve Mekteb-i Sultani'yi Ziyareti.....	414
13-Şiirler	421
SONUÇ.....	427
SONSÖZ.....	441
BİBLİYOGRAFYA	445

TAKDİM

Eğitim tarihi ve özellikle ortaöğretim ile ilgilenenlerin, araştırma yapmak isteyenlerin dikkatini çeken konulardan biri Galatasaray Lisesi ile ilgili yayınların aynı yapıya sahip diğer liselere oranla çokluğudur. Aslında ünlü Galata Sarayı'nın yüzlerce yıla uzanan kuruluşu, 1480'lerdeki efsanevi başlangıcı, kısa süreli kapanması hariç, üç yüz elli yıl Enderun Mektebi olarak faaliyet göstermesi, nihayet bu kurumların 1834'de kapatılması tarihi bir kesit içinde bilinmektedir. Bu konu eski müdürlerimizden Fethi İsfendiyaroğlu tarafından etraflı şekilde incelenmiştir. Daha sonraki yıllarda Galata Sarayı'na on yıl Tıp Fakültesi yerleşmiş, 1848'de çıkan yangında binaların yanıp kül olması sonucu tıbbiye başka yere taşınmıştır. Bu konuda da çeşitli yayınlar mevcuttur. Uzun süren bir tamir döneminden sonra değişik alanlarda kullanılmak istenen Galata Sarayı içinde nihayet 1868'de Mekteb-i Sultani veya 1923'ten günümüze devam eden adı ile Galatasaray Lisesi kurulur. Yeni kuruluş ile eskisi arasında sembolik de olsa bir ilişki mevcuttur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Galata Sarayı dönemine ait belirli statik bilgileri toplayan yayınlar mevcuttur.

Galatasaray'a ait yayın bolluğu, asıl lise kurulduğu dönemden itibaren başlar ve giderek artar. Bu kuruluş bizde Mühendisha-

neler, Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye gibi çağdaşlaşma atılımlarında etkili roller oynamış bulunmaktadır ve bugün de aynı istikamette gelişmektedir. Bir kaynakça oluşturacak bolluktaki yayınları iki bölümde değerlendirmek gerekir. Bunlardan bir gurubu lisede okuyan öğrencilerin eğitim yıllarına ait hatıralardır. Yüz yılı çoktan aşan bir süre içinde mezun veren bir okul için bu normaldir.

Bu yayınların ikinci gurubu ise Galatasaray Lisesi'nin memleketimiz kültürüne katkıları, eğitim modeli olarak etkisi, sosyal ve siyasi yönünün değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Engelhard'dan O. N. Ergin'e, H. Z. Ülken'den Lewis'e pek çok düşünürü alakadar eden yönü de budur. İşte Prof. Dr. Vahdettin Engin tarafından hazırlanmış olan elinizdeki kitap konuyu bu yönü ile ele alan önemli bir kaynak eserdir. Mesleği tarihçilik olan ve Galatasaray Lisesi mezunu Prof. Engin az sayıda araştırmacının yöneldiği zor ve özel bir beceri isteyen yolu seçmiş yani arşiv vesikalarına dayanarak 1868-1923 dönemini incelemiştir. Böylece Galatasaray olayını kültür tarihi açısından araştırmak isteyenlere önemli ve vazgeçilmez bir dayanak sağlamıştır.

Kendisini gönülden tebrik ederken kitabının önsözündeki bir satırını aktarmak istiyorum. O “Bu konuda hiç kuşkusuz başka araştırmalar da yapılacaktır.” demektedir. Bu görüşünü kendisine hatırlatır ve konu ile ilgili araştırmalarına devam etmesini dilediğimizi belirtmek isterim. Sevgi ve saygılarımla...

Prof. Dr. Aykut KAZANCIGİL

ÖNSÖZ

“Kişi kendini bilmek kadar irfan olmaz” düşüncesinin, toplumda ciddi bir tarih tabanına dayanması halinde anlam kazandığı açıktır. Başka bir deyişle toplumsal bilinç ve irfan, toplumun ancak kendi tarihine dayanarak ortaya çıkmaktadır.

Rahmetli coğrafya hocamız Macit Arda “Sadece bilinçli sevgi, anlamlı ve değerlidir.” derdi. Toplumsal bilinci kaynağı tarih, geçmişteki olay ve değerlerin oluştukları süreçler içinde tüm ayrıntının ortaya konmasını gerektirir. Böylece, “şeytanın ayrıntıda gizlendiği” gerçeği, toplum ve yaşamın değerlendirilmesinden başka, ileriye dönük perspektiflere de olanak verir. Bu sayede toplumsal hedef ve yöntemler saptandıktan başka, girişimlerin başarı şansı da çok artar.

İlk kez inşaat alanındaki yatırımlarımızın tarihsel serüvenleri üzerindeki eserleri ile tanıdığım yazarın yabancı (batı) dilleri yanında, Osmanlıca ve eski Türkçe’ye egemen olması, tarih sürecindeki ayrıntılar üzerinde kapsamlı araştırmalar yapmasına olanak vermekte, bilimsel kişiliği de bunların nesnel (gerçekçi) ve güvenilir biçimde değerlendirilmesini sağlamaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar, bugünkü Galatasaray Lisesi’nin temelini oluşturan “Mekteb-i Sultani 1868-1923” kitabıyla, Ga-

latasaray topluluğunun ilgili Kurum çerçevesinde gerçek anlam ve kapsamda nesnel (objektif) bir tarih eserine kavuştuğunu düşündürmektedir. Eser, Türk eğitim tarihinde -o günün koşulları içinde- yapılan çok önemli bir atılımın örnek ve deneyimlerini, tüm eğitimcilerimiz, sosyal politikacılarımız, hatta AB kapısındaki siyasetçilerimize birçok yararlı derslerle sunmaktadır.

Ayrıca, her yabancı dilin bir insan, bir yeni (ek) kültür anlamına geldiği ve yeni (genel) kültürün (tarih, felsefe, edebiyat) insanın ufkunu bir o kadar genişlettiği, bu çerçevede başkaları ile iletişim olanağını arttırarak, özgüven ve özbilincini güçlendirdiği; bu sonuncusunun ise bilinçli (yüksek) vatan ve ulus sevgisi kazandırdığı gerçeği dikkatlerden kaçmamalıdır. Eser, Osmanlı'nın son (acı) döneminde bu hususları kanıtlayan örnekler verirken, Tanzimat'tan başlayarak devleti kurtarmak için girişilen hümanist ve evrensel bir eğitim devriminin okul ve okul sonrası başarılarını açıklamaktadır. Nitekim bugün Avrupa da AB düzeyinde benzer senteze dayalı bir düzene ulaşmaya çalışmaktadır.

Kuşkusuz Galatasaray Lisesi ile ilgili geleneğin, onunla aynı adı taşıyan spor kulübü ve derneklerin kimlik ve başarılarına da katkıda bulunduğu gerçeği karşısında kitap, bunları aşmak isteyenlere de önemli ipuçları verecek niteliktedir. Alınacak sonuçlar, Türkiye'nin yararına olacaktır.

Prof. Dr. Vahdettin Engin'i bu eseri nedeni ile kutluyor, kendisinin daha nice çalışmaları ile insan ve toplumumuza aralıksız ışık tutmasını diliyorum.

Prof. Dr. Doğan SORGUÇ

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) ülkemizin en köklü eğitim kurumları arasında yer alarak çok önemli işlevler görmüş; yetiştirdiği öğrenciler her alanda başarılı insanlar olarak ülkeleri için yararlı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Zaten lisenin kuruluş amacı da buna yöneliktir. Batıya açılan pencere olarak nitelendirilen bu okulumuz, modern eğitimin ülkemizde yerleşmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Galatasaray Lisesi bu tarihi ve önemli işlevini halen de sürdürmektedir.

Ülke çapında sahibi bulunduğu önemli yer nedeni ile bu köklü kuruluşun tarihçesinin hazırlanmasına şimdiye kadar bir kaç defa teşebbüs edilmiştir. Buna karşın, şimdiye kadar tam anlamıyla belgelere dayalı bir tarihçe ortaya konulmuş değildir. Galatasaray Lisesi hakkında şu ana kadar yazılan bir kaç makale yanında, belirli dönem mezunlarının tanıtıldığı kitaplar yayınlanmış, bazı eserler de sadece kuruluş dönemine yer vermişlerdir. Bu çerçevede öncelikle zikredebileceğimiz eserler şunlardır: Adnan Şişman, *Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları*, İstanbul 1989; De Salve, "L'Enseignement En Turquie Le Lycée Impérial de Galataséraï", *Revue des deux Mondes*, Septembre-Octobre 1874; İhsan Sungu, "Galatasaray

Lisesi'nin Kuruluşu", *Belleten*, yıl 1943, sayı 28; Ziyad Ebuzziya-Sahir Kozikoğlu, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul bty; Suat Aray, *Bir Galatasaraylının Hatıraları*, İzmir 1959; Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1954; Mehmet Ziya, *Mekteb-i Sultani*, İstanbul 1334 (50. kuruluş yıldönümü münasebetiyle yayınlanmıştır); Muhittin Sandıkçioğlu - Ferruhzat Turaç, - Vefa Semenderoğlu, *Galatasaray Lisesi Mekteb-i Sultani "1868-1968"*, İstanbul 1974 (100. kuruluş yıldönümü münasebetiyle yayınlanmıştır); Nejat İren, *1922-1934 Galatasaray Tarihçesi 1934 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul 1989; Vefa Semenderoğlu- Osman Tanburacı, *Dünden Bugüne Galatasaray*, İstanbul 1997; Vefa Semenderoğlu- İzzeddin Çalışlar, *Ortak Bellek 1948 Yılı Galatasaray Lisesi Mezunlarına 50. Yıl Hatırası*, İstanbul 1998; Necati Aydın, *İmparatorluğun Cumhuriyet Kapısı*, İstanbul 1999.

Bunlar arasında Adnan Şişman'ın kitabı, özellikle Fransız arşiv kayıtlarına dayanarak, mektebin kuruluşu ve ilk üç yılı üzerinde bilgi vermektedir. Salve'nin makalesi de, mektebin ilk müdürü olması nedeni ile dikkate değer olup, müdürlük yaptığı yıllardaki gelişmelere değinmektedir. İhsan Sungu makalesinde, Salve'nin yazdıklarına dayanarak kuruluş dönemini anlatmıştır. Ziyad Ebuzziya ve Sahir Kozikoğlu'nun birlikte hazırladıkları eser çok geniş kapsamlı olmakla beraber, bir tarihçeden öte, mezunlara ve çeşitli anılara ağırlık vermiştir. Suat Aray'ın anıları Meşrutiyet Dönemi için önemli bir kaynaktır. İsfendiyaroğlu ise Galata Sarayı binasının Enderun Mektebi olarak kullanıldığı dönemlere yer vermiştir. İsfendiyaroğlu kitabını dört cilt olarak yazmayı düşünmüşse de sadece birinci cildini tamamlayabilmiştir. 50. ve 100. kuruluş yıldönümleri vesilesi ile çıkarılan iki eser de tam anlamıyla bir tarihçe olmayıp, daha çok idari kadro ile öğretmen kadrosunun ve mezunların tanıtılması amacına yöneliktir. Ayrıca Nejat İren ve Vefa Semenderoğlu ile Necati Aydın'ın çalışmalarını

da bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Yıl sonlarında yapılan mezuniyet törenlerinde ödül kazanan başarılı öğrencilerin liste halinde yer aldığı kitapçıklar olan *Mekteb-i Sultani Tevzi-i Mükâfat Cetvelleri* de sözü edilmesi gereken kaynaklar arasındadır. Bu cetvellerin 1874-1915 yılları arasında düzenli olarak hazırlandığı bilinmekle beraber günümüzde tamamını temin etmek mümkün görünmemektedir.

Bu eserler yanında, başlangıçtan günümüze Mekteb-i Sultani ve Galatasaray Lisesi mezunlarının yer aldığı, Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Tahsin Berküren tarafından hazırlanmış (*Galatasaray Lisesi Mezunları 1871-1996*, İstanbul 1997) başlıklı çalışmayı da önemle zikretmek gerekir. Bu eserde mezunların, sınıflarına, soyadlarına, okul numaralarına göre ayrı ayrı dökümleri yapılmış ve bunların mensup olduğu meslek dallarının da profili çıkarılmıştır. Eser bu yönüyle önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Bütün bu eserler değerli ve önemli çalışmalar olmakla birlikte Mekteb-i Sultani döneminin bütününü aydınlatmak için tek başlarına yeterli değildirler. Esas itibariyle, Mekteb-i Sultani'nin kuruluş yılı olan 1868'den başlayarak, Galatasaray Lisesi adını aldığı 1923 yılına kadar olan gelişmeleri ele alan bir esere duyulan ihtiyaç ortadadır. İşte bu noktadan yola çıkarak Mekteb-i Sultani'nin tarihçesini hazırlamayı gerekli gördüm. Çalışmamın ana kaynağını Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri oluşturmuştur. Osmanlı Arşivi'nde, konu ile direkt bağlantılı Maarif Nezareti belgelerinin henüz tasnif edilmemiş olması aslında önemli bir eksikliktir. Bununla beraber, tasnif edilmiş bulunan vesikalardan çok önemli bilgiler sağlanmıştır. Bu çerçevede, başta Maarif olmak üzere, Dâhiliye, Hariciye, Meclis-i Mahsus, Şura-yı Devlet İradeleri, Hususi İradeler ve Dosya Usulü İrade Tasnifi incelenmiş, ayrıca Meclis-i Vükelâ Mazbataları, BEO Maarif Gelen Giden Defterleri, Ayniyat Defterleri ve Yıldız Tasnifi çalışmam için en önemli kaynakları oluşturmuştur.

Arşiv belgelerinin yanı sıra, 1868 yılından başlamak üzere, yaklaşık 55 yılı kapsayacak bir şekilde, dönemin Osmanlı basını gözden geçirilmiştir. Ayrıca Galatasaray Lisesi Kütüphanesi ve Galatasaray Müzesi'nde de mevcut olan kaynaklara başvurulmuştur. Mekteb-i Sultani'nin 1907 yılında geçirmiş olduğu büyük yangın, lise kütüphanesi ve arşivinin tamamen yanmasına yol açtığından, bu arşivden yararlanma imkânından yoksun kalınmıştır.

Çalışmam sırasında yıl yıl öğretmen kadrolarının tespitinde bir hayli zorlandığımı belirtmem gerekir. Bu bakımdan öğretmenlerin listesinde bazı eksikliklerin bulunması doğaldır. Mezun listelerini oluştururken işim daha kolay olmuştur. Zira Aykut Kazancıgil'in yukarıda sözünü ettiğim çalışması temel alınmıştır. Mezunlarla ilgili diğer bir husus da kitapta bunlara ne şekilde yer vereceğim konusu olmuştur. Bilindiği üzere, Mekteb-i Sultani mezunlarının hemen tamamı hayatta kendi alanlarında başarıyı yakalamış insanlar oldukları gibi, büyük çoğunluğu da ün sahibi idiler. Bütün bu kişileri tanıtmaya kalkmak muhtemelen ayrı bir cilt yazmayı gerektirecekti. Aralarından seçim yapılması halinde ise, yer vermediklerime haksızlık etmiş olacaktım. Bu bakımdan mezunların yıllar itibariyle listesini vermekle yetinmeyi gerekli gördüm. Çalışmamda kullandığım kaynakların ve metni zenginleştirmek amacıyla yer verdiğim görsel malzemenin mümkün olduğunca orijinal ve daha önce kullanılmamış olmasına gayret ettim. Bununla beraber, özellikle fotoğraflarda bu orijinalliği yakalamanın mümkün olmadığı takdir edilecektir. Dolayısı ile temin edebildiğim kadarıyla Mekteb-i Sultanili yılları zihinlerde canlandırmaya yarayacak fotoğraflara kitapta yer vermiş bulunuyorum.

Konu ile ilgili kaynakları gözden geçirdiğim sırada bazı eserlerde Mekteb-i Sultani'ye dair yanlış bilgiler verildiğini, bazılarında ise mektebin haksız diyebileceğim tarzda eleştirildiğini gözlemledim. Bunları tek tek ele alıp düzeltmek mümkündü.

Fakat buna gerek duymadım. Bunun yerine, sonuç bölümünde, Mekteb-i Sultani'nin Türk eğitim tarihindeki yerini ve taşıdığı tartışılmaz önemi vurgulamakla yetindim.

Bu çalışmada, 134 yıllık bir maziye sahip olan Galatasaray Lisesi'nin sadece Mekteb-i Sultani dönemini ele aldım. Cumhuriyet Dönemi'ndeki gelişmeler için ayrı bir çalışmaya ihtiyaç olduğu tabiidir ve yapılmalıdır. 1868 öncesinden ise çok kısaca söz edilmiştir. Esas itibariyle, önceki yıllarda aynı binada eğitim vermiş olan okullarla Mekteb-i Sultani arasındaki bağ sembolik mahiyettedir. Bu dönemlerdeki gelişmeleri Fethi İsfendiyaroğlu geniş kapsamlı olarak ele aldığından ayrıca üzerinde durmayı gerekli görmedim.

Bu kitabı hazırlamak hiç de kolay olmadı. Uzun yıllara yayılan bir araştırma sürecine ihtiyaç duydum. Bu dönemde kaynaklara ulaşma açısından çok zorlandığım anlar oldu. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler, çalışmamın en önemli kaynakları oldu ve bunlardan yararlandım. Bununla birlikte konu ile doğrudan ilgili kurum olarak, Maarif Nezareti belgelerinin derli toplu bir tasnifinin bulunmamasının eksikliğini hep hissettim. Zira zaman zaman ortaya çıkan bazı kopuklukların giderilmesi, ancak söz konusu nezaret belgelerinin değerlendirilmesi ile sağlanabilecekti. Maalesef bu imkânı bulamadım. Bu arada bazı kopuklukların giderilebilmesi hususunda Galatasaray Lisesi arşivinden yararlanabileceğimi düşündümse de bu düşüncemde daha sonra hayal kırıklığına uğradım. Okulun geçirdiği yangın yüzünden, maalesef belgelerin tahrip olduğunu ve arşivde kullanmaya değer malzeme bulunmadığını saptadım. Buna karşı, lise kütüphanesinde bulunan basılı kaynaklardan yararlanabildim.

Sözünü ettiğim kopuklukları kısmen giderebilmek için, dönemin Osmanlı basınına da gözden geçirdim. Gazete haberleri arşiv belgelerinde rastlanmayan bilgileri vermekteydi. Nitekim Mekteb-i Sultani'ye dair haberler -özellikle kuruluş yıllarında-

yaşanan tartışmalara bağlı olarak sık sık gazete sütunlarında yer almıştır. Gazetelerde ayrıca, daha çok diploma ve ödül dağıtım törenlerinden bahseden haberlere yer verilmiştir. Bununla beraber, Mekteb-i Sultani’de yaşanan her gelişmenin basına yansması söz konusu olmadığından, gazete haberlerinden elde edilen bilgiler de sınırlı kalmıştır. Kitapta bu zorluklar elden geldiği ölçüde aşarak derli toplu bir çalışmanın hazırlanmasına gayret edilmiştir.

Kitapta Darülfünun-ı Sultani konusuna kısa da olsa yer vermeyi gerekli gördüm. Zira, Mekteb-i Sultani bünyesinde kurulan ve mezun olan öğrencilerin yüksek öğrenimlerini sürdürebilecekleri bir üniversite olarak düşünülen Darülfünun-ı Sultani, bu işlevini bir süre yerine getirmiş ve bu suretle, ilk, orta ve yüksek öğretimi kapsayacak şekilde entegre bir eğitim kurumu oluşturulmuştur. 7-8 yıllık bir eğitim döneminin ardından faaliyetlerine son veren ve üç fakültesi ile modern anlamda bir üniversite sayılabilecek nitelikteki Darülfünun-ı Sultani konusunda bilgiye ulaşmak da çok güç olmuştur. Bu konuda yapılan tek derli toplu çalışma, Ekmelettin İhsanoğlu’nun hazırladığı “Darülfünun-ı Sultani” (*Belleten*, sayı 218) başlıklı makaledir. Bu makaleden, diğer bazı kaynaklardan ve Osmanlı arşivinden derleyebildiğim bilgilerle, Darülfünun-ı Sultani konusuna da kitap içinde yer verdim. Bununla birlikte, aynı konuda daha kapsamlı çalışmalar yapılması gereğini vurgulamak istiyorum.

Mekteb-i Sultani tarihçesi gibi dev büyüklükte bir konunun altından tek başıma kalkamayacağımı düşünerek her zaman desteğe ihtiyaç duydum. Bu açıdan özellikle ve öncelikle, Galatasaraylı büyüğüm, 1950 mezunu Sayın Prof. Dr. Doğan Sorguç’un teşvik ve yardımlarını belirtmem gerekir. Kendisinin meslekten bir tarihçi olmamasına rağmen bana olan katkılarını ifadede kelimeler bulmakta zorlandığımı söyleyebilirim. Doğan Sorguç, bir kültür hizmeti olarak bu çalışmanın ortaya çıkması için olağanüstü çaba göstermiş, değerli vakitlerini bana ayırmaktan hiçbir

zaman kaçınmamıştır. Kendisi ile saatlerce süren görüşmelerimiz esnasında, büyük bir coşku ile nelerin nasıl yapılması gerektiğini bana anlatması hafızamdan hiç silinmeyecek tatlı anılar olarak kalacaktır. Doğan Ağabey bana yalnız yol göstermekle kalmamış, çalışmamı baştan sona okuma lütfunda bulunarak değerli önerileri ile yönlendirmiş ve kitabıma takdim yazısı yazmak inceliğini göstererek beni onurlandırmıştır. Bütün bu nedenlerle, kendisine sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunmak, benim için öncelikle yerine getirilmesi gereken bir borçtur. Aynı kapsamda, manevi desteğini hep yanımda hissettiğim Galatasaraylı büyüğüm, İzmir Galatasaraylılar Derneği eski başkanı, 1951 mezunu Sayın Ertuğrul Ergir'e de teşekkür ediyorum.

Çalışmama önemli katkıda bulunanlar arasında 1948 mezunu Sayın Prof. Dr. Aykut Kazancıgil'e de özel bir yer vermem gerekmektedir. Sayın Kazancıgil değerli tavsiyeleri ve bazı kaynak önerileri ile çalışmamın son şeklini almasına yardımcı olmuş, bunun yanında kitabıma takdim yazısı yazmak lütfunda bulunmuştur. Kendisine minnettarım.

Galatasaray Lisesi'ne beraber başladığımız yıldan beri (1968) en değer verdiğim arkadaşım ve dostum Ahmet Halûk Dursun'a da çalışmama yaptığı katkı nedeniyle sonsuz teşekkür borçluyum. Liseyi bitirdikten sonra Halûk Dursun ile dostluğumuz sürerken kendisi ile aynı zamanda meslektaş da olduk. Dolayısı ile sevgili arkadaşım, bir tarihçi gözü ile çalışmamı değerlendirdi ve ulaşamadığım kaynakların temininde bana yardımcı oldu.

Galatasaray Lisesi Kütüphanesi müdürü Sayın Celâlettin Kişmir Bey, her kütüphaneye gidişimde bana yardımcı olabilmek için çırpındı. Bana, kütüphanede mevcut her türlü kaynağı sağladı. Ayrıca Galatasaray Eğitim Vakfı'ndan Birol Biçer Bey de elinden gelen hiçbir yardımı esirgemedi. Bu nedenlerle Celâlettin ve Birol Bey'e ayrı ayrı teşekkür ediyorum.

Yapmış olduğum bu araştırmanın günümüzde bir boşluğu doldurduğu inancı içinde olmakla birlikte, eksiksiz olduğunu düşünmüyorum. Esas itibariyle, Galatasaray Lisesi tarihinin çok daha fazla araştırmaya konu olması doğaldır. Dolayısı ile bu doğrultuda yapılacak diğer araştırmaların bu değerli eğitim kurumumuzun tarihini zenginleştireceğine inanıyor ve araştırmacılara bu yolda başarılar diliyorum.

Prof. Dr. Vahdettin Engin

KISALTMALAR

- a. e. Aynı Eser
BEO Bâbîâli Evrak Odası
Bk. Bakınız
BOA *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*
c. Cilt
DİA Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DUİT Dosya Usûlü İrâde Tasnifi
İ. DH. İrâde Dâhiliye
İ. HR. İrâde Hâriciye
İ. Hus. İrâde Hususi
İ. MM. İrâde Meclis-i Mahsus
İ. ŞD. *İrâde Şura-yı Devlet*
MV *Meclis-i Vükela Mazbatası*
OTAM *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi
Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*
s. Sayfa
ŞD Şura-yı Devlet Evrakı
Y. A. Res Yıldız Tasnif Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y. Mtv. *Yıldız Tasnifi Mütevenni Maruzat Evrakı*

GİRİŞ: MAZİYE BİR BAKIŞ

Galatasaray Lisesi Beyoğlu'nun tam ortasında ve en güzel yerinde kurulmuş bir müessesedir. Lisenin bulunduğu bina 1481 yılından beri Galata Sarayı olarak bilinmektedir. Bu dönemlerde Galata, Haliç ağzından Boğaziçi istikametine doğru uzanan, çok sık binalı, çok dar sokaklı, son derece işlek ve canlı bir ticaret merkezi idi. Bu limanın deniz kıyısı da, kara tarafı da yüksek ve kalın duvarlarla kaplı idi. Cenevizlilerin yapmış olduğu Galata Kulesi de bu surların içinde ve en üst kısmında bulunuyordu. Galata surlarının dışında kalan kısımlar, bütün Beyoğlu sırtları ve platosu o dönemlerde boş araziden ibaretti. Buralarda ve bütün yamaçlarda tarlalar, bağlar, bahçeler, ağaçlıklı ve sık fundalık yerler ve korular vardı. Sözüünü ettiğimiz bu korularda, Sultan II. Bayezid (1481-1512) tahta çıktığı yılın sonbahar aylarında bir av partisi düzenlemişti. Rivayete göre, av dönüşü Beyoğlu sırtlarından Tophane'ye doğru inerken sultanın gözüne bir kulübe çarpmıştı. Dinlenmek amacıyla bu kulübeye giden II. Bayezid, burada yaşayan ve nadide güller yetiştirdiği için Gülbaba olarak tanınan bir ihtiyarla karşılaşmıştır. Sultan, Gülbaba'nın ikramından ve sohbetinden çok hoşlanınca, kendisinden bir isteğinin olup olmadığını sormuştur. Gülbaba da padişaha, şu anda lisenin bulunduğu Beyoğlu sırtlarını göstererek, orada bir mektep yapıl-

ması isteğinde bulunmuştur. Bu suretle Galata Sarayı adı verilen bina yapıldığı gibi, o zamanların usulünce gayet muntazam ve herkesçe takdir edilen bir mektep açılmıştır¹.

Mektep, otuz bin zirâ'dan fazla bir alanın etrafı duvarlarla çevrilmek suretiyle inşa edilmiştir. Mektepte bir cami, ikişer yüz kişiyi barındırabilecek büyüklükte üç koğuş, üç hamam, zabıta dairesi ve bir mutfak da yapılmıştır. Daha sonra bir Galata Sarayı ağası tayin edilip, devşirme çocuklardan kabiliyetli birkaç yüzü kişi seçilerek mektebe getirilmiştir. Bunlara ders vermek üzere, öncelikle Gülbaba hoca olarak vazifelendirildiği gibi, Arapça, Farsça, okuma, güzel yazı ve mûsikî dersleri için de ayrı ayrı hocalar görevlendirilmiştir. Sultan II. Bayezid, Galata Sarayı'ndaki hocaların seçimini yaptığı gibi, öğrenciler için gerekli tahsisatları ayırmış, mektebin nizamını da kendisi belirlemiştir. Ağaların en eskisi Oda kethüdası, diğerleri Odabaşı, Nöbetçi başı, Hamamcı ve Başeski olarak adlandırılıp, her koğuşa silsileye göre birer zabıt tahsis edilmiştir. Böylece Galata Sarayı Enderun Mektebi oluşturulmuştur².

O dönemlerde Saray mekteplerindeki sınıflara derslane veya sınıf yerine hane veya oda deniyordu. Tahsil müddeti ise altı ilâ on dört yıl arasında değişebiliyordu. Bu duruma göre Galata Sarayı mektebinde birinci sınıfa tekabül eden Küçük Oda'da talebeler iki-üç sene çeşitli dersler ve sanatlar öğrendikten sonra, bilgi ve kabiliyetlerini ispat edebildikleri takdirde Orta Oda'ya geçebiliyorlardı. Burada da yine iki-üç yıl okuyup, daha üstün bilgiler

1 Fethi İsfendiyaroğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1954, s. 21-23, 56-59.

2 Mehmet Ziya, *Mekteb-i Sultanî*, İstanbul 1334, s.16. Mekteb-i Sultanî'nin kuruluşunun ellinci yılı münasebetiyle hazırlanan ve mektebin kısa bir tarihçesine yer verip, başta müdürler olmak üzere mektebe hizmeti geçmiş olanları tanıtan bu eser bundan sonra kısaca *50. yıl* olarak zikredilecektir.

kazanıp, üst sınıfın derslerini takip edebilecekleri sabit olunca Büyük Oda'ya, yani son sınıfa terfi ediyorlardı³.

II. Bayezid tarafından kurulan Galata Sarayı mektebi 1481 yılından 1868'e kadar muhtelif değişiklikler geçirmiştir. Mektep Kanuni Sultan Süleyman devrinden sonra bir süre ihmal edilmiş, Sultan III. Ahmed döneminde, 1715 yılında tamir edilmiş ve Saray mektebi olarak vazife görmeye devam etmiştir. Sultan I. Mahmud 1741 yılında mektepte ıslahat gerçekleştirdiği gibi, Fatih ve Ayasofya kütüphaneleri ayarında bir kütüphaneyi de mektebe kazandırmıştır. Yenilikçi padişah III. Selim 1789'dan 1807'ye kadar süren saltanatı boyunca mektebin faaliyete devamı konusunda büyük gayret göstermiştir. Sultan II. Mahmud da Galata Sarayı mektebine önem vermiştir. Mektep II. Mahmud devrinde Tophane yangınında yanmış, yeniden inşası için Defterdar Hacı Yusuf Efendi görevlendirilmiş ve bina 1819 yılında ahşap olarak inşa edilmiştir. 1838 yılına kadar Tıbhane mektebi olarak hizmet veren bina ikinci bir yangın geçirince, Sultan Abdülmecid döneminde yeni bir inşaat başlatılmış ve kârgir olarak yapılan bina 1862 yılında Sultan Abdülaziz zamanında hizmete girmiştir⁴. Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi) açıldığı esnada binada tıbbiye öğrencileri eğitim görmekteydiler⁵.

3 İsfendiyaroğlu, *a. e.* , s. 90.

4 *Galatasaray Lisesi "Mekteb-i Sultanî" 1868-1968*, İstanbul 1974, s.13. Galatasaray Lisesi'nin yüzüncü kuruluş yıldönümü vesilesi ile yayınlanan bu eser, Muhittin Sandıkçioğlu, Ferruhzat Turaç ve Vefa Semenderoğlu'ndan oluşan bir tertip heyeti tarafından hazırlanmıştır. Eserde kısaca mektep tarihçesinden söz edilmiş, daha sonra da o yıla kadar olan dönemde hizmeti geçen idareci ve öğretmenler tanıtılmış, ayrıca mezun öğrencilerin isimlerine yer verilmiştir. Bundan sonraki bahislerde bu eseri zikrederken kısaca *100. yıl* olarak nitelendireceğiz.

5 Tıbbiye Mektebi hakkında geniş bilgi için bk. Rıza Tahsin (Gencer), *Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, eklerle yayınlayan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1991, c.I-II.

I. BÖLÜM

MEKTEB-İ SULTANİ’NİN KURULUŞU

1-Tanzimat Dönemi’nde Eğitim Anlayışı

Mekteb-i Sultani’nin kuruluşu, Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyılda sürdürmüş olduğu yenileşme hareketleri ile doğrudan ilgilidir. Osmanlı Devleti, artık eski gücüne sahip olmadığı ve Avrupa ülkelerine göre geri plânda kaldığını fark edince, bir dizi önlemler almak suretiyle, hem batıya karşı koyabilme, hem de eski güçlü günlerine geri dönebilme çabası içine girmiştir. III. Selim (1789-1807) ile başlayan ve II. Mahmud (1808-1839) tarafından sürdürülen bu çabalar sonucu, Sultan Abdülmecid (1839-1861) devrinde ülke Tanzimat Dönemi adı verilen ve batı müesseselerinin Osmanlı Devleti’ne aktarıldığı bir süreci yaşamaya başlamıştır. Sultan Abdülmecid’den sonraki padişahlar da aynı süreci devam ettirmişlerdir.

XIX. yüzyıldaki yenileşme hareketleri öncelikle askeri bir karakter göstermişlerdir. Osmanlı ordusu savaş alanlarında artık eskisi gibi başarı kazanamamakta ve yenilgiler birbirini izlemektedir.

Hal böyle olunca, ülkenin kurtuluşu için çözüm arayışlarına askeri ıslahatlar ile başlanmıştır. III. Selim'in Nizam-ı Cedit ordusunu kurma çabaları, II. Mahmud'un Yeniçerileri ortadan kaldırıp batı tarzında düzenlenmiş yeni bir ordu kurması hep aynı düşüncenin, askeri alanda güçlü olma gereğinin, tabii bir sonucudur. Bu arada, bu orduların ihtiyacı olan subayları yetiştirmek üzere gerekli batı tarzı eğitim kurumları da açılmıştır⁶.

Bütün bu çabalar, 1839 yılında Mustafa Reşit Paşa'nın girişimleri neticesi Sultan Abdülmecid'in ilân ettiği Tanzimat Fermanı ile daha sistemli bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, Tanzimat Dönemi'nde her alanda bir yenileşme süreci yaşanmaya başlanmış ve batı müesseseleri örnek alınmak suretiyle Osmanlı Devleti'nde yeni müesseseler oluşturulmaya başlanmıştır. Yenileşme sürecinin en yoğun yaşandığı alanlardan biri de eğitim olmuştur⁷. Hedef,

6 Avrupa'dan örnek almak suretiyle askeri eğitim kurumları oluşturmaya 1776 yılında başlanmış ve bu yıl Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayûn kurulmuş, 1795 yılında ise Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn ilk öğrencilerini alarak eğitime başlamıştır. Mühendishânelere dair geniş bilgi ve bu arada mevcut bazı yanlışların düzeltilmesi hususunda ve ayrıca mühendishâne matbaası ve kütüphânesi hakkında bk. Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)*, İstanbul 1995. Bu okulları Mekteb-i Tıbbiye (1827) ve Mekteb-i Harbiye (1834)'nin açılışı takip etmiştir. Bu mektepler toplumun küçük bir kesimini içine aldıklarından ülkede modern bir eğitim sistemi kurmaya yeterli değillerdi. Bununla beraber modern eğitim ve öğretim kurumlarının ilk örneklerini oluşturmuşlardır. Bk. Bayram Kodaman-Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s.476; Cahit Yalçın Bilim, "Osmanlılarda Eğitimin Çağdaşlaşması Askeri Okullar", *Osmanlı*, Ankara 1999, c.5, s.245-249.

7 Tanzimat Dönemi'nde meydana gelen eğitim faaliyetleri için bk. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstan-

Avrupa ülkelerinin sahip oldukları gelişmişlik düzeyine erişmek olduğuna göre, bu hedefin en önemli aracı modern, düzgün ve ülke geneline yaygınlaşmış bir eğitim sistemi olacaktır. Nitekim Tanzimat Dönemi'nin padişahı Sultan Abdülmecid eğitime verdiği önemi 1845 yılında şu ifadelerle ortaya koymaktadır: “*En önemli ideal ve amacımız olan ülkenin ve halkın kalkınıp refaha ulaşması için ne türlü tedbirler gerekli ise bir an önce alınıp uygulansın. Tüm nazırların yekvücut görüşleriyle mesele düşünülsün. Böyle bir amacın gerçekleşmesi din ve dünya işlerinde halkın bilgisizliğinin giderilmesine bağlıdır. İlimlerin ve fenlerin kaynağı ve sanayinin meydana çıktığı yer olan okulların araştırılıp yapılması benim için işlerin en önemlisidir. Bu nedenle ülkenin uygun yerlerinde gerekli okullar açılarak halkın eğitilmesi çaresine bakılsın*”⁸.

Tanzimat Dönemi'ne damgasını vurmuş iki önemli devlet adamı olan Âli ve Fuad Paşaların da ülkenin güçlenmesi ve kalkınması için eğitime verdikleri önem ortadadır. Bu konuda Âli Paşa şöyle

bul 1993, 2.baskı, s.137-193; Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s.46-53; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s.284-291; S. Celâl Antel, “Tanzimat Maarifi”, *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s.441-462; Yahya Akyüz, “Tanzimat Döneminde Eğitim Biliminde ve Öğretim Yöntemlerinde Gelişmeler”, *Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s.501-513; Abdülkadir Özcan, “Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s.441-474.

- 8 Yahya Akyüz, “Cevdet Paşa’nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitime İlişkin Bir Lâyihası”, *OTAM*, Ocak 1992, sayı 3, s.104; Ekmelettin İhsanoğlu, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992, s.361.

demektedir : “Milletimizin eğitimini ve bilgisini gereken dereceye getirmeye pek çok çaba, emek ve para harcamamız da kesin bir zorunluluktur. Yoksa, bu gerçekleştirilmezse, dayanamayıp biteriz ve her nasıl etsek ve çevremize Çin Duvarı gibi hisarlar çeksek yine bilgili kavimler bize üstün gelir, giderek her şeyi elimizden alırlar. Fakat biz, milletimizi eğitelim, bu gerçekleşinceye değin şimdiki usûllerimizi tutup gidelim ve Hristiyanlara yeniden istihdam ve bereket kapısını büsbütün açmayalım dersek, bu da mümkün olamaz. İvedilikle uzaklaştırmaya girişmekliğimiz gereken tehlikeler zaman vermez. Dolayısıyla, yukarıda belirtilen tedbirlerin hemen benimsenmesiyle beraber, genel eğitim için gerekli olan yolların açılıp, tamamlanması da devletin en birinci işi bilip, ona göre elbirliğiyle ve ivedilikle gerçekleşmesine gece gündüz çabalamak ve bu yolda akçe esirgememek uygun görünür”⁹. Fuad Paşa da benzer düşüncelere sahip olarak şu hususları vurgulamaktadır : “Bunlardan başka, önemini tariften aciz kaldığımız bir sorun daha var: **Kamu eğitimi** yani toplumsal değişmenin biricik esası ve her maddi ve manevi büyüklüğün tükenmez kaynağı. Ordu, donanma, devlet yönetimi, hep aynı soruna bağlı. Bu esas temel atılmış olmaksızın, ilerisi için, ne güç kazanmak, ne bağımsızlık, ne hükümet ne de bir gelecek düşünemiyorum. Dinimizin son derece aydınlık, yol gösterici özüne rağmen, bizde genel eğitim çeşitli sebeplerden çok geri kaldı. Sayısız medreselerimiz ve bunların bir işe yaramadan kullanıp durdukları nice kaynak, esaslı bir milli eğitim düzeni kurabilmekliğimiz için gerekli malzemeyi bize sağlıyor”¹⁰.

Yukarıda vermiş olduğumuz örnekler, Tanzimatçı devlet adamlarının eğitime verdikleri büyük önemi açıklıkla gözler

9 Engin Deniz Akarlı, *Belgelerle Tanzimat Osmanlı Sadrazamlarından Âli ve Fuad Paşaların Siyasî Vasiyyetnâmeleri*, İstanbul 1978, s.15-16.

10 Akarlı, a. e. , s.7.

önüne sermektedir. Aynı dönemde, sözünü ettiğimiz Tanzimatçı devlet adamları bir Osmanlılık prensibi de geliştirmişlerdir. Buna göre, Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirme düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu suretle Osmanlı ülkesindeki Müslim ve Gayrimüslim ahaliye aynı siyasi haklar ve vazifeler yüklenecek, böylece aralarında bir eşitlik meydana getirilecektir. Bu eşitlik çerçevesinde söz konusu ahali din ve soy ihtilâflarına rağmen birbirleri ile kaynaşacak, dolayısıyla Osmanlı birliği çerçevesinde devlet bütünlüğü muhafaza edilecektir¹¹. Osmanlı birliği ile ilgili olarak Fuad Paşa'nın şu sözleri de bu konuya verilen önemi ortaya koymaktadır: “İçişlerimize gelince, bütün çabalarımızı tek bir amaca yöneltmek zorundayız. **Ülkemizde yaşayan çeşitli halkları kaynaştırmak.** Bu kaynaşma gerçekleşmeksizin Osmanlı Devleti'nin sürdürülmesi bana gerçekten olanaksız görünmektedir. Bundan böyle, bu büyük devlet, ne Rumların ne de Slavların, ne tek bir dinin ne de tek bir ulusun devleti olabilemez. Doğu İmparatorluğu yalnız bütün doğuluların samimi ve kardeşçe birliği sayesinde varlığını sürdürebilir”¹².

Bir yandan eğitim için seslendirilen bu güzel düşünceler, diğer yandan ülkenin bütünlüğü açısından oldukça önem kazandığı düşünülen Osmanlılık prensibi, Mekteb-i Sultani tarzında bir eğitim müessesesinin kurulma sürecini başlatan gelişmeler olacaktır. Bununla beraber, bir takım başka unsurları da göz ardı etmemek gerekir. Aynı dönemde, ilköğretim ile yükseköğretim arasında ortaöğrenim ihtiyacını giderecek eğitim kurumlarına duyulan ihtiyaç giderek kendini daha fazla hissettirmeye başlamıştır. Öte yandan, batı ile olan temaslarda işe yarayacak, yabancı dili ve batı kültürünü iyi bilen devlet adamlarına gereksinim duyulması

11 Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara 1991, 3. baskı, s. 19-20.

12 Akarlı, a. e. , s. 6.

da kaliteli bir eğitim müessesesine sahip olma mecburiyetini gündeme getirmiştir.

Paris'te 1855 yılında açılan ve Türkiye'den giden öğrencilerin eğitildiği Mekteb-i Osmanî bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik bir teşebbüstür. Fakat Mekteb-i Osmanî hem devlete ağır bir maddi yük getirmiş, hem de arzu edilen sonuçlara ulaşamamıştır¹³.

1856 yılında ilân edilen Islahat Fermanı da eğitim konusunu gündeme getirmiştir. Osmanlı Devleti ıslahat programlarını uygulamakta bir süre gecikince, bazı Avrupa devletleri bir takım ıslahat önerileri sunmuşlardır ki bunlar arasında Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy'un 22 Şubat 1867 tarihli notası önemlidir. Duruy bu notasında: Müslüman olmayan toplulukların sahip bulundukları eğitim müesseselerinin teşvik ve himaye edilmesi, başlıca büyük şehirlerde Hristiyan çocuklarının da kabul edileceği orta dereceli okulların kurulması, ilköğretimin geliştirilmesi için öğretmen yetiştirilmesi, Müslüman olan ve olmayan öğrenciler için bir üniversite kurulması ve bu üniversitede tıptan başka tarih, idare ve hukuk derslerinin okutulması ve bu suretle de yeni kanunları uygulayacak memurlar yetiştirilmesi gibi hususlara yer vermiştir¹⁴.

2-Mekteb-i Sultani'nin Kuruluşu Amacıyla Yapılan Faaliyetler

Bütün bu sözünü ettiğimiz hususlar bir araya gelince Osmanlı Devleti'nde modern eğitim veren bir orta öğretim müessesesinin kurulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Dolayısıyla bundan sonraki gelişmeler bu müessesenin kuruluşuna yönelik olacaktır. 15 Mart

13 Mekteb-i Osmanî için bk. Adnan Şişman, "Mekteb-i Osmânî", *Osmanlı Araştırmaları*, V, İstanbul 1986, s. 83-160.

14 Le Baron de Testa, *Recueil des Traités de la Porte Ottoman*, Paris 1892, c. VII, s. 418-419.

1867 tarihinde Sadrazam Âli ve Hariciye Nazırı Fuad Paşaların, Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi M. Bourré ile yapmış oldukları görüşmede, İstanbul'da Fransız eğitim sistemine göre tedrisat yapıp Müslüman ve Hristiyanlara aynı anda eğitim verecek büyük bir lise açılması konusunda mutabık kaldıkları görülmektedir¹⁵. 16 Mart'ta ise Paris büyükelçimiz Cemil Paşa Fransa Eğitim Bakanı Victor Duruy ile bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmede Duruy Türkiye'de böyle bir mektebin açılması için ellerinden geleni yapacaklarını söylemiştir. Duruy ilâve olarak, Fransa'nın ticari, endüstriyel ve siyasi bakımlardan Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu, bu bakımdan Türkiye'yi kuvvetli görmek istediklerini ve her türlü yardımı yapmak zorunda olduklarını da beyan etmiştir¹⁶.

Bu şekilde Mekteb-i Sultani'nin kurulması yolunda ilk adımlar atılmış olmaktadır. Fakat henüz kurulacak mektebin adı belirlenmemiştir. Bu arada Sultan Abdülaziz 1867 yılı Temmuz ve Ağustos aylarında Paris, Londra ve Viyana gibi şehirleri kapsayan bir Avrupa seyahati yapmıştır¹⁷. Avrupa'da gördüklerinden hayli etkilenen Sultan Abdülaziz, dönüşünde devlet adamlarına yönelik

15 Testa, a. e., s.429.

16 Adnan Şişman, *Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları*, İstanbul 1989, s. 12.

17 Bu seyahat, Fransa İmparatoru Napolyon'un, Uluslararası Paris Sergisi sebebiyle Sultan Abdülaziz'i Fransa'ya davet etmesi ile gerçekleşmişti. Daveti kabul eden Abdülaziz, yanına oğlu Yusuf İzzettin, yeğenleri Şehzade Murad ve Abdülhamid Efendiler ile Hariciye Nazırı Fuat Paşa'yı da alarak Paris'e gitti. Osmanlı heyeti, iki hafta süre ile Fransa, İngiltere, Belçika, Almanya, Avusturya-Macaristan'ı gezdi. Bu vesile ile heyeteliler, Avrupa'daki gelişmeleri gözlemleme fırsatı bulup, bu gelişmelerin Türkiye'ye de aktarılması gerektiği fikrine sahip olmuşlardı. Bu seyahat için bk. Cemal Kutay, *Avrupa'da Sultan Aziz*, İstanbul 1970; Judy Upton-Ward, "Abdülaziz'in Avrupa Seyahati", *Osmanlı*, Ankara 1999, s.119-129.

yapmış olduğu bir konuşmada, o andan itibaren ülke kalkınmasına gayret edileceğini, bunun için de eğitimin geliştirilmesi, ulaşım araçlarının yaygınlaşması, kara ve deniz askeri güçlerinin iyi bir şekilde düzenlenmesi ve ekonominin gelişmesine çalışılacağını belirterek, bu konuda herkesin üzerine düşen görevi yapması gerektiğini beyan etmiştir¹⁸.

Sultan Abdülaziz'in bu düşüncelerinin, Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunu da çabuklaştıran bir faktör olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim kuruluş amacına yönelik çalışmalar hızlanmış ve mesele basına da aksetmiştir. 11 Ekim 1867 tarihli *La Presse* adlı bir Fransız gazetesinde yeni mektebin açılacağı haber verilerek şu hususlar vurgulanmıştır: “Önemi herkesçe tasdik edilmiş bir husus İstanbul'da gerçekleşmektedir. Bizim okullarımıza eşdeğerde mükemmel bir mektep yapılacak fakat burada verilecek eğitim, Türkiye'nin ihtiyacı gereği, bizim okullarımızdan fazla olacaktır. Bunun için Galata'da özel bir yer ve malumat sahibi hocalar hazırlanmıştır. Şimdiye kadar buna benzer mektepler İstanbul, Suriye ve Lübnan'da yapılmıştı. Fakat bu defa mektep Türk hükümetince inşa edilecek, masrafları için gerekli para hâzineden karşılanacak ve müfredatı Fransız mekteplerine uygun olacaktır. Bu mektepte Fransız lisanından ve eski lisanlardan başka, tabii bilimler, felsefe, matematik, tarih, coğrafya, iktisat ve hukuk okutulacaktır. Hâsılı orada gençler dâhili ve harici memuriyetlerde, kara ve deniz hizmetlerinde kullanılmaya müsait olarak yetişeceklerdir Bu, bizim mekteplerin bir kaçını bir araya getirmek demektir”¹⁹.

İstanbul'da açılacak olan yeni lise bu şekilde kamuoyuna duyurulurken resmi hazırlıklar da ilerlemeye başlamıştır. Nitekim konu ile ilgili olarak sadaret makamından saraya gönderilen 12

18 *La Turquie*, 14 Août 1867.

19 İhsan Sungu, “Galatasaray Lisesi'nin Kuruluşu”, *Belleten*, yıl 1943, sayı 28, s. 319-320.

Aralık 1867 tarihli tezkerede mesele şöyle ele alınmıştır: “Şimdiye kadar bazı mekteplerde ayrı ayrı tedris edilmekte bulunan ilim ve fenlerin, yapılan ıslahatların ve hedeflenen gelişmenin gereği olarak bir yerde toplanması ve bunun için büyük bir mektep açılarak gerekli ilimlerin orada öğretilmesi büyük faydalar getirecektir. Bu sebeple İstanbul’da böyle muntazam ve mükemmel bir idadi mektebinin kurulması uygun görülmüştür. Bu mektep için öğretmenler Fransa’dan getirilecektir. Bunun yanında şu anda Mekteb-i Tıbbiye-i Askeri olarak faaliyet göstermekte bulunan Galata Sarayı binası yeni açılacak mektep için pek elverişlidir. Dolayısıyla bu bina da yeni açılacak mektebe tahsis edilecektir ²⁰.

Sadrazam Âli Paşa’nın bu tezkeresi üzerine Sultan Abdülaziz gerekenlerin yapılması konusunda iradesini beyan etmiştir. Dolayısıyla artık kuruluş hazırlıklarına başlanmalıdır. Bu hazırlıkların ne şekilde geliştiği konusunda 4 Şubat 1868 tarihli sadaret tezkeresinde bilgi verilmektedir. Buna göre, yeni mektebe Galata Sarayı binası tahsis edildiğine göre, hâlihazırda orada mevcut bulunan Askeri Tıbbiye talebelerinin başka yere nakledilmeleri gerekmektedir. Bunların gidecekleri yerin tamiri için 6000 kuruşluk bir ödeneye ihtiyaç vardır. Ayrıca talebelerin derslerden bir müddet için dahi mahrum olmamaları açısından süratle hareket etmek gerekmektedir. Bu talep padişahça da uygun görülmüş ve 5 Şubat 1868 tarihinde bu ödeneğin verilmesine dair irade çıkmıştır²¹. Bundan sonra Galata Sarayı binasındaki öğrenciler 1868 yılı Şubat ayı içinde binadan ayrılmışlardır²².

Esas itibariyle gerekli olan husus ise Galata Sarayı binasının yeni mektep için uygun hale getirilmesidir. Bunun için binada bir takım düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Yapılacak

20 BOA, *DUİT*, no. 62 (1/54).

21 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-53).

22 *Levant Herald*, 6 Şubat 1868.

düzenlemeler ve bunlar için öngörülen masraf şu şekilde tespit edilmiştir.

Zemin Katı	Yapılacak Harcama (kuruş olarak)
<i>Mutfak</i>	14. 610
Kiler	3. 000
Yemek koğuşları	14. 640
Birinci nazırın iş odası	450
Levazımat müdürünün iş odası	450
İkinci nazırın iş odası	3. 000
Kütüphane	4. 000
Kandil ve Lambaların hazırlanmasına mahsus oda	2. 000
<i>Okuma odaları</i>	6. 500
Hocaların odaları	19. 740
Diğer bazı tamirat için	88. 800

Birinci kat	Yapılacak Harcama (kuruş olarak)
Birinci nazırın dairesi	7. 400
İkinci nazırın dairesi	450
Dershaneler	24. 000
Resim odası	14. 500
Diğer bazı tamirat	59. 000

İkinci kat	Yapılacak Harcama (kuruş olarak)
Levazımat müdürünün dairesi	28. 000
İkinci nazırın dairesi	2. 050

Yatakhaneler	41. 000
Hastahane	2. 050
Depo	3. 600
Diğer bazı tamirat	109. 000
Binanın dışına yapılacak bazı tamirat için	73. 300
Çeşitli masraflar için	28. 700
Toplam	550. 240

Görüldüğü üzere mektep binası baştan aşağı yenilenmek suretiyle yeni açılacak lise için hazırlanmaktaydı ve bu amaçla 550.240 kuruş gibi önemli bir ödenek ayrılmıştı²³. Bu arada okul idaresi için ihtiyaç duyulan müdür ve bazı ders nazırlarının Fransa'dan getirilmesi öngörülmüyordu. Bu çerçevede Fransa'dan eğitimcilerin gönderilmesi talep edilmiş ve Eğitim Bakanı Duruy'un tavsiyesi üzerine, üniversitede görevli fizik hocasısı olan Dr. Alfred Levistal ile Paris Sefaretinde 25 Mart 1868 tarihinde bir mukavele yapılmıştır. Buna göre Levistal 5 yıl süre ile yeni açılacak liseye müdür muavini olarak tayin edilmiştir²⁴. Bu arada Sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuad Paşa ve Fransız Sefiri M. Bourré İstanbul'da bir görüşme yaparak yeni lisenin dayanacağı temel prensipleri belirlemişlerdir²⁵.

Bütün bu hazırlıklardan sonra sıra mektebin resmen kurulmasına gelmiştir. Bu amaca yönelik olarak, 14 Nisan 1868 tarihinde Saray'a gönderilen sadaret tezkeresi ile lisenin kuruluş gerekçeleri izah edilmiş ve aynı zamanda yeni okulun ismi de konmuştur:

23 BOA, *DÜİT*, no. 62 (1-52).

24 Şişman, *a. e.* , s. 13.

25 De Salve, *L'Enseignement En Turquie Le Lycée Impérial de Galata-Sérai, Revue des deux Mondes*, Septembre-Octobre 1874, c. V. , s. 845.

Mekteb-i Sultani. Sadaret tezkeresinde, Mekteb-i Sultani'nin kuruluşuna dair şu hususlar dile getirilmiştir: “Her memlekette medeniyet ve mamuriyetin en büyük esası ilim ve maarif olup bir müddetten beri bu konuda devletçe sarf edilen gayretler üst üste semeresini vermeye başlamıştır. Gerek İstanbul’da gerekse de taşralarda kurulan Rüşdiye ve Sıbyan mektepleri öncelikle açılarak eğitim hizmetleri yaygınlaştırılmıştır. İdadi mekteplerinde dahi her birine lâzım olan bilimlerin temeli öğretilmekte ve bu suretle maarifin yaygınlaşmasına gayret edilmektedir. Bununla beraber, her türlü devlet hizmetinde istihdam edilmek ve yüksek ihtisas mekteplerinde tahsillerini tamamlayabilmek amacıyla eğitim görmek üzere Avrupa’nın en büyük mektepleri derecesinde, her sınıf ahalinin çocuklarının kabiliyetlerine göre eğitim alacağı bir idadi kurulması ve Galata Sarayı binasının bu mektebe tahsis edilmesi zat-ı şahaneleri tarafından ferman buyrulmuştu. Bu defa söz konusu mektebin kurulmasına dair bir nizamname yapılmıştır. Arzu edenlerin hemen kayıt olabilmesi için nizamnamenin şimdiden ilân edilmesi lâzımdır. Mektebe münasip bir isim verilmesi de gerektiğinden, bunun **Mekteb-i Sultani** adı ile anılması uygun bulunmuştur. Mekteb-i Sultani’ye bir nazır-ı sani tayini de icap ettiğinden, Askeri İdadi Mektebi ders nazırı İsmail Bey’in, lisan bilmesi, dirayetli ve liyakatli olması hasebiyle bu göreve getirilmesi münasiptir”. Sadaret tezkeresinde belirtilen bu hususlar 15 Nisan 1868 tarihinde Sultan Abdülaziz tarafından onaylanmış ve böylece Mekteb-i Sultani’nin kurulması resmiyet kazanmıştır²⁶.

26 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-51). Gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Mekteb-i Sultani’nin kuruluşunda esas insiyatif Osmanlı Devleti’ne aittir. Hâlbuki Mekteb-i Sultani’nin kuruluş dönemleri ile ilgili olarak belli başlı kaynaklar arasında yer alan İhsan Sungu’nun makalesinde, kuruluş gerekçesinin ağırlıklı olarak Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy’un muhtıra ver-

Bundan sonraki aşamada mektep nizamnamesi gazetelerle ilân edilmiştir²⁷. Bu nizamname ile mektebin özellikleri tanıtılmakta ve çocuklarını kaydetirmek isteyen ailelere çağrıda bulunmaktadır. Nizamnamede belirtilen hususlar şunlardır:

mesine dayandırıldığı gözlenmektedir (Bk. Sungu, *aynı makale*, s. 317). Benzer şekilde, Mahmud Celâleddin Paşa'nın, *Mir'at-i Hakikat*, (Dersaadet 1326, c. I, s. 29) adlı eserinde “Sadece Avrupa'ya nümayiş olmak üzere, Beyoğlu'nda yerli yabancı her sınıf ahali çocuklarından Mekteb-i Sultani adıyla bir büyük okul açılması konuları uygulamaya konuldu” şeklinde muhalif bir görüş belirtmesi temel alınmak suretiyle, Mekteb-i Sultani'nin Fransa'ya gösteriş olarak, siyasi düşünceler ve baskılar altında kurulduğu iddia edilmektedir. Bk. Yahya Akyüz, “Cevdet Paşa'nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitimine İlişkin Bir Lâyihası”, *OTAM*, yıl 1992, sayı 3, s. 101-102. Hal böyle olunca, bu uğurda büyük emekler sarfeden, başta Sultan Abdülaziz olmak üzere, Sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuad Paşa ve Maarif Nazırı Safvet Paşa'ya haksızlık edilmiş olunmaktadır. Mekteb-i Sultani'nin kuruluş sebepleri arasında yer alan, mükemmel surette yabancı dil bilen devlet adamlarının yetiştirilmesi, ülkede noksanlığı hissedilen orta öğretim müesseseleri için örnek olacak tarzda Avrupa çapında bir lise açılması ve özellikle de Müslüman ve Gayrimüslim bütün tebaanın birbirine kaynaştırılması suretiyle bir Osmanlı milleti oluşturulması düşüncesi, Tanzimatçı devlet adamlarının en önde gelen prensipleri arasında idi. Bu prensipler direkt olarak Mekteb-i Sultani'nin kuruluşuna yansımıştır. Meseleye bu açıdan yaklaştığımızda Mekteb-i Sultani'nin Osmanlı Devleti'nin insiyatifi ile kurulduğu sonucuna varmak pek de güç olmaz. Victor Duruy'un muhtırasına gelince: Bunun etkisinin daha çok kuruluş sürecini çabuklaştırmak şeklinde olduğunu düşünebiliriz.

27 Nizamname için bk. BOA, *DUİT*, no 62 (1-51), lef 2; *Takvim-i Vekayi*, 4 Muharrem 1285; *Düstur*, yıl 1290, 1. tertip, 2. cilt, s. 345-348.

- Mekteb-i Sultani nam ve unvanıyla bir büyük mekteb-i umumi tesis ve teşkil olunmuştur. İş bu mektep her sınıf Osmanlı tebaasının çocuklarına mahsus olup çeşitli dinlerden kayıt yaptıracak öğrencilere Avrupa'nın büyük mektepleri derecesinde mükemmel ve Osmanlı Devleti'nin ihtiyaçlarına uygun surette ilimler tahsil ettirilecektir.
- Tahsil müddetinin bitiminde imtihanlarını kurallarına uygun bir şekilde verdikten sonra diplomasını alacak öğrenciler istedikleri takdirde her türlü devlet hizmetine girebileceklerdir. Bunun yanında, dileyen öğrenciler de, ihtisas sahibi olabilecekleri tıbbiye, askeriye, bahriye, orman ve hendese mektepleri gibi yüksek dereceli mekteplere devam edebileceklerdir.
- Alınacak talebeden kâfi derecede tahsil görmüş olanlar imtihan ile sınıflara dâhil edilecek ve bunların tahsil süreleri de devamlı olarak beş sene olacaktır. Mektebe alınırken istenen düzeyde olmayanlar üç sene idadi (hazırlık) sınıfında tahsil gördükten sonra sınıflara dâhil edilerek beş sene tahsil sürelerini tamamlayacaklardır. Tahsil sürelerini tamamlamış olan öğrencilerden seçecekleri meslek ve yola dair bazı dersler gösterilmek üzere icabı halinde söz konusu süre üzerine bir sene ilâve olunacaktır. Birinci idadi sınıfına dokuzdan on üç yaşına kadar öğrenci alınacaktır.
- İş bu mektepte tahsil olunacak bilimler öncelikle, öğrencilerin mektepten çıktıkları zaman her türlü hizmete elverişli olacakları tarzda ve bütün tahsil süreleri boyunca tedris olunacaktır. Okutulacak dersler şunlardır:

Osmanlı Lisanı

Fransız Dili ve Edebiyatı

Ahlâk ve Adab

Hukuk, Tıp ve Eczacılık ilimlerinin tahsiline yetecek kadar
Latince

Yunan Dili Etimolojisi

Osmanlı Tarihi ve Genel Tarih

Genel Coğrafya ile Osmanlı Devleti'nin Ziraat, Zanaat, Ticaret ve
İdari coğrafyası

Basit ve Yüksek Matematik

Astronomi

Mekanik ve Uygulama Alanları

Fizik ve Kimya

Tabiat Bilimleri

Hukuk İlmine Giriş

Mülki ve İdari İlimler

Hitabet İlmine Giriş ve Edebiyat

Resim ve Yazı Dersi

Muhasebe, Defter Tutma ve Ticaret Dersleri

Rum ve Ermeni lisanları genel dersler arasında yer almayıp, öğrenci aileleri istedikleri takdirde çocuklarına bu dersler okutulacaktır. Bu derslerden başka, Mekteb-i Sultani'de mükemmel surette bir spor salonu yapıp, öğrencilerin yaşlarına göre bütün mektep hayatları boyunca her türlü spor alet ve edevatı kullanılmak suretiyle jimnastik ilmi tahsil ettirilecektir.

- Mektep ileride altı yüz dâhili öğrenciyi barındıracak surette tanzim olunacaktır. Mektebe, gündüzlü ve yatılı

haricinde yalnızca yemek yiyecek öğrenciler de kabul edilecektir. Öğrencilerin yarısı Müslüman diğer yarısı ise Gayrimüslim çocuklardan oluşacaktır.

- Öğrencilerin hepsi dini vecibelerini yerine getirmeye mecburdurlar. Müslüman öğrenciler mektebin camiine devam edecekler, diğer dinlere mensup öğrenciler de mezheplerine ait mabetlere gönderileceklerdir.
- Zengin ailelere mensup öğrencilerin tahsil ve terbiye masraflarının hazine tarafından karşılanması hakkaniyete uymayacağından, bu tür aileler mektep masrafını ödemeye gücü yetmeyen ailelerden ayrı tutulmuştur. Bu tür servet sahibi ailelere mensup öğrenciler için kabul sırasında on beş Osmanlı altını eşya bedelinden başka, senelik kırk beş Osmanlı altını alınacaktır. Öğrencilerin mektepteki tahsil süreleri boyunca söz konusu eşyaların idare ve yenilenme masrafları mektebe ait olacaktır. Servet sahibi olmayan ailelerin çocuklarının tahsil ücretlerinin tamamı veya bir kısmı hükümet tarafından affedileceği gibi lüzumlu eşya da parasız temin edilecektir.
- Mektebe parasız kabul edilecek öğrenciler, ağır bir suçtan dolayı mektepten çıkarılmadıkları sürece, tahsillerinin bitimine kadar bu muafiyetten yararlanacaklardır.
- Mektebe ücretsiz veya yarı ücretle ve eşya bedelinden muaf öğrenci kabulü sadece Maarif Nezareti'nin müsaadesi ile gerçekleşecektir.
- Mekteb-i Sultani'ye çocuklarını kaydettirmek isteyen aileler mektep idaresine müracaat edecekler, alınacak çocukların isimleri özel bir deftere kaydedilecektir. Mektebe gidecek çocuğun mektep ücretinin tamamından veya bir kısmından veyahut eşya bedelinden muaf tutulması hakkında ailelerin bir talebi olduğu takdirde çocuğun ismi, yaşı ve

ikametgâh adresinin yer aldığı ve ödenmesi kendi uhde-lerinde kalan ücretin tamamen ödeneceğini taahhüt eden bir dilekçeyi Maarif Nezareti'ne sunacaklardır. Mekteb-i Sultani'de yatılı kalmak istemeyen öğrenciler için senelik beş Osmanlı altını verilecektir. Bunlardan, sabah ve akşam mektepte yemek yiyecekler için senelik yarı ücret, yani yirmi iki buçuk Osmanlı altını alınacaktır.

Nizamnameden de anlaşılacağı üzere Mekteb-i Sultani, ilköğretim ile yükseköğretim arasındaki boşluğu dolduracak tarzda bir ortaöğretim müessesesi olacaktır. İsteyen öğrenci mezun olduğu anda bir devlet müessesesinde göreve başlayabilecektir. Nizamnameye bu hükmün koyulmasındaki amaç, devletin fazlaca ihtiyaç duyduğu lisan bilen, iyi yetişmiş ve kaliteli elemanlara sahip olmaktır. Mezun olan öğrenciler diledikleri takdirde yüksek öğrenime devam edebileceklerdir. Mekteb-i Sultani'nin ilginç özelliklerinden biri de Müslüman ve Gayrimüslim öğrencilerin bir arada yatılı olarak okuyacak olmalarıdır. Bunun gerçekleşmesi o dönemde birçok çevre tarafından imkânsız görülüyordu. Fakat Tanzimat Dönemi devlet adamları, Osmanlılık prensibi ile Müslüman, Hristiyan bütün vatandaşların eşitliği ilkesini kabul etmişlerdi. Mekteb-i Sultani'deki bu uygulama ile Osmanlı vatandaşlığı prensibi de deneyden geçirilmiş olacaktı. Devlet idarecileri bu girişimin başarılı olacağından emindiler. Mekteb-i Sultani vereceği eğitimle de Avrupa'nın en büyük ve önemli okulları derecesinde olacaktı. Ayrıca, fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla, maddi gücü yeterli olmayan ailelerin çocuklarının masraflarını da devlet üstlenmekteydi.

Fransa'nın İstanbul Büyükelçisi M. Bourré, 29 Nisan 1868 tarihinde Dışişleri Bakanı Moustier'ye gönderdiği bir yazıda bütün bu gelişmeleri aktarmıştır. Bourré yazısında, Mekteb-i Sultani'nin açılmasına ve talebe kaydına dair padişah iradesinin çıktığını belirtiyor ve büyük bir özen ile yazılmış bu iradede Avrupa'daki

örneklerine benzer tarzda bir eğitim müessesesinin kurulması zarureti tespit edilmiştir diyordu. Bourré ayrıca nizamnamede belirtilen esasları da sıralamış ve Müslüman, Ermeni, Katolik, Rum, Musevi ve Bulgar olmak üzere okula şimdiden 300'den fazla öğrencinin kayıt yaptırdığını belirtmişti. Bourré'ye göre bu girişim, imparatorluğun muhtelif unsurları arasında manevi bir bağ teşkil ederek, halen kendilerini birbirinden ayıran batıl fikirleri de söndürmeye yarayacak bir reformun başarı ile neticelenmesi için hayırlı bir alametti²⁸ .

3- Eğitime Başlama Hazırlıkları

Mekteb-i Sultani'de tedrisat esas itibarı ile Fransızca olacaktı. Fakat bazı dersler de Türkçe olarak gösterilecekti. Mektebin müdürü ve öğretmenlerinin bir kısmı Fransız olacağı gibi, ders nazırı da müdür-i sani ünvanıyla Fransa'dan tayin edilecekti. Bu tayin daha önce yapılmış ve 25 Mart 1868 tarihli mukavele ile Dr. Alfred Levistal müdür-i sani olarak göreve getirilmişti. Mektebin tedrisat yöntemi ise şöyle tespit edilmişti: *"Mekteb-i Sultânî hidemât-ı devletin her nev'ine kesb-i liyâkat ve mekâtib-i âliyede ikmâl-i ma'lûmâta tahsil-i liyâkat eylemek üzere Avrupa liselerine muadil ve Fransız mektepleri programına mutâbık olup Türkçe ile Fransızca'nın aynı derecede tedris edilmesi gayesi ile açılmıştır"*²⁹.

Bu amaca yönelik olarak öncelikle mektebin idari kadrosunun oluşturulmasına başlanmıştır. Hatırlanacağı üzere 25 Mart 1868 tarihinde yapılan mukavele ile Dr. Alfred Levistal müdür-i sani ve ders nazırı olarak göreve getirilmişti. Bu arada mektepte Fransızca yanında Türkçe tedrisat da yapılacağından, öğrencilerin Türkçe eğitimlerine ve tahsil usûllerine nezaret etmek üzere bir Türkün de müdür-i sani ve ders nazırı olarak tayinine lüzum görülmüş ve

28 Testa, a. e. , s. 517-518.

29 Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c. I-II, s. 483.

bu göreve de İsmail Bey tayin edilmişti. Bu defa idari kadronun tamamlanması amacıyla yeni tayinlerin yapıldığı görülmektedir. Yine Paris'te, Fransız hükümeti ve Paris Sefiri Cemil Paşa arasında yapılan mukavele ile idari kadro oluşturulmuştur. Bu mukaveleye göre Mekteb-i Sultani Müdürlüğüne (direktör) getirilecek şahsın yıllık 15.000 frank maaş alması kararlaştırılmış fakat henüz bir isim belirlenmemiştir. İkinci Müdür Mösyö Levistal'in yıllık maaşı 10.000 frank olarak tespit edilmiştir. Bu arada mektep müdürü ünvanı ile bir tayin daha yapılmış ve bu göreve Mösyö Ignou getirilmiştir. Mösyö Ignou'nun maaşı senelik 12.000 frank olacaktır. Son olarak müdür kâtipliğine senelik 4.000 frank maaşla Mösyö Petit tayin edilmiştir³⁰.

Bu görevlendirmenin ortaya çıkardığı ilginç bir durum söz konusu olduğu için bu mesele üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Bilindiği üzere Mekteb-i Sultani'nin ilk müdürü Ernest De Salve'dir. Hâlbuki yukarıda görüldüğü üzere ilk plânda Mösyö Ignou mektep müdürü olarak tayin edilmiş bulunmaktadır.

Paris'te yapılan mukaveleden söz eden arşiv belgesinde, Mekteb-i Sultani'yi idare edecek en üst düzey idareci mektep direktörü olarak nitelendirilmiştir. Onun yardımcısı ise ikinci direktör unvanıyla anılmaktadır. Bu durumda Mösyö Ignou'nun mektep müdürü olarak belirlenmesi, asıl müdür tayin edilene kadar idari işlerin yürütülmesine yönelik olmaktadır. Mösyö Ignou'nun maaşı İkinci Direktör Levistal'den fazla olduğuna göre, görev ve yetki itibarıyla onun üstünde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim henüz direktör tayininin yapılmadığı dönemlerde, mektep adına Osmanlı resmi makamları ile yapılan yazışmaları Mösyö Ignou yürütmüştür. Bu yönüyle Ignou'nun bir nevi kurucu müdür gibi çalıştığını söylemek mümkündür. Bilâhare, De Salve direktörlüğe getirildiğinde, Osmanlı belgelerinde Ignou'dan idare memuru

30 BOA, *DUÎT*, no. 62 (1-50), lef 3.

olarak bahsedildiği, salnamelerde ise masarifat müdürü olarak nitelendirildiği görülmektedir.

Müdür Mösyö Ignou, İkinci Direktör Mösyö Levistal ve Müdür Kâtibi Mösyö Petit 1868 Nisan'ı başlarında İstanbul'a gelmişlerdir. Bu seyahat için kendilerine 8000 frank harcırah verilmiştir. Bu kadroya İstanbul'da Türk müdür-i saninin de katılması ile mektep personeline oluşturma çabası içine girilmiştir. Diğer taraftan, 27 Nisan 1868 tarihinden itibaren mektebe öğrenci kaydedilmeye başlanmıştır³¹. Bu arada, Galata Sarayı binasının tamiri de devam ettiğinden, Fransa'dan gelen idareciler mektep dışında konaklamak mecburiyetinde kalmaktadırlar. Mukavele hükmünce, bunların yiyecek ve ikamet masraflarının devlet tarafından karşılanması gerekmektedir. Nisan ayı sonuna kadar bu masrafların toplamı 8301 franka ulaşmıştır. Devlet bu ödemeyi yapmış, ayrıca bundan sonra söz konusu kişilere verilecek maaşların Osmanlı Bankası aracılığı ile ödenmesine de karar verilmiştir. Diğer taraftan, mektebin ihtiyacı olan bir takım eşyaların ve öğrenci elbiselerinin tedariki de gerekmektedir. Bunlar çoğunlukla Fransa'dan temin edilmiş ve karşılığında 291.000 frank ödenmiştir³².

Bu işlemler sürerken öğrenci kaydına da devam edilmektedir. Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunu haber alan halkın bu müesseyeye büyük bir rağbet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Mesela 27 Mayıs 1868 tarihine kadar kayıt yaptıran öğrenci sayısı 269'dur. Bunlardan 54'ü Müslüman, 96'sı Gregoryen Ermeni, 70'i Katolik Ermeni, 19'u Rum, 17'si Katolik Latin, 4'ü Musevi olup kalan 9'u ise diğer cemaatlerdendir. 4 Haziran 1868 tarihinde öğrenci sayısı 80 kişi daha artmıştır. Bu artış daha çok Müslüman öğrencilerin kaydolmasıyla gerçekleşmiştir. Buna göre 349 öğrenciden 105'i

31 Mahmud Cevad, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı -XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi-* haz. Taceddin Kayaoğlu, Ankara 2001, s. 87.

32 BOA, *DUÎT*, no. 62 (1-50).

Müslüman, 121'i Gregoryen Ermeni, 73'ü Katolik Ermeni, 30'u Rum, 17'si Katolik Latin, 3'ü Musevidir. 10 Haziran'da mektebe kayıt yaptıran öğrenci sayısı 414'dür. Bunlardan 134'ü Müslüman, 133'ü Gregoryen Ermeni, 74'ü Katolik Ermeni, 35'i Rum, 23'ü Katolik Latin, 15'i Musevi'dir³³. Dikkat edileceği üzere 280 Gayrimüslime karşın 134 Müslüman öğrenci kayıt yaptırmış bulunmaktadır.

Bundan sonraki dönemde öğrenci sayısında 127 kişilik bir düşüş gözlenmektedir. Bazı çevrelerin Mekteb-i Sultani'ye muhalefetinden kaynaklanan bu düşüşün sebeplerini Mekteb-i Sultani'nin kuruluşuna yönelik tepkilerin yer aldığı bölümde değerlendireceğiz. Öğrenci sayısındaki düşüş uzun süre devam etmemiştir. Nitekim tedrisatın başladığı Eylül ayından sonra Mekteb-i Sultani'deki öğrenci sayısı 400'ü aşmıştır.

Öğrenci kayıtları devam ederken mektep personelinin oluşturulma çalışmaları da sürdürülmüştür. Bilindiği üzere idarecilerin birçoğu daha önce tayin edilmiş, fakat mektebe bir direktör atanmamıştı. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, direktörün atanmasındaki gecikme tasarruf kaidesine riayetten kaynaklanmaktaydı. Devlet, direktörü daha geç bir tarihte tayin etmek suretiyle maddi tasarrufta bulunmayı tercih etmişti³⁴.

Bununla beraber artık bir direktör tayininin zamanı gelmiştir. Direktör olarak Fransa tarafından önerilen kişi Marsilya'da Académie d' Aix müfettişi ve Légion d'honneur sahibi Mösyö Ernest De Salve'dir. De Salve görevi kabul etmek için üç yıllık mukavele, her yıl Fransa'ya gidebilmek için bir ay tatil izni talep etmiştir. Bu isteklerinin kabul edilmesi üzerine kendisiyle 1 Temmuz 1868 de Paris'te Sefir Cemil Paşa aracılığıyla üç yıllık bir mukavele imzalanmıştır. Daha önceden belirlendiği üzere De Salve 15.000

33 Şişman, *a. e* , s. 22-23.

34 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-50), lef 3.

frank maaş alacaktır. Direktör seçimi bu şekilde gerçekleştikten sonra mubassırlardan ve öğretmenlerden oluşan atamalar da yapılmış ve bunlar Temmuz ayı içinde İstanbul'a gelmişlerdir³⁵.

Bu arada binanın eğitime hazırlanması çalışmaları çerçevesinde Galata Sarayı binasında, tıbbiye öğrencileri dışında, ikamet etmekte olan iki bölük asker Beyoğlu zabıtası konağına nakledilmişlerdir³⁶.

1868 yılı Temmuz ayına gelindiğinde mektebin kuruluşu hemen hemen tamamlanmış gibidir. Bu ay içinde, muhasebe işlerine bakmak üzere bir masarifat müdürü ile bir de kapıcı görevlendirilmiştir. Buna göre, Masarifat Müdürlüğüne yıllık 3.000 kuruş maaşla İstefan, kapıcılığa ise 900 kuruş maaşla İskofi getirilmişlerdir³⁷. Öğrenci kayıtları ise devam etmektedir. Esas itibarıyla hedeflenen, yarısı Müslüman diğer yarısı Gayrimüslim olmak üzere 600 öğrencinin kayıt yaptırmasıdır. Gayrimüslim öğrenci sayısı yeterli sayılabilecek düzeyde iken, Müslüman öğrenci sayısı hedeflenenin altında kalmıştır. Mesela Temmuz ayı içinde kayıtlı bulunan 414 öğrenciden ancak 133'ü Müslüman'dır. Ayrıca kaydını yaptıranlar arasında mektep ücretini ödemeyi taahhüt edenler ancak dörtte bir oranındadır ve bu durum mektebin geleceği açısından sakıncalıdır.

Devlet bu konuda tedbir alma ihtiyacı hissetmiş ve Maarif Nazırı Safvet Paşa'nın da bulunduğu bir toplantıda mesele Şura-yı Devletçe ele alınmıştır. Konuyu enine boyuna tartışan Şura-yı Devlet, Müslüman öğrenci sayısının giderek artacağı kanaatine varmıştır. Mektebin nizamnamesi ve okutulacak dersler basın aracılığıyla kamuoyuna duyurulduğuna göre, halk teveccühünü göstermekte gecikmeyecektir. Ücretten muafiyet meselesi ise

35 Şişman, *a. e.*, s. 21-22.

36 *Terakki*, 6 Rebi-ül-evvel 1285.

37 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-48).

daha mühimdir ve belirli bir kural çerçevesine oturtulması gerekmektedir. Çünkü eğer bu konu bir kayıt ve şart altına alınmazsa, her zaman suistimal edilme ihtimali olacaktır. Bu durumda ise, hak eden de etmeyen de çocuğunu parasız okutmak çarelerini arayacaktır. Eğer bu ihtimal gerçekleşirse, Mekteb-i Sultani'ye ayrılacak ödenek Maarif Nezareti'nin tahsisatını aşabilecektir. Hal böyle olunca meseleye şöyle bir çözüm getirilmiştir. Ücretten tamamen muaf olanların toplam öğrenci sayısına nispeti yüzde on olacaktır. Bu oranlar yarı ve dörtte bir ücret ödeyeceklerde yüzde altı ile sınırlandırılmıştır. Elbise bedeli için de aynı oranlar geçerli olacaktır. Böylece çeşitli derecelerde olmak üzere muafiyetten yararlanan öğrenciler yüzde yirmi iki ile sınırlandırılmış olduğundan, devletin yükü de hafifleyecektir. Fakat daha önce kayıt yaptıranların kazanılmış haklarını da korumak gerekmektedir. Bu sebeple yeni konulan kural ileriki yıllarda uygulanacaktır. Bu durumda mektebin açılışı sırasında, 150'si her türlü ücretten istisna tutulmak üzere 300 öğrencinin muafiyetten yararlandırılması kararlaştırılmıştır. Tüm ücretlerden muaf tutulan öğrencilerin 75'i Müslüman ve 75'i Gayrimüslim olacaktır. Gayrimüslimler söz konusu 75 kişilik kontenjanı şu şekilde kullanacaklardır: 20 Rum, 20 Ermeni, 20 Bulgar, 10 Katolik, 5 Musevi. Bu arada hangi ailelerin çocuklarını paralı okutacakları da tespit edilmiştir. Buna göre, devlet hizmetinde çalışıp da 2.000 kuruş veya daha fazla maaş alanlarla, diğer mesleklerden aynı miktarda gelire sahip olan ailelerin çocukları ücretli okuyacaklardır. Bunlar gelirlerine göre tam, yarı veya dörtte bir ücret ödeyeceklerdir³⁸.

Bu düzenlemeler yapılırken, Mekteb-i Sultani'nin eğitime hazırlanması çalışmaları da devam etmektedir. Paris'te 1 Temmuz'da yapılan bir mukavele ile direktörlüğe tayin edilen De Salve İstanbul'a gelip görevine başlamıştır. De Salve öncelikle, kendisinden önce

38 BOA, *DU'İT*, no. 62 (1-49); *Ayniyat Defteri*, no. 1068/124.

gerçekleştirilen çalışmaların bir değerlendirmesini yaptıktan sonra, 20 Temmuz 1868 tarihinde Maarif Nezareti'ne bir yazı göndererek hazırlıkların en son durumu hakkında bilgi vermiştir. De Salve bu yazısında ana hatları ile şu hususlardan bahsetmektedir: “*Mekteb-i Sultani'nin iç düzenlenmesi tamamlanmıştır. Binanın mektep şekline dönüştürülmesi amacıyla yapılan inşaat masrafının ve satın alınan eşya bedelinin bunlar için ayrılan ödenegi aştığını memnuniyetle ifade etmeliyim. Şöyle ki: Bizim idaremize havale olunan meblağ 1.812.466 kuruştan ibaret olup bundan şimdiye kadar 1.713.772 kuruş para sarf olunmuştur. Geriye 98.694 kuruş kalmıştır. Bu paranın da geriye kalan bir takım düzenlemelere yeteceğini tahmin etmekteyim. Burslu öğrencilerin sayısının belirlenmesi ile mektebin düzeni de sağlanmış olduğundan, şimdiden öğrenci kabulü mümkün görünmektedir. Bu vesile ile çıkacak bir takım yeni masraflar için lâzım gelen para tahsis olunduğu takdirde mektep açılabilir. Mekteb-i Sultani'de istihdam olunacak memurların yıllık toplam maaşları 150.000 frankı bulmaktadır. Bu cihetle, gerçekçi bir tahmine göre 350.000 frank ile mektebin bütün dâhili masraflarının karşılanması mümkün olabilecektir. Mektebe alınacak öğrenci sayısını da göz önünde bulundurduğumuz takdirde yıllık toplam masrafımız 500.000 frank olacaktır. Paris'te yapılan mukavelenin sekizinci maddesi uyarınca, banka tarafından mektep idaresi hesabına üçer ay ara ile ve peşin olarak 125.000 franktan senelik 500.000 frank kredi açılması hususunda yardımlarınızı beklemekteyim. Ücretli öğrencilerden alınacak ve şimdiden 4.513 lira yani 103.816 frank olarak tahmin edilen gelir sene sonunda söz konusu 500.000 franktan çıkarıldığında, devletin yapmış olduğu fedakârlık da kısmen hafifleyecektir*”³⁹ .

De Salve'nin bu mektubundan da anlaşılacağı üzere 1868 Temmuz'u sonlarına doğru Mekteb-i Sultani açılmaya hazır bir

39 BOA, DÜİT, no. 62 (1-47), lef 2.

konuma gelmiş bulunmaktadır. Bu arada hatırlanması gereken bir husus da devletin bu uğurda yaptığı önemli fedakârlıktır. Mekteb-i Sultani'ye ve dolayısı ile modern eğitime ve batıya açılmaya son derece önem veren devlet yılda 500.000 franklık veya 22.000 liralık bir maliyeti üstlenmeyi göze almaktadır⁴⁰. Gerçi bazı öğrencilerden ücret alınacaktır ama bu miktar genel masrafın ancak beşte birini karşılayabileceğinden, devlet eğitim masraflarının önemli bir kısmını yüklenmiş olmaktadır.

De Salve'nin mektubu üzerine Maarif Nezareti konuyu değerlendirmiştir. Nezaretin görüşüne göre, öğrencilerden alınacak ücret düşüldükten sonra Mekteb-i Sultani'nin devlete getireceği yük, bu müesseseden beklenen önemli işlev ve umutlar dolayısıyla, üstlenilebilecek mahiyettedir. Bu sebeple yıllık masraf olarak öngörülen 500.000 frankın üçer ay ara ile ve 125.000'er franklık dört taksit halinde hazineden karşılanması uygun bulunmuştur. Maarif Nezareti'nin bu görüşü Sultan Abdülaziz tarafından da onaylanınca, 15 Ağustos 1868 tarihinde söz konusu ödemeler için irade çıkmıştır⁴¹.

40 Günümüz ölçülerine göre oldukça mütevazı kalan bu rakamlar, o günün para değerleri göz önünde bulundurulduğunda hatırı sayılır bir meblağ oluşturmaktadırlar. Mesela, kabaca bir fikir vermesi açısından şöyle bir mukayese yapabiliriz. Bir Osmanlı lirasının günümüzde (Temmuz 2002) bir Cumhuriyet altınına tekabül ettiğini farz edecek olursak, 22.000 Osmanlı lirası yaklaşık iki buçuk trilyon liralık bir meblağa karşılık gelmektedir. O dönemin altın lirasının yüksek alım gücü göz önünde bulundurulacak olursa, bu miktar daha da artmaktadır. Yani Devlet, Mekteb-i Sultani için yıllık iki buçuk trilyon lirayı aşan bir fedakârlıkta bulunmayı göze almış olmaktadır. Şu hususu da belirtmek gerekir ki, ileriki bahislerde görüleceği üzere, bir takım çevreler bir okul için bu kadar masraf ve fedakârlık yapılmasını şiddetle tenkit edeceklerdir.

41 BOA, *DU'İT*, no. 62 (1-47); *Ayniyat Defteri*, no. 1068/136.

Mekteb-i Sultani'nin açılmasına az bir zaman kala öğrenciliğe kabul edilme isteğini belirten çok sayıda müracaatın da söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu müracaatlar sadece İstanbul'dan değil, diğer vilâyetlerden de yapılmaktadır. Bunların ağırlıklı olarak ücretsiz okumayı talep ettikleri gözlenmektedir⁴².

Ülkenin geleceği için büyük umutlar beslenen Mekteb-i Sultani'nin açılması yönündeki hazırlıklar nihayet tamamlanmış ve 1 Eylül 1868 tarihinde eğitime başlanmıştır. Mekteb'in açıldığı günlerde öğrenci sayısı 341'dir. Bunlardan 147'si Müslüman, 48'i Gregoryen Ermeni, 36'sı Rum, 34'ü Musevi, 34'ü Bulgar, 23'ü Latin Katolik, 19'u Ermeni Katolik idi⁴³. Tuna ve Edirne vilâyetlerinden gönderilen Bulgar çocukları erken geldiklerinden en önce onların kaydı yapılmıştı. Bu arada, mektebin ilk Türk mezunu olan ve ileride uzun yıllar Mekteb-i Sultani müdürlüğünde bulunacak olan Abdurrahman Şeref Bey de 334'üncü öğrenci olarak mektebin açılışından on gün sonra kayıt yaptırmıştı. Bir süre sonra ise öğrenci sayısı 500'ü bulacaktır⁴⁴. Bu öğrenciler arasında, Hariciye Nazırı Fuad Paşa'nın torunu ile Ethem Paşa'nın iki oğlu da bulunmaktadır. Bu devlet adamları, vatandaşlara örnek teşkil etmesi amacıyla en yakınlarını Mekteb-i Sultani'ye kaydettirmişlerdir⁴⁵.

4-Mekteb-i Sultani'nin Kuruluşuna Tepkiler

Mektebi-i Sultani'nin kurulması 1867 Martında gündeme gelmiş ve yaklaşık bir yıl süre ile kuruluş hazırlıkları yapılmıştır. 1868 Nisanında ise kuruluş kararı resmîyet kazanmış ve eğitime geçiş hazırlıkları aynı yılın Eylül ayına kadar sürdürülmüştür. Avrupa'nın en büyük liseleri seviyesinde olması düşünülen

42 BOA, *Ayniyat Defteri*, 1068/128, 1068/145.

43 De Salve, *aynı makale*, s. 847-848.

44 50. yıl, s. 6.

45 *Levant Herald*, 18 September 1868. .

Mektebi-i Sultani gerek bu yönüyle, gerekse de Müslüman ve Gayrimüslim öğrencilerin bir arada okuyacak olmaları dolayısı ile ilk andan itibaren yerli ve yabancı kamuoyunun ilgi odağı olmuştur. Nitekim Mektebi-i Sultani'nin kurulacağına dair ilk haberlerden biri daha önce değinildiği üzere 11 Ekim 1867 *İstanbul* gazetesinde yayınlanmıştır. *La Presse* adlı Fransız gazetesinden alıntı şeklinde verilen haberde İstanbul'da Fransız mekteplerine eşdeğer mükemmel bir okul açılacağından bahsedilmektedir. Yine *İstanbul* gazetesinin 8 Şubat 1868 tarihli nüshasında, öğrencilerinin yarısı Müslüman yarısı ise Hristiyanlardan oluşacak Galatasaray mektebinin açılacağı ve derslere yakında başlanacağı duyurulmuştur⁴⁶. İstanbul'da yayınlanan 3 Mart 1868 tarihli *Levant Herald* gazetesinde "Galatasaray Lisesi" başlığı altında *Journal d'Odessa*'dan alınan bir habere yer verilmiştir. Haberde, Beyoğlu'nda kurulması için bir yıldır çaba harcanan uluslararası bir lisenin gerek Hristiyanlardan, gerekse Türklerden gelen bütün eleştiri ve muhalefete rağmen kuruluş hazırlıklarının sonuna gelindiği vurgulanarak, Galata Sarayı binasının bu lise için ayrılmış olduğu belirtilmektedir. Gazete bu teşebbüs için harcanan emekleri inkâr etmemekle beraber, lisenin uzun ömürlü olacağı inancında değildir. Çünkü Doğu'nun kendine özgü şartları vardır. Orada yabancı bir eğitim sisteminin kolaylıkla yerleşebileceğine inanmak zordur. Gazeteye göre, Mösyö Bourré uzun yıllardır yaşadığı Doğu'yu iyi tanımakla beraber, ideallerine ulaşmak için seçmiş olduğu yol pek kısa görünmemektedir. Zira Doğu'da toplumların siyasi ve sosyal yapıları çok değişkenlik gösterebilmektedir⁴⁷.

Levant Herald gazetesi, *Journal d'Odessa*'nın sayfalarında yayınlanmış olan bu görüşlere yer vermekle aslında Rusya'nın Mektebi-i Sultani'ye olan tavrını ortaya koymuş oluyordu. Rusya Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunu arttıracığı gerekçesi

46 Sungu, *aynı makale*, s. 319-320.

47 *Levant Herald*, 3 March 1868.

ile Mektebi-i Sultani'nin kuruluşuna karşı çıkmaktaydı. Dolayısı ile çeşitli şekillerde bu müesseseye olan muhalefetini sürdürecektir⁴⁸.

Levant Herald'ın muhalif tavrına karşın yerel Osmanlı basını genellikle Mektebi-i Sultani'den yana bir tavır takınmıştır. Mesela, *İstanbul* gazetesi 5 Mayıs 1868 tarihli bir yazısında konu ile ilgili olarak şu hususları vurgulamıştır⁴⁹: “*Her millet ilerliyor, her millet zengin olmaya çalışıyor, biz niçin böyle kalıyoruz? Civarımızda bulunanlar daima bizi geçmeye çabalıyor. Biz neden günden güne gerilemeyi seçiyoruz? Çocuklarımızın her türlü masrafına lüzumundan fazla para sarf ediyoruz. Tahsiline niçin parayı esirgiyoruz? Zevk ve eğlencemiz için neyimiz var, neyimiz yok harcarız. Bir kitaba on kuruş vermeye veya hiç olmazsa kırk para verip de gazete almaya ne sebepten dolayı kıyamıyoruz? Bu gidişle nasıl ilerlemeyi düşünüyoruz? Bu gidişle bu halde de kalamayacağız. Şimdi, karşıda Mekteb-i Sultani yapıldı ki ilân olunan nizamnamesinden anlaşılacağı üzere bundan âlâ ve muntazam mektep olamaz. Artık mektebimiz yok lâkırdısını*

48 Rusya Mekteb-i Sultani'nin kurulmasının gerçekleşme aşamasına geldiğini görünce bu durumdan duyduğu rahatsızlığı açıkça ortaya koymuştur. Bu çerçevede, Rus Sefiri General İgnatieff Fransa'ya verilen müsaadenin Rusya'ya da verilmesi suretiyle, dersleri yalnız Rusça olmak üzere bir mektep açılmasını Bâbiâli'den istemiştir. Bâbiâli ise Fransa'ya bu konuda özel bir müsaade verilmiş olmadığını, yapılanın sadece gençlerin Avrupa'ya gitmelerine gerek kalmadan İstanbul'da mükemmel surette tahsillerini sağlayacak bir mektep açmak olduğunu beyan ederek, bu konuda hiçbir müdahaleye hakkı olmadığını Rusya'ya hatırlatmıştır. Bk. Şişman, *a. e.*, s. 24; Sungu, *aynı makale*, s. 334-335. Rusya'nın bu muhalefeti, Hariciye Nazırı Fuad Paşa'nın enteresan bir değerlendirmesine vesile olmuştur. Fuad Paşa'ya göre, Rusya'nın Mekteb-i Sultani'ye karşı çıkması, bu okulu kurmakla ne kadar doğru bir iş yaptıklarının önemli bir kanıtı olarak kabul edilmelidir.

49 Sungu, *aynı makale*, s. 328.

ortadan kaldırmalı. Bakalım kaç kişi çocuğunu verecek? İşte mektep. İşte muntazam mektep. İşte Avrupalılarınki gibi mektep. Haydi bakalım. Çocukları verelim ve paramızı sakınmayalım. Oradan yetişecek çocuklarımızdır şimdilik bizi kurtaracak. Onlar oradan çıktıktan sonra daha bize ne mektepler açar”.

Mekteb-i Sultani yerel Türk basını tarafından memnuniyetle karşılanmış bulunmaktadır. Buna karşılık Tanzimat Dönemi idarecilerine muhalefetleri ile tanınan ve genellikle yurt dışında faaliyette bulunan Ali Suavi, Namık Kemal gibi Yeni Osmanlılar Cemiyeti mensupları Mektebi-i Sultani’nin aleyhinde bulunmuşlardır. Nitekim ileride Mektebi-i Sultani’de müdürlük de yapacak olan Ali Suavi, Londra’da çıkardığı *Muhbir* gazetesinde yazdığı 20 Mayıs 1868 tarihli bir yazısında, Avrupa gazetelerinin İstanbul’da Fransız nüfuzunun arttığından bahsettiği bir dönemde, Galatasaray Lisesi’nin açılması ile bu nüfuzun artacağını ileri sürmüş ve şu hususları belirtmiştir: “Bâbîâli bir mektep yaptı. Orada yalnız Fransız lisanı üzere tahsil yapılmasını şart koştu ve o mektebi Fransız sefirinin nezareti altına verdi. Bunu görünce Yunan dahi yalnız Yunan lisanı üzere tahsil olunmak şartıyla İstanbul’da ve diğer yörelerde mektep açmak istedi. Daha sonra Rusya yalnız Rus lisanı üzere mektep talep eyledi. Bâbîâli tarafından Rusya’ya: ‘Fransız lisanı üzere mektep tesisinden muradımız maariftir’ dendi ise de Rus sefiri dedi ki: ‘Şark hukukunda devletler arasında eşitlik mevcuttur ve birine verilen imtiyazdan diğeri hariç tutulamaz. Fransız lisanına, özellikle de onların denetimine tahsis ederek bir Osmanlı mektebi açtınız. Bu ise Şark’ta Fransız üstünlüğünü diğeri devlet nüfuzlarına tercih etmektir. Bundan dolayı bu imtiyazı her birimiz talepte haklıyız”⁵⁰ .

Ali Suavi yanında, Londra’da Yeni Osmanlılar Cemiyeti adına *Hürriyet* gazetesini çıkaran Namık Kemal ve Ziya Paşa

50 Sungu, *aynı makale*, s. 339-340.

da Mektebi-i Sultani'nin Fransızların etkisinde olmasına şiddetli tenkitler yöneltmişlerdir. Bu çerçevede gazetede yer alan bir yazıda Avrupalı bir akademisyenin görüşleri olarak Mektebi-i Sultani hakkında şu görüşler savunulmuştur: “*Sizin medeniyet yolunda ilerlemeniz ve refaha kavuşmanız için ne büyük bir donanmaya, ne çok sayıda askere, ne de Galata Sarayı'nda Fransız hocalarla doldurulan mektebin yardımına ihtiyacınız vardır. Kendi mekteplerinizi düzenlemeye bakınız. Bir Türk çocuğunu sarıklı hocaların elinden alıp da keşisakallı Fransızlara teslim etmek ne fayda getirir*”⁵¹. *Hürriyet*'te çıkan bir başka yazıda ise arazi ve nüfusça dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri olan Osmanlı Devleti'nin resmi okullarında sadece on iki-on üç bin öğrenci varken Bâbîâli'nin, Fransız Sefiri Mösyö Bourré'nin zorlamasıyla yapılan Mekteb-i Sultani ile iftihar etmesinin anlamsız ve garip olduğu iddia edilmiştir⁵².

Belçika'da yayınlanan *L'Univers* gazetesi de Mekteb-i Sultani ile ilgili değerlendirmede bulunmuştur. *Levant Herald* tarafından alıntı yapılan bu değerlendirmede, Mekteb-i Sultani'nin Fransız sefirinin büyük çabaları sonucu açıldığı, kurucularının iyi niyetinden hiçbir şekilde şüphelerinin bulunmadığı ve müessesenin Osmanlı halkı için hayırlı neticeler vermesinin ümit edildiği vurgulanmıştır. Bununla beraber gazete, yeni lisenin beklentileri tam olarak karşılayamayacağı düşüncesindedir. Gazeteye göre, Osmanlı Devleti'nde mevcut bulunan Hristiyan topluluklarının lisan ve kültürlerinin ders programında yer bulamamış olması bir eksikliktir. Müessesenin kurucuları eğer Türklerle Gayrimüslimler arasında bir kaynaşma oluşmasını bekliyorlarsa, bu her şeyden önce Gayrimüslimlerin çocuklarını liseye göndermelerine bağlıdır. Fakat ders programında kendilerine yönelik bir husus bulamayan Hristiyanların çocuklarını okula kaydettirmek için

51 *Hürriyet*, 21 Eylül 1868.

52 *Hürriyet*, 31 Mayıs 1869.

acele etmeyecekleri tabiidir. Diğer taraftan, Galatasaray Lisesi'nin, kaliteli Türk idarecileri yetiştirmeyi başlıca amaç olarak benimseydiği dikkate alınırsa, öğrencilerin ülkedeki çok sayıda Hristiyan topluluğunun dillerini öğrenmesinin faydası inkâr edilemez. Gazete son olarak, Galatasaray Lisesi'nin programında başarıyı engelleyecek tarzda köklü bir bozukluk olduğunun kabul edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁵³.

L'Union gazetesi de ders programını eleştiren bir yazı yayınlamıştır. Buna göre, programda Yunancaya din dersi kadar bile önem verilmemiştir. Öğrenciler camiye, sinagoga, kiliseye, mecburi götürüleceklerdir. Yani her Cuma, Cumartesi, Pazar dine ayrılan veya dinin yaşandığı günler olacak, haftanın diğer günleri ise istenirse filozof, şüpheci, dinsiz olunacaktır. Haftanın dini günlerinde öğrenciler insanın Tanrı tarafından yaratıldığını duyacaklar, diğer günlerde ise hocaların öğrencilerine insanın maymundan geldiğini öğrettikleri görülebilecektir. İbadet günleri herkes dinine göre kendisinin inandığından daha iyisi olmadığını, diğer günlerde ise tek doğrunun olmadığını, inanma konusunda en iyisi inanmamak olduğunu düşünecektir. Burada garip olan, ırkların uyuşmazlığının önemli yer tuttuğu ve dini ibadetin bir milliyetçilik sayıldığı bir memlekette, özellikle tam bir karma lise kurma fikridir. Boğaziçi kıyılarına kadar şöhretini yaymak isteyen Mösyö Duruy eğer oraya eğitiminden bir şeyler getirmek isteseydi, herkesin serbestçe ibadetlerini yapabilecekleri, Yunanlıların, Türklerin ve her milletten insanların gelebilecekleri Katolik bir Fransız lisesi Galata'da kurulurdu. Şarkta Fransa ve Katoliklik halkın gözünde ayrılmaz bir mahiyet taşırlar. Dini bir eğitime, bir küçük kiliseye, bir Katolik papazına sahip Galatasaray'da kurulan bir Fransız lisesi ne Yunan'dan, ne Yahudi'den, ne de Türk'ten yanadır⁵⁴.

53 *Levant Herald*, 18 September 1868.

54 Şişman, a. e. , s. 24-25.

İstanbul’da yayınlanan *La Turquie* gazetesi Mekteb-i Sultani’nin kuruluşu ile ilgili olarak yaptığı yorumda, eğer Türk halkı ve Türk hükümeti ülkelerinde maarifin gelişmesi konusunda herhangi bir şüpheye sahip idiyse, Galatasaray Lisesi’nin kurulması ve bu vesile ile gösterilen çabalar karşısında bu şüphelerinden tamamen kurtulmalıdırlar diyordu. Gazete ilâve olarak “İdari ve siyasi alanda bilgisiz oldukları düşünülen Türkleri devre dışı bırakmayı hesap edenler bir kaygı içine girmiş bulunmaktadır, çünkü Mekteb-i Sultani’nin kurulması ile ‘hasta adam’ uzun yaşamının iksirini elde etmiş bulunmaktadır” ifadelerini kullanmak suretiyle Mekteb-i Sultani’ye verdiği büyük önem ve değeri ortaya koymuş olmaktadır⁵⁵.

İstanbul gazetesinde Hayrettin imzası ile çıkan bir yazı ise Mekteb-i Sultani’ye yönelik bütün tenkitlere cevap veren bir mahiyet taşımaktadır. Yazıda şu hususlara değinilmektedir⁵⁶: “*Mekteb-i Sultani hakkında, özellikle yabancı kaynaklı bir takım fesatça söylentiler ile, Müslüman ahalinin nefretinin celbedilmeğe çalışıldığı görülmektedir. Güya bu mektepte Fransız fikirlerinin hakim olması ile Müslümanların dinleri, gelenekleri yok olacak ve bu mektepten yetişen ecnebler hükümetin idaresini ele geçirecekler ve artık Türkiye Türklere kalmayacak şeklinde şaiyalar yayılmakta ise de hakikat bu söylentilere taban tabana zıttır. Şöyle ki; hâlihazırda, devletimiz mühendis, maliyeci, fabrikatör ve öğretmenleri yabancı ülkelerden getirtmek zorunda kalmaktadır. Halk bunların maharetli ve kabiliyetli olup olmadıkları tahkik edecek bilgiye sahip olmadığından, bunların vazifelerini layıkıyla yapmaları ancak iyi niyetli olmalarına bağlıdır. Hâlbuki Mekteb-i Sultani geliştikçe birkaç sene sonra hükümetin dışarıdan eleman getirmesine gerek kalmayacaktır. Çünkü bu mektepten yetişecek öğrenciler girdikleri memuriyetlerde kendileri hizmet*

55 *La Turquie*, 18 Mai 1868.

56 Sungu, *aynı makale*, s. 333-334.

verecekleri gibi, yabancı ülkelerden gelip burada çalışanların görevlerinde başarılı olup olmadıklarını da tespit edebileceklerdir. Böylece bu adamlar bizi kandıramayacak ve Türkiye bir takım cahil ve şarlatan adamların sığındıkları yerdir sözü de anlamını kaybedecektir. Hal böyle iken, Müslümanlardan bir kesim, çocuklarının dini inançlarına zarar geleceği endişesine kapılabilirler. Fakat bu endişeye mahal yoktur. Müslüman çocukları, Hristiyan, Yahudi veya Farmason çocuklarıyla zaten her yerde münasebet içindedirler. O yüzden mektepte birlikte olmalarının hiçbir zaman kötü tesiri olmaz. Olsa olsa, meyhane, kumarhane gibi yerlerde münasebette bulunmaları halinde kötü neticeler meydana gelir. Unutmayalım ki çocuklarımız tahsil yapsınlar diye gözümüzden ve denetimimizden uzak olan Avrupa'ya dahi gönderdik. Hâlbuki Mekteb-i Sultani'de çocuklarımız daima gözetimimiz altında bulunacaklardır. Aldıkları dersler hakkında bir şüphemiz olursa sesimizi çıkara-biliriz. Avrupalıların ilim ve maariî dinimiz için hiçbir tehlike taşımamaktadır. Unutmayalım, İslâm dininin ilim ve maariî'nin ışığından korkacağı hiçbir şey yoktur”...

Görüldüğü üzere, Mekteb-i Sultani daha kuruluş hazırlıkları içinde iken gerek ülke içinden, gerekse Avrupa'dan olumlu-olumsuz birçok tepki almıştır. Türkiye'de açılan bir okula, Avrupalılarca bu derece ilgi duyulması da göstermektedir ki, Galatasaray Lisesi henüz kurulma safhasında dahi önemli ve büyük bir müessese olacağı işaretini vermiş bulunmaktadır.

Mekteb-i Sultani'nin kuruluşu ile ilgili çeşitli gazetelerde çıkan haber ve yorumlar okulun açılması ve derslere başlan-masından sonra da devam etmiştir. Sırası geldikçe bunlara da yer vereceğiz. Kuruluş hazırlıklarının devam ettiği bir dönemde Mekteb-i Sultani'ye yönelik tepkilerin en çarpıcıları, ders prog-ramında Yunanca'ya yeteri kadar yer verilmediğinden şikâyetçi olan Rumlardan ve ayrıca Katolik çocuklarının Mekteb-i Sultani'ye

gitmelerini yasaklayan Papa'dan gelmiştir. Papa, lisede bulunan çeşitli dinlere mensup öğrenciler arasında Katolik çocuklarının ahlâklarının bozulacağı kanaatindedir. Bu arada Museviler de Hıristiyan bir müdürün görev yaptığı okula çocuklarını gönderme konusunda biraz çekingen davranmışlardır⁵⁷.

Rumlar Yunancanın zorunlu ders olmamasını tepki ile karşılarken, Rum Patriği de Rum çocuklarının Mekteb-i Sultani'ye gönderilmelerini yasaklamıştır. Bu mesele dönemin en çok tartışılan konuları arasında yer aldığı gibi, bazı gazeteler arasında polemik meydana gelmesine dahi sebebiyet vermiştir. Konu ile ilgili olarak, Osmanlı hükûmetine yakınlığı ile bilinen *La Turquie* gazetesi 18 Mayıs 1868 tarihli nüshasında “*Türk Lisesinde Dillerin Seçimi*” başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda şöyle denmektedir: “*Bir Türk lisesinde Rumcanın okutulmamasında ne tür bir anormallik olabilir ki? Eğer Galatasaray Lisesi çok dilli bir müessese olsaydı, Rumların bir derece hakları olabilirdi. Fakat Galatasaray bir devlet okulu olup, amacı da içte ve dışta kullanabileceği kapasiteli elemanlar yetiştirmektir. Bilindiği üzere devletin resmi dili Türkçedir. Fransızca ise dış ilişkilerde kullanılan en önemli araçtır. Bu durumda tabii olan, Türkçe ve Fransızcanın seçilmesidir ki, yapılan da zaten budur. Kimsenin de bu tabii durumu değiştirme hakkı yoktur. Bu prensibi koyduktan sonra, Rumcanın ders programına konulmama sebebi çok kolay anlaşılır. Mesela Bulgarlar, doğru veya yanlış, kendi milli dillerini Rumca ile aynı seviyede görürler. Ermeniler de kendi açılardan dillerini çok önemserler. Musevilere gelince; onlar da farklı değillerdir ve bu hür ülkede aynı haklara sahiptirler. Rumlar kendi dilleri ile ilgili talepleri ve kendi uygulamaları arasındaki çelişkiyi de unutmuş görünüyorlar. Zira ülkenin resmi dili Türkçe olmasına rağmen kendi cemaat okullarında*

57 DE Salve, aynı makale, s. 846.

*Türkçe okutmamaktadırlar*⁵⁸. *La Turquie*'nin bu yazısı üzerine, Mekteb-i Sultani'de Rumca okutulması gerektiği fikrini savunan *Levant Herald* gazetesi, bir yandan mektep programında Rumcanın bulunmasının faydalarına değinen, diğer yandan *La Turquie*'yi hükümet taraftarı olmakla suçlayan bir makale yayınlamıştır⁵⁹. Buna karşılık hemen ertesi gün *La Turquie* tekrar aynı konuyu ele alarak, *Levant Herald*'i Yunan gazeteleri ile aynı dili kullanmak ve Türkiye'nin dostu olmamakla itham etmiştir. Gazeteye göre *Levant Herald* aslında Mekteb-i Sultani'nin kurulmasına da karşıdır⁶⁰. Bu tartışmaya İstanbul'daki Rumlar da katılmaktan geri kalmamışlardır. Kamuoyunu etkilemeye yönelik olarak gazetelere beyanatlar gönderen Rumlar, programında Rumcanın yer almadığı bir liseye hiçbir Rum ailenin öğrenci göndermeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu beyanlara göre, İstanbul'da ortaöğretim seviyesinde 30'dan fazla Rum okulu mevcuttur. Bunlardan birçoğunda eğitim Galatasaray'a göre daha gelişmiş olduğu gibi, ne eski lisanlar, ne de Fransızca, İngilizce ve Türkçe gibi modern lisanlar programdan çıkarılmış değildir. Bu durumda, hiçbir sıkıntısı olmayan velilerin çocuklarını bu okullardan alıp, Galatasaray Lisesi'ne vermelerini düşünmek bile söz konusu olmamalıdır⁶¹.

58 *La Turquie*, 18 Mai 1868.

59 *Levant Herald*, 29 May 1868.

60 *La Turquie*, 30 Mai 1868.

61 *Levant Herald*, 2 June 1868. Rumlar, Mekteb-i Sultani'de Rumca okutulması yönündeki propagandalarına devam ederken, *La Turquie*'de yer alan, Rum okullarında Türkçe okutulmuyor şeklindeki ithamı da hemen cevaplandırmışlardır. Buna göre, Beyoğlu Rum Cemaat Okulları Birliği Müdürü sıfatıyla G. Sophocles, gazeteye gönderdiği bir yazıda, İstanbul'daki bütün Rum okullarında Türkçenin okutulduğunu belirtmiştir. Bk. *La Turquie*, 5 Juin 1868.

Rumların bu tavırları sebebiyle, özellikle 1868 Haziranının ikinci yarısında Mekteb-i Sultani'ye kayıt yaptıran öğrenci sayısında bir düşüş yaşandığı bilinmektedir. Fakat bu tavır daha sonra değişmiş ve Rumlar da, dil konusunda her hangi bir kompleks duymayan ve çocuklarını Mekteb-i Sultani'ye vermekte acele eden Bulgarlar ve Ermeniler gibi, kayıtlarını yaptırmaya devam etmişlerdir.

Mekteb-i Sultani'ye ve oradaki eğitim yöntemine gösterilen tepkilerden biri de beklenmedik bir şekilde Papa'dan gelmişti. Daha Mekteb-i Sultani açılmadan Papa, Katolik ailelerin çocuklarını okula yazdırmalarını yasaklamış ve aksi halde Kilisenin himayesine mazhar olamayacaklarını ilân etmişti. Müdür De Salve'nin ifadesi ile: "*Papa, Katolikler ile ülkedeki diğer bütün dinlere mensup unsurları yanyana toplayan ve hepsine aynı himayeyi gösteren bir müesseseye yardımcı esirgemişti*"⁶². Papa muhtelif ırkların bir arada bulunmasının Katolik çocuklarının ahlâkına kötü tesir yapacağından korkuyor, onların terbiyelerinin bozulacağını düşünüyordu⁶³. Papa yasaklama kararını daha sonra da devam ettirdi ve hatta durum basın aracılığı ile kamuoyuna da duyuruldu. *Türkiye ve Tanzimat* kitabının yazarı Engelhardt'a göre, Papa'nın bu tarz hareketi, Katolik tebaayı devlet hizmetinden uzaklaştırmaya yönelik bir bağnazlık idi. Bu yasak aynı zamanda, Katolik tebaaya mektepte okumayı sağlayan Türk hükümetinin liberal düşüncesi ile bir tezat teşkil ediyordu⁶⁴.

62 De Salve, *Aynı makale*, s. 846.

63 Papa'nın böyle düşünüyor olmasına karşın gerçek çok farklı bir şekilde tecelli etmiştir. Mesela mektebin ilk iki senesinde kötü hareketlerinden dolayı okuldan atılan Katolik talebe sayısı, diğer dinlere mensup talebeye göre beş misli daha fazla idi. Bk. De Salve, *aynı makale*, s. 846-847.

64 . Ed. Engelhardt, *La Turquie et Le Tanzimat*, Paris 1884, c.II, s., 14.

Yasaklama kararı kamuoyuna intikal edince, *İstanbul* gazetesi, gerek Papa'nın, gerekse Rumların çocuklarını Mekteb-i Sultani'ye göndermekten kaçınmalarını tenkit ederek şu düşünceleri dile getirmiştir: “İşte medeniyet sahibi olma iddiasında bulunan Hristiyan milletlerin iki şubesi, yani ruhani liderleri, ilim ve fennin yayılması maksadıyla yapılan bir mektebin açılmasına engel olmak istiyorlar. Şimdi taassup hangi tarafta kaldı? İslâm'da mı, yoksa Hristiyan'da mı? Artık insaf sahibi olan söylesin. Şüphe yok ki Hristiyan'da kaldı”⁶⁵.

Papanın bu tarz hareketi Fransız Sefaretini çok güç durumda bırakmıştı. Üstelik düşmanca sayılabilecek bu hareket, Fransa'nın Osmanlı Devleti içinde her zaman yardımcı kuvvet olarak gördüğü bir topluluk olan Katoliklerden gelmişti. Bu karışık ortamda *Le Monde* gazetesi de Mekteb-i Sultani ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. *Le Monde*'a göre, karma bir okul olan Mekteb-i Sultani ancak Fransa tarafından tutulduğu sürece yaşama şansına sahiptir. Eğer Fransa elini çekecek olursa, birbirlerine zıt unsurların düşmanlıkları ortadan kaldırılarak kurulan bu bina, bu düşmanlıkların darbesi ile çökecektir⁶⁶.

Mekteb-i Sultani'ye çok önem veren Fransa'nın daha işin başında mektebin geleceğinin tehlikeye atılmasına razı olması düşünülemezdi. Nitekim papalık nezdinde yapılan girişimler neticesi Katolik talebeler için konulan yasak kaldırılmıştır⁶⁷.

Bu arada, Musevilerin de, fazla problem yaratmamakla beraber bir takım çekincelerini ortaya koymaktan geri kalmadıkları gözlenmektedir. Bilindiği üzere, çoğunluğu İspanyol kökenli olan Yahudiler, engizisyon tarafından İspanya'dan sürülmüş ve Os-

65 Sungu, *aynı makale*, s. 331-332.

66 *Le Monde*'un bu yazısı için bk. *Levant Herald*, 10 October 1868, Engelhardt, *a. e.*, s. 14.

67 Engelhardt, *a. e.*, s. 15.

manlı Devleti'ne sığınmışlardı. Şimdi, vaktiyle kendilerine zararı dokunmuş Hıristiyanlığa mensup bir müdür tarafından idare edilen bir İslâm müessesesine çocuklarını vermekte tereddütlü idiler. Daha az mutaassıp olanlar ise, çocuklarına kendi dinlerine uygun hazırlanmış gıdalar verilmesini talep etmişlerdi⁶⁸. Bu durum bir takım güçlükler çıkarmışsa da, Museviler mektebi boykot edecek bir hareketin içine girmemişlerdir. Ermeni, Bulgar, Sırp gibi diğer Gayrimüslim tebaanın ise, zorluk çıkarmaktan öte, Mekteb-i Sultani'yi önlerine açılan bir fırsat olarak değerlendirip, gönüllü olarak çocuklarını bu okula gönderdikleri anlaşılmaktadır.

5-Mekteb-i Sultani'nin Açılışı

Başlangıçta ortaya çıkan bir takım sıkıntılara ve gösterilen tepkilere rağmen Mekteb-i Sultani 1 Eylül 1868 tarihinde açılmıştır. Açıldığı tarihte mektebin 341 öğrencisi vardı. Bunların çeşitli dinlere göre dağılımı şöyleydi:

Müslüman	147
Gregoryen Ermeni.....	48
Rum	36
Musevi	34
Bulgar	34
Katolik Latin	23
Katolik Ermeni.....	19

Bu öğrencilerden 240'ı Fransızca'yı hiç bilmiyordu. 60'ı tam anlayamamakla beraber okuyup yazabiliyordu. 40 öğrenci ise Fransızca'yı iyi biliyordu⁶⁹.

68 De Salve, *aynı makale*, s. 846.

69 De Salve, *aynı makale*, s. 848; Lise müdürü De Salve'nin öğrencileri Fransızca bilgilerine göre kategoriye ayırırken vermiş olduğu, hiç bilmeyen 240, az bilen 60 ve iyi bilen 40 rakam-

İlk eğitim ve öğretim yılı olan 1868-1869 döneminde idareci ve öğretmen kadrosu şu şekilde oluşmuştur⁷⁰:

Müdür	Mösyö De Salve
İkinci Müdür	Mösyö Levistal
Diğer İkinci Müdür	Mustafa Efendi
Masarıfat Müdürü	Mösyö Ignou
Masarıfat Kâtibi	Mösyö Boşar
Ders Müfettişi	Mösyö Gould
Doktor	Mösyö Pisa
Dişçi	Mösyö Dorini
Mimar	Mösyö Lövan
Mubassırlar:	10 kişi

Öğretmenler:	47 kişi
Alfred Dubois	Fransızca
Ananyan	Fransızca ilk kısım
Ali Ragıp	Türkçe
Asım	Edebiyat
Baha	Türkçe

larını topladığımızda 340 etmektedir. Mektep mevcudu 341 olduğuna göre, bu durumda bir öğrencinin konumu meçhul kalmaktadır.

- 70 İdarecilerin ve öğretmen kadrosunun tespitinde, gerek bu yıl için, gerekse de ileriki yıllar için başvurduğumuz kaynaklar, 1286-1334 yılları arasındaki devlet salnameleri (yıllık) ile 50. yıl ve 100. yıl münasebetiyle neşredilmiş olan yayınlardır. İleriki sayfalarda, daha sonraki yıllara ait bilgileri verirken, sözünü ettiğimiz kaynakları tekrarlamamayı tercih ettik. Bu arada, salnamelerde yer verildiği kadarıyla, mektepte okuyan öğrenci sayısını tespit edip yıllar itibariyle belirtmeyi gerekli gördük.

Ballevre	Aritmetik
Baron	Fransızca
Berberyan	Fransızca
Besson	Matematik, Fizik
Boğos Kalpakçıyan	Fransızca
Boutonnet	Fransızca
Charrel	Tabiat Bilgisi, Kimya
Chasselon	Fransızca, Aritmetik
Comiliadis	Fransızca
Curel	Jimnastik
Çırakyan	Fransızca ilk kısım
Dalem	Fransızca
De Laplanche	Fransızca
Gayton Karaosmanyen	Fransızca
Givry	Fransızca
Gould	Tarih, Felsefe
Habip	Farsça
Hafız Refii Efendi	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Halil Şükrü	Türkçe
Hayette	Resim
İzzet Efendi	Hüsn-i hal
Karakaşyan	Ermenice
Malyakas	Rumca
Minaçkan	Fransızca
Mougeol	Yazı
Muhyiddin Efendi	Yazı

Muratyan	Fransızca
Mümtaz Efendi	Yazı
Niyazi	Türkçe, Edebiyat
Nonot	Latince
Osman Hilmi Efendi	Arapça, Farsça
Segaux	Matematik
Senoi	Coğrafya
Simon	Fransızca
Şehri	
Telliyan	Fransızca
Tentan	Fransızca, Edebiyat
Terziyan	Fransızca
Tevfik	Türkçe
Vienne	Yazı
Zott	Fransızca

Okulun açılmasıyla beraber, farklı dinlere ve kültür yapılarına sahip öğrencileri bir arada tutabilme konusunda bir takım zorlukların ortaya çıktığı gözlenmektedir. Her şeyden önce tatil günleri konusunda bir uyuşmazlık mevcuttur. Türklerin tatil günü Cuma, Musevilerinki Cumartesi, Hristiyanların ise Pazar'dır. Bunun yanında dini bayram ve yortu günleri de her unsur için farklıdır. Bu durum tabii olarak ders programlarında bir karışıklık meydana getirmektedir. Okulda yenecek yemeklerin seçimi de ayrı bir problem teşkil etmektedir. Çünkü beslenme alışkanlıkları açısından Türkler, Hristiyanlar ve Museviler değişik özelliklere sahiptirler. Türk öğrencilerin dini inançları gereği günde beş defa abdest almaları gerektiği gibi, bazı durumlarda da ykanmak mecburiyetinde bulunmaktadırlar. Ayrıca Ramazan ayında Türkler gündüzleri hiçbir şey yiyip içmediklerinde onlar için ayrı

bir yemek düzeni uygulamak gerekmektedir. Bu arada Türklerle Hristiyanların farklı saat kullanmaları da bir sıkıntı sebebidir. Öğrenciler bir yana, mektepte konaklayan öğretmenler arasında bile, farklı özelliklere sahip olmalarından kaynaklanan ihtilaflar meydana gelmektedir. Öğretmenler arasında Türkler, Fransızlar, Ermeniler, İtalyanlar ve İngilizler mevcuttu ve bunlar dahi kendi aralarında uyum sağlayamıyorlardı. Bütün bu tezatlar içinde herkes tarafından benimsenecek bir usulün uygulanmasına mektep idaresi azami gayret göstermiştir ⁷¹.

Mekteb-i Sultani’de derslerin başlamasıyla idari yapıda bir değişikliğe gidilerek ikinci müdür yeniden tayin edilmiştir. Buna göre, mektebin ilk kurulduğu dönemde Türkçe tedrisata nezaret etmek üzere Türklerden de bir müdür-i sani tayini uygun görülmüş ve bu göreve Kaymakam İsmail Bey tayin edilmişti. Bu defa, bu hizmetin bir mülkiyeli tarafından yürütülmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Bu çerçevede Altıncı Belediye Dairesi muhasebecisi Selim Efendi liyakatli ve ehliyetli olması hasebiyle 19 Eylül 1868 tarihinde bu göreve getirilmiştir. Selim Efendi diğer ikinci müdür olan Mösyö Levistal ile eşit şekilde, yıllık 10.000 frank maaş alacaktır⁷². Selim Efendi’nin ikinci müdürlükteki görevi çok uzun sürmemiştir. Mektebe alınacak öğrencilerin seviyelerinin tespiti amacıyla yapılan sınavlarda Selim Efendi diğer İkinci Müdür Mösyö Levistal ile bir türlü uyum sağlayamamıştır. Bu sebeple kısa bir süre sonra, 22 Ekim 1868 tarihinde, tahsilini Paris’te yapmış olan Mustafa Efendi Selim Efendi’nin yerine ikinci müdürlüğe getirilmiştir. Mustafa Efendi mektepte kalacağı ve yemeklerini de burada yiyeceği için maaşı yıllık 7.500 frank olarak tespit edilmiştir⁷³.

71 De Salve, *aynı makale*, s. 848.

72 BOA, *DUİT*, no. 62 (1- 46).

73 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-46).

Mektep açıldığı sırada 341 olan öğrenci sayısı giderek artmıştır. Açılıştan on gün kadar sonra öğrenci sayısı 371'e ulaşmıştır⁷⁴. Bir ay sonra ise mektepte 430 öğrencinin eğitim gördüğü anlaşılmaktadır⁷⁵. Mektebe olan rağbet devam edecek ve yıl sonuna doğru öğrenci sayısı 530 olacaktır. Bu arada, Mekteb-i Sultani'nin gördüğü rağbeti ortaya koyan enteresan bir hadiseden bahsetmekte yarar vardır. Osmanlı arşivinde yer alan ve okul müdürü De Salve tarafından dönemin Nafia Nazırı Davut Paşa'ya gönderilen 2 Aralık 1868 tarihli bir mektuptan anlaşıldığına göre, Ohannes Nazaryan isimli bir Ermeni öğrenci, Mekteb-i Sultani'ye kayıt olabilmek için Ermeni kökenli Bakan Davut Paşa'yı aracı kullanmak suretiyle Sadrazam Âli Paşa'ya ulaşmış ve onun da tavassutuyla lise idaresine başvurmuştur. Sözünü ettiğimiz mektupta De Salve okul müdürü olarak, kaydının yapılması istenen Ermeni öğrencinin zeki ve derslerinde ilerlemiş olduğunu, ayrıca yetim ve eğitim masraflarını karşılayamayacak durumda olduğunun da anlaşıldığını belirtmiştir. Bununla beraber, burslu kontenjanı dolduğundan Nazaryan'ın kabûlü mümkün görünmemektedir. Ancak ileriki yıllarda kaydının yapılması söz konusu olabilecektir⁷⁶.

Bu mektup da ortaya koymaktadır ki, Mekteb-i Sultani'ye gösterilen rağbet sonucu kayıt yaptırabilmek için sadrazamdan dahi yardım talep etme aşamasına gelinmiş bulunmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz üzere Mekteb-i Sultani 1 Eylül 1868 tarihinde açılmıştı. Bu tarihten sonra mektep nizamnamesi çerçevesinde derslere başlanmıştır. Mektepte dersler kısmen Türkçe ve kısmen Fransızca olarak gerçekleştirilmekteydi. Bu bakımdan sınıflar Türkçe kısım ve Fransızca kısım olarak ikiye ayrılmıştı. Fransızca kısımda çeşitli şubeleri olan beş sınıf mevcuttu. Nizamnamede eğitim süresinin sekiz yıl olarak öngörüldüğünü biliyoruz.

74 *Levant Herald*, 11 September 1868.

75 De Salve, *aynı makale*, s. 848.

76 BOA, T. TEK, no. 490/90.

İşte bu çerçevede bir seviye tespit sınavı yapılmış ve öğrenciler bilgi derecelerine göre birden beşe kadar olan sınıflara yerleştirilmişlerdir. Bu durumda beşinci sınıfta bulunan bir öğrenci üç yıl sonra mezun olma imkânı bulabilecektir. Türkçe kısmında ise sınıf sistemi yerine ders sistemi mevcuttu. Öğrenciler belirli bir sınıfta bulunmuyor, Türkçe bölümünde okutulan dersleri seviyelerine göre takip ediyorlardı. Bu bakımdan zaman zaman, Fransızca kısmında ileri sınıflarda olan bir öğrenci, eğer Türkçe derslerde başarılı değilse bu kısmın derslerinde geride kalabilmekte veya Türkçe kısmında dersleri ilerlemiş bir öğrenci Fransızca kısmında alt sınıflarda bulunabilmekteydi. Diploma alabilmek için yıl sonunda her iki kısmın derslerinden yapılacak imtihanda başarılı olmak gerekmekteydi.

Mekteb-i Sultani’de derslerin devamı süresince disiplinin sağlanabilmesi amacıyla bir takım kuralların uygulandığı gözlenmektedir. Buna göre: Ders sırasında, etütte, yatakhane, yemekhanede, sıra halinde gidilirken yanındaki arkadaşı ile konuşmak, izin almadan yerinden kalkmak, etrafına bakınmak, gülmek gibi hareketler kabahat sayıldığından bu tür davranışlarda bulunanlara tevkif (retenue) cezası verilmektedir. Cezaların derecesi yapılan yaramazlığın veya tembelliğin büyüklüğüne göre değişmektedir. Retenue alan bir öğrenci büyük teneffüste yarım saat mubassırın nezaretinde oturmak zorundadır. Bunun yanında bazı yaramazlıklarda öğrenci yemek yememe cezasına da çarptırılabilir. Bu cezayı alan öğrenci arkadaşları karınlarını doyururken onları seyretmek zorunda kalmaktadır. Ağır kabahatler için uygulanan yöntem izinsiz (privé) cezasıdır. Bu cezayı alan hafta sonu tatilini okulda geçirmek zorunda kalmaktadır. Bunların yanında, geçici olarak okuldan uzaklaştırma veya okuldan atılma gibi cezalar da mevcuttur. Fakat bu cezalar çok ağır bir suç işleyen öğrenciler için ve pek nadir olarak uygulanmaktadır. Bir de ilk iki sınıflara uygulanan bir ceza vardır. Bu ceza yazı yazmasını beceremeyen-

lerle, kelime ezberleyemeyen öğrencilere verilmektedir. Bu şekilde cezalandırılan öğrenciler, büyük teneffüste bir sınıfta toplanmakta, bir öğretmen nezaretinde, verilen kelimeleri ve cümleleri defalarca kopya etmeye mecbur edilmektedirler.

Tevkif ve izinsiz cezaları iki çeşittir: Alelâde olanı ve bilâ af olanı. Alelâde ceza, eğer öğrenci mükâfat almışsa affedilmektedir. Bilâ af cezalar ise alınan mükâfatla kalkmamakta, ancak cezayı vermiş olan öğretmen veya mubassır tarafından affedilebilmektedir. Bilâ af cezayı müdürün dahi kaldırma hakkı yoktur.

Mektepte disiplinsizliği önlemek amacıyla verilen cezalar yanında, iyi hareketleri görülen veya derslerinde başarılı olan öğrencilere de teşvik amaçlı mükâfatlar verilmektedir. Öğrencilere dört tür mükâfat uygulanmaktadır: Bunlar, Aferin varakası (bon point), Tahsin (appréciation), İmtiyaz (distinction), Zikr-i cemil (témoignage de satisfaction)'dir. Zikr-i cemil imtihanlarda uygulanmakta, diğer mükâfatlar derslerdeki başarıya ve bunun yanında iyi hal ve hareketlere göre verilmektedir. Mükâfatların ayrı ayrı ceza sildirme kıymetleri vardır. Dört aferin bir tahsin sayılmaktadır. Bir imtiyaz varakası sekiz aferin etmektedir. Bir mükâfat elli aferin sayılmaktadır. Bir tevkifi sildirmek için bir aferin gerekmektedir. Bir izinsiz ise sekiz aferin veya iki tahsinle silinmektedir. Cezalar ve mükâfatlar sınıf defterlerine kaydedilmekte, idare bunları tespit ederek hafta tatili öncesi öğrencilere duyurmaktadır. İzinsiz cezası alan bir öğrenci eğer gündüzlü ise hafta sonu gelip cezasını çekmek zorundadır. Aksi halde cezalar bir misli artmakta, kural ihlalinin sık sık tekrarlanması halinde geçici uzaklaştırma veya okul ile ilişkinin kesilmesi gündeme gelmektedir. Mektepte düzen ve intizamın sağlanması mubassır (surveillant) adı verilen görevlilerce gerçekleştirilmekte idi. Bunların başında sermubassır (surveillant général) bulunmaktaydı. Mubassırlar bir nevi yardımcı öğretmen konumunda bulun-

yorlardı. Mektepte dayak cezası yoktu⁷⁷. Bununla beraber, çeşitli hatıratlardan edindiğimiz bilgilere göre, seyrek de olsa, zaman zaman dayanın da bir cezalandırma yöntemi olarak kullanıldığı görülmektedir⁷⁸.

Mekteb-i Sultani'nin yatılı öğrencileri 1 Eylül'de başladıkları derslerden sonra, haftalık tatil için mektepten ilk çıkışlarını 26 Eylül Cumartesi günü gerçekleştirmişlerdir⁷⁹. Üzerlerinde Mekteb-i Sultani üniformaları olduğu halde toplu bir şekilde Beyoğlu'na

77 Yusuf Razi, “ Eski Galatasarayında Neler Görmüştüm ?”, *Akşam*, 2 Eylül 1943

78 Ziyad Ebuzziya-Sahir Kozikoğlu, *1921-1993 Galatasaray Tarihçesi 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul bty, s. 300-301; ” Elli Sene Evvel Galatasaray”, *Yeni Gün*, 2 Şubat 1931.

79 Görüldüğü üzere hafta tatili Cumartesi akşamından itibaren başlayarak Pazar gününü kapsamaktadır. Hâlbuki Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nden sonra resmi tatil gününün Cuma olarak kabul edildiği bilinmektedir. Bk. Cevdet Küçük, “Hafta Tatili”, *DİA*, c. XV, s. 131. Ziyad Ebuzziya Bey, Mekteb-i Sultani'de Pazar gününün tatil olmasının 1914 yılına kadar sürdüğünü ve bu durumun Osmanlı Devleti'nin vicdan hürriyetine ve insan haklarına gösterdiği saygıdan kaynaklandığını belirtmektedir. Ebuzziya-Kozikoğlu, *a. e.* , s. 295. Suat Aray'ın anılarında, *Bir Galatasaraylının Hatıraları*, İzmir 1959, s. 21-22 ve 1912 yılına ait Dâhili talimatnamede de haftasonu tatili Pazar olarak geçmektedir. Bütün bunlar doğru olmakla beraber, 1914 yılından önce de Mekteb-i Sultani'de hafta sonu tatilinin Cuma olarak uygulandığı dönemler mevcuttur. İleriki bahislerde görüleceği üzere, 1907 yılında Mekteb-i Sultani'de, Perşembe'yi Cuma'ya bağlayan bir gecede, büyük bir yangın çıkmıştır. Arşiv kaynaklarının belirttiğine göre, öğrencilerin büyük kısmının hafta sonu tatili için evine gitmiş olması yangında büyük bir facia meydana gelmesine engel olmuştur. Buradan da anlaşılaacağı üzere 1907 yılında hafta sonu tatili Cuma günü olarak uygulanıyordu. Fakat bu uygulamaya hangi tarihte geçildiğini tespit edemedik.

ıkan ğrenciler bir anda caddeyi hareketlendirmişler ve etrafı adeta bir iek bahçesine çevirmişlerdi ⁸⁰.

Mektebin açılışından tam bir ay sonra meydana gelen bir olay vesilesi ile Sultani ğrencileri, ileride her fırsatta gösterecekleri ve giderek gelenekselleşecek olan inisiyatif sahibi olma, dayanışma ve haklarına sahip çıkma özelliklerinin ilk örneğini vermişlerdir. Olayın cereyanı şu şekilde olmuştur: Okul idaresi 1 Ekim 1868 tarihinde bütün Sultani ğrencilerine 24 saat süre ile su kullanmama cezası vermiştir. Daha önce değindiğimiz üzere, okuldaki disiplinin sağlanması açısından, ne tür suçlara ne tür cezalar verileceği belirlenmişti. Tabii olarak bu cezalandırma yöntemleri arasında su içmenin ve kullanmanın yasaklanması gibi bir uygulama bulunmamaktaydı. Buna rağmen idarenin 24 saat boyunca su yasağı getirme şeklindeki tasarrufu öğrencileri rahatsız etmişti. İşte bu haksız uygulama karşısında hareketsiz kalmayan öğrencilerin seslerini kamuoyuna duyurdıklarını görüyoruz. *Levant Herald* gazetesine bir mektup gönderen Galatasaraylı bir ğrenci, bütün arkadaşları adına hareket ettiğini belirterek bu cezayı protesto etmiştir. Gazetenin yayınladığı bu mektupta Mekteb-i Sultani ğrencisi 24 saat su kullanmama cezasının mantığını anlayamadıklarını ve kendilerine de hiçbir izahatta bulunulmadığını ifade ettikten sonra, Avrupa’daki okullarda bu tür bir cezanın verilip verilemeyeceğini sormuştur. Galatasaraylı ğrenci mektubunun sonunda mektep idarecilerini, hiçbir şekilde hak edilmemiş bu münasebetsiz cezayı izah etmeye davet etmiştir⁸¹. Olayın 1868 yılında cereyan ettiğini göz önünde bulunduracak olursak, öğrencilerin daha o dönemde, kendilerine yapılan bir haksızlığı bu şekilde kamuoyuna duyurup protesto etme medeni cesaretine sahip olmaları, zamanla geleneksel hale gelecek dayanışma ruhunun ilk rneği sayılabilir.

80 *Levant Herald*, 28 September 1868.

81 *Levant Herald*, 3 October 1868.

Kuruluş çalışmaları vesilesi ile değindiğimiz üzere, Osmanlı hükümeti Mekteb-i Sultani'ye büyük önem veriyordu ve bu müesseseden önemli beklentileri vardı. İşte bunun bir göstergesi olarak 26 Kasım 1868 Perşembe günü Sadrazam Âli Paşa, beraberinde Maarif Nazırı Safvet Paşa, Nafia Nazırı Davut Paşa, Kemal Efendi ve Kamil Bey bulunduğu halde Mekteb-i Sultani'yi ziyaret etmiştir⁸². Âli Paşa bu ziyaretten çok memnun olarak ayrılmıştır. Nitekim birkaç gün sonra mektep idarecilerinin ödüllendirildiklerini görmekteyiz. Buna göre, Müdür Mösyö De Salve ile İkinci Müdür Mösyö Levistal, İdare Memuru Mösyö Ignou ve İdare Kâtibi Mösyö Petit görevlerinde gösterdikleri üstün başarılarından dolayı ve şevklerini daha da arttırmak amacıyla ödüle lâyık görülmüşlerdir. Mösyö De Salve üçüncü dereceden, Mösyö Levistal ve Mösyö Ignou dördüncü dereceden, Mösyö Petit ise beşinci dereceden birer kıta Mecidiye Nişanı ile taltif edilmişlerdir⁸³. 19 Aralık 1868 tarihinde Maarif Nazırı Safvet Paşa'nın yeniden Mekteb-i Sultani'ye geldiğini görmekteyiz. Safvet Paşa gerekli incelemeleri yaptıktan ve öğrencilere çeşitli sorular sorduktan sonra yine memnun bir şekilde mektepten ayrılmıştır⁸⁴.

1868-1869 eğitim yılı içinde öğrenci sayısının yıl boyunca tedrici bir şekilde çoğalması, idari bazı fonksiyonların yerine getirilmesini güçleştirmeye başlamıştır. İdare memurları masraf defterlerini tutmakta, hizmetlileri denetlemekte, mutfak işleriyle meşgul olmakta, elbise ve ayakkabıların yenilenmesi, çamaşırların yıkanması gibi bazı hizmetlerin görülmesine de nezaret etmektedirler. Bu durum idari işlerin aksamasına sebep olunca Mösyö De Salve bir yazı ile yeni elemana ihtiyaç duyduğunu Bâbiâli'ye iletmiştir. Mektep müdürünün bu talebi uygun bulununca, Mayıs

82 *Levant Herald*, 3 December 1868

83 BOA, *DUÎT*, no. 62(1-44) ; *La Turquie*, 28 Decembre 1868.

84 *La Turquie*, 25 Novembre 1868.

1869'da, yıllık 3.000 frank maaş almak üzere Paris'ten yeni bir memur daha getirtilmiştir⁸⁵.

6-Mekteb-i Sultani'de Yapılan Halka Açık Dersler

Açılışı ile modern eğitimin ülkeye girmesine önemli bir katkı sağlayan Mekteb-i Sultani, bünyesinde halka açık dersler tertiple-yerek bir başka yeniliğin daha öncülüğünü yapmıştır. Buna göre, Maarif Nazırı Safvet Paşa'nın girişimleri ile Mekteb-i Sultani'de her hafta Pazar günleri halka açık konferanslar tertiplenmesine karar verilmiştir. Bu konferanslar gerek lise öğretmenleri, gerekse dışarıdan konusunun uzmanı ilim adamları tarafından verilecektir. Bu kararın alınmasıyla beraber, konferanslarla ilgili gelişmeler gazeteler aracılığı ile kamuoyuna duyurulmuştur. Bu çerçevede 24 Kasım 1868 tarihli gazetelerde Mekteb-i Sultani'de her Pazar günü halka açık konferansların yapılacağı haberine yer verilmiştir. İsteyen herkesin katılıp takip edebileceği konferansların birinci-sini Fransa'da Maden Fakültesi öğretim üyesi olup, hali hazırda Osmanlı Hükümeti hizmetinde görev yapmakta olan Mösyö Béal verecektir⁸⁶. 6 Aralık 1868 Pazar günü gerçekleşecek ilk konfe-ransın konusu jeolojidir⁸⁷. Bir sonraki hafta ise Mekteb-i Sultani müdür-i sanisi Mösyö Levistal kimya konusunu anlatacaktır⁸⁸.

Mekteb-i Sultani'deki halka açık konferanslar bu şekilde başlamış olmaktadır. İlk konferansı başarıyla veren Mösyö Béal, dinleyicilere yeryüzü hakkında geniş malumat vermiştir. Fakat konferansın yapılacağı haberi herkese duyurulamadığı için dinleyici sayısı yetersiz kalmıştır⁸⁹. Mösyö Levistal'in konuşmacı olduğu

85 BOA, *İ. HR.* , no. 14061.

86 *La Turquie*, 24 Novembre 1868.

87 *La Turquie*, 26 Novembre 1868.

88 *La Turquie*, 11 Decembre 1868.

89 *Levant Herald*, 15 Decembre 1868. Gazete haberinde Mösyö Béal'in anlattığı konunun geniş bir özeti de yer almaktadır.

bir sonraki konferans ise büyük rağbet görmüştür. Öyle ki daha konuşma başlamadan salon tamamen dolmuş, sonra gelenler içeri girememişlerdir. *Levant Herald* gazetesi bu konuya değinerek, Mekteb-i Sultani gibi büyük bir yapıda konferanslar için kullanılabilecek geniş bir salon bulunmamasını tenkit etmiştir⁹⁰.

Sonraki haftalarda halka açık dersler dönüşümlü olarak, bir hafta Mösyö Béal'in, bir hafta Mösyö Levistal'in vermesi şeklinde devam etmiştir. Bu süreç içinde dinleyicilerin ilgiyle takip ettiği birçok konu ele alınmış ve her ders, salonu hıncahınc dolduran katılımcıların coşkulu alkışları ile sona ermiştir⁹¹.

Mekteb-i Sultani'deki halka açık derslerin bu şeklide ilgi görmesi üzerine, müdür De Salve 1869 Martında hükümete başvuruda bulunarak konferansı takip etmek için gelenlerin sıkıntılarını dile getirmiştir. Buna göre 1868 yılı Aralık ayından itibaren halka açık olarak yapılmaya başlanan derslerin sürdürülmesi güçleşmiştir. Çünkü bu derslere katılanların sayısı giderek çoğalmakta ve mekân sıkıntısı çekilmektedir. Dışarıdan gelenler derslane olarak mektebin sınıflarını kullandıklarından, bunlar için ancak öğrencilerin tatilde oldukları günlerde yer bulunabilmektedir. Ayrıca hafta içi günlerde mektebi dışarıdan derse gelenlerin doldurması pek uygun görülmemektedir. İşte bu sakıncaların giderilmesi ve dışarıdan gelenlerin rahatlıkla ders görebilecekleri bir yere sahip olabilmeleri amacıyla, mektebin yan tarafında 300 kişi alabilecek kapasitede bir derslane inşasına lüzum görülmüştür. Bu amaçla gerekli incelemeler de yapılmış ve Şehremaneti 6. Daire mühen-

90 *Levant Herald*, 19 Decembre 1868. Konferansta Mösyö Levis-tal Lavoisier Kanunu hakkında ilgiyle takip edilen bir konuşma yapmıştır. Gazete konuyla ilgili haberinde bu konuşmanın geniş bir özetine de yer vermiştir.

91 Bu konferanslar ve anlatılan konuların geniş özetleri için bk. *La Turquie*, 30 Janvier 1869, 2 Février 1869, 17 Février 1869, 3 Mars 1869, 13 Mars 1869.

disleri bir proje hazırlamışlardır. Buna göre Mekteb-i Sultani'nin kuzeydoğu cihetinde, binaya bitişik olmak üzere anfiteatr şeklinde bir dersane yapılacaktır. Dershane mimari yapısı itibariyle asıl binanın görünümünü bozmayacaktır. İnşaatın yapımını arşını 178 kuruş olmak üzere Vasili adlı bir müteahhit üstlenmiştir. Dershanenin gaz, su ve diğer ihtiyaçlarının da karşılanmasıyla beraber toplam maliyeti 100 bin kuruş tutmaktadır. Proje bu şekilde 27 Mart 1869 tarihinde Sadrazam Âli Paşa tarafından Sultan Abdülaziz'e sunulmuş ve 28 Mart 1869 da Padişah tarafından onaylanarak gerekli tahsisat ayrılmıştır⁹². Bu şekilde Mekteb-i Sultani'ye bir konferans salonu kazandırma hazırlıkları sürerken 14 Mart 1868'de Mösyö Béal dönemin son konferansını vermiştir. Mösyö Béal dersinin sonunda, gelecek kışa kadar konferanslara ara verdiklerini, yeni dönemde yapılacak derslerin daha geniş ve konuların detaylı anlatımına uygun bir salonda yapılmasını arzu ettiğini söylemiştir⁹³. Yaptığı konuşmadan da anlaşılacağı üzere Mösyö Béal konferansları yeni eğitim yılında da devam ettirme kararındadır. Fakat Fransa'dan babasının ölüm haberinin gelmesi üzerine ülkesine gitmek zorunda kalmıştır⁹⁴. Bu arada Mösyö Levistal de Mekteb-i Sultani'ye bir yıl hizmet ettikten sonra Fransa'ya geri dönmüştür. Dolayısı ile 1869 yılı kış aylarında yeniden başlaması düşünülen derslerin devam etmesi mümkün olmamıştır.

7-İlk Yılın Bir Muhasebesi

1868-1869 eğitim yılı sonunda başarılı öğrencilere mükâfatlarının verileceği bir tören düzenlenmiştir. 11 Temmuz 1869 tarihinde gerçekleşen bu törene, baştan itibaren mektebe sahip çıkan Sad-

92 BOA, *DUÎT*, no. 62 (1-43).

93 *La Turquie*, 18 Mars 1869.

94 *La Turquie*, 19 Mars 1869.

razam Âli Paşa diğer devlet erkânı ile birlikte katılmıştır. Bunun yanında öğrenci aileleri de törene büyük rağbet göstermişlerdir. Törende öncelikle, öğrencilere aldıkları derecelere göre ödülleri dağıtılmıştır⁹⁵. Daha sonra üdür De Salve bir konuşma yapmıştır. Salve konuşmasında, Türkiye’deki öğrencilerin zeka ve kabiliyetlerinin yüksekliğinden bahsederek, “*Başka ülkelerde on senede öğrenilebilecek bilgilerin Mekteb-i Sultani’de tahsil edilecek olması bunu teyit etmektedir*” demiştir. De Salve konuşmasının devamında, çeşitli memleketlerde en ters olaylar arasında ve günlük siyasetin engellemelerine rağmen, hükümetlerin halk arasında eğitimi ve onun sonucu olan maddi gelişmeleri yaymak için büyük çaba gösterdiklerini belirterek Osmanlı hükümetinin de bu gelişmelerin dışında kalmadığını ifade etmiştir. De Salve söze devamla, Mekteb-i Sultani’nin kuruluşu ve son çıkarılan Maarif Nizamnamesinin bunun bir delili olduğunu söylemiştir. Salve’ye göre bu lisenin açılışı, cesur bir anlayışla seçkin kişilerin yücelttiği uluslararası kolejlerin gerçekleşmesi anlamını taşımaktadır ve o sıralarda hiçbir millet muhtemel bir başarısızlıktan korktukları için buna cesaret edememişlerdir. Mesela, dünyanın dört bir tarafından Fransa’dan, İngiltere’den, Rusya’dan, İtalya’dan, İspanya’dan ve diğer ülkelerden gelecek önemli miktardaki çocukların, aynı çatı altında toplandığı farz edilecek olursa, arzu,

95 Bu törende ödül alan öğrencilerin tam listesine kitabın sonunda ek olarak yer verilmiştir. Bu listede de görüleceği üzere, eğitimin birinci yılında, özellikle Fransızca yapılan derslerde ödüllerin tamamına yakını gayrimüslim öğrenciler tarafından kazanılmıştır. Bunun nedeni bu öğrencilerin mektebe başlamadan önce az veya çok Fransızcaya olan aşinalıklarıdır. Buradan Türk öğrenciler başarısız, gayrimüslimler başarılı şeklinde bir sonuç çıkarmamak gerekir. Nitekim yine ödül listesinde görüleceği üzere, Fransızca kısmında Türk öğrenciler çoğunlukla eğitime birinci sınıftan başlamışlardır ve bu sınıflarda ödül kazanan çok sayıda Türk öğrenci vardır.

istek, örf ve adetlerin, dil, din ve ırk farklılıklarının onlar arasında ortaya çıkarabileceği sürtüşmeyi ve bunun durmaksızın devam edeceğini kavramak zor değildir. Ailelerin de, çocuklarından daha anlayışlı olarak ön yargılarını ve güvensizliklerini giderebilecekleri şüphelidir. Zira onlardan her biri kolejin hep kendi zevkine ve sadece kendi ihtiyaçlarına cevap vermesini isteyecektir. Kaynaşma, barış ve evrensel ahengi yaymaya hasredileceği düşünülen böyle uluslararası bir kolej, aksine, derin bir karışıklık yaratıp, mevcut bölünmeleri arttırma tehlikesi yok mudur? İşte Mekteb-i Sultani'nin kuruluşu ile, Osmanlı Hükümeti'nin neticelendirmeyi denediği güç problem budur. On aylık bir sürede kaydedilen gelişmeler bunun mümkün olduğunu ispatlamaktadır. Lisenin açılışından itibaren öğrenciler arasında mevcut olan birlik ve beraberlik, öğrenci ilişkilerinin ileride daha iyi olacağını göstermektedir. Bu durum insanlar arasında sıkı ve bozulmaz bir bağ oluşturmaya yönelik genel bir kaynaşmanın belirtisidir. Böylece arzu edilen bütünleşmeye erişmek için elinden gelen gayreti gösteren, geleceğe gözlerini diken Sultan Abdülaziz hazretlerinin dilekleri gerçekleşmiş olacaktır⁹⁶. Sadrazam Âli Paşa da mukabil olarak yaptığı konuşmada, Mösyö Salve'nin söylediklerine bizzat şahit olmaktan mutluluk duyduğunu, bütün hazır bulunanların da Mösyö Salve'nin gayret ve hizmetlerinin farkında olduklarını beyan etmiştir⁹⁷. Bu vesile ile daha önce ödül almış yöneticilere ilaveten, İkinci Müdür Mustafa Fethi Efendi ile Fransızca öğretmeni Nazaryan Efendi'ye dördüncü ve beşinci derecelerden Mecidiye işanı verilmiştir⁹⁸.

Bu mükâfat töreni sonrasında *Terakki* gazetesinde Mekteb-i Sultani hakkında Hayreddin imzalı bir yazı yayınlanmıştır. Önemli olduğunu düşündüğümüz bu yazıya, sadeleştirmek suretiyle yer

96 Şişman, *a. e.* , s. 27-28.

97 *Basiret*, 12 Rebi-ül- ahir 1286.

98 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-42).

vermeyi gerekli gördük: “Mekteb-i Sultani’nin geçende yapılan mükâfat dağıtım töreni, bundan böyle muayyen zamanlarda yapılacak resmi imtihanların bir başlangıcı ve tedris olunan dersler de vatanın geleceği için hayırlı gelişmelerin bir belirtisi olduğundan, mektebin durumundan biraz da olsa bahsetmeyi gerekli gördüm. Mekteb-i Sultani’nin gelecekte ne şekil alacağı şimdiden kestirilemez. Esasen bu mektebin açılması, yabancıların memleketimizdeki faaliyetleri arasında kendi çıkarlarının en az olduğu bir uygulamadır. Çünkü Batılıların şimdiye kadar doğuda kurdukları mekteplerin hiç birisi doğu insanının çıkarına hizmet edecek raddede değildir desem yalan söylemiş olmam. Zira hemen tamamı ya Katolik veya Protestan mezheplerinin yayılması maksadıyla yapılmıştır ve ders programları da aynı amacı gütmektedir. Doğru insanı ise yolunu takip ettikleri din ve mezhebin hükümlerini bildikleri ve dini kuralların öğretildiği mekteplere sahip oldukları için bu gibi şeyleri yabancılardan öğrenme ihtiyacı duymamışlardır. Dolayısı ile yabancıların açtıkları okullar bulundukları yörenin yerli halkı için hiçbir fayda sağlamamıştır. Doğunun hâkim unsuru olan Müslümanlar Avrupalılar arasında İslâmiyet’in yayılması için çalışmaz, Avrupalıların doğru yolu bulmasını onların medeniyet dairesinin genişlemesine havale eder. İşte bu sebepten dolayı memleketimize lâzım olan mektep, Avrupa’nın sahip olduğu ilimleri ülkemize taşıyacak mektep idi ki, Mekteb-i Sultani’de din ve mezheplerle ilgili dersler okutturulmayıp herkesin ihtiyacını duyduğu ilimler öğretildiğinden talep karşılanacaktır. Bu bakımdan Mekteb-i Sultani’yi beğeniyor ve takdirle karşılıyorum. Zamanımız fen ve sanayinin yayıldığı, ilim ve maârifin önem kazandığı bir dönem olduğundan matematik, fizik, tabii bilimler, kimya ve makinecilik gibi ilimler dünyada saadet ve azametın birinci derecede vasıtası sayılmaktadır. Bu ilimleri öğreten mektepler de en çok methedilmeye lâyık ve itibar gösterilen mektepleridir. Mekteb-i

Sultani de bu tür mekteplerdendir. Aslında şark milletlerinin tahsil ve talim hususundaki kabiliyetleri fevkalâde olduğundan elbette Avrupalılardan daha çabuk bir şekilde kabiliyetlerini gösterecekleri şüphesizdir. Bu sözüml gerçi Avrupa efkârı nezdinde belki onaylanmayacaktır ama Mekteb-i Sultani'nin mükâfat dağıtım töreninde ilân olunan cetvelde görüldüğü üzere, öğrenciler içinde en ziyade mükâfata hak kazananlar Türklerdir”⁹⁹.

8-Eğitimin Devamı

Mekteb-i Sultani'nin ikinci yılında (1869-1870) idareci ve öğretmen kadrosu şu şekilde oluşmuştur:

Müdür	Mösyö De Salve
İkinci Müdür	Mösyö Granet
Diğer İkinci Müdür	Mustafa Efendi
Masarıfat Müdürü	Mösyö Ignou
Masarıfat Kâtibi	Mösyö Boşar
Ders Müfettişi	Mösyö Gould
Doktor	Mösyö Pisa
Dişçi	Mösyö Dorini
Mimar	Mösyö Lövan
Mubassırlar	15 kişi
Öğretmenler	52 kişi
Öğrenci sayısı	610

Abdurrahman	Tarih
Adolf Dubois	Fransızca
Alfred Dubois	Fransızca

99 Terakki, 12 Rebi-ül-ahir 1286.

Ananyan	Fransızca ilk kısım
Asım	Edebiyat
Ballevre	Aritmetik
Baron	Fransızca
Besson	Matematik, Fizik
Boutonnet	Fransızca
Brisset	Matematik, Tabiat Bilgisi
Chasselon	Fransızca
Charrel	Tabiat Bilgisi, Kimya
Comiliadis	Fransızca
Curel	Jimnastik
Çırakyan	Fransızca ilk kısım
Dalem	Fransızca
De Laplanche	Fransızca
Givry	Fransızca
Gould	Tarih, Felsefe
Habip	Farsça
Hafız İbrahim Efendi	Din Dersi
Hafız Refii	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Halil Şükrü	Türkçe
Heyette	Resim
İnciciyan	Fransızca ilk kısım
Julliard	Fransızca
Kadri	Türkçe
Karakaşyan	Ermenice
Kalcıyan	Fransızca

Le Fé	Resm-i hendese
Mehmet Derviş	
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Mougeol	Fransızca
Muhyididn Efendi	Yazı
Muratyan	Fransızca
Mümtaz Efendi	Yazı
Niyazi	Türkçe, Edebiyat
Nonot	Latince
Osman Hilmi Efendi	
Papazyan	
Polat Efendi	
Rainier	Fransızca, Edebiyat
Segaux	Matematik
Senoi	Coğrafya
Simon	Fransızca
Şehri	
Telliyan	Fransızca
Tentan	Fransızca, Edebiyat
Vienne	Yazı
Zott	Fransızca

1869-1870 eğitim yılında Mekteb-i Sultani'deki öğrenci sayısı, başarılı geçen bir yıl sonunda, 640'ı bulmuştur. Bu başarılı gelişme dikkat çekince ülkenin diğer vilayetlerinde de benzer liseler açılması gündeme gelmiştir. Bu rağbet aynı zamanda bu tür liselere duyulan ihtiyacı da ortaya koymuş olmaktadır. Bu

arada İstanbul'da sadece Müslüman çocuklarına mahsus bir idadi açılması da düşünülmüştür¹⁰⁰.

Bu başarılı süreç devam ederken 5 Haziran 1870 tarihinde Beyoğlu'nda çıkan büyük bir yangın Mekteb-i Sultani'yi olumsuz yönde etkilemiştir¹⁰¹. Bu yangın mektep binasına zarar vermemişse de, Beyoğlu'nda ikamet etmekte olan öğretmenler yangından zarar görmüşlerdir. Öğretmenlerin mağdur duruma düşmeleri üzerine Mösyö Salve Maarif Nezareti'ne başvurarak bunların kayıplarının devletçe karşılanmasını istemiştir. Bu talebin haklı görülmesi üzerine dokuzu evli, beşi bekâr olan öğretmenlere maddi yardımda bulunarak zararları telâfi edilmiştir¹⁰².

1870-1871 eğitim yılı başlamadan önce meydana gelen beklenmedik bir hadise de Mekteb-i Sultani'yi derinden etkilemiştir. 19 Temmuz 1870 tarihinde Fransa ile Prusya arasında

100 De Salve, *aynı makale*, s. 848-849.

101 Bu yangın Pazar günü saat yedide Feridiye Sokağı'nda, Piçini adlı şahsın oturduğu evde çıkmış, rüzgârın çok şiddetli esmesi sebebiyle beş altı kola ayrılarak yayılmaya başlamıştır. Yangına müdahale edilmişse de bir türlü önü alınamamıştır. Tarlabaşı ve Taksim'in alt tarafından İstiklal Caddesi'ne sıçrayan yangın Mekteb-i Sultani önüne kadar gelmiştir. Diğer bir kolu, Aşıklar Meydanı'ndan Bülbül Deresi'ne inip oradan Papas Köprüsü Caddesi ile Emin Camii'ne ve Sururi Mahallesi sınırlarından Aynalı Çeşme yolu ile İngiliz Sefarethanesine sıçramış ve Mekteb-i Sultani önüne kadar ulaşmıştır. Yangın akşam sekizde zorlukla söndürülebilmıştır. Bu büyük yangında, üç bin civarında ev ve dükkân tamamen yanmış, birçok kişi de hayatını kaybetmiştir. İki koldan Mekteb-i Sultani önlerine bir hayli yaklaşan bu yangın binaya sirayet etmeden söndürülebilmıştır. Bk. Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayını, İstanbul 1995, c. III, s. 1225-1226.

102 BOA, *İ. DH*, no. 42898.

savaş çıkmıştır¹⁰³. Mekteb-i Sultani öğretmen ve idarecilerinin büyük çoğunluğu Fransız olduğundan mektep gelişmelerden hayli etkilenmiştir. De Salve'ye göre Fransa'nın Prusya önünde yenilgiye uğramasından sonra Türklerin Fransızlar hakkındaki kanaatlerinde değişiklik olmuştur. Artık Fransa eskisi kadar nüfuzlu değildir. Fransızca dersleri de birçok okuldan kaldırılmıştır. Mekteb-i Sultani ise Sadrazam Âli Paşa'nın himayesi ile ayakta durmayı başaramıştır. Bu himayeye rağmen öğrenci sayısında bir azalma meydana gelmiş ve 1870-1871 ders yılında ortalama talebe sayısı 569 olmuştur¹⁰⁴. 1870-1871 eğitim yılında idareci ve öğretmen kadrosu da şu şeklide oluşmuştur:

Müdür	Mösyö De Salve
İkinci Müdür	Mösyö Granet
Diğer İkinci Müdür	Mustafa Efendi
Masarıfat Müdürü	Mösyö Ignou
Masarıfat Kâtibi	Mösyö Boşar
Ders Müfettişi	Mösyö Gould
Doktor	Mösyö Pisa
Dişçi	Mösyö Dorini
Mimar	Mösyö Valsamaki
Ders müdleri	15 kişi
Öğretmenler	52 kişi
Öğrenci sayısı	610

103 A. Debideur, *Histoire Diplomatique de l'Europe*, Paris 1891, c. II, s. 394; Edourd Simon, *Histoire du Prince de Bismarck*, Paris 1887, s. 305.

104 Salve, *aynı makale*, s. 849.

Abraham	
Adolf Dubois	Fransızca
Alfred Dubois	Fransızca
Ali Hamdi	Türkçe
Ananyan	Fransızca ilk kısım
Arif	Türkçe
Asım	Edebiyat
Ballevre	Aritmetik
Baron	Fransızca
Besson	Matematik, Fizik
Billien	Tabiat Bilgisi
Boutonnet	Fransızca
Brisset	Matematik, Tabiat Bilgisi
Charrel	Tabiat Bilgisi, Kimya
Chasselon	Fransızca
Comilisdis	Fransızca
Curel	Jimnastik
Çırakyan	Fransızca ilk kısım
De Campo	Matematik, Tabiat Bilgisi
De Laplanche	Fransızca
Dupuy	Fransızca, Ser-mubassır
Givry	Fransızca
Gould	Tarih, Felsefe
Granet	Fransızca, Edebiyat
Habip	Farsça
Hafız İbrahim Efendi	Din Dersi
Hafız Refii	Arapça

Halil Hilmi Efendi	Arapça
Halil Şükrü	Türkçe
Hayette	Resim
Julliard	Fransızca
Kadri	Türkçe
Karakaşyan	Ermenice
Kalcıyan	Fransızca
Mehmet Derviş	
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Mougeol	Fransızca
Muhyiddin Efendi	Yazı
Muratyan	Fransızca
Niyazi	Türkçe, Edebiyat
Nonot	Latince
Papazyan	
Polat Efendi	
Rainier	Fransızca, Edebiyat
Segaux	Matematik
Senoi	Coğrafya
Simon	Fransızca
Şehri	
Tentan	Fransızca, Edebiyat
Vienne	Yazı
Zott	Fransızca

Bu dönemde okul idaresi hakkında bir takım şikâyetlerin ortaya çıkması da söz konusu olmuştur. 1870 yılı Kasım ayında bu şikâyetlerin yoğunlaştığı ve Maarif Nezareti'ne sözlü ve yazılı başvuruların yapıldığı görülmektedir. Buna göre yemeklerin kötü olması yüzünden bazı öğrenciler hastalanmışlardır. Bunun yanında Türkçe ve Arapça derslerinin yetersiz olmasından, Arapça hocasının ve müdür-i saninin uygunsuz hallerinden şikâyetçi olunmaktadır. Bu şikâyetler Bâbîâlî'ye kadar ulaşınca Sadaret, Maarif Nezareti'nden öğrencilerin veli ve akrabalarının şikâyetlerinin dikkate alınarak mektepteki bozuklukların düzeltilmesini istemiştir. Sadaret ayrıca şu hususları da vurgulamıştır: Mekteb-i Sultani'nin kuruluş amacı modern eğitimi ülkeye getirmek ve bunun nimetlerinden faydalanmak olup, devlet bunun için birçok fedakârlıkta bulunmuştur. Şimdi bu amaca ulaşmayı engelleyecek noksanların giderilmesi, öğrencilerin tedris, terbiye ve iâşe işlerinin düzenli bir hale getirilmesi gerekmektedir¹⁰⁵.

Anlaşılan o ki 1870 yılı sonlarına doğru Mekteb-i Sultani sıkıntılı bir döneme girmiş bulunmaktadır. Bu arada 1871 yılı Haziranında Mösyö Salve'nin kontratı sona erecektir. De Salve Maarif Nezareti'ne başvurarak, yeni bir kontrat yapılmasının gereğini bildirdikten sonra, mevcut maaşının düşüklüğünden söz etmiş, hali hazırda kendisinin yıllık 15.000 frank maaş aldığını, bu miktarın benzer görev yapan başkalarına göre çok az olduğunu, eğer müdürlükte bir müddet daha kalması isteniyorsa maaşının yıllık 30.000 franka yükseltilmesini istemiştir. De Salve'nin bu talebi makul bulunmuştur. Esas itibariyle de kendisinin ehliyetli ve liyakat sahibi bir kişi olduğu ve o ana kadar beş yüzden fazla talebe ile memur ve hademelerin idaresini başarıyla gerçekleştirmesi takdir edilerek maaşı 30.000 franka yükseltilmek suretiyle kontratı 1871 Temmuzunda iki yıl daha uzatılmıştır¹⁰⁶.

105 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1071/7.

106 BOA, *İ.DH*, no. 44135; *Ayniyat Defteri*, no. 1071/57. *Levant Herald'da*, *İstanbul* gazetesinden alıntı yapmak suretiyle yayınlanan bir yazıda, De Salve'ye yapılan maaş artışı tenkit edil-

Mekteb-i Sultani 1871 Temmuzunda ilk mezunlarını vermiştir. Maarif Nezareti temsilcileri ve lise öğretmenlerinden oluşan bir komisyon huzurunda imtihana giren sekiz öğrenci bachelier ès-sciences¹⁰⁷ diplomasını almaya hak kazanmıştır¹⁰⁸. Bu öğrenciler şunlardır:

Konstantin Panciri Efendi,
Safer Saferyan Efendi,
Terceman Efendi,
Banist Antranik Efendi,
Edvar Kado Efendi,
Maksud Şahbazyan Efendi,
Lapçinciyan Efendi,
Ohannes Kalpakçıyan Efendi¹⁰⁹.

miştir. Buna göre, Mekteb-i Sultani müdürü hiçbir yiyecek, barınak, ısınma vs. gibi masraf yapmamaktadır. Ayrıca tatillerde ülkesine gidiş-geliş ve konaklama masrafları da devletçe karşılanmaktadır. Buna rağmen bir de maaşı iki misline çıkarılmış olmakla, devletin üzerine iki yıl süre ile yeni bir yük daha bindirilmiş olmaktadır. Bk. *Levand Herald*, 19 August 1871.

107 Bachelier ès-sciences, Fransa liseleri tarafından verilen şahadetnameyi ihtiva etmektedir. Mekteb-i Sultani şahadetnamesi Fransız liselerinin diplomaları ile eşdeğer idi. Fransa Hükümeti 12 Şubat 1872 tarihinde almış olduğu bir kararla bu eşdeğerliği kabul etmiş ve resmileştirmiştir. Bk. 50. yıl, s. 62-63; 100. yıl, s. 20.

108 Salve, *aynı makale*, s. 852. Okulun açılışından henüz üç yıl geçtikten sonra bazı öğrencilerin diploma alabilmesinin sebebi, bunların girişteki seviye sınavında başarılı olarak üst sınıflardan devam etme hakkını kazanmış olmalarıdır.

109 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316, s. 607; Aykut Kazancıgil-Tahsin Berküren, *Galatasaray Lisesi Mezunları 1871-1996*, İstanbul 1997, s.1. Görüldüğü üzere ilk mezunlar arasında Müslüman öğrenci bulunmamaktadır. Bunun nedeni, Gayrimüslim öğ-

Bu yıl ilk mezunların verilmesi sebebiyle görkemli bir ödül töreni düzenlenmiştir. Bu tören 9 Temmuz 1871 tarihinde gerçekleşmiştir. Rahatsız olan Sadrazam Âli Paşa törende bulunamamış onu Maarif Nazırı Safvet Paşa temsil etmiştir. Mektebin kapıları saat 12. 30'da davetlilere açılmış ve sayısı 1.500 aşan bir kalabalık, töreni takip edecekler için hazırlanmış tribünlere yerleşmişlerdir. Mektebin her tarafı çiçekler, flamalar ve bayraklarla süslenmiştir. Gelen ziyaretçilerin rengârenk kıyafetleriyle ortalık adeta bir bayram yerine dönüşmüştür. Devlet erkânının yerini almasıyla tören başlamış ve ödül dağıtımı gerçekleşmiştir. Mösyö Salve önceki yılların aksine bu defa konuşma yapmamış, Maarif Nazırı'na daha önce hazırlamış olduğu bir rapor sunmuştur. Raporda, bitirilen ders yılında birçok zorlukların ve sıkıntıların meydana geldiği, bununla beraber önceki yıldan devam eden 550 öğrenciyi muhafaza etmenin önemli bir başarı olduğu belirtilmiştir ¹¹⁰.

Mekteb-i Sultani'den mezun olan ilk öğrenciler Fransızca, Latince, Tarih, Coğrafya, Matematik, Fizik, Kimya, Tabii Bilimler, Türkçe, Arapça, Farsça gibi derslerden imtihana girmişlerdir ¹¹¹. Görüldüğü üzere, öğrencilerin imtihanlara girdiği dersler arasında Arapça ve Farsça da yer almaktadır. Hâlbuki mektep nizamnamesinde yer alan okutulacak dersler listesinde Arapça ve Farsça bulunmamaktaydı. Dolayısıyla bu iki dersin, Türkçe kısmında okunmak üzere sonradan konulduğu anlaşılmaktadır ki bu uygulama ilk yıldan itibaren geçerli olmuştur. Nitekim ilk yıl görev yapan öğretmenler arasında Arapça ve Farsça öğretmenleri bulunduğu gibi, mükâfat dağıtılan dersler arasında Arapça ve

rencilerin Fransızcaya olan aşinalığı sebebiyle seviye tespit sınavında başarılı olmaları ve üst sınıflardan derse başlama imkânını kazanmalarındır. Hal böyle olunca bu öğrenciler normal tahsil süresinden önce mektebi tamamlamışlardır.

110 *Levant Herald*, 10 July 1871.

111 *Levant Herald*, 17 July 1871.

Farsçanın yer alması, bu derslerin birinci yıldan itibaren okutulmaya başlandığını göstermektedir. Ayrıca Mösyö De Salve de, ilk yılsonunda düzenlenen mükâfat dağıtım töreni vesilesi ile yapmış olduğu konuşmada, programda Arapça ve Farsçanın da bulunduğu bahsetmektedir.

9-Mekteb-i Sultani'deki Eğitimin İçeriği

1868 yılında gazeteler aracılığı ile kamuoyuna duyurulan mektep nizamnamesinde okutulacak derslerin isimleri sayılmışsa da içerikleri konusunda geniş bilgi verilmemişti. Bu vesile ile, ileriki yıllarda mektebin Türkçe ve Fransızca kısımlarında okutulan derslerin isimlerini ve muhtevasını seneler itibariyle vermekte fayda vardır. Müfredatta da görüleceği üzere, eğitim süresi, ilk kısım üç, orta ve yüksek kısım altı olmak üzere, toplam dokuz yıl olarak belirlenmiş ve daha önce ders sisteminin geçerli olduğu Türkçe kısımda sınıf sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre Mekteb-i Sultani müfredat programı şu şekildedir¹¹²:

TÜRKÇE KISMI

İbtidai (İlk) Sınıflar

İbtidai Birinci Sene:

Kıraat ve Yazı (Okuma ve Yazma): Alfabe harflerinin öğretilmesi, kelimeler teşkili (Alfabenin öğretilmesinden önce bitişik harfler ve birbirleriyle bitişmeyen harfler öğretmen tarafından

112 Salnâme-i Maârif, yıl 1316, s. 113-126. Bu müfredat programı Abrurrahman Şeref Bey'in müdürlüğü döneminde neşredilen Maarif Salnamesi'nde yer almıştır. Esas itibariyle, kuruluş döneminden, 1911 yılında yeniden yapılan düzenlemeye kadar, birkaç dersin ilave edilmesi veya çıkarılması dışında, müfredat üzerinde fazla oynama yapılmamıştır.

tahtaya yazılacak ve öğrencilere de yazdırılacaktır). Daha sonra öğrenci harfleri okuyacaktır. Sesli harfler de öğrenildikten sonra, öğretmen tarafından tahtaya yazılmak ve öğrencilere yazdırılmak ve okutulmak suretiyle kelimelere geçilecektir. Öğrenci kelimeleri okuyup yazmaya alıştıktan sonra kolay ve kısa cümlelerin yer aldığı bir kitaptan okuma alıştırmaları yapılacak ve aynı cümleler yazdırılacaktır. Türkçe bilmeyen öğrencilere öğretmen günde beş altı kelime öğretmek suretiyle lisan eğitimi yaptıracaktır.

Hatt-ı Rika (Rika adı verilen yazı stili) : Rika, yazı defterleri kullanılarak öğrencilere yazdırılacaktır.

Ulûm-ı Diniye (Din Dersleri) : Kur'an-ı Kerim'den otuz cüzün öğretilmesine başlanılacak, bunun yanında Tehiyyat, Salâvat-ı şerife, Fatiha ve İhlas sureleri ezberlettirilecektir. (Din dersleri Müslüman talebeye mahsustur).

İbtidai İkinci Sene:

Kıraat, İmla ve Ezber: Basit ve kısa cümlelerin yer aldığı bir kitaptan okuma alıştırmalarına devam edilecektir. Okuma esnasında talebenin anlayamadığı kelimeler öğretmen tarafından izah edilecek ve basit cümleler yazdırılacaktır. Seçilmiş eserler iyice belletildikten sonra ezberletilecektir. Türkçe bilmeyen öğrenci birinci senede olduğu gibi talim ettirilecektir.

Hatt-ı Rika: Birinci senede olduğu gibi yazı defterlerine yazı yazdırılacaktır.

Ulûm-ı Diniye: Kur'an'dan cüzlerin okutulmasına devam edilecek, namaz sureleri ve Ayetül'l Kürsi ezberlettirilecektir.

İbtidai Üçüncü Sene:

Kıraat, imla ve ezber: Önceki yılda olduğu gibi devam edilecektir.

Muhtasar Sarf-ı Türki (Türkçe Dilbilgisi, kısaca): Türkçenin kuralları kısaca öğretilecek, cümleler incelenecektir.

Hatt-ı Rika: Yazı defterlerine yazdırılmaya devam edilecektir.

Ulûm-ı Diniye: Kur'an'dan cüzler okumaya devam edilirken bazı aşr-ı şerifler ezberlettirilerek gayet kısa olmak üzere ilmihal bilgileri verilecektir.

Tâli (Orta) Sınıflar

Tâli Birinci Sene:

Kavaid-i Lisan-ı Osmani (Osmanlıca'nın Kuralları) : Gramer kuralları biraz daha teferruatlı olarak gösterilecek ve gramere dair vazifeler verilecektir.

Arapça: Arapça kelimeler öğretilecek ve alıştırmalar yapılacaktır.

Türkçe okuma, ezber ve imla: Önceki yılda olduğu gibi devam edilecektir.

Hüsn-i Hatt (Güzel yazı) : Rika yazısı öğretilecektir.

Ulûm-ı Diniye: İlmihal bilgileri biraz daha tafsilatlı olarak verilip Kur'an öğretilmeye devam edilecek ve tecvide başlanacaktır.

Tâli İkinci Sene:

Kavaid-i Lisan-ı Osmanî: Geçen yıldaki tatbikata uygun olarak devam edilecektir.

Arapça: Muattal fiiller gösterilecek ve alıştırmalara devam edilecektir.

İmla, kıraat ve ezber: İmla, kıraat ve ezbere önceki yıl olduğu gibi devam edilmekle beraber sene sonuna doğru düzgün cümle kurma ve sözlü ifade konuları gösterilecektir.

Hüsn-i Hatt: Rikaya devam edilecektir.

Farsça: Farsçanın kuralları kısaca öğretilir, kolay ve kısa cümleler tercüme edilecektir.

Ulûm-ı Diniye: İlmihal bilgileri tafsilatlı olarak öğretilip, Kur'an ve tecvide devam edilecektir.

Tâli Üçüncü Sene:

Kavaid-i Osmaniye: Osmanlıca gramer uygulamalı olarak gösterilip manzum ve nesir parçalar incelenecektir.

Kitabet (Kurallı yazı yazma): Kısa parçalar kaleme aldırılarak usulüne uygun şekilde cümle öğretilecek, güzel ahlak, terbiye ve tarihe dair parçalar seçilerek uygulama yapılacaktır. Ezber dersine devam edilecektir.

Arapça: İsim bahsi okutulacaktır.

Farsça: Farsçanın kuralları tafsilatlı olarak öğretilip, tercüme ve uygulamalara devam edilecektir.

Hüsn-i Hatt: Rikaya devam edilecektir.

Ulûm-ı Diniye: Kur'an-ı Kerim ve tecvide devam edilecektir.

Âli (Yüksek) Sınıflar:

Âli Dördüncü Sene:

Kitabet: Evvelki yıl gibi devam edilecek, ancak sene sonuna doğru resmi yazılara dair temel bilgiler verilecek ve kolay bazı yazılar kaleme alınacaktır.

Arapça: Arapça grameri gösterilecektir.

Farsça: Gülistan adlı eserden parçalar okunacak, uygulama ve tercümeyle devam edilecektir.

Osmanlı Tarihi: Peygamberler tarihi kısaca öğretilip, Osmanlı Devleti tarihi kuruluşundan itibaren 1590 yılına kadar okutulacaktır.

İlm-i Ahlâk: Ahlâka dair eserler okutulacaktır.

Ulûm-ı Diniye: Önceki yılda olduğu gibi devam edilecektir.

Âli Beşinci Sene:

Kitabet-i Resmiye ve Belâgat (Resmi yazı ve güzel konuşma): Düzgün ve güzel konuşmanın kuralları öğretilecek, resmi ve gayri resmi yazılar yazdırılacaktır. Ezber dersine devam edilecek, Osmanlı yazarlarının özgeçmişleri öğretilecektir.

Arapça: Arapça gramer tamamlanıp tercüme ve uygulamaya devam edilecektir.

Farsça: Bostan adlı eserden parçalar okunacaktır.

Osmanlı Tarihi: 1590 tarihinden Paris Antlaşması'na kadar olan kısım okutulacaktır.

Ahlâk ve Mantık: Ahlâk öğretisine geçen yıl olduğu gibi devam edilecek, bunun yanında mantık da gösterilecektir.

Tercüme: Fransızcadan Türkçeye resmi tercüme usulleri gösterilecektir.

Hüsn-i Hatt : Rikaya devam edilecektir.

Fıkıh: Mecmua-i Zühdiyye okutulacaktır.

Âli Altıncı Sene:

Kitabet-i Resmiye ve Belâgat: Belâgat konusu tamamlanacak, resmi yazıya geçen yılda olduğu gibi devam edilecektir.

Arapça: Arapça ile ilgili uygulamalar yapılacak ve tercümeye devam edilecektir.

Farsça: Fars edebiyatı okutulacaktır.

İslâm Tarihi: Dünya İslâm tarihi öğretilecektir.

Tercüme: Türkçe'den Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye tercüme usûlleri gösterilecektir.

Hüsn-i Hatt: Evvelki yıl gibi devam edilip öğrenciler arasından kabiliyetli olanlara divani yazı da gösterilecektir.

Fıkıh: Mecmua-i Zühdiyye'ye devam edilecektir.

FRANSIZCA KISMI

İbtidai (İlk) Sınıflar

İbtidai Birinci sene:

Fransızca Okuma, Yazma ve Ezber: Alfabe el ve kitap yazısı şeklinde olmak üzere önce öğretmen tarafından tahtaya yazılacak, daha sonra *öğrenciye* okutturulacak ve yazdırılacaktır. Heceler dahi öğrenildikten sonra yine öğretmen tarafından tahtaya yazılmak ve öğrencilere de yazdırılmak ve okutturulmak suretiyle kelimelere geçilecektir. Öğrenci kelimeleri okuyup yazmaya alıştıktan sonra kolay ve kısa cümlelerin yer aldığı bir kitaptan okuma alıştırmaları yapılacak ve ayrıca bu kısa cümleler yazdırılacaktır. Günde beş altı kelimenin manası ve imlası ezberlettirilecektir. Senenin yarısı bu şekilde geçirildikten sonra ikinci yarıda konuşmaya dair küçük cümleler yazdırılıp ezberlettirilmeye başlanacak, ayrıca okuma ve imlaya devam edilecektir. Belli başlı fiillerin zamanları ve çekimleri yazılı ve sözlü olarak öğretilecek, evvelce ezberlenmiş kelimelerle gayet basit ve küçük cümleler teşkil ettirilecektir.

Hesap: Sayıları okuyup yazma öğretilip basit surette toplama ve çıkarma yaptırılacaktır.

İbtidai İkinci sene:

Fransızca: Kolay bir kitaptan bölümler okutulup lüzumlu kelimeler ve küçük cümlelerin manası verdirilecektir. İsim, sıfat, zamir ve fiil hakkında temel şifahi bilgi verilip, kelimelerin dişi ve erkek olarak ayrılımları anlatılacak, fiil çekimlerine devam edilecektir. Kolay imla ile yazı yazdırılıp, ezberlenmiş kelimeler-

den küçük küçük cümleler teşkil ettirilecektir. Küçük hikâyelerin ezberlenmesine başlanacaktır.

Hesap: Rakamların okunup yazılması ile toplama ve çıkarma hakkında çok sayıda alıştırma yaptırılıp kerrat cetveli ezberlettirilecektir.

Fransızca Güzel Yazı

İbtidai Üçüncü sene:

Fransızca: Manası verilerek ve tercüme ettirilerek metin okunacak, tesadüf edilen kelimelerin mana ve imlası, kullanım şekilleri hakkında sorular sorulacak ve cevaplandırılacaktır. Öğretmen tarafından yüksek sesle söylenen cümleler ve küçük hikâyeler öğrenciler tarafından sözlü olarak tekrarlanacaktır. Kelime öğretmeye devam edilecek, isim, sıfat, zamir, düzenli ve düzensiz fiillerle ilgili olarak çok sayıda alıştırma yapılacaktır. Gramer kurallarına başlanacak, imla ve ezber öğretilecek, öğrenilmiş kelimelerden cümleler kurdurulacaktır.

Hesap: Dört işlem tamamlanacak ve çok sayıda uygulama yapılacaktır.

Fransızca Güzel Yazı

Tâli (Orta) Sınıflar

Tâli Birinci sene:

Fransızca: Manası verilerek metin okunacak, kısa gramer bilgisi verilecek, fiil çekimleri tamamlanacaktır. Bazı parçalar, öğrencinin anlayacağı ölçüde öğretmen tarafından yüksek sesle okunacaktır.

Sözel alıştırmalar: Telaffuz. Öğretmen tarafından yüksek sesle söylenen ve kitaptan okunan küçük hikâyelerin talebe tarafından

tekrarlanacak, seçilmiş eserler ezberlenecektir. Birleşik ve türemiş kelimeler öğretilenecektir.

Yazılı alıştırmalar: Bilinen gramer kuralları çerçevesinde basit imlalar öğretilenecek, uzun cümleler kurdurulacak, Türkçe ile karşılaştırılacaktır.

Hesap: Asal sayılar tekrarlanacak, çok sayıda egzersiz yaptırılıp, kesirlere başlanacaktır.

Coğrafya: Temel bilgiler öğretilip, tarif ettirilecektir. Sulara ve karalara ait tanımlar ile Osmanlı Devleti'nin ve Avrupa kıtasının coğrafyası kısaca öğretilenecektir.

Eşya Dersleri: Teoriye girilmeksizin sanayi ve esnaflığa dair faydalı bilgiler verilecektir.

Fransızca Güzel Yazı

Resim

Tâli İkinci sene:

Fransızca: Gramer uygulamaları yapılacak ve metin okunacaktır. Temel gramer kuralları tekrarlanacaktır. Cümleler ve çeşitleri tarif edilecektir. Sentaks öğretilenecek ve uygulamalar yaptırılacaktır. Öğretmen tarafından seçilmiş eserlerin okunmasına devam edilecektir.

Sözlü (telaffuz ve konuşma) alıştırmalar yapılacaktır. Öğretmen tarafından nakledilen ve tasvir edilen hikâyeler tekrarlanacak, kelimeler öğretilenecektir.

Yazılı (kurallara uygun imla) alıştırmaları yapılacaktır. Öğrencilere küçük hikâyeler, küçük mektuplar yazdırılacak, öğretmenin göstermesi ile öğrenci gerekli düzeltmeleri yapacaktır.

Hesap: Bayağı ve ondalık kesirler, eski ölçüler ve ondalık ölçüler ile birinden diğerine geçişin usûlleri öğretilenecektir. Ke-

sirlere dair bazı teorik bilgiler verilecektir. Geometriye dair bazı şekiller tarif edilecektir.

Tarih: Eski Doğu kavimlerinin tarihi anlatılacaktır.

Coğrafya: Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya kıtaları öğretilecektir.

Eşya Dersleri: Teoriye girişilmeyerek öğrencinin dikkatini çekecek surette faydalı bilgiler verilecektir.

Fransızca Güzel Yazı

Resim

Tâli Üçüncü sene:

Fransızca: Gerekli izahatların verilmesi suretiyle okuma alıştırmaları yaptırılacak, gramer kuralları ve sentaks öğretilecektir. Birinci kısım tekrar ettirilecek, dilbilgisine dair tahliller ve uygulamalar yapılacaktır.

Sözlü çalışmalar: Manzum ve nesir seçme eserler ezberlettirilecek, öğretmen tarafından okunan hikâyelerle menkıbeler tekrarlattırılacak, eşanlamlı ve birleşik kelimeler öğretilecektir.

Yazılı çalışmalar: İmla kuralları, basit mektup ve hikâyelerin kaleme alınması ile nazımı nesre çevirme yöntemleri öğretilecektir.

Matematik: Teorik hesap öğretilecek, geometrinin birinci, ikinci ve üçüncü konuları ele alınacaktır.

Tarih: İlk Çağ tarihinin anlatılması tamamlanacaktır.

Coğrafya: Kozmografyanın tarifi yapılacak, Avrupa kıtasının coğrafyası mükemmel bir surette öğretilecektir.

Eşya Dersleri: Teoriye girmeden fiziğe ve tabii bilimlere dair kısa fakat faydalı bilgiler verilecektir.

Resim.

Âli (Yüksek) Sınıflar:

Âli Dördüncü sene:

Fransızca: Gerekli izahatların verilmesi suretiyle metin okutulacak, sentaks konusu tamamlanacak, düzgün nesir kaleme almaya dair kurallara başlangıç yapılacaktır.

Sözlü alıştırmalar: Konuşma, etimoloji, eşanlamlı kelimeler üzerinde durulacaktır.

Yazılı alıştırmalar: Düzgün nesir yazma ile ilgili alıştırmalar yaptırılacaktır.

Matematik: Teorik hesap konusu tamamlanacaktır.

Cebir: İkinci derece denklemlere kadar olan konular ele alınacaktır. .

Geometri: Düzlem geometri konusu tekrar edilerek tamamlanacak, alıştırmalar yaptırılacaktır.

Fizik: Ağırlık ve ısı konuları ele alınacaktır.

Kimya: Tarifler yapılacak, madeni kimya konusu ele alınacaktır.

Tarih: Ortaçağ Tarihi anlatılacaktır.

Coğrafya: Asya, Afrika, Amerika ve Okyanusya kıtaları hakkında iktisadi bilgiler verilecektir (İslâm ülkeleri ayrıntılı biçimde anlatılacaktır).

Usûl-i Defteri (Muhasebe): Başlangıç bilgileri verilecek, ticari defterler tanıtılacaktır.

Resm-i Taklidi (Röprodüksiyon): Bir resme bakarak benzerinin yapılması öğretiləcəktir.

Tersimat-ı Riyaziye (Çizgisel Geometri)

Âli Beşinci sene:

Fransızca: Önceki yılın derslerine devam edilecek, belagat konusuna giriş yapılacak, düz yazı yazma öğretimi kapsamı genişletilerek sürdürülecektir.

Matematik: Cebir öğretilenecektir. Eski cebir dersi tekrar edilecek ve basit cebir konusu tamamlanacaktır.

Hendese: Uzay geometrisi konusu işlenecektir.

Fizik: Eski konular tekrar edilecek, elektrik bahsi ele alınacaktır.

Kimya: Eski konular tekrar edilecek, madeni kimya konusu tamamlanacaktır.

İlm-i Mevalid (Tabiat Bilgisi): Hayvanlar hakkında bilgi verilecektir.

Genel Tarih: Yakınçağ tarihi anlatılacaktır.

Coğrafya: Osmanlı Devleti'nin coğrafyası mükemmel surette öğretilenecektir.

Usul-i Defteri (Muhasebe): Eski konular tekrar edilecek, ticari yazışmalar ve evraklar konuları ele alınacaktır.

Resm-i Taklidi

Tersimat-ı Riyaziye

Âli Altıncı sene:

Fransızca: Düzgün nesir yazımı ve Fransız edebiyatı öğretilecek, Edebiyat Tarihi hakkında kısa bilgi verilecektir.

Hikmet-i Nazariye (Felsefe): Psikoloji, mantık ve ahlâkla ilgili bilgiler verilecektir.

Matematik: Çizgisel geometri, düzlem trigonometri, kuvvetler, ağırlıklar ve hareketlere dair temel bilgiler verilecek Kozmografya konusu öğretilenecektir.

Fizik: Fizik bilgileri verilmeye devam edilecektir. Elektrik konusu bitirildikten sonra ses ve ışık konuları işlenecektir.

Kimya: Organik kimya okutulacaktır.

İlm-i Mevalid: Bitkiler ve arzın oluşumu hakkında bilgi verilecektir.

Genel Tarih: Önceki yılın konuları tamamlanacaktır.

Coğrafya: Genel coğrafya konuları tekrar edilecek ve bitirilecektir.

Hyfzassıhha: Koruyucu sağlık konuları işlenecektir.

Resm-i Taklidi

Tersimat-ı Riyaziye

Yukarıda isimlerini sayıp içerikleri hakkında bilgi verdiğimiz dersleri her öğrenci takip etmekle zorunlu idi. Bunların dışında öğrenciler seçmeli dersler de görmekteydi. Buna göre, Jimnastik dersi gündüzlüler hariç bütün öğrencilere mecburi idi. Seçmeli ders olarak, isteyen öğrenciler Rumca, Ermenice, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Latince derslerini takip edebilirlerdi. Ayrıca ücreti öğrenci tarafından karşılanmak üzere, istekli öğrenciler için piyano ve keman dersleri de mevcuttu.

Mekteb-i Sultani eğitim programının hazırlanmasında Fransız sistemi örnek alındığı halde uygulama tamamen aynı olmamıştır. Dönemin Fransız klasik liselerinde Felsefe, Belagat, Latince ve Eski Yunanca temel derslerden sayılır ve bu derslere daha fazla saat ayrılırdı. Mekteb-i Sultani’de ise böyle olmamıştır. Temel eğitim dili Fransızcadır. Latince ve Eski Yunancanın, tıp, hukuk ve eczacılıkta kullanmaya yetecek kadar öğrenilmesi kâfi görülmüştür. Buna karşılık XIX. yüzyıl Fransız liselerinde daha az önem verilen matematik, temel bilimler, muhasebe, tarih, coğrafya, teknik resim gibi dersler Mekteb-i Sultani’de ağırlığı

teşkil etmiştir¹¹³. Bu suretle Mekteb-i Sultani öğrencisine çok yönlü bir eğitim verilerek değişik alanlarda ülkenin ihtiyaç duyduğu elemanların yetiştirilmesine çalışılmıştır.

Mekteb-i Sultani müfredatında yer alan bu derslerde zamana ve şartlara göre bazı değişiklikler meydana gelmişse de¹¹⁴, esas olarak müfredat bütünlüğünü korumuştur. II. Meşrutiyet'ten sonra ise yeni bir müfredat programı hazırlanmıştır ki bu bunda da çok çarpıcı bir değişiklik gözlenmemektedir.

Programda görüldüğü üzere mektepte dersler Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki ayrı kısımda yapılmaktadır. Sultani'de okuyan öğrenciler her iki kısmın derslerine de devam etmektedirler. Diploma alabilmek için bir heyet huzurunda yapılan imtihanda başarılı olmak gerekmektedir. Söz konusu imtihanda, öğrenci gerek Türkçe, gerekse Fransızca sınıflarda okutulan derslerden sorularla karşılaşabilmektedir. Bu arada, derslerin devamı süresince,

113 Gülsün Düzenli, "Mekteb-i Sultani'den Bugüne Galatasaray Lisesi", *Toplumsal Tarih*, yıl 1996, sayı 16, s. 27.

114 Mesela 1873 yılında, Ahmet Cevdet Paşa'nın Maarif Nazırlığı esnasında, ders programına Mecelle dersi ilâve edilmiştir. Bu durum ileride mektep bünyesinde bir Hukuk Fakültesi açılmasının temelini teşkil edecektir. 1875 yılında müfredatta Kozmografya dersine yer verilmiştir. 1880 yılında ise Tarih dersi ile ilgili farklı bir uygulamaya gidilerek, Türkçe bölümünde okutulmak üzere müfredata ayrı bir Tarih dersi ilâve edilmiştir. Uygulamanın gerekçesi şu idi: Başlangıçtan itibaren müfredatta yer alan ve Fransızca okutulan Genel Tarih dersi kapsamında Dünya tarihi ele alınmakta, Türk tarihine yeteri kadar yer ayrılmamakta ayrıca Türklük ve İslâmiyet hakkında yanlış bilgiler verilmekteydi. Hâlbuki Türk tarihinin öğretilmesine yönelik olarak elde yeteri kadar kaynak bulunmaktaydı. Hal böyle olunca, mevcut bu kaynakların değerlendirilmesi suretiyle, Genel Tarihten ayrı olarak, Türkçe bölümünde okutulacak bir Tarih dersinin müfredata ilâve edilmesine gerek duyuldu. Bk. BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1419/112.

bazı öğrenciler Türkçe derslerde, bazıları ise Fransızca derslerde daha başarılı olabilmektedirler. Bu durumda, Türkçe kısmında ileri sınıflarda olan bir öğrenci eğer Fransızca derslerde başarılı değilse, bu kısmın derslerinde alt sınıflarda bulunabilmektedir. Ya da bunun aksi olmakta, Fransızca kısmında üst sınıflarda bulunan bir öğrenci, Türkçe kısmın daha alttaki sınıflarından ders almak mecburiyetinde kalabilmektedir. Fakat Mekteb-i Sultani diploması almak isteyen öğrenci, aralarında Maarif Nezareti'nden gelen temsilcinin de bulunduğu bir öğretmenler heyeti huzurunda, her iki kısmın derslerini kapsayan bir imtihanda başarılı olma durumundadır ve ancak bu şekilde şهادetname almış sayılmaktadır. 1885 yılından itibaren ise farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Buna göre, sadece Fransızca veya Türkçe kısmını bitirenlere diploma olarak “ehliyetname” adında bir belge verilmeye başlanmıştır. Fakat Mekteb-i Sultani diploması almak isteyen bir öğrenci, yine her iki kısım derslerini başarı ile vermeye mecbur bulunmaktadır. Mekteb-i Sultani'deki bu sistem, Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren uygulamadan kaldırılmıştır.

Mekteb-i Sultani'de dersler, öğleden önce birer saatten 3 ders, öğleden sonra yine birer saatten 2 ders olmak üzere, günde 5 ders idi. Öğleden önce sadece Fransızca dersler yapılır, öğleden sonra ise Türkçe dersler işlenirdi. Derslerin ve teneffüslerin başlangıç ve bitişleri, görevli tarafından çalınan bir tanbur aracılığı ile öğrencilere duyurulurdu. Okutulan derslerin içeriğine göz atıldığında o dönemin modern eğitiminde geçerli olan müfredata Mekteb-i Sultani programında yer verildiği görülmektedir. Gerçekten de Mekteb-i Sultani öğrencileri bir yandan Türkçe sınıflarda klasik Osmanlı eğitimi alırken, diğer yandan Fransızca bölümünde Fransızca ve müspet bilimleri en iyi şekilde öğreniyorlardı. Bu şekli ile Mekteb-i Sultani, Avrupa'nın çağdaş okullarına paralel ve onlara eşdeğer bir eğitim verecek konumda bulunuyordu.

Mekteb-i Sultani’de spor da her zaman önem taşımaktaydı. Mektebe sporu sokan jimnastik hocası Mösyö Curel idi. Curel ilk önce geniş bir salonu jimnastikhane yapmış, buraya Fransa’dan getirttiği aletleri koymuştu. Jimnastik dersi her öğrenci için mecburi idi. Fakat o yıllara kadar okullarda bu tarz bir ders bulunmadığından öğrenciler başta biraz çekingen davranmışlardı. Mösyö Curel öğrencilerin kuşkusunu dağıtmak ve beden eğitimi hareketlerini sevdirmek amacıyla 1870 yılında bir idman bayramı tertip etti. Öğrencileri Kâğıthane’ye götüren Curel orada koşular, atlamalar ve beden hareketleri yaptırdı. Derece alanlara armağanlar dağıttı. Bu müsabakalar vesilesi ile şevke gelen öğrencilere yarışmaların sonunda kuzulu pilav verildi. Galatasaray’ın pilav günleri o tarihten itibaren geleneksel hale geldi¹¹⁵.

Mekteb-i Sultani bu tür nitelikleri ile ülkedeki diğer orta öğretim kurumlarına göre çok ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Nitekim Mekteb-i Sultani’den sonra Osmanlı Devleti’nde, öğrencileri yükseköğretime hazırlamak amacına yönelik ve günümüz anlamında lise olarak niteleyebileceğimiz “ıdadi” adı altında birçok orta eğitim müessesesi açılmıştır. İdadilere yedi yıllık bir tahsilden sonra girilirdi. Önce dört sene iptidai okunur, ardından da üç yıl rüştiyeye gidilirdi. Öğrenci buradan da üç yıllık idadi

115 Süleyman Tekil, *Dünden Bugüne Galatasaray*, byy, 1983, s.3. Mösyö Curel’in okulda başlattığı jimnastik ve atletizm eğitimi sonraki öğretmenler tarafından da devam ettirilmiştir. Bir sonraki öğretmen Mösyö Moiroux jimnastik ve atletizm yanında yüzme ve kürek gibi sporlara da önem verdi. Martinetti adlı İtalyan jimnastik öğretmeni ise aletli jimnastik çalışmalarına ağırlık vermişti. Sonraki jimnastik öğretmeni Stongali bir yıl görev yapmışsa da yerine mükemmel bir idman hocası olan Faik Bey’i yetiştirip bırakmıştı. Bilâhare Üstünidman soyadını alan Faik Bey, uzun yıllar görev yaptığı Galatasaray’da sembol isimlerden biri olmuştur.

mektebine devam ederek lise eğitimini tamamlardı¹¹⁶. Mekteb-i Sultani ise, yine Maarif Nezareti'ne bağlı bir ortaöğretim kurumu olmakla beraber, programı ile idadilerin çok üzerinde idi. Bu haliyle Mekteb-i Sultani'nin orta kısmının ilk devresi diğer idadilere tekabül ediyor, ikinci devre (âli kısım) ise adeta yüksek tahsil verir bir konumda bulunuyordu. Hal böyle olunca da Mekteb-i Sultani'nin, diğer orta öğretim kurumları yanında her zaman ayrıcalıklı bir konumu olmuştur.

Mekteb-i Sultani öğrencilerinin günlük programı aşağıda görülmektedir ¹¹⁷:

116 Rüştîyeler ve idadiler esas itibarı ile üçer yıllık olmakla beraber, birçok yerde idadi tahsili rüştîyeyi de kapsayacak şekilde beş yıl olarak düzenlenmiştir. Böylece rüştîye tahsili iki yıla inmiş olmaktaydı. Bunun yanında, yine rüştîye eğitimini de kapsayacak şekilde yedi yıllık idadiler de bulunmaktaydı. Bk. Bayram Kodaman, Abdülhamid *Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul 1980, s.194.

117 Bk. 100. Yıl s. 23; Aray, a. e. , s. 33.

	SAAT
Sabah kalkış	6. 00
Yıkanma ve giyinme	6. 00-6. 30
Sabah etüdü	6. 30-7. 45
Sabah kahvaltısı	7. 45-8. 00
İlk teneffüs	8. 00-8. 30
Fransızca birinci ders	8. 30-9. 30
İlk ara teneffüs	9. 30-9. 45
Fransızca ikinci ders	9. 45-10. 45
İkinci ara teneffüs	10. 45-11. 00
Fransızca üçüncü ders	11. 00-12. 00
Öğle yemeği	12. 00-12. 30
Öğle teneffüsü	12. 30-13. 30
Türkçe birinci ders	13. 30-14. 30
Üçüncü ara teneffüs	14. 30-14. 45
Türkçe ikinci ders	14. 45-15. 45
İkinci kahvaltısı	15. 45-16. 00
Akşam teneffüsü	16. 00-17. 00
Akşam etüdü	17. 00-18. 30
Teneffüs	18. 30-19. 00
Etüt	19. 00-20. 30
Akşam yemeği	20. 00-20. 30
Yatakhaneye gidiş ve yatma	20. 30-6. 00
Büyük sınıflar	20. 30-21. 30 arası veillée adı verilen ilave bir etüt yaparlardı.

II. BÖLÜM

1871-1880 ARASI 10 YILLIK DÖNEM

1-Mösyö Salve'nin Müdürlükten Ayrılması ve Vahan Efendinin Müdürlüğü

Mekteb-i Sultani, De Salve'nin müdürlüğünün son dönemleri ile istifasından sonraki yıllarda, yaklaşık on sene süren, zaman zaman tam bir istikrarın sağlanamadığı zor bir döneme girmiştir. Bu ortamın hissedilmeye başlandığı 1871-1872 eğitim yılına idareci ve öğretmen kadrosunda aşağıdaki kişilerle girilmiştir:

Müdür: Mösyö De Salve; Salve 18 Şubat 1872 tarihinde görevden ayrılmış ve okulu Vahan Efendi'nin gelişine kadar M. Granet idare etmiştir.

İkinci Müdür

Mösyö Granet

Diğer İkinci Müdür

Mustafa Efendi

Masarıfat Müdürü

Mösyö Ignou

Masarıfat Kâtibi

Mösyö Boşar

Ders Müfettişi
Doktor
Dişçi
Mimar
Mubassırlar
Öğretmenler
Öğrenci sayısı

Mösyö Gould
Mösyö Pisa
Mösyö Dorini
Mösyö Valsamaki
15 kişi
38 kişi
550

Adolf Dubois
Alfred Dubois
Ali Hamdi
Ananyan
Boutonnet
Brisset
Chasselon
Curel
Çırakyan
De Campo
De Laplanche
Dupré
Dupuy
Gould
Granet
Grumbach
Habip
Hafız İbrahim Efendi
Hafız Refii Efendi

Fransızca
Fransızca
Türkçe
Fransızca ilk kısım
Fransızca
Matematik, Tabiat Bilgisi
Fransızca
Jimnastik
Fransızca ilk kısım
Matematik, Tabiat Bilgisi
Fransızca
Resm-i Hatti, Usul-i defteri
Fransızca, Ser-mubassır
Tarih, Felsefe
Fransızca, Edebiyat
Fransız Edebiyatı
Farsça
Din Dersi
Arapça

Halil Hilmi Efendi	Arapça
Halil Şükrü	Türkçe
Hüseyin Şemsettin	Türkçe
Hayette	Resim
Julliard	Fransızca
Karakaşyan	Ermenice
Kalcıyan	Fransızca
Mehmet Derviş	
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Mougeol	Fransızca
Muratyan	Fransızca
Niyazi	Türkçe, Edebiyat
Nonot	Latince
Papazyan	
Rainier	Fransızca, Edebiyat
Şehri	
Tentan	Fransızca, Edebiyat
Vienne	Yazı

Mekteb-i Sultani'nin üçüncü senesinde bir takım sıkıntıların meydana geldiği ve şikâyetlerin arttığı konusuna değinmiştik. Nitekim De Salve mezuniyet töreni vesilesiyle hazırladığı raporunda bu sıkıntılardan söz etmiştir. Bunlara ilave olarak 7 Eylül 1871 tarihinde, Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunda büyük emeği geçen ve daha sonra da her türlü saldırıya karşı mektebi sahiplenerek Sadrazam Âli Paşa vefat etmiştir¹¹⁸. Yerine sadaret makamına

118 Kemal Beydilli, "Âli Paşa, Mehmed Emin", *DİA*, c. II, s. 426.

gelen Mahmut Nedim Paşa, Âli Paşa'ya muhalif olduğundan, eski dönemin icraatlarını sorgulayan bir süreç başlatmıştır. Bu şartlarda 1871-1872 ders yılında sıkıntılar giderek daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. Mektep idaresinde de aksaklıklar görülmüştür. O kadar ki durumdan hayli rahatsız olan öğrenciler içinde bulundukları ortamı izah eden bir dilekçeyi Maarif Nezareti'ne göndermişlerdir. Öğrenci dayanışması açısından önemli bulduğumuz ve aynı zamanda mektebin o dönemdeki halini ortaya koyan bu dilekçede ele alınan konuları sadeleştirerek aktarmayı uygun gördük. Dilekçede öğrenciler öncelikle, Osmanlı Devleti'nde birçok yeni okullar açılmasına gayret edilirken mevcutlarının da iyileştirilmesi için büyük çabalar sarf edildiğini vurgulamışlar ve mensubu bulundukları Mekteb-i Sultani'nin dışarıdan muntazam bir okul zannedildiği için o ana kadar düzene sokulmasına yönelik bir şey yapılmamasından dolayı halinin son derece kötü olduğunu ve bu durumu duyurmak ihtiyacını hissettiklerini beyan etmişlerdir. Daha sonra da içinde bulundukları ortamı şu şekilde anlatmışlardır: *Öğrencileri soğuktan korumak ve soğuğun getirebileceği zararları önlemek için derslane, okuma odası ve yatakhanelere soba konulması gerekirken, kışın en şiddetli zamanlarında dahi derslane ve yatakhanelere soba bir tarafa mangal bile konulmamaktadır. Gerçi okuma salonlarında birer mangal mevcut ise de, varlığı ile yokluğu arasında hiçbir fark hissedilmemektedir. Öğrencilerin teneffüs yapmaları ve dinlenmeleri için bahçeye çıkarılmaları da gerekli hallerden olmakla beraber, karlı ve buzlu havalarda güya istirahat etmek üzere bahçeye çıkmaya mecbur tutulduğumuzdan, çoğumuzda sancı ve karın ağrısı meydana gelmektedir. Gerçi yağmurlu günlerde korunmak için sundurma kılıklı bir yer yapılmış ise de dört tarafı açık olduğundan bir faydası görülmemektedir. Asıl teessüf edilecek nokta ise şudur: Sokağa çıktığımızda giyindiğimiz kaputları mektep içinde giymemiz yasak olduğundan bir gömlek, yelek ve*

pantolon ile rüzgâra karşı koymak için çektiğimiz zahmeti izah etmek kabil değildir. Geçen sene gazetelerin birinde mektebimiz için sobalar satın alındığını okuduğumuzda çok sevinmiştik. Fakat bu sobaların müdür ve diğer memurların odalarında kullanıldığını görünce sevincimiz üzüntüye dönüştü.

Yemeklerin durumuna gelince: Başlıca yemeğimiz, Beyoğlu kasaplarının kartlaşmış ucuz sığır etinden yapılan bir kızartmadan ibaret olup, bunun dahi yarısı pişmiş, yarısı çiğ olduğundan sağlığınıza zararlıdır. Maarif Nezareti'nce yemek numuneleri istendiğinde idarecilere mahsus kaliteli yağ kullanılmakta ise de, biçare bizler için hazırlanan pilav ve diğer yemeklere midemizi bulandıran bir içyağı konulmaktadır.

Biraz da tuvaletlerin durumuna değinelim: Tuvaletlerde temizlenmek için su bulunmadığından Hristiyanlar gibi kâğıt kullanmaya mecbur kalıyoruz. Bu da bize azap veriyor. Her ne kadar Müslüman öğrenciler üzeri yazılı kâğıtları kullanmaktan kaçınıyor iseler de, Gayrimüslimler taharet sırasında kutsal şeyler yazılı kâğıtları kullanabiliyorlar. Bu durum da bizi ızdıraba sevk ediyor.

Türkçe dersleri düzensiz bir şekilde sürdürülüyor. Birkaç ay önce bir dereceye kadar iyileştirme yapıldı. Fakat yine de mektepçe bu konuya yeterince önem verilmemektedir. Hâlbuki anadilimiz ve devletimizin resmi lisanı olan Türkçeyi mükemmel surette tahsile ihtiyacımız vardır. Fransızca dersleri ise mutedil bir tarzda okutulmaktadır. Bununla beraber, tahsilimizi bu lisan ile yapmakta olduğumuzdan bir takım faydasız şeyler ile uğraşmaktan gerekli bilgileri öğrenmemize vakit kalmamaktadır. Bu durumun düzeltilmesinde fayda vardır. Şöyle ki: Dünyada Latinceyi kullananların sayısı çok az iken güya Fransızcanın ana lisanıdır diyerek bizi bu ana kadar meşgul edip kıymetli vakitlerimizi ziyan etmişlerdir. Eğer Latin lisanını tahsilden maksat Fransızcaya faydalı olmak açısından ise, asla böyle

değildir. Çünkü her ne kadar Fransızca kaynağını Latince'den almışsa da kelimeler tamamen değişmiştir. Memleketimizde Fransızca bilen bir kişi, Latinceye aşina olmadığı halde, pek âlâ ellerine geçen bir kitabı tercüme edebildiğine göre, bunun için ayrıca Latince tahsil etmenin gerekli olmadığı aşîkârdır. Yok, eğer Latince fen, tıp ve eczacılık için öğreniliyorsa bu da başka bir şeydir. Zira bu ilimlerde kullanılan kelimeler, Fransızcaya olduğu gibi Türkçeye de tercüme edildiğinden, memleketimizde tıp tahsilinin Türkçe yapılmasına karar verilmiştir. Velhasıl lüzumsuz olduğuna inandığımız Latince'den vazgeçip, buna harcanan vakitte Türkçe, matematik, geometri gibi fazlasıyla muhtaç olduğumuz derslere ağırlık verilmelidir"¹¹⁹.

Mekteb-i Sultani öğrencilerinin bu talepleri Maarif Nezareti tarafından Sadarete duyurulmuştur. Sadaret konu ile ilgilenerek dilekçede öne sürülen hususların nezaretçe incelenmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Bunun üzerine Maarif Nazırı Derviş Paşa 1872 yılı Ocak ayında bizzat Mekteb-i Sultani'ye giderek meseleyi araştırmıştır. Nazırın tespitlerine göre öğrencilerin dilekçesinde ileri sürülen hususlar tamamen doğru çıkmıştır. Hal böyle olunca, bütün bu aksaklıkların giderilmesi için Maarif Nazırı müdüre kesin talimat vermiştir. Nazır ayrıca, yakın bir zamanda mektep tedrisatında değişikliğe gidileceğini Mösyö Salve'ye hatırlatmıştır¹²⁰.

Öğrencilerin şikâyetlerinde haklı çıkmış olmaları mektepte iyi gitmeyen şeylerin varlığına delalet etmektedir. Dolayısıyla, ortaya çıkan bu başıbozukluğun giderilmesi için gerekli düzenlemeleri yapmak üzere Maarif Nezareti'nce bir komisyon oluşturulmasına karar verilmiştir. Mösyö Salve başlangıçta bu uygulamayı münasip görmüştür. Fakat daha sonra karar değiştirip mektep idaresinin

119 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-43), lef 3.

120 BOA, *DUİT*, no. 62 (1-41), lef 2.

komisyon denetimine girmesini kabul edemeyeceğini beyan ederek Mekteb-i Sultani müdürlüğünden istifa etmiştir¹²¹. Mektepteki gelişmelerden rahatsızlık duymakta olan Maarif Nezareti'nin bu istifadan fazla etkilenmediği görülmektedir. Anlaşılan odur ki Salve'nin istifası kabul edilecektir. Fakat kendisiyle yapılmış olan mukavele henüz sona ermemiştir. Dolayısıyla istifanın kabulünden önce mukavelenin gözden geçirilip, devletin herhangi bir tazminat ödemek zorunda kalıp kalmayacağına bakılmasına karar verilmiştir. Yapılan inceleme sonunda istifanın kabulüne mani olacak bir hüküm bulunmamıştır. Böylece 18 Şubat 1872 tarihli padişah iradesi ile Mösyö Salve'nin istifası geçerlilik kazanmıştır¹²².

Salve'nin istifası, öteden beri Mekteb-i Sultani misyonuna karşı çıkmış olan bazı yabancı çevrelere, değişik din ve ırklardan oluşan öğrencilerin bir arada olamayacakları yönündeki düşüncelerinde haklı olduklarını yeniden iddia etme fırsatı vermiştir. Bu çerçevede, kuruluş yıllarından beri genellikle muhalif çevrelerin görüşünü yansıtan *Levant Herald* gazetesi, Salve'nin istifası ile Mekteb-i Sultani'nin sonunun geldiğini kesin bir ifade ile belirtme ihtiyacı duymuştur. Gazeteye göre, Mekteb-i Sultani çok zor bir döneme girmiştir ve kısa bir süre içinde cenaze töreni yapılacaktır. Gazete, Osmanlı hükümetine de bir tavsiyede bulunmuştur. Buna göre, eğer hükümet sahip olduğu bu ortaöğretim kurumunu yok etmek niyetinde ise bunu sürüncemede bırakmamalı, bir an önce bu işi bitirmelidir¹²³.

121 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-41), lef 1.

122 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-41), lef 4.

123 *Levant Herald*, 6 Avril 1872. Bu yorumların kaynağı daha çok dış kökenli idi. Birçok ülke, çok değişik etnik ve dini yapıdaki öğrencilerin bir arada olabileceklerine baştan beri inanmamışlar, Mekteb-i Sultani'ye şiddetle karşı çıkmışlar ve öğrencilerin kayıt yapttırmalarını engellemeye çalışmışlardı. Böyle bir olay kendi ülkelerinde gerçekleştiremedikleri gibi, küçük gördükleri Osmanlıların yapabileceğine hiç ihtimal vermiyorlardı.

Görevinden ayrılan sabık müdür Mösyö Salve ülkesine dönmeye karar vermiştir. Aslında kendine herhangi bir tazminat ödenmesi söz konusu olmadığı halde, Osmanlı Devleti'ne hizmet etmek gibi bir görev yerine getirdiği için bir yıllık maaşı olan 30.000 frankın kadirşinaslık olarak kendisine ödenmesine karar verilmiştir. Mösyö Salve buna hayır demeyeceğini beyan ettiğinden söz konusu meblağı alarak ülkesine dönmüştür¹²⁴.

De Salve'nin ayrılmasından sonra, mektepte görülen aksaklıkların giderilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Öncelikli olarak müdürlüğe 2 Mart 1872 tarihinde Vahan Efendi getirilmiştir¹²⁵. Bu tayin Mekteb-i Sultani öğretmen, memur ve öğrencileri arasında genel bir memnuniyet meydana getirmiş ve bunlar Maarif Nezareti'ne imzalayarak gönderdikleri 5 Mart 1872 tarihli bir yazı ile bu memnuniyetlerini dile getirmişlerdir¹²⁶. Mektepteki düzensizlikleri iyileştirme faaliyetlerinin arzu edilen neticelere ulaşabilmesi için önemli bir adım atılarak müdürlük makamı nezarete dönüştürülmüştür. Bu çerçevede Vahan Efendi artık

Dolayısı ile Salve'nin istifası onlar için sonun başlangıcı kabul edilmişti. Artık Mekteb-i Sultani'nin kendini toparlama imkânı kalmamıştı. *Levant Herald* da onların sözcülüğünü yaparak bu düşünceleri satırlarına yansıtmıştır. Fakat Mekteb-i Sultani'yi kuranlar baştan beri iyi niyetle hareket etmişlerdi ve bu müesseseden büyük beklentileri vardı. İleriki dönemlerde görüleceği üzere, Mekteb-i Sultani'ye güvenenlerin beklentileri boşa çıkmayacak ve mektep kendisinden beklenenleri fazlasıyla verecektir.

124 BOA, *İ. HR*, no. 15068.

125 BOA, *DÜİT*, no. 62 (1-40), lef 2. Vahan Efendi Adliye Nezareti müsteşarlığı uhdesinde kalmak üzere Mekteb-i Sultani müdüriyetine getirilmiştir. İki görevi bir arada yürütmenin zorluğu sebebiyle mektep işleriyle daha çok ikinci müdür Mösyö Granet ilgilenmiştir. *Bk. 50. yıl*, s. 9.

126 BOA, *DÜİT*, no. 62 (1-40), lef 3.

Mekteb-i Sultani müdürü değil, Mekteb-i Sultani nazırı olarak anılmaya başlanmıştır. Yeni statü Vahan Efendi'ye daha serbest hareket etme imkânı vermektedir¹²⁷. Yine önemli bir gelişme olarak, Mekteb-i Sultani idaresi tarafından resmi dairelere gönderilen yazıların eskiden olduğu gibi Fransızca değil Türkçe yazılmasına karar verilmiş, bu amaçla Maarif Nezareti Mektubi Odası kâtiplerinden Kadri Efendi yazışmaları gerçekleştirmek üzere Mekteb-i Sultani'ye tayin edilmiştir¹²⁸.

Yeni müdür Vahan Efendi öğrenci arasında dolaşmayı sevmeyişinden Mösyö Salve'yi her gün görmeye alışmış talebeler, Vahan Efendi'yi 13 aylık müdürlüğü esnasında ancak birkaç defa görebilmiştir. Vahan Efendi mektepteki ilk icraatlarından biri olarak, öğretmenlerden bir komisyon oluşturmuş ve talebe arasında tembel, yaramaz ve ıslahı mümkün olmayanları tespit edip hepsini bir günde okuldan uzaklaştırmıştır¹²⁹. Bu suretle öğrenci sayısı 471'den 362'ye düşmüştür¹³⁰. Vahan Efendi bir başka düzenlemeyi idareci ve öğretmenlerin yemekleri hususunda yapmıştır. Kayıtların incelenmesi ile eski dönemde yemek masrafının kişi başına günlük 5 frank olduğu tespit edilmiştir. Bu miktar yüksek bulunarak tasarruf yoluna gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bu iş için bulunan yöntem ise oldukça ilginçtir. İki müteşebbis yemeklerin çeşit ve kalitesinde hiçbir azalma meydana getirmeden 26 kişinin yemeğini günlük 100 franktan temin etme konusunda taahhütte bulunmuşlardır. Getirilen öneri cazip olduğundan bu şahıslarla

127 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1071/101.

128 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1071/90.

129 50. yıl, s. 9.

130 Fransa'ya döndükten sonra Mekteb-i Sultani hakkında bir makale yazan Mösyö Salve öğrenci sayısındaki bu düşüşü mektebin kötü idaresine bağlamaktadır. Bk. Salve, *aynı makale*, s. 851.

1872 Martında bir yıllık kontrat imzalanmıştır¹³¹. Böylece hem Mekteb-i Sultani'nin yemek sistemi özelleştirilmekte, hem de tasarruf yapılmış olmaktadır.

Vahan Efendi mektep idaresini yoluna koymaya çalışırken, bir taraftan da bu işler için gerekli maddi imkânları oluşturma çabasındadır. Yemeklerin hazırlanmasının özelleştirilmesini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Maddi kaynak yaratma amacına yönelik olarak Vahan Efendi Nisan 1872'de bir proje daha geliştirmiştir. Buna göre, mektebin cadde veya kapı tarafına dükkânlar yaptırıp kiraya vermek için hükümetten izin istemiştir. Eğer bu uygun görülmezse okul bitişiğinde bulunan eski karakol arsasının mağaza inşa etmek üzere mektep uhdesine bırakılmasını önermiştir. Bu öneriler hükümetçe değerlendirilmiştir. Vahan Efendi'nin, hazineye fazla yük getirmeden mektebi idare etmeyi sağlayacak maddi imkân arayışları olumlu karşılanmıştır. Bununla beraber okulun yanına veya cadde üzerine yapılacak dükkânlar görüntüyü bozacaklarından böyle bir uygulamaya gidilmesi doğru bulunmamıştır. Fakat eski karakolun arsası üzerine, altı dükkân üstü otel tarzında bina yapmak mümkündür. Yalnız bunun için karakol arsasının askeriyece kullanılıp kullanılmayacağını araştırmak gerekmektedir¹³². Dolayısıyla bunun için bir süre beklenmesi icap etmektedir.

1871-1872 ders yılı sonunda Mekteb-i Sultani'den 5 öğrenci mezun olmuştur. Bunlar:

İstanbulof Efendi

Dimitri Vasilyadis Efendi

Kirkor Zaharyan Efendi

Jean Vasilyadis Efendi

Savof Efendi adlı öğrencilerdir¹³³.

131 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-39), lef 2.

132 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1071/98.

133 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316, s. 607; Kazancıgil-Berküren, s. 1.

Mekteb-i Sultani 1872-1873 eğitim yılına şu kadro ile girmiştir:

Nazır:	Vahan Efendi
İkinci Müdür:	Mösyö Granet
Diğer İkinci Müdür:	Mustafa Efendi
Masarıfat Müdürü:	Mösyö Yonafi
Doktor:	Mösyö Belsa
Dişçi:	Mösyö Dorini
Ders müdleri:	15 kişi
Öğretmenler:	31 kişi
Öğrenci sayısı :	550

Adolf Dubois	Fransızca
Alfred Dubois	Fransızca
Ali Hamdi	Türkçe
Boutonnet	Fransızca
Brisset	Matematik, Tabiat Bilgisi
Chasselon	Fransızca
Couchet	İngilizce
De Campo	Matematik, Tabiat Bilgisi
De Laplanche	Fransızca
Dupré	Resm-i Hatti, Usul-i Defteri
Gould	Tarih, Felsefe
Granet	Fransızca, Edebiyat
Grumbach	Fransız Edebiyatı
Habip	Farsça
Hafız Refii	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça

Hayette	Resim
Keller	Almanca
Marais	Fransızca
Markeji	İtalyanca
Mehmet Derviş	
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Mougeol	Fransızca
Muratyan	Fransızca
Nonot	Latince
Rainier	Fransızca, Edebiyat
Sait	Tercüme
Şehri	
Tentan	Fransızca, Edebiyat
Vienne	Yazı

Yeni öğretim yılında Vahan Efendi'nin el attığı konulardan biri de mektebin suya olan ihtiyacının giderilmesi olmuştur. Okula gelen su yetersiz kalmaktadır. Bunun çoğaltılması için bir takım tamiratlar gerektiğinden 38.500 kuruşluk ödenek ayrılmış ve bu şekilde Ararlık 1872'de su meselesi bir çözüme kavuşturulmuştur¹³⁴. 1873 yılı Mart ayında da mektep duvarı inşa edilmiştir¹³⁵. 1872-1873 ders yılı sonunda mektepten 14 öğrenci mezun olmuştur. Bunlar arasında, ileride uzun yıllar Mekteb-i Sultani müdürlüğü yaparak önemli hizmetlerde bulunacak olan Abdurrahman Şeref Efendi de vardır. Abdurrahman Şeref Efendi aynı zamanda

134 BOA, *İ. ŞD*, 1124; *Ayniyat Defteri*, no. 1071/149.

135 BOA, *İ. ŞD*, 1215; *Ayniyat Defteri*, no. 1071/160.

Mekteb-i Sultani'den mezun olan ilk Türk öğrencidir. Mezun olan 14 öğrencinin isimleri şöyledir:

Abdurrahman Şeref Efendi

Agop Boyacıyan Efendi

Karabet Sıvacıyan Efendi

İstephan Damadyan Efendi

Bogos Takvoryan Efendi

Petro Mihailof Efendi

Edvar Ribole Efendi

Jorj Corcef Efendi

Nikolasi Maryo Petrof Efendi

Mıgırdıç Gabrielyan Efendi

Agop Mıgırdıç Sarıyan Efendi

Cindo Petrof Efendi

Maksud Kalustyan Efendi

Atanaş Corciyadis Efendi¹³⁶.

2-Mekteb-i Sultani'nin Gülhane'ye Taşınması

1872 ve 1873 yılları Mekteb-i Sultani'nin kan kaybına uğradığı yıllar olarak öne çıkmaktadır. Buna paralel olarak öğrenci sayısındaki düşüş de devam ederek 200'ler seviyesine gerilemiştir. Bu durum mektebin gözden düşmesine de sebep olmuştur. Hemen akabinde ise mektep binasının değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Değişikliğin gerekçesi olarak, ülkenin doktor ihtiyacının giderilmesi amacıyla tıp mektebindeki öğrenci sayısı artırıldığından büyük bir binaya ihtiyaç duyulması gösterilmiştir.

136 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316, s. 607-608; Kazancıgil-Berküren, *a. e.*, s. 1.

Bu konuya yönelik olarak çıkan padişah iradesinde vurgulandığına göre, İstanbul'da mevcut iki tıp okulundan biri ordunun, diğeri de halkın ihtiyacının giderilmesi için doktor yetiştirmekte olup bunlar ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Çözüm için bulunan yol, Tıp Mektebi öğrencilerinin sayısını artırmak olmuştur. Hal böyle olunca Gülhane'de Mekteb-i Tıbbiye olarak kullanılan bina yetersiz kalmıştır. Binanın genişletilmesi mümkün değildir. Çünkü hemen yanından demiryolu geçmektedir. Buna karşılık Beyoğlu'nda bulunan Mekteb-i Sultani binası 800 öğrenci barındıracak kapasiteye sahip olduğu halde, mevcut öğrencilerinin sayısı 200 civarındadır. Bu durumda Gülhane'deki bina Mekteb-i Sultani için yeterli olacaktır. Ayrıca, Beyoğlu'ndaki binanın aslında tıp tahsili için tahsis olunduğu da göz önünde bulundurulmak suretiyle, iki mektebin yerlerinin değiştirilmesine 25 Mayıs 1873 tarihli irade ile karar verilmiştir¹³⁷. Bu karar üzerine Mekteb-i Tıbbiye öğretmen ve öğrencilerinin padişaha bir teşekkür yazısı gönderdikleri gözlenmektedir. Tıbbiyeliler, Gülhane'deki binanın dersane ve laboratuarlara kâfi gelmediğinden büyük sıkıntılar çektiklerini belirterek, şimdi alınan kararlar tıbbiyenin asıl vatani ve kökeni olarak gördükleri Galata Sarayı'na nakillerinden dolayı duydukları memnuniyet ve şükran hislerini dile getirmişlerdir¹³⁸.

Bu değişiklikten sonra Mekteb-i Sultani müdürlüğüne Vahan Efendi'nin yerine 7 Haziran 1873 tarihli irade ile Divan-ı İstinaf Azası Fotyadi Efendi¹³⁹ getirilmiştir. Bunun yanında nezaret unvanı

137 BOA, *İ. DH*, no. 46449; *Ayniyat Defteri*, no. 1071/170.

138 BOA, *İ. DH*, no. 46609.

139 Mekteb-i Sultani'nin üçüncü müdürü olan Fotyadi Bey Girit'te mutasarrıflıkta ve diğer bazı memuriyetlerde bulunduktan sonra bu göreve gelmiştir. Karakter bakımından Vahan Efendi'nin aksine yumuşak tabiatlı idi. Mekteb-i Sultani Müdürlüğünden sonra Sisam Beyliğine tayin edilmiştir. Bk. Ali Fuat Örenç, *Yakın Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı

müdürlüğe çevrilmek suretiyle Mekteb-i Sultani yeniden Maarif Nezareti'ne bağlanmıştır¹⁴⁰.

Mekteb-i Sultani 1873-1874 ders yılına Gülhane'de girmiştir. Bu dönemdeki idareci ve öğretmen kadrosu şöyle oluşmuştur:

Müdür	Fotyadi Bey
İkinci Müdür	Mösyö Granet
Diğer İkinci Müdür	Mustafa Efendi
Masarifat Müdür	Mösyö Bonans
Doktor	Mösyö Belsa
Ders müdleri	15 kişi
Öğretmenler	28 kişi
Öğrenci sayısı	317

Adolf Dubois	Fransızca
Alfred Dubois	Fransızca
Boutonnet	Fransızca
D. Hollys	Roma Hukuku
Dupré	Resm-i Hatti, Usul-i defteri
Farkach	Almanca
Gould	Tarih, Felsefe
Granet	Fransızca, Edebiyat
Habip	Farsça

Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s. 117. Fotyadi Bey Sisam'da önemli bir uygulamaya da imza atarak, buradaki idadi mektebinde ilk defa olarak Türkçe dersi okutulmasını sağlamış, bu davranışı ile dönemin sadrazamı Hüseyin Avni Paşa'nın büyük takdirini kazanmıştır. Bk. Örenç, *aynı tez*, s. 192-194.

140 BOA, *İ. MM.*, no. 1968; *Ayniyat Defteri*, no. 1071/172.

Hafız Refii Efendi	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Heyette	Resim
Hüsnü	Matematik
Makas	Matematik
Marinetti	
Markeji	İtalyanca
Mehmet Esat	
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Muhittin	
Muratyan	Fransızca
Necip	
Nonot	Latince
Robert	Ermenice
Sait	Tercüme
Salim	
Şehri	
Vienne	Yazı

Gülhane'deki ilk eğitim yılının sonuna doğru yine bir müdür değişikliği yapılmış ve Fotyadi Bey'in yerine Sava Paşa 27 Mayıs 1874 tarihinde müdürlüğe getirilmiştir. Bu yılın mükâfat dağıtımı Temmuz ayı içinde yapılmıştır. Bu vesile ile başarılı hizmetlerde bulunmuş olan öğretmen Sait Bey ve Kalavas Efendi ile diğer bazı memurlar çeşitli nişanlarla ödüllendirilmişlerdir¹⁴¹. 1874 yılında mektepten 10 öğrenci mezun olmuştur. Bu öğrenciler şunlardır:

141 BOA, *İ. DH*, no. 47963.

Ali ihsan Efendi
Andre Galniri Efendi
Nedostoyef Efendi
Kostantin Velikof Efendi
Teodorof Markof Efendi
Hüseyin Münir Efendi
Sofokli Gaço Efendi
Hacı Jean Kosta Efendi
Hırısto Hacımataef Efendi
Jan Mihailof Efendi ¹⁴².

1874-1875 ders yılına aşağıda gösterilen kadro ile girilmiştir. Bu yıl içinde Mekteb-i Sultani bünyesinde bir üniversite açılmış olması dolayısı ile eğitim kadrosunun hayli genişlediği görülmektedir.

Müdür	Sava Paşa
İkinci Müdür	Mösyö Granet
Dâhiliye Müdürü	Mehmet Efendi
Masarıfat Müdürü	Mösyö Bonans
Muhasebe	Baha Bey
Muhasebe Muavini	Rıfat Bey
Tahrirat Katibi	Kadri Efendi
Muhasebe Tercümanı	
ve Masraf Katibi	Kalavas Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

142 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316, s. 608; Kazancıgil-Berküren, *a. e.* , s. 1.

Ders müdleri
Öğretmenler
Öğrenci sayısı

15 kişi
58 kişi
428

Abraham

Mekanik (mühendislik kısmı)

Adolf Dubois

Fransızca

Ahmet

Matematik (mühendislik kısmı)

Ahmet

Hukuk

Ahmet Hamdi

Fıkıh ve Mecelle (hukuk kısmı)

Alfred Dubois

Fransızca

Ali İhsan

Türkçe

Aziz

Fizik (mühendislik kısmı)

Boroçi

Hukuk

Boutonnet

Fransızca

Boyacıyan

Fransızca

Briot

Fenni İnşaat

Calavasy

Yazı

Channel

Fizik, Kimya, Jeoloji
(mühendislik kısmı)

Chevalier

Hukuk

Dalmaıs

Fransızca

D. Hollys

Müdür-i sani, (Roma hukuku)

Dupré

Resm-i Hatti, Usul-i Defteri

Edouard Karou

Hukuk, Maliye

Etem

Yüksek Cebir
(mühendislik kısmı)

Evlam

Fransızca ilk kısım

Farkach	Almanca
Fleury	Sınai Kimya (mühendislik kısmı)
Fradé	Yol ve köprü inşaatı (mühendislik kısmı)
Garnier	Mekanik (mühendislik kısmı)
Girard	Kimya (mühendislik kısmı)
Gould	Tarih, Felsefe
Granet	Fransızca, Edebiyat
Habip	Farsça
Hafız Refii	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Hayri	Topoğrafya, Resim (mühendislik kısmı)
Hayette	Resim
Hüsnü	Matematik
Jacobo Miltiade	Roma Hukuku (hukuk kısmı)
Jacquemot	Fransızca, Arkeoloji
Labo	Aritmetik, Usul-i Defteri, İtalyanca
Lambert	Resim, Topoğrafya (mühendislik kısmı)
Le Coq	Resm-i Hendese, Taş kesimi (mühendislik kısmı)
Makas	Matematik
Marinetti	
Markeji	İtalyanca
Mehmet Esat	

Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Muhittin	
Muratyan	Fransızca
Necip	
Nonot	Latince
Pérard	Fransızca, Edebiyat
Pinard	Matematik
Rauf	
Recai	Türkçe
Robert	Ermenice
Sait	Tercüme
Salim	
Şehri	
Zehrap	Yazı

3-Mekteb-i Sultani Hakkında Ortaya Çıkan Bir Polemik

1874 yılının sonlarına doğru meydana gelen enteresan bir tartışma Mekteb-i Sultani'yi bir süre kamuoyunun gündeminde tutmuştur. Hatırlanacağı üzere Mekteb-i Sultani müdürü De Salve görevinden istifa ettikten sonra ülkesine dönmüştü. Mösyö Salve Fransa'da iken 15 Ekim 1874 tarihli *Revue des deux Mondes* dergisinde Türkiye ve Mekteb-i Sultani ile ilgili izlenimlerini yansıtan bir makale yayınlamıştır. De Salve makalesinde, Osmanlı Devleti'nin genel durumu hakkında kısa bir değerlendirmede bulunduktan sonra ülkenin eğitim sorununu ele almış, bilâhare Mekteb-i Sultani'nin kuruluş çalışmaları hakkında bilgi vermiştir.

De Salve yazısının son kısmında müdürlük yaptığı dönemde eğitim gören öğrenciler arasında bir sıralama yapıp şu değerlendirmede bulunmuştur: “*En zeki ve başarılı öğrencilerin hangi millete mensup olduğunu tetkik etmek ilginç olacaktır. Her iki bakımdan da Bulgarlar daima birinci sırada yer alıyorlardı. Onlardan sonra Ermeniler geliyor ve en sonda ise Türkler, Museviler ve esefle belirteyim ki Latinler yer alıyorlardı. Rumlar arasında bir kaç iyi çocuk bulunmakla beraber büyük çoğunluğu kötüydüler*”¹⁴³.

De Salve’nin bu makalesi üzerine 17 Aralık 1874 tarihli *Basiret* gazetesinde bir okuyucu mektubu yayınlanmıştır¹⁴⁴. *Redd-i Türrehat* (saçma sapan sözlere reddiye) başlığı ile yazılan mektubun eski bir Mekteb-i Sultani öğrencisi tarafından kaleme alındığı anlaşılmaktadır. De Salve’nin yorumlarından oldukça rahatsızlık duyduğu belli olan okuyucunun kendisini şiddetle tenkit ve tekzip ettiği görülmektedir.

Mektup sahibi yazısında öncelikle De Salve’nin Türk öğrencileri ile ilgili söylediklerine yer vermiştir. Mektup sahibinin yorumuna göre De Salve makalesinde şu iddialarda bulunmuştur: “*Osmanlı Devleti’nde eğitimin yükselmesine engel olan husus Türklerin ahmaklığıdır. Zira Âli Paşa’nın Osmanlı gençlerini aydınlatmak için Fransa’nın teşvikiyle kurduğu Mekteb-i Sultani’deki müdürlüğüm sırasında Osmanlı çocuklarının hiç çalışmadıklarını ve Bulgar çocuklarının ise çok çalışarak gerek özel, gerekse genel imtihanlarda daima birinci olduklarını gözledim. Bu imtihanlarda Bulgar çocuklarını, Ermeni ve Rum çocukları takip etmekteydiler. En aşağı derecede ise Osmanlı talebesinin bulunmasını hayret ve üzüntü ile gördüm. Osmanlıların böyle çalışmayarak eğitimin imkânlarından yararlanamamalarını ahmaklıklarından başka bir şeye atfedemedim*”.

143 Salve, *aynı makale*, s. 852.

144 *Basiret*, 8 Zi-l-ka’de 1291.

Aslında De Salve makalesinde Türkler için direkt olarak ahmak sözünü kullanmamıştır. Fakat Türk öğrencileri sıralamada en sona yerleştirmesini mektup sahibi Türklere ahmak diyor şeklinde yorumlamıştır. Bu sebeple yazısında De Salve'nin sözlerini şiddetle tenkit ederek bunların doğru olmadığını çeşitli gerekçe ve delillerle ortaya koymakta ve bu arada ilginç değerlendirmeler yapmaktadır.

Şimdi mektup sahibinin bu değerlendirmelerine bir göz atalım:

“ –*Evvelâ, mezkûr mektebe kayıt olan öğrencilerin bilgilerini bir muhakeme edelim. Tedrisatın Fransızca yapıldığı ulum ve fen derslerini anlayabilmek için öncelikle Fransızca'yı lâıykıyla bilmek gerekmektedir. Fakat Müslüman öğrenciler mahalle mekteplerinden veya rüştiyelerden mezun olmuşlardır. Dolayısıyla bir kelime bile Fransızca bilmediklerinden mektepte iki veya üç senelerini Fransızca öğrenmeye ayırmak zorunda kalmaktadırlar. Hâlbuki Hristiyan öğrenciler gerek kendi mekteplerinde, gerekse Fransız mekteplerinde daha önceden Fransızca öğrenmiş olarak Mekteb-i Sultani'ye gelmektedirler. Bu durum onlar için büyük avantaj teşkil etmektedir. Demek oluyor ki, Hristiyan çocuklarının çabucak yukarı sınıflara geçmeleri ve Müslüman öğrencilerin Fransızca'yı öğrenebilmek için aşağı sınıflarda bulunmaları, onların zeki bunların ise ahmak olduğu anlamına gelmemektedir.*

-- İkinci olarak, Rüştiye mektebinde okumamış ve ilim öğrenmeye henüz aşına olmamış bir çocuk, iki sene Fransızca okuduktan sonra, Türkçe bilmeyen Fransız bir hocadan matematik ve fizik gibi dersleri almaya başladığında, daha hocasının söylediğini anlayamadığından tabii olarak fiziği de anlayamıyor. Veya tarih dersinde bir öğrenci hocanın bir saat boyunca anlattığı vakaları anlayamadığı durumda canı sıkılıp

ümitsizliğe düşüyor ve dersi bırakıyor. Velhasıl bütün bunlara sebep derslerin Fransızca olmasıdır.

--Üçüncü olarak, Mösyö De Salve'nin saçma sapan iddialarında övdüğü Bulgar öğrenciler özel olarak en akıllı ve zekiler arasından seçilerek Mekteb-i Sultani'ye gelmektedirler. Bulgarların en kabiliyetlileri olan bu çocukların akranlarına üstün olmaları, Bulgarların Osmanlılardan daha zeki ve çalışkan oldukları anlamına gelmez.

--Dördüncü olarak, Mösyö Salve diyor ki: "Bulgar çocukları daima geceyi gündüze katıp çalışıyorlar. Müslümanlarda ise o heves görünmüyor". Vakıa burası inkâr olunamaz. Çünkü Bulgar çocukları İstanbullu olmadıkları ve İstanbul'da akrabaları dahi bulunmadığı halde gece gündüz mektepte dersten başka eğlence bulamazlar. Müslümanlar ise hafta sonu evlerine gidip gezip eğlenerek mektebe döndüklerinde akıl ve fikirleri mesire yerlerinde ve ana kucağındaki istirahatte kaldığından tabii olarak akranları kadar çalışamıyorlar.

--Beşinci olarak, bir de şunu ilave edelim ki, bir Bulgar çocuğu pederi çiftçi olduğu halde kendi dahi tahsil yapmadığı takdirde pederi gibi cahil ve rençper kalacağını iyi bilir. Bir Müslüman çocuğu ise Türkçe okuyup yazma bilmeyi yeterli görüp, bu sayede mutlaka bir kâtiplik bulup orada yükselebileceğini düşünür. Bu şartlar dâhilinde Bulgar öğrencinin çok daha gayretli olması tabiidir.

Mösyö Salve Osmanlıların Bulgarlar kadar çalışmadığını beyan ediyor. Bu doğru olsa bile Osmanlılar fitrat ve zekâları sayesinde Bulgarları kat kat geçerler. Bunu ispat için Mekteb-i Sultani'nin şimdiye kadar yetiştirdiği öğrencilere bakalım. Acaba içlerinde kaç Bulgar bulabiliriz ve o Bulgarların adedi nispetinden acaba Osmanlılar aşağıda mı kalmışlar? Hayır, hayır. Akranlarına üstün gelememek bir öğrenci için büyük

bir itibarsızlıktır. O itibarsızlığı Osmanlı cemiyeti hiçbir zaman kabul edemez.

Mösyö Salve işin bu cihetini pekâlâ bilir iken, velinimeti olan Osmanlılar aleyhine konuşması nankörlük değil midir? Millet ve devlet koskoca bir Galata Sarayı'nı kendisine teslim edip iki üç sene mektebin ve İstanbul'un en güzel mevkiinde yedirdi, içirdi. Fazla olarak istifa edince iki yıllık 30 bin frank peşin verdi. Devlet hazinesi bu yüzden bu kadar zarara girmişken o hâlâ nankörlük ediyor.

Dört senedir Mekteb-i Sultani'den otuz kadar talebe şehadetname almışsa da bunlar arasında sadece üç dört Osmanlı akranları arasında kendini gösterebilmiştir. Yirmi beş kadarı ise henüz ismini Türkçe yazmayı öğrenememiştir. Mektep yedi senede dört beş işe yarar talebe yetiştiriyor ise devletin yapmış olduğu bunca masrafa acınmaz mı? Bu kadar zahmete teessüf olunmaz mı? Tekrar tekrar söyleyelim ki dersler Türkçeye dönüşmedikçe veya Türkçe derslere ehemmiyet verilmedikçe istenilen derecede öğrenci yetişmez. Derslerin Türkçe yapılması Mösyö Salve'nin ayrılışından sonra düşünülmüş ise de sonraki müdürler Vahan Efendi ve Fotyadı Bey başarılı olamamışlardır. Şimdi bu değişikliği yeni müdür Sava Paşa'nın yapmasını bekliyoruz “.

Mektup sahibinin Mekteb-i Sultani ve Mösyö Salve hakkındaki görüşleri bunlar. Bu görüşlerin *Basiret* gazetesinde yayınlanmasından birkaç gün sonra, 22 Aralık 1874 tarihli *Basiret*'te bir başka okuyucunun aynı konudaki görüşleri yer almıştır¹⁴⁵. Fakat bu defa görüş bildiren okuyucu öncekinin aksi fikirleri savunmaktadır. Yazısında M.S. imzasını kullanan okuyucu şu hususları vurgulamaktadır:

“Gazetenizde geçen gün *Redd-i Türrihat* başlığı ile bir zat tarafından gönderilmiş olan yazıyı okudum. Yazı sahibi, Mösyö

145 *Basiret*, 13 Zi-l-ka'de 1291.

Salve'nin Osmanlıları ahmaklıkla itham etmiş olmasına canı sıkılarak biraz atıp tutmuş. Sonra da Osmanlıların zeki olduğu bütün âlem tarafından teslim edilmiştir deyip mektepte geri kalmalarını kendince bazı sebeplere bağlamış ve bunları bir bir saymıştır.

Bendeniz de Osmanlı fertlerinden biri olmakla iftihar ettiğinden Mösyö Salve'nin bizi ahmaklıkla itham etmesi evvel emirde gücüme gitti ise de yazdığı bendi okumamış olduğumdan kendisinin bizi ahmaklıkla mı itham ettiğini veya çalışmıyorlar dediğine göre tembel mi demek istediğini bilemiyorum. Zira ahmaklıkla tembellik arasında fark olduğu gibi, her birine karşı söylenecek söz dahi farklı olmak lazım gelir ise de yazı sahibinin mezkûr bendi okumuş olduğu kendi ifadesinden anlaşılıp, her ne kadar tembele ahmak manası verip vermediği bizce meçhul ise de kendisi ahmak kelimesini kullandığından bendeniz de ona göre söz söylemeye mecbur oldum.

Vakı yazı sahibinin dediği gibi biz ahmak değiliz ve zekâvet ve fetanetimiz vardır. Bunu bağıra çağıra iddia edelim. Lâkin iddiayı ispat için ortaya bir eser konulmalıdır. Yoksa kuru sözle iddia gerçekleşmez ve herkesin ağzı tutulamaz.

Biz zeka ve zihin açıklığımızın eseri olarak, eski adamları bir tarafa koyup, zamanımızda bir şey arayacak olur isek ne gösterebiliriz? Terakkiyat-ı asriyenin numunesi olan maarıften zekâ, çalışma ve gayret olarak ortaya ne koyabiliriz? Hiç.

Vaktiyle memleketimizde veya Avrupa'da yapılmış keşiflere ve yazılmış kitaplara hakkıyla mukabele edebilmek üzere ne yapıyor?

Biz haydi keşif ve icattan vazgeçelim. Hiç olmazsa yapılmış olanları okuyup öğrenmekte emsalimizle yarışmalıyız ki iddiamızı bir dereceye kadar ispat etmiş olalım.

Mösyö Salve iddiasını ispat için imtihanları delil göstermiş. Bu imtihanlar, işittiğimize göre, Rüштиye mektepleri veya diğer mektep imtihanları gibi sadece imtihan sırasında öğrencilerin gösterdikleri başarı ile sınırlı değildir. Derslerin başlangıcından imtihanlara kadar her gün tutulan cetvellerde öğrencilerin başarı durumları kaydedilmektedir. Acaba bu cetveller yalan mıdır, yanlış mıdır?

Yazı sahibi, Osmanlı talebesinin mektebe girdikten sonra bir iki sene lisan tahsiliyle meşgul olduklarını, bunun ise ilim tahsilinde geri kalmalarına sebep olduğunu, hâlbuki evvelden lisana aşına çocukların başarılı olduklarını özür mahiyetinde beyan ediyor. Gerçi önceden lisan bilmenin faydası var ise de onlar bu lisanı analarının karnında mı öğrendiler? Yoksa mekteplerde okuyarak mı öğrenmişler? Acaba biz niçin okumuyoruz? Onlar muktedir ise biz neden olamıyoruz? Muktedir olsak da onlardan geri kalmasak daha iyi olmaz mı?

Biz çalışıp çabalamayıp, eğlence veya rahat ile vakit geçiriyoruz. Sonra da akranlarımız arasında geri kalıp mahcup oluyoruz. Bu durumda dost ve düşmanın tenkidine uğramak ve terakkiden mahrum olmak insaf sahibi olanların nazarında nasıl görünür? Bu şekilde hareket edilmesini ahmaklık olarak nitelendirenlere sadece, değildir diyerek kati ve susturucu cevap verilmiş olur mu?

Bu mektebin açılmasını ve senede birkaç bin kese masraf edilmesini devletin bir lütfu kabul edip, maarif tahsil ederek buna teşekkürle çalışmak lâzım gelirken, aksi harekette bulunulması mı, yoksa devletle hiçbir alışverişi olmayan bir ecnebinin hakikat-i hali beyan ile halisane ikaz etmesi mi nankörlüktür?

Hâslı Mösyö Salve'nin bizim için söylediği söz tembellik değil de ahmaklık ise onu bile reddetmekte güçlük çekmemiz lâzım gelir. Sadece tembellik iddiasını ret ve tekzip etmemiz

ise katiyen mümkün olamaz zannederim. Çünkü görünen köy kılavuz istemediği gibi, delillerle ispat edilmiş bir meselenin reddinin mümkün olmayacağı aşîkârdır.

Binaenaleyh bizim için lâzım olan, tembelliği bir tarafa atıp, dost ve düşmanın tenkitlerinden tabii görünebilecek hali bulmaya çalışmaktır. Yoksa kuru sözle iddia ispat olunamayacağı gibi, bizde bu tembellik devam eder ise tenkitlerin dahi devam etmesinin tabii olduğunu beyan ederim”.

Mekteb-i Sultani eski müdürü Mösyö Salve'nin beyanlarını şiddetle tenkit eden okuyucuya cevap niteliğinde yazılan M. S. imzalı mektubun muhtevası da böyle.

Basiret gazetesi her iki mektubu da yayınladıktan sonra kısa bir değerlendirmede bulunmuştur. Buna göre, M. S. kendilerinin de tanıdığı hamiyet sahibi ve tarafsız bir kişidir. İleri sürdüğü hususlar ise hakikate çok yakındır. Dolayısıyla M. S.'nin ispatına delil gerektirmeyen sözlerine bütünüyle katılmaktadırlar. Gazeteye göre, artık halkın da bu hususları görüp ibret alması ve tembellikten vazgeçip çalışıp çabalaması gerekmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla bu yıllarda Mekteb-i Sultani'de tedrisatın Türkçe veya Fransızca olması konusunda bir tartışma süreci başlamış bulunmaktadır. Nitekim bu konunun devlet tarafından resmen ele alındığına da şahit olmaktadır. Sadaret makamından Maarif Nezareti'ne gönderilen 24 Mayıs 1875 tarihli bir yazı bu konuda bize açık bir fikir vermektedir. Sadaret bu yazısında, son zamanlarda alınan bir karara göre, Mekteb-i Tıbbiye'de olduğu gibi diğer bütün okullarda da Fransızca dersleri dışındaki tedrisatın Türkçe yapılmasının gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple Mekteb-i Sultani'nin de bu kurala uyarak Türkçe tedrisata geçmesi gerekmektedir. Mekteb-i Sultani'nin bu uygulamayı başlatmadığına değinen Sadaret, Maarif Nezareti'ni uyarak konu ile ilgilenme-

sini istemiştir¹⁴⁶. Sadaretten böyle bir emir gitmesine rağmen tedrisatın geçici bir süre de olsa Türkçeye çevrilip çevrilmediği konusunda bir kayıt bulunamadığından böyle bir uygulamaya gidilmediği kanaati hasıl olmaktadır.

4-Mekteb-i Sultani Bünyesinde Darülfünun-ı Sultani'nin (Galatasaray Üniversitesi) Kurulması

Mekteb-i Sultani tarihinin önemli dönüm noktalarından biri de okul bünyesinde Darülfünun-ı Sultani adı ile, üç fakültesi bulunan bir üniversitenin kurulmuş olmasıdır. Osmanlı Devleti'nde önceki yıllarda iki defa Darülfünun kurma teşebbüsüne girişilmişse de başarı elde edilememiştir ¹⁴⁷. Önceki teşebbüslerin başarısız olması üzerine, Maarif Nazırı Ahmet Cevdet Paşa'nın döneminde, Mekteb-i Sultani bünyesinde Mülkiye Mühendis Mektebi adıyla bir üniversite açılması gündeme gelmiştir. Mektep için öncelikle dört yıllık bir eğitim süresi öngörülmüştür. Yapılan incelemeler sonucu bu faaliyetin yıllık 300.000 kuruşluk bir masraf gerektirdiği anlaşılmıştır. Mekteb-i Sultani müdürü Fotyadi Efendi, Sultani bünyesinde olacağı için bu maliyetin düşürülebileceğini ifade etmiş, bunun üzerine, Nafia Nazırı Ethem Paşa, Maarif Nezareti müsteşarı Salih Efendi, Fotyadi Bey, müdür-i sani Mösyö Granet ile Şura-yı Devlet başkan yardımcısı ve müsteşarı Maarif Nezareti'nde toplanarak konuyu görüşmüşlerdir. Toplantıda, Fotyadi Bey'in önerileri doğrultusunda birtakım kararlara varılmıştır. Buna göre; Mühendis Mektebi'nde öğrenim süresi her ne kadar dört yıl olarak düşünülmüşse de, bu dönemin ilk iki yılında ön-

146 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1073/11.

147 Bunun için bk. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Dârülfünûn Tarihçesine Giriş: İlk İki Teşebbüs", *Belleten*, yıl 1990, sayı 210, s. 669-738; Ali Arslan, *Darülfünun'dan Üniversiteye*, İstanbul 1995, s. 23-38.

görülen derslerin zaten Mekteb-i Sultani müfredatında yer alması nedeni ile mühendis okuluna Mekteb-i Sultani'den mezun olan öğrenciler alınması halinde iki yıl kazanılacağı ve böylece Mülkiye Mühendis Mektebi'nin iki yılda tamamlanabileceği sonucuna varılmıştır. Bunun yanında hâlihazırda Mekteb-i Sultani'de ders veren hocalardan Mühendislik Mektebi için de yararlanılabileceği göz önüne alınırsa, başta 300.000 kuruş olarak düşünülen masrafın daha da azalabileceği düşünülmüştür. Nitekim, ders araç ve gereçleri de dâhil olmak üzere yıllık 95.000 kuruşluk bir harcama ile bu eğitimin gerçekleştirilebileceği hesaplanmıştır¹⁴⁸.

148 BOA, *İDH*, no. 47568, lef 1. Buradaki gerekçelerden açıklıkla anlaşıldığı gibi, Mekteb-i Sultani bünyesinde bir Darülfünun kurulmak istenmesinin temel sebebi, Sultani'nin hazır olan altyapısından yararlanmak idi. Böylece, gerek Mekteb-i Sultani'nin öğrenci potansiyeli değerlendirilecek, gerekse Mektep öğretmenlerinden bir kısmı Darülfünun'da ders vereceklerdi. Bu suretle maliyet düşürülmüş olacaktı. Özellikle ilk iki Darülfünun teşebbüsünün çok pahalıya mal olması yanında, başarı da elde edilememesi, devlet adamlarının maliyet konusunu da dikkate almak zorunda bırakmıştı. Bu sebeple, her şeyi ile Darülfünun kurulmasına elverişli olan Mekteb-i Sultani, Müdür Fotyadi Bey'in de katkısı ile ilk, orta ve yüksek öğretimin birleştiği entegre bir eğitim kurumu olmuştur. Hal böyle iken, Darülfünun'un Sultani bünyesinde açılmasını farklı yorumlayanlar olmuştur. Buna göre; Sur içi İstanbul'unda yaşayan taassup sahibi halkın gözlerinden kaçırılmak için Darülfünun Galata Sarayı binasında açılmıştır. (Bk. Ergin, *a. e.*, c.I-II, s. 697; *İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi*, yıl 1950, c. V., s. 350; Ali Yıldırım, *Türk Üniversite Tarihi*, Ankara 1998, s. 121). Bu iddia ortaya atılırken çok önemli bir hususun dikkatlerden kaçtığı anlaşılmaktadır. Darülfünun kurulduğu esnada Mekteb-i Sultani, Galata Sarayı binasında değil Gülhane'de, yani taassup yüzünden kaçıldığı söylenen sur içi İstanbul'unda eğitim faaliyetlerini sürdürmekte idi. Dolayısı ile "halktan gizlemek için, üniversite Galata Sarayı'nda açıldı" iddiası çok tu-

Toplantıda ayrıca mektepte kullanılacak dil konusu da tartışılmış, derslerin esas olarak Türkçe yapılması istenmişse de bu husustaki kaynak yetersizliği, bunun hemen hayata geçirilmesini önlemiştir. Dolayısı ile mektepte okutulacak kitapların bir an önce Türkçeye çevrilmesine, bu süre içinde eğitimin Fransızca olarak sürdürülmesine karar verilmiştir. Öngörülen hususlar 19 Nisan 1874 tarihli yazı ile Sultan Abdülaziz'in onayına sunulmuş ve 20 Nisan 1874 tarihinde, Mekteb-i Sultani dâhilinde Mülkiye Mühendis Mektebi'nin kurulmasına dair irade çıkmıştır¹⁴⁹. Bu arada yeni mektep için bir de nizamname hazırlanmıştır. Nizamnameye göre: İlk yıl için mektebe yalnız birinci sınıf talebesi olarak Mekteb-i Sultani mezunu on iki veya on beş öğrenci alınması, sınavların Nafia Nezareti'nden gelecek mühendisler tarafından yapılması öngörülmüştür. Maarif Nezareti gerekli gördüğü takdirde derslerde değişikliğe gidebilecek, Mühendis Mektebi'nden mezun olacaklar, Nafia Nezareti bünyesinde çeşitli görevler alacaklardı.

Mülkiye Mühendis Mektebi'nin kuruluş çalışmaları sürerken, 1874 senesi yazında, dönemin Maarif Nazırı Safvet Paşa, Mekteb-i Sultani'nin yeni müdürü Sava Paşa'ya gönderdiği bir

tarlı bulunmamaktadır. Esas itibarıyla de, çok ciddi ve önemli nedenler varken, böyle bir gerekçenin ileri sürülmüş olması da anlaşılır gibi değildir. Muhakkak ki İstanbul halkı arasında, taassup sebebiyle, üniversiteye karşı çıkanlar olmuştur. Ama bu muhalefetin gerekçesi üniversitenin Galata Sarayı'nda açılması olamaz. Bu açılışın esas gerekçesi yukarıda da açıkladığımız gibi, Mekteb-i Sultani altyapısının bu iş için uygun olmasıdır.

149 BOA, *İDH*, no. 47568. Darülfünun-ı Sultani'nin Sava Paşa'nın müdürlüğü sırasında açıldığı şeklinde yaygın bir kanaat vardır. Hâlbuki üniversite için faaliyete geçildiğinde ve bu konuda padişah iradesi çıktığında, müdür Fotyadi Bey'dir. Müdürün aynı zamanda Darülfünun'u da yönettiği dikkate alınırsa, Darülfünun-ı Sultani'nin ilk rektörü olarak Fotyadi Bey'i kabul etmek gerekir.

yazıda Hukuk Mektebi'nin de kurulmasını emretmiştir. Safvet Paşa yazısında, daha önce Mekteb-i Sultani müfredatında Mecelle, Roma Hukuku ve Milletler Hukuku gibi dersler okutulduğunu, şimdi bu derslerin orta tedrisattan ayrılarak mektep dâhilinde, mezun olmuş diplomalı talebelere tahsis edilmek üzere bir Hukuk Mektebi kurulması gereğine değinmiştir¹⁵⁰.

Böylece bünyesinde Mühendislik ve Hukuk mekteplerini barındıran Darülfünun-ı Sultani'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Bu aşamada, Avrupa'nın en önemli mektepleri ile rekabet edecek düzeyde eğitim veren bir müessese amaçlanmıştır ¹⁵¹. Sava Paşa Mekteb-i Sultani müdürlüğünü yürütmeye devam etmiş, diğer taraftan da Darülfünun-ı Sultani'nin idaresini sürdürmüştür. Sava Paşa Darülfünun-ı Sultani'yi Mekteb-i Sultani'nin tamamlayıcısı ve imparatorlukta bütün mekteplerin en son merhalesi olarak tanımlamıştır ¹⁵².

Darülfünun-ı Sultani'nin fakültelerinden biri olan Hukuk Mektebi nizamnamesinde eğitim faaliyetleriyle ilgili olarak şu hususlar yer almıştır ¹⁵³:

Madde 1-Hukuk Mektebi'ne kayıt ve kabul olunacak öğrenciler, Mekteb-i Sultani ile İdadi mekteplerinden diploma almış olmalıdırlar.

Madde 2-Mekteb-i Sultani ve İdadi mekteplerinden başka, İstanbul ve taşrada bulunan okullardan mezun olanlar arasında, söz konusu mektep öğrencilerinin seviyesinde bulunduğunu imtihan neticesi ispat edebilenler de doğrudan Hukuk Mektebi'nin birinci sınıfına kabul edileceklerdir. Bu sınavda başarı gösterme-

150 Ekmeleddin İhsanoğlu, “ Dârülfünûn Tarihçesine Giriş (II) Üçüncü Teşebbüs: Dârülfünûn-ı Sultani, *Belleten*, yıl 1993, sayı 210, s. 205.

151 BOA, ŞD, no. 207/32, lef 4.

152 İhsanoğlu, *aynı makale*, s. 205.

153 BOA, ŞD, no. 207/32, lef 3.

yeniler için eksikliklerini gidermeleri amacıyla Mekteb-i Sultani’de özel olarak açılacak sınıfta stajyer sıfatıyla, bir veya iki yıl eğitim gördükten sonra, yapılacak sınavdaki başarılarına göre Hukuk Mektebi’nin birinci veya ikinci sınıfına devam edebileceklerdir.

Madde 3-Hukuk Mektebi’ne kabul olunacak talebenin ismi, yaşı, ikametgahı ve asli vatani koçanlı defterlere yazılacaktır. Öğrencilere kayıt olduklarına dair özel bir belge verilecek ve bunlar, mektebin devamlı talebesi sayılacaklardır.

Madde 4-Mektepte okunacak derslere dışarıdan katılmak isteyenlerin, devam ve imtihana girme mecburiyetleri olmayacaklardır. Bunlara diploma yerine, öğretmenleri tarafından birer tasdikname verilecektir. Dersleri dışarıdan takip edenler de kayda geçirilecek ve kendilerine birer giriş belgesi verilecektir.

Madde 5-Devamlı öğrenciler, günlük işlenen derslere devam etmek, öğretmenler tarafından yöneltilen soruları cevaplandırmak ve senede dört defa belirli dönemlerde idareye müracaat ederek “enskripsiyon” tabir edilen kayıt pusulalarını almak mecburiyetindeydiler. Ayrıca sene sonu imtihanları ile, tahsil müddetlerinin sonunda “ doktora” yani bitirme imtihanlarını sözlü ve yazılı olarak vermek zorunda bulunmaktaydılar.

Madde 6- Mektebin bütün öğretmenlerinde öğrenci isimlerinin yazılı olduğu bir defter bulunacak ve her gün, derslerin başlamasından önce, talebenin yoklaması yapılarak mevcut olmayanlar işaret edilecekti. Mevcut öğrenciler, sorulan sorulara verecekleri cevaplara göre not alacaklar ve bunlar da deftere kaydedilecektir. Öğretmenlerin herhangi bir öğrenci hakkında dile getirmek istediği bir düşüncesi olursa, bu da ilgili yere yazılacak, dersler bittikten sonra söz konusu defter, idareye teslim edilecektir.

Madde 7- Mektep sekreterliğinde bulundurulması gereken defterlerden başka, altıncı maddede belirtildiği üzere, öğretmenler tarafından günlük olarak idareye verilen ders cetvellerindeki

işaretlerin kaydı için bir de esas defter bulunacaktır. Bu deftere öğrencilerin isimleri ile sınıfları ve okudukları dersler yazılı olacak, öğretmenlerin işaretleri ile talebenin hal ve hareketleri konusunda idarenin görüşü, kısaca kaydedilecektir.

Madde 8- Beşinci maddede belirtildiği üzere, öğrencilere belirli dönemlerde gereken kayıt pusulaları için esas defterde yazılı işaretlere bakılacaktır. Buna göre, iki ay içinde geçerli bir engeli olmadan dört defa hazır bulunmayanlar ile öğretmenlerin sorularına sürekli yanlış cevap verenler veya hal ve hareketleri bozuk olanların, cezası, enskripsiyon alma hakkını kaybetmektedir. Sene içinde gereken dört enskripsiyonu alamayanların sene sonu imtihanına kabul edilmemeleri sebebinin esas defterin ilgili hanesine yazılması ve bu iki cezanın verilmesinde müdür ve öğretmenlerin onaylarının da alınması öngörülmüştür.

Madde 9-Ders dönemi boyunca öğretmenlerin sorduğu sorulara hakkıyla cevap verip enskripsiyonlarını tamamen alanlar ve bu esnada hal ve hareketleri iyi olanlar sene sonu imtihanına kabul edileceklerdir.

Madde 10-Sene sonu imtihanı yazılı ve sözlü olup, imtihan zamanında müdür ve öğretmenler toplanarak öncelikle, yazılı imtihan evrakını kontrol edecekler, geçerli kabul ettiklerine not vereceklerdir. Daha sonra sözlü imtihanlara başlanacaktır. Yazılı imtihanda başarılı olamayanlar, üç ay sonra tekrar imtihana girebileceklerdir.

Madde 11-Hukuk Mektebi'nde okunan derslerin süresi dört yıldır.

Madde 12-Avrupa ülkelerindeki mekteplerde öğrenim süresi yedi ay ise de, öğretmenlerin öğrettiklerinden daha fazla yararlanabilme amacıyla Hukuk Mektebi'ndeki tedrisat için dokuz ay kabul edilmiştir. Bu sürenin sekiz ayı öğrenime, yirmi günü tekrara, on günü imtihanlara ayrılmıştır.

Madde 13-Dört sene boyunca derslere devam eden ve her yıl dört defa kayıt yenileyerek sene sonlarında imtihanlarını başarıyla verebilenlerin, dördüncü yılın sonunda doktora yani bitirme imtihanına kabul edilmeleri öngörülmüştür.

Madde 14-Doktora yani bitirme sınavı, onuncu maddede gösterilen şartlara göre yazılı ve sözlü olarak yapılacaktır. Sınav sonunda, doktora adayı olan öğrenci ilmi bir mesele üzerine bir tez kaleme alıp konuyu, Maarif Nezaret temsilcileri, müdür ve öğretmenlerden oluşan bir kurulda savunacak ve başarılı olduğu takdirde doktor unvanını alacaktır.

Madde 15-Doktora sınavında başarılı olamayan veya bitirme tezini yazamayanlar haklarını tamamen kaybetmeyeceklerdir. Bu durumda olanlar, doktoradan daha hafif bir imtihan vererek “lisansiye” yani mezuniyet unvanına sahip olacaklardır.

Madde 16-Doktor unvanını kazananlar yargıç olarak devlet hizmetinde görev alabileceklerdir. Lisansiye diploması alanlar ise ülkenin her tarafında dava vekilliği yapabileceklerdir.

Madde 17-Hukuk Mektebi’ne kaydedilen öğrencilerden öğrenimleri boyunca, kayıt yenileme işlemleri ve diploma için hiçbir ücret istenmeyecek, yalnız dördüncü sene sonunda hazırladıkları tezi kendi imkânları ile bastıracaklardır.

Nizamnameye göre Hukuk Mektebi’nde şu dersler okutulacaktır:

Fıkıh (İslâm hukuku)

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye (Medeni hukuk)

Usûl-i Fıkıh (Fıkıh usulü)

Hukuk-u Umumiye (Hukuk ilminin geçmiş dönemlerdeki durumunun kısaca gözden geçirilmesi)

Kavanin ve Nizamat-ı Devlet-i Aliyye (Osmanlı Devleti’nin kanun ve nizamları)

Roma Kavanini (Roma kanunları)

Kanun-ı Ticaret (Ticaret kanunu)

Usûl-i Muhakeme (Muhakeme usulü)

Kanun-ı Ceza ve Usûl-ı İstintak (Ceza kanunu ve sorgulama usulü)

Kavanin-i Bahriye (Denizcilik kanunları)

Hukuk-ı Düvel ve Milel (Devletlerarası ve milletlerarası hukuk)

Muahedat (Anlaşmalar)

Ekonomi Politik (Servet-i milel veya iktisat)

Mülkiye Mühendis Mektebi başlangıçta iki yıllık olarak düşünülmüştü. Fakat mevcut ihtiyaçlar çerçevesinde bunun yeterli olmayacağı gerekçesiyle eğitim dört yıla çıkarılmış, fakültenin ismi ise, Turuk ve Maabir Mektebi olarak belirlenmiştir ¹⁵⁴. Bir tür mühendislik fakültesi olan bu mektebin nizamnamesinde şu hususlara yer verilmişti: Turuk ve Maabir Mektebi'nin nizamnamesi Hukuk Mektebi'nin nizamnamesi ile aynıdır. Bu mektepten mezun olacak mühendisler eğer ki doktor unvanını alacak derecede başarılı olmuşlarsa Nafia Nezareti bünyesinde istihdam edileceklerdir. Doktor unvanını alamayanlar ise, daha hafif bir imtihandan geçmek suretiyle kondüktör sıfatını kazanacaklar ve kondüktörlük ile buna eş değer görevlerde çalıştırılacaklardır.

Nizamnameye göre mektepte şu derslerin okutulması öngörülmüştür:

Müsellesat-ı Küreviye (Trigonometri)

Cebir-i Âlâ (Yüksek cebir)

Hendese-i Haliye (Düzlem geometri)

Hesab-ı Tefazuli (Diferansiyel hesap)

154 *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 140.

Hesab-ı Temami (İntegral hesap)

Hendese-i Resmîyenin kısımları sanisi ve gölge ve menazir ve taş kesimi tamam-ı ve tefazuliye tatbiken fenn-i mimari ve taksim-i arazi (Tasarı geometrinin ikinci kısmı, gölge, perspektif, taş kesimi, integral ve diferansiyel hesapların uygulanmasıyla mimari ilmi, kadastro)

İlm-i Hikmet-i Tabiiyye (Fizik)

İlm-i Kimya (Kimya)

Cerr-i Eskal (Cisimlerin çekilmesi)

Makine-i Tatbikiye (Uygulamalı makine eğitimi)

Topografya ve Makine Eşkali (Topografya ve makine şekilleri)

İlm-i Miyah (Subilgisi, hidrografya)

Tabakat-ül arz (Jeoloji)

İnşaata lazım olan eşyanın taharrisi ve yerden ihracı ve istihzar ve istimali (İnşaat için gerekli malzemenin aranması, yerden çıkarılması, hazırlanması ve kullanılması)

İnşaatın derece-i takviyetiyle inşaata lazım olan eşyanın kuvve-i tahmiliyesi, arazi üzerine ameliyat (İnşaatın takviyesi, inşaata lazım olan malzemenin yüklenmesi, arazi üzerinde uygulama)

Yollar ve köprülerin tesviye ve inşası (Yol ve köprülerin düzenlenmesi ve inşa edilmesi)

Sedd ve bendler inşası (Setlerin ve bentlerin inşası)

Demiryolların tesviye ve inşası (Demiryolların düzenlenmesi ve inşası)

Bataklıkların tecfif ve tathiri (Bataklıkların temizlenmesi ve kurutulması)

Bilcümle inşaatın keşfi ve haritası ve bunlara aid olan hesab-ı zirâ-i ile sarfi lazım gelen mebaliğin miktarı ve bunların üzerine mükemmel layiha tanzimi (her türlü inşaatın keşif haritası, metraj hesabı, maliyeti ve bunlar hakkında mükemmel rapor hazırlanması)

Darülfünun-ı Sultani 1874-1875 döneminde, Hukuk ile Turuk ve Maabir mekteplerinden oluşan iki fakültesi olduğu halde öğretime başlamıştır. Sava Paşa'ya göre, buradan mezun olacak öğrenciler Avrupa mekteplerinden diploma alanlar düzeyinde ve onlarla rekabet edecek derecede olacaktırlar¹⁵⁵. Hukuk Mektebi'nin ilk yılında Mecelle dersini Rauf Efendi Hukuk-ı Mîlel dersini ise Mösyö D'Hollys vermiştir. Bu ilk yılın sonunda 21 öğrencinin imtihanlara girdiği, bunlardan dördünün mükâfat, altısının ise zikr-i cemile lâıyk bulunduğu anlaşılmaktadır. Turuk ve Maabir Mektebi'nde ağırlıklı olarak matematik ve Tabii bilimlere dair dersler okutulmaktadır. Mektepte yetişecek talebenin, ülkenin geniş toprakları üzerinde girışilen bayındırlık faaliyetlerini ve özellikle ulaştırma sahasında yapılmak istenen hizmetleri yürütecek mühendisler olmaları amaçlanıyordu. Sava Paşa, bu mektebin önce mülkiye mühendishanesi olarak oluşturulduğunu, fakat ülke ihtiyaçları göz önüne alınarak daha da genişletilip Turuk ve Maabir Mühendisliği derecesine yükseltildiğini belirtmektedir. Sava Paşa'ya göre bu mektepten çıkacak olanların istikballeri Hukuk Mektebi'ndekilerden daha aşağı olmayacaktır. Çünkü hükümetin özellikle fen bilimleri alanında yetişmiş memurlara ihtiyacı bulunmaktadır. Ülke genelinde gitgide artan bir şekilde demiryolları inşaatı ve maden araştırmaları sürmektedir. Bunun yanında daha birçok sanayi alanında mühendislere ihtiyaç duyulmaktadır ki bunların hepsinin Avrupa'dan getirilmesi birçok külfete yol açmaktadır. Dolayısı ile Turuk ve Maarif Mektebi

155 *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 141.

bu açığı kapayacaktır¹⁵⁶ . Mektebin ilk yılında beş mualim ders vermiştir. Bunlar: Fransızca ilm-i cebir ve riyaziyat-ı âliye mualimi Hüsnü Bey, ilm-i mesaha-yı arz ve tahsil-i levazımat-ı bina ve tarik muallimi Mösyö Briot, miyah-ı cari ve fenn-i mihanik muallimi Mösyö Fradé, diğer Fransızca riyaziyat-ı âliye muallimi Mösyö Girard ve Ebniye, resim ve hendese muallimi Mösyö Lambert'tir. İlk yıl mektebe devam eden ve yıl sonunda imtihana giren öğrenci sayısı 26 olup bunlardan ikisi mükâfat, dördü ise zıkr-i cemil kazanmışlardır.

Darülfünunun ikinci yılı olan 1875-1876 döneminde gerek öğrenci gerekse öğretmen sayısında artış gözlenmektedir. Bu dönemde yeni ve üçüncü bir fakülte olarak Edebiyat Mektebi açılmıştır. Edebiyat Mektebi daha çok, diğer fakülte öğrencilerinin de devam etmesi gereken kültür derslerinin verildiği bir okul olarak düşünülmüştür. Bu yılın derslerini ve hocalarını şöyle sıralayabiliriz:

Hukuk Mektebi'nde ders veren hocalar şunlardır:

Ahmet Efendi	Fıkıh
Mösyö D'Hollys	Roma Hukuku
Nikolaki Efendi	Ticaret Hukuku
Rauf Efendi	Mecelle
Mösyö Goold	Roma İdare Mahkemesi Tarihi

Turuk ve Maabir Mektebi hocaları:

Mösyö Briot	İlm-i mesaha-yı arz ve tahsil-i levazımat-ı bina ve tarik
-------------	--

156 İhsanoğlu, *aynı makale*, s. 217.

Mösyö Pinar	Fransızca riyaziyat-ı aliye
Kolağası Refik Efendi	Makine-i tatbiki
Binbaşı Ahmet Efendi	Fenn-i Tefazuli ve temami
Yüzbaşı Emin Efendi	Topografya
Mösyö Fradé	Hidrolik ve mekanik
Mösyö Lambert	Ebniye ve Hendese-i Resmiye
Kolağası Rıfat Efendi	İnşaat ve arazi üzerine ameliyat
Kolağası Ethem Efendi	Cebir-i âlâ
Yüzbaşı Daniş Efendi	Hendese-i halliye

Edebiyat Mektebi'nde okutulacak dersler:

Mantık

Arap Edebiyatı

Yunan Edebiyatı

Felsefe

Arkeoloji

Genel Tarih

1876 yılında, Mekteb-i Sultani'nin tekrar Galata Sarayı binasına dönmesi kararı çıkınca, Darülfünun-ı Sultani'nin de aynı binaya gitmesi gerekmiştir. Fakat özellikle Hukuk Mektebi'nde okuyan Bâbiâli memurları mektebin Beyoğlu'na gitmesini istememişlerdir. Onlara göre, Beyoğlu'na gidiş-geliş kendileri için zor olacağından, Hukuk Mektebi'nin Darülfünun-ı Sultani'den ayrılarak Adliye dairesinde açılması daha uygun olacaktır. Hatta kendileri, bu taleplerini benimsettirerek aynı doğrultuda bir karar alınmasını dahi sağlamışlardır¹⁵⁷. Sava Paşa bu duruma direnerek

¹⁵⁷ BOA, *DÜİT*, no. 62(1-38).

Hukuk Mektebi'nin Darülfünun'dan ayrılmasına şu gerekçelerle karşı çıkmıştır : “*Hukuk Mektebi'nde ders veren muallimlerden bir kısmı Mekteb-i Sultani hocalarıdır ve bunların maaşlarına yapılan ufak bir zamla bu okulda ders vermeleri sağlanmıştır. Eğer Hukuk Mektebi ayrılır ise, yapılan bu zamla yetinmeyecekleri gibi, ek ders vermek için de vakitleri olmayacaktır. Mektebin taşınmasıyla birlikte okulun idari işlerini yürütecek yeni memurlara ihtiyaç duyulacaktır. Bunun da hazineye ek masraflar getirmesi kaçınılmazdır. Avrupa'nın birçok ülkesine tahsile giden talebeler döndüklerinde Türkçeyi ve fıkıh ilmini bilemediklerinden mahkemelerde ve diğer hizmetlerde istihdam edilememektedirler. Bunun haricinde, tahsil esnasında kazandıkları kötü fikirlerle de devlete ve millete zararları dokunmaktadır. Hukuk Mektebi'nin açılması ile bu gibilerin İstanbul'a gelip hukuk ilmini senelik 25-30 liraya yatılı olarak tahsil etmeleri sağlanmıştır. Zaten bu mektebin kuruluş sebeplerinden birisi de bu talebelerin ayağını ecnebi mekteplerinden kesmek idi. Eğer Hukuk Mektebi Galatasaray'dan ayrılırsa yatılı talebe kabul edilemeyecektir. Hukuk ile Turuk ve Maabir mekteplerine devam eden talebeler, birinci ve ikinci sene, aynı Avrupa üniversitelerinde olduğu gibi, Edebiyat Mektebi'nin derslerine devam etmektedirler. Eğer Hukuk Mektebi ayrı yerde olursa talebeler Galatasaray'da verilmekte olan Edebiyat Mektebi derslerini takipte zorluk çekeceklerdir. Mektebin ayrılmasını gidip-gelmenin zorluğundan isteyen memurlar ve diğerleri, “İlim Çin'de bile olsa gidip öğreniniz “hadis-i şerifine ters düşmektedirler”¹⁵⁸. Sava Paşa'nın bu gayretleri neticesi Hukuk Mektebi Darülfünun-ı Sultani bünyesinde kalmaya devam etmiştir.*

158 İhsanoğlu, aynı makale, s. 213.

1876-1877 döneminde Hukuk Mektebi'nde 61, Turuk ve Maabir Mektebi'nde 43, Edebiyat Mektebi'nde 35 olmak üzere Darülfünun-ı Sultani'de toplam 139 öğrenci eğitim görmektedir¹⁵⁹.

1877 yılında Darülfünun-ı Sultani'de derslere son verildi. Bu yıl Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkması ve ülkenin mali krize girmesi nedeniyle, tasarrufa yönelik olarak böyle bir uygulamanın yapıldığı anlaşılmaktadır. Konu o dönemde Mebusan Meclisi'ne de intikal etmiş ve mebuslar uygulamayı eleştirmişlerdir. Nitekim İstanbul Mebusu Sulidi Efendi mecliste söz alarak şu hususlara değinmiştir: *“Birkaç seneden beri Mekteb-i Sultani'de bir Hukuk Mektebi tesis edilmiş, bütün gelişme taraftarları bu teşebbüsü alkışlamışlardır. Fakat maalesef, öğrencilerin tahsillerini bitirecekleri ve diplomalarını alacakları sırada mektep tasarruf sebebiyle lağvedilmiştir. Senede yalnız beş bin Türk lirasından ibaret olan bu tasarruf hiçbir işe yaramamıştır. Hukuk Mektebi mutlak bir zarurettir. Bu mektep, devlete ilmi malumatı olan memurları ve şiddetle ihtiyacımız olan hakimleri yetiştirecektir. Mahkemeler, hukukun ne olduğunu bilen hakimlerimizin yokluğu yüzünden adaletin dağıtıldığı yer olmaktan çıkmış, başka bir şey olmuştur. Binaenaleyh tahsillerini bitirmeye bir sene kalmış öğrencilere bu imkanı vermek için mektebin açılacağını ümit etmek istiyorum”*. Sulidi Efendi'nin bu konuşması mecliste alkışlarla karşılanmış, söz alan Hasan Fehmi Efendi de Sulidi Efendi'yi destekler mahiyette konuşmuş, iyi hâkimler yetiştirmenin kaçınılmaz olduğunu, maalesef memleketin gerçek anlamda hâkimden yoksun bulunduğunu söylemiştir. Daha sonra yapılan oylama ile Hukuk Mektebi'nin tekrar açılması hususu mebuslar tarafından kabul edilmiştir ¹⁶⁰.

159 *Salname-i Devlet-i Osmaniye*, yıl 1294, s. 382-383.

160 *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, yıl 1877, c. I, s. 393.

1878 yılında Maarif Nezareti, Darülfünun-ı Sultani’de derslerin tekrar başlaması kararını almış ve bu amaçla gazetelere ilanlar verilmiştir. İlanlarda Hukuk Mektebi’nde derslerin 28 Ekim 1878 tarihinden itibaren başlayacağı, daha önce devam etmiş olan öğrenciler ile yeni kayıt olmak isteyenlerin Galatasaray’ındaki mektep idaresine başvurmaları gereği hatırlatılmıştır. Aynı şekilde, Turuk ve Maabir Mektebi’nin de açılacağı ilanlarla duyurulmuş, eğitime başlanma günü olarak iki, üç ve dördüncü sınıflar için 6 Kasım 1878, birinci sınıflar için 13 Kasım 1878 tarihi ilan edilmiştir. İlanlarda aynı zamanda, müfredatın yeniden değerlendirilip genişletildiğine değinilmiş ve okutulacak dersler ile öğretmenlerin isimlerine yer verilmiştir¹⁶¹. Buna göre Hukuk Mektebi öğretmenleri ve ders programı aşağıdadır:

Mösyö D’Hollys	Roma Hukuku
Ahmet Hamdi Efendi	Usûl-i Fıkıh
Rauf Efendi	Mecelle
Mösyö Şıvalye	Hukuk-ı Umumiye ve Hukuk-ı Mülkiye
Mösyö Jakobo	Roma Hukuku
Mösyö Karo	Mukaddemat-ı İlm-i Hukuk ve İlm-i Servet-i Mülk
Mösyö Baroçi	Usûl-i Muhakeme-i Medeniye ve Hukuk-ı Cezaiye
Nikolaki Efendi	Hukuk-ı Ticaret-i Osmaniye

Turuk ve Maabir Mektebi öğretmenleri ve ders programı :

Zeki Bey	Cebir ve Müsellesat ve Hendese-i Haliye
----------	--

161 *Tarihçe-i Teşkilatı*, s. 165-167.

Mösyö Lökok

Hendese-i Resmiye ve Taş

Kesimi Bahsi ve Hesab-ı

Temami ve Tefazuli

Mösyö Şarl

İlm-i Hikmet ve Kimya ve

İlm-i Tabakatül- arz ve

Madeniyat, Umum Cerr-i

Eskal

Mösyö Garniye

Cerr-i Eskalin Tatbikatı

Mösyö Lamir

Resim ve Topografi yani

Tahtit-i Arazi

Mösyö Briyo

Fenn-i İnşaat ve Demiryolları

Edebiyat Mektebi'nin yeniden açılacağına dair bir ilan çıkmadığına göre, bu mektebin 1877 yılından sonra faaliyetlerine son verdiği anlaşılmaktadır.

1880 yılında Hukuk Mektebi ilk mezunlarını vermiştir. Bunlar, Sadık Bey, Hırsto Foridi, Torozyan, Onciyan, Zoryan, Bezzazyan, Belbeliyan Efendilerdir. İlginç olan bir husus da şudur. Mekteb-i Sultani'nin eski müdürü ve bilâhare Hariciye Nazırlığı yapmış olan Sava Paşa, Hukuk ilmi nazariyatındaki eksiklerini gidermek amacıyla Hukuk Mektebi'ne başladığı gibi, Belçika Sefareti baş tercümanı Mösyö Kalinos da Hukuk Mektebi'nde derslere devam etmiştir. 1880 yılında Turuk ve Maabir Mektebi'nden Karakoç ve Hındabyan Efendiler mezun olmuşlardır. Bunların mühendis olarak Sivas'a tayin edildikleri görülmektedir¹⁶².

1881 yılında Hukuk Mektebi'nden altı öğrenci lisansiye unvanı ile mezun olmuştur. Bunlar arasında Müslüman öğrenci bulunmamaktadır. Bu öğrenciler pratik bilgilerini geliştirmeleri

162 *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 185.

amacıyla, çeşitli mahkemelere tayin edilmişlerdir¹⁶³. Aynı yıl bir öğrenci ise, tezini tamamlamak suretiyle doktor unvanını almıştır. Ohannes Karakaşyan adlı öğrenci ödünç konulu tezini karşılaştırmalı hukuka göre ele alıp değerlendirmiş ve bir jüri önünde savunmuştur¹⁶⁴.

1881 yılından sonra Darülfünun-ı Sultani'deki Hukuk ile Turuk ve Maabir Mekteplerinin faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Nitekim gazete haberleri de bunu doğrulamaktadır. Vakıf Gazetesi yazdığı bir yazıda, Maarif Nazırı Münif Paşa'nın emri ile maddi tasarruf amacıyla Galatasaray'daki her iki mektebin de kapatıldığını duyurmuştur. Maarif Nezareti bu haberi tekzip amacıyla gönderdiği tebliğde, bazı sıkıntıların mevcut olduğunu kabul etmekle beraber, tamamen kapatmanın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Nezarete göre, sadece, Turuk ve Maabir Mektebi'nin öğrencisi olmayan ikinci ve üçüncü sınıfları lağvedilmiştir ve ileride tekrar eski hale geri dönülecektir¹⁶⁵. Fakat bunun mümkün olmadığı ve Darülfünun-ı Sultani'deki eğitim faaliyetlerine son verildiği, daha sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Nitekim Galatasaray'daki Hukuk Mektebi kapandığı için, burada ders vermekte olan öğretmenler bir araya gelerek özel bir Hukuk mektebi açmışlar ve 19 Aralık 1881 tarihinden itibaren eğitime başlamışlardır¹⁶⁶. Fakat bu girişim uzun süreli olmamıştır.

Bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere, Mekteb-i Sultani bünyesinde açılan bir üniversite olarak Darülfünun-ı Sultani, 1874-1881 yılları arasında eğitim vermiş, 1881 yılından itibaren ise faaliyetleri sona ermiştir.

163 *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 187-188.

164 Ergin, a. e. c. I-II, s. 701-702.

165 Ergin, a. e. c. I-II, s. 708.

166 *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 194.

5-Beyoğlu'na Geri Dönüş

Topkapı Sarayı'nın bahçesindeki bir kışlada eğitim faaliyetini sürdürmeye devam eden Mekteb-i Sultani öğrencileri giderek buraya sığmamaya başlamışlardır. Özellikle de mektep bünyesinde hukuk, mühendislik ve edebiyat şubelerini barındıran bir üniversitenin açılmasından sonra mekân iyice dar gelmeye başlamıştır. Çözüm olarak 1875 Ağustosunda yeni sınıf ve yatakhaneler ile bir jimnastik salonu yapılmasına teşebbüs edilmiştir¹⁶⁷. Fakat bu girişimlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu şartlar altında 1875 yılında Mekteb-i Sultani'den 16 öğrenci mezun olmuştur¹⁶⁸. Bu öğrenciler şunlardır:

Alexandre Padiyani Efendi

Enver Hasan Efendi

Teodor Bello Efendi

Rişar London Efendi

Jean Duranyan Efendi

Josef Yusufyan Efendi

Salvator London Efendi

Konstantin Lufakstaki Efendi

Mehmet Nuri Reşat Efendi

Moris Jakobi Efendi

Mihran Ohannesyan Efendi

Nişan Hintıryan Efendi

Nikola Hristoforidis Efendi

Viktor Bello Efendi

Jokovelçef Efendi

167 BOA, İ. MM, 2336; *Ayniyat Defteri*, no. 1073/19.

168 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316. s. 608-609; Kazancıgil-Berküren, a. e. , s. 2.

1875 yılındaki tevzi-i mükâfat töreninde, başta Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Yusuf İzzettin Efendi olmak üzere, Sadrazam Esat Paşa, Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi ve diğer nazırlar hazır bulunmuştu. Ağustos ayında gerçekleşen bu törende Müdür Sava Paşa bir konuşma yaparak özetle şu hususları vurguladı: *“Son bir yıl içinde mektebimizde yaşanan gelişmeleri anlatmak istiyorum. Eğitim sistemimizin en önemli bir müessesesi olan Mekteb-i Sultani idaresine gelişimden itibaren dikkate aldığım konulardan birisi ve belki de birincisi, doğu dillerinde arzulanan gelişmelerin gösterilmesi ve diğer dillerde tedris olunan edebiyat derecesine ulaştırmak hususu idi. Bu konunun Mekteb-i Sultani'nin kurulduğu dönemde yeteri kadar ele alınmamış olduğunu düşünerek, Maarif Nezareti'ne müracaatla aldığım izin üzerine, mesele ile ilgilendim ve bu yılki imtihanlar bu çerçevede yapıldı. Gezegenlerin birbirleri ile münasebetlerini ve yerkürenin özelliklerini anlatan kozmografya bilimi, önemi-ne binaen, bu seneden itibaren ders programlarımız arasına katılmıştır. Talebeye, diğer toplumların tarihinden önce kendi devletinin tarihini öğretmenin daha gerekli olduğu düşüncesiyle, bilgili ve tecrübeli öğretmen tayin edilerek, Osmanlı tarihi geniş kapsamlı olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu amaçla bir de kitap hazırlanarak mektebimize kazandırılmıştır. Bir de Mekteb-i Sultani'de matematik ve fizik derslerinin muhtevasının genişletilmesi ve diğer yabancı dillerin yeni usûllere göre tedrisi için gerekli icraatlar yerine getirilmiştir. Bütün bu yapılanların faydası ve olumlu sonuçları görülmüş, gerek Bâbiâli'den, gerekse Maarif Nezareti'nden gelen uzmanların katılımıyla yapılan imtihanlarda öğrencilerimiz fevkalâde başarı göstermişlerdir.*

Bu gelişmeler neticesi, geçen sene mevcut olan öğrencilere ilaveten 102 öğrenci daha yatılı olarak mektebimize kayıt yaptırmıştır. Öğrencilerden alınan ücret 8 bin lirayı bulmuştur ki, bu

*durum, çocuklarının ilim ve irfan kazanmaları için halkımızın göstermiş olduğu gayret ve fedakârlığın bir sonucu olup, takdir ve teşekkürle karşılanmalıdır*¹⁶⁹ .

Sava Paşa bundan sonra Mekteb-i Sultani bünyesinde bulunan Darülfünun-ı Sultani'deki gelişmeler hakkında bilgi vermiştir.

Mekteb-i Sultani 1875-1876 eğitim yılına da Gülhane'de girmiştir. Bu dönemin idareci ve öğretmen kadrosu şöyledir:

Müdür	Sava Paşa
İkinci Müdür	Mösyö Granet
Dâhiliye Müdürü	Mehmet Efendi
Masarıfat Müdürü	Mösyö Bonans
Muhasebe	Baha Bey
Muhasebe Muavini	Rıfat Bey
Tahrirat Katibi	Kadir Efendi
Muhasebe Tercümanı ve Masraf Katibi	Kalavas Efendi
Tabip	Ferdinand Bey
Abdurrahman Şeref	Tarih
Adolf Dubois	Fransızca
Ahmet	Hukuk
Alfred Dubois	Fransızca
Ali İhsan	Türkçe
Boroçi	Hukuk
Boutonnet	Fransızca
Boyacıyan	Fransızca
Cankof	Bulgarca

169 Mahmud Cevad, *Tarihçe-i Teşkilât*, s. 138-141.

Christoforides	Tarih, Fransızca
D. Hollys	Roma Hukuku
Dupré	Resm-i Hatti, Usul-i Defteri
Edouard Karou	Hukuk, Maliye
Farkach	Almanca
Garnier	Mekanik (mühendislik kısmı)
Girard	Kimya (mühendislik kısmı)
Gould	Tarih, Felsefe
Granet	Fransızca, Edebiyat
Habip	Farsça
Hafız Refii	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Hayette	Resim
Hüseyin Hüsnü	Farsça
Jacobo Miltiade	Roma Hukuku (hukuk kısmı)
Jacquemot	Fransızca, Arkeoloji
Kerim	Arapça
Labo	Aritmetik, Usul-i Defteri, İtalyanca
Lambert	Resim, Topoğrafya (mühendislik kısmı)
Le Coq	Resm-i Hendese, Taş kesimi (mühendislik kısmı)
Makas	Matematik
Marinetti	
Markeji	İtalyanca
Mehmet Esat	

Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Muhittin	
Muratyan	Fransızca
Necip	
Nonot	Latince
Pinard	Matematik
Recai	Türkçe
Robert	Ermenice
Sait	Tercüme
Salim	
Şehri	
Zehrap	Yazı

Mekteb-i Sultani sahip olduğu öneme karşın Gülhane'deki binaya sıkışmayı hak etmemektedir. Nitekim müdür Sava Paşa 13 Aralık 1875 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği bir yazı ile bu durumu izah etmiştir. Sava Paşa yazısında, bir müddetten beri Mekteb-i Sultani'de gerçekleştirilen ıslahat çalışmaları neticesi öğrenci sayısının 500'e yaklaştığını, ayrıca mektep bünyesinde kurulan Hukuk, Mühendislik ve Edebiyat fakültelerine 100 öğrencinin devam ettiğini, buna bağlı olarak memur ve öğretmen sayısının çoğaldığını, dolayısıyla yeni sınıflar ve yatakhaneler yapmakla sıkışıklığın giderilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Sava Paşa'ya göre, Mekteb-i Sultani gibi ülkenin en birinci eğitim müessesesi olup, vatan için iyi eğitilmiş ve bilgili nesiller yetiştirip maarifin gelişmesine katkıda bulunan bir müessese Osmanlı Devleti'nin şanına lâyık olmalıdır. Mekteb-i Sultani'nin Beyoğlu'ndaki eski binası genişliği, büyüklüğü, havadarlığı velhasıl her yönü ile bu işlevlerin yerine getirilmesinde en önemli katkıyı

sağlayacaktır. Dolayısıyla mektep bütün şubeleri ile beraber yine Galata Sarayı'na taşınmalıdır¹⁷⁰.

Sava Paşa'nın bu talebi devlet katında kabul görmüş ve lisenin yeniden Beyoğlu'ndaki binasına dönmesini sağlayan padişah iradesi 16 Aralık 1875 tarihinde çıkmıştır¹⁷¹. Alınan karar ilgili bakanlıklara ve Mekteb-i Sultani Müdürlüğüne duyurulmuş, bu arada Galata Sarayı'nda eğitim görmekte olan tıp mektebi talebesinin Gülhane'deki kışlaya dönecekleri Seraskerlik makamına iletilmiştir¹⁷². Mekteb-i Sultani'nin eski mekânına döndüğü 1876 yılında 11 öğrenci şehadetname almıştır. Bu öğrencilerin isimleri şöyledir¹⁷³:

Ragıp Efendi

Zegorides Efendi

Osman Nizami Efendi

Cabir Efendi

Hasip Efendi

Katibyan Efendi

Teodorof Efendi

Goldştayn Efendi

Reşit Efendi

Fuad Efendi

Jordan Efendi

Reşit Efendi

1876 yılında meydana gelen bir değişiklikle Mösyö Granet müdür-i sanilikten ayrılmış ve yerine 13 Haziran 1876 tarihinde

170 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-38), lef 1.

171 BOA, *DÜİT*, no. 62(1-38).

172 BOA, *Ayniyat Defteri*, no. 1073/38.

173 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316. s. 609-610; Kazancıgil-Berküren, *a. e.*, s. 2.

Darülfünun-ı Sultani hukuk şubesinde Roma Hukuku dersi vermekte bulunan Mösyö D'Hollys getirilmiştir¹⁷⁴.

6-Mekteb-i Sultani Müdürü Yine Değişiyor

Mekteb-i Sultani müdürü Sava Paşa dirayetli kişiliği ile okulun bunalımlı dönemlerini atlatmasına vesile olduğu gibi, mektebin asıl binasına yeniden kavuşmasını da sağlamıştı. Sava Paşa Mekteb-i Sultani müdürlüğünden önce Zabtiye Nezareti hekimliği yapmış, 1867 yılında ise Girit'in İsfakya sancağına mutasarrıf olarak atanmıştı¹⁷⁵. Müdürlük hizmetini de göz önünde bulundurursak, devletin çeşitli kademelerinde başarıyla hizmet etmiş bir zattı. Dolayısı ile devlet, ihtiyaca binaen kendisine yeni bir görev vermeyi gerekli görmüştür. Sava Paşa, Cezayir-i Bahr-i Sefid adı verilen ve bünyesinde Ege adalarını barındıran vilâyete vali olarak tayin edilmiştir¹⁷⁶. Bu dönemde Ege adaları zaman zaman Osmanlı Devleti'ne sorun çıkaran bir konumda bulunmaktaydılar. Dolayısı ile Rum kökenli olmakla beraber iyi bir Osmanlı vatandaşı ve başarılı bir devlet adamı olarak Sava Paşa bu göreve lâayık görülmüştür. Bu yeni durum karşısında Mekteb-i Sultani'ye yeni bir müdür tayini gerekmektedir. Mekteb-i Sultani'nin ülkenin en önemli eğitim kurumlarından biri olması ve bünyesinde Müslüman Gayrimüslim her unsurdan öğrenci barındırmak gibi bir özelliğe sahip bulunması sebebiyle, seçilecek

174 Mösyö D'Hollys 28 yıl gibi uzun bir süre bu vazifede bulunmuştur. Vazifesini, okula ve öğrencilere büyük bir bağlılık göstermek suretiyle yerine getirmiş, her yönden istikrarı koruduğu için, öğrencilerin, velilerin, öğretmen ve idarecilerin büyük sevgisini kazanmıştı.

175 Andreas David Mortmann, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, çev. Gertraude Songu-Haberman, İstanbul 1999, s.125-127.

176 Ali Fuat Örenç, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos Adası*, (Basilmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002, s. 129-130.

kişinin işinin ehli, kabiliyetli ve muktedir olması gerekmektedir. Aynı zamanda, bu şahıs Fransızca bilmeli ve Avrupa'daki benzer liselerin tedrisat usulleri hakkında bilgi sahibi de olmalıdır. Bu özellikler dikkate alınmak suretiyle Ali Suavi Bey 13 Şubat 1877 tarihli ¹⁷⁷ padişah iradesi ile Mekteb-i Sultani müdürlüğüne tayin edilmiştir¹⁷⁸. Böylece, kuruluşundan beri ilk defa bir Türk

¹⁷⁷ Ali Suavi'nin Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getiriliş tarihi bazı önemli kaynaklarda 1 Ocak 1876 (bk.50. yıl, s. 8/a) veya 27 Ocak 1876 (bk. 100. yıl, s.30) olarak geçmektedir. Hâlbuki bu tarihte Ali Suavi henüz Avrupa'dan Türkiye'ye dönmemişti. Aynı kaynaklarda, diğer müdürlerin göreve geliş tarihleri ile ilgili olarak da benzer bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Buradaki hata, Rumi takvime göre yazılmış ay, gün ve senenin, miladi takvime çevrilmesi aşamasında, ay ve güne hiç dokunulmayarak sadece sene hanesinin miladi yıla dönüştürülmesinden kaynaklanmaktadır. Biz müdürlerin göreve geliş tarihleri olarak, tespit edebildiğimiz kadarıyla, padişah iradesinin çıkışını temel aldık.

¹⁷⁸ BOA, *İ. DH*, no. 60513; Ayniyat *Defteri*, no. 1073/86. Ali Suavi 1839 yılında İstanbul'da doğdu. Davutpaşa Rüştîyesi'ni bitirdikten sonra bir süre kâtiplik yaptı. Daha sonra eğitimciliği seçerek çeşitli okullarda öğretmenlik vazifesinde bulundu.1867 yılında *Muhbir* gazetesinde yazılar yazmaya başladı. Devrin çeşitli siyasi ve sosyal konularına değinen ve dönemin idarecilerini eleştiren makaleler yayınladı; eleştirilerindeki şiddetin dozunu artırınca Kastamonu'ya sürgüne gönderildi. Ali Suavi oradan Avrupa'ya kaçtı; Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden Namık Kemal ve Ziya Paşa ile temas kurup Londra'da *Muhbir*'i yayınlamaya başladı; bunda Tanzimatçı Osmanlı idarecilerini eleştirmeyi sürdürdü. Ali Suavi, Abdülaziz'in tahttan indirilişinden sonra, II. Abdülhamid'in padişahlığı sırasında İstanbul'a döndü (Ekim 1876). Birkaç ay sonra Mekteb-i Sultani Müdürü oldu. 20 Mayıs 1878'de, savaş yüzünden Balkanlardan gelmiş göçmenler arasından topladığı yaklaşık 250 kişilik bir grupla Çırağan Sarayı'nı basarak, büyük ihtimalle V. Murat'ı tekrar tahta çıkarmak isterken, Beşiktaş Karakolu muhafızı Hasan

insanı Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getirilmiş olmaktadır. Ali Suavi'nin tayininde dönemin siyasi konjonktürünü de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti 23 Aralık 1876 tarihinde ilan edilen Anayasa ile Meşrutiyet idaresini benimsemişti. Bu sürece geçilmesinde payı olanlardan biri de, Yeni Osmanlılar grubu içinde yer alan ve Meşrutiyetin ilanı için uzun yıllar mücadele vermiş bulunan Ali Suavi'dir. Dolayısı ile Meşrutiyet idaresine geçildikten sonra, önemli bir eğitim müessesesinin başına, siyasi kişiliği yanında eğitimci yönü de olan Ali Suavi getirilmiştir. Ali Suavi'nin düşünce yapısı Türkçü bir karakter taşımaktadır. Nitekim göreve başlar başlamaz kendisi bu özelliğini ortaya koymuştur. Öncelikle mektebin hali hazırdaki durumunun tespitini yapan Ali Suavi daha sonra bu konuda 24 Ağustos 1877 tarihli bir rapor hazırlayarak saraya sunmuştur¹⁷⁹. Enteresan değerlendirmelerin yer aldığı raporda, Ali Suavi Gayrimüslim öğrenci sayısının çokluğundan, eğitimin yetersizliğinden ve bazı öğretmenlerin ihanet içinde olduklarından bahisle, bu aksaklıkların giderilmesi için yaptığı icraatları anlatmıştır.

Paşa tarafından başına sopa ile vurulmak suretiyle öldürüldü. Ali Suavi halk tabakasından çıkmış, kendi kendini yetiştirmek suretiyle edebiyat ve kültür çevrelerinde yer almıştı. Klasik bir medrese tahsili ve düzenli bir eğitim görmeyen Ali Suavi, felsefeden filolojiye, tarihten coğrafyaya, edebiyattan politika-ya, sosyolojiden iktisada ve dini ilimlere kadar birçok konu ile meşgul olmuştu. Devrin diğer yazar ve fikir adamlarının çoğu gibi o da Osmanlı birliğini savunmuştur. Bu arada Türkçü görüşler de ileri sürmüştür. Bk. Abdullah Uçman, "Ali Suavi", *DİA*, c. II, s. 445-448. Ali Suavi için ayrıca bk. İsmail Doğan, *Tanzimatın İki Ucu: Münif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991.

179 Bk. Yahya Akyüz, "Galatasaray Lisesinin İslahına İlişkin Ali Suavi'nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge", *Belleten*, c. XLVI, 1982 Ocak, s. 121-131.

Rapora göre 1877 yılı başında Mekteb-i Sultani'deki öğrenci sayısı 539' dur. Bunlardan 162'si Müslüman, 377' si Gayrimüslimdir. Müslümanlardan 16'sı ücretlerini tam olarak ödemektedirler. Buna karşılık 122 Rum'dan sadece 1 öğrenci, 52 Bulgar'dan sadece 3 öğrenci tam ücret vermekte, 94 Ermeni'den hiç birisi ücret ödememektedir. Mektep nizamnamesi gereği parasız okuma yalnızca imkânı olmayan Osmanlı vatandaşlarına tanınan bir hak olduğu halde, 4 Rus, 16 Fransız, 8 İtalyan, 2 İngiliz ve 2 Yunan vatandaşı da ücret ödemedi tahsil yapmaktadırlar. Ali Suavi ayrıca, mektepteki Bulgar öğrencilerin devlete karşı olan silahlı eylemlerinden söz ederek, Filibe ve İslimye'de isyan çıkaranların liderlerinin Mekteb-i Sultani öğrencileri olduklarını belirtmiş, bunların Türk köylerini yaktıklarını ve Rus ordusu ile işbirliği yaptıklarını anlatmıştır¹⁸⁰. Ali Suavi daha sonra öğretmenler arasında zararlı ve bölücü faaliyetlerde bulunanlardan örnekler vermiştir. Bunlardan Rus Sefiri İgnatiev'in tavsiyesi ile okula yerleştirilen iki öğretmen derslerde açıkça Osmanlı Devleti aleyhinde konuşmalar yapmaktadırlar. Coğrafya öğretmenininde, Rus harbi sırasında Rusya sefareti tercümanına muhbirlik yaptığı emniyet kayıtlarından anlaşılmıştır. Bunların yanında Bulgarca öğretmeni Mihalovski ve üç Bulgar kalfa da sürekli bir tahrik içindedirler.

180 Osmanlı Devleti bu esnada Rusya ile savaş halindedir. Tarihe 93 Harbi olarak geçen ve Osmanlı Devleti'nin ağır kayıplara uğradığı bu savaş 24 Nisan 1877'de başlamış ve 31 Aralık 1878 tarihinde imzalanan Edirne Mütarekesi ile sona ermiştir. Daha sonra yapılan Ayastefanos Andlaşması (3 Mart 1878) ve asıl geçerli olan Berlin Andlaşması (13 Temmuz 1878) ile Osmanlı Devleti Balkanlarda ve Anadolu'da pek çok toprak kaybına uğramıştır. Bk. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihli Kronolojisi*, İstanbul 1972, c. IV, s. 299-316; Ali Fuat Türk geldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, hazırlayan Bekir Sıtkı Bay-sal, Ankara 1957, s.67-81.

Ali Suavi bundan sonra tedrisat hakkında bilgiler vermektedir. Suavi'ye göre, Mekteb-i Sultani'de altı yıldan beri birinci sınıfı geçememiş öğrenci mevcuttur. Nizamname gereğince lise tedrisatı beş sene olarak belirlenmişse de bu tür usulsüzlükler dolayısı ile tedrisat sekiz seneye uzamıştır. Öğrenciler gece gündüz çalıştıkları halde ne Türkçeyi ne de Fransızca'yı yeteri kadar öğrenmektedirler. Bazı iyi yetişmişler ise başka yerde tahsile başlayıp buraya gelenlerdir. Öğretmenler, diplomasız, yeni usule göre ders veremeyen ve şuradan buradan toplanmış kişilerdir¹⁸¹.

Ali Suavi bu tespiti yaptıktan sonra müdürlüğü dönemindeki icraatlarını da şöyle anlatmıştır: Müdürlüğe geldikten sonra 60 öğrencinin katılması ile Müslüman öğrenci sayısı 220'ye ulaşmıştır. Bulgarlardan nizamname gereği ücret talep edilmiş, vermedikleri için sıkıntısız bir şekilde okuldan uzaklaştırılmışlardır. İsyan içinde olmayan ve çalışkan öğrencilere dokunulmamıştır. Ruslar tamamen uzaklaştırılmışlardır. Diğer yabancı öğrencilerden ise ücret talep edilmiştir. Zararlı faaliyetlerde bulundukları tespit edilen öğretmenlerin de okul ile ilişkilerine son verilmiştir. Bunun yanında diploması olmayan öğretmenlerin yerine, diplomalı ve daha az maaşlı öğretmenler temin edilmeye çalışılmıştır. Ali Suavi raporunda, icraatı sırasında Maarif Nezareti'nden yeterli yardımı göremediği için direkt olarak saraya başvurmayı gerekli gördüğünü de belirtmiştir.

Ali Suavi'nin müdürlükte bulunduğu 1877 yılı kadrosu

Müdür	Ali Suavi
İkinci Müdür	Mösyö D'Hollys
Dâhiliye Müdürü	Mehmet Efendi
Masarifat Müdürü	Mösyö Bonans

181 Mekteb-i Sultani'deki bu durumu, o yıllarda ülkenin savaş içinde bulunması ve dolayısı ile müesseselerin işleyişinde aksaklıklar meydana gelmesi ile açıklamak mümkündür.

Muhasebe
Muhasebe Muavini
Tahrirat Katibi
Muhasebe Tercümanı
ve Masraf Katibi
Tabip

Baha Bey
Rıfat Bey
Kadir Efendi
Kalavas Efendi
Ferdinand Bey

Abdurrahman Şeref
Adolf Dubois
Ahmet
Alfred Dubois
Ali İhsan
Badino
Boroçi
Boutonnet
Boyacıyan
Charvet
Christoforides
D. Hollys

Tarih
Fransızca
Hukuk
Fransızca
Türkçe
Fransızca
Hukuk
Fransızca
Fransızca
Fransızca
Tarih, Fransızca
Müdür-i sani, Roma Hukuku
(hukuk kısmı)
Resm-i Hatti, Usul-i defteri
Hukuk, Maliye (hukuk kısmı)
Almanca
Mekanik (mühendislik kısmı)
Kimya (mühendislik kısmı)
Tarih, Felsefe
Fransızca, Edebiyat

Habip	Farsça
Hafız Refii	Arapça
Halil Hilmi Efendi	Arapça
Hayette	Resim
Hüseyin Hüsnü	Farsça
Jacobo Miltiade	Roma Hukuku (hukuk kısmı)
Jacquemot	Fransızca, Arkeoloji
Kerim	Arapça
Labo	Aritmetik, Usul-i Defteri, İtalyanca
Lambert	Resim, Topoğrafya (mühendislik kısmı)
Le Coq	Resm-i Hendese, Taş kesimi (mühendislik kısmı)
Makas	Matematik
Marinetti	
Markeji	İtalyanca
Mehmet Esat	
Mihalovski	Bulgarca
Minaçkan	Fransızca
Miral Şaydıyan	Fransızca
Muhittin	
Muratyan	Fransızca
Necip	
Nonot	Latince
Pinard	Matematik
Recai	Türkçe

Robert	Ermenice
Sait	Tercüme
Salim	
Şehri	
Zehrap	Yazı

1877 yılında şu öğrenciler mezun olmuşlardır¹⁸²:

Kazım Efendi

Kamil Efendi

Kosyon Kovalakidis Efendi

Mehmet Hüsrev Efendi

Münif Efendi

Muradyan Efendi

Dristoviç Efendi

Namyas Efendi

Balyan Efendi

Ekonomidis Efendi

Ekselos Efendi

Hüna Abdullah Efendi

Hasan Efendi

Osman Efendi

Mavro Kordato Efendi

Sarrafyân Efendi

Diran Efendi

Tıngıryan Efendi

182 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316, s.610-611; Kazancıgil-Berküren, *a. e.*, s. 2-3.

Bonans Efendi

Çopof Efendi

Anastas Efendi

Ali Suavi'nin raporundan anlaşıldığı kadarıyla, devleti bir hayli sarsan Osmanlı-Rus savaşının meydana geldiği 1877 ve 1878 yıllarındaki genel sıkıntılardan Mekteb-i Sultani de etkilenmiş ve okulda bir başıbozukluk havası hâkim olmuştur. Bununla beraber birkaç Bulgar öğrencinin ve birkaç öğretmenin ihanet içinde olmasının bütün Mekteb-i Sultani'ye mâl edilemeyeceği de açıktır.

Mektepteki bu başıbozukluk havasını değiştirmeye çalışan Ali Suavi, bu arada öğrencilerin eğitimleri ile yakından ilgilenmiş, konferanslar tertiplemek suretiyle onları yetiştirmeye çalışmıştır. Bu konferanslarda anlatılan konularda ağırlığı fen bilimleri oluşturmuştur. Ali Suavi ayrıca, öğrencilerce yapılan resimleri okul salonlarına ve koridorlarına astırmıştır. Böyle davranmakla, sınav stresi içinde bulunan öğrencilerin temaşa zevkine hitap ederek onların gerilimini gidermeyi hedeflemiştir. Ali Suavi, Rus savaşında mağdur olmuş Balkan göçmenleri için, devletin mektebe tahsis ettiği fakat henüz okul için gerekli olmayan 3.000 kuruşu savaş yardım komisyonuna vermiştir. Bunun yanında mektepte yardım kampanyası düzenlemiştir. Öğrenciler bu kampanyaya büyük rağbet göstermişlerdir. Memur ve öğrencilerden toplanan yardım 846 altını bulmuştur ¹⁸³.

Ali Suavi'nin Mekteb-i Sultani'deki durumu düzeltmek için gerçekleştirmiş olduğu icraatlar ve idari yöntem hakkında da zaman zaman şikâyetlerin meydana geldiği görülmüştür. Buna göre; Ali Suavi gerek idari meselelerde, gerekse tedrisat konusunda yaptığı icraatlarla mektebin düzeninin bozulmasına sebep

183 İsmail Doğan, "Eğitimci Ali Suavi (1839-1878) ve Galatasaray Lisesindeki Uygulamaları", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 533.

olmuş, bundan dolayı da öğrenci sayısı azalmıştır. Şikâyetler Maarif Nezareti'ne kadar ulaşınca, meselenin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuş ve Mülkiye Mektebi Nazırı Ali Nizami Paşa'nın 1877 Ekim'inde Mekteb-i Sultani'ye giderek gerekli incelemeleri yapmasına karar verilmiştir¹⁸⁴. Keyfiyet ayrı bir yazı ile Müdür Ali Suavi'ye de duyurulmuştur. Bu yazıda yapacağı tahkikat sırasında Ali Nizami Paşa'ya lazım gelen izahat ve malumatın verilmesi gereği de hatırlatılmıştır¹⁸⁵.

Ali Nizami Paşa'nın Ekim ayı içinde Mekteb-i Sultani'de yaptığı inceleme sonucunda Ali Suavi Bey'in, müdürlüğünden itibaren başına buyruk bir hareket tarzı takip ettiği, mektep Maarif Nezareti'ne bağlı olduğu halde nezaretle irtibat kurmaya yanaşmadığı, ayrıca gerek idari gerekse tedrisat açısından alınması gereken tedbirlerin aksini yaptığı şeklinde bir kanaat oluşmuştur. Hal ve tavırlarına bakılırsa, Ali Suavi Bey'in bundan sonra da aynı tarzda hareket edeceği ihtimal dâhilinde görülerek kendisinin müdürlükten azledilmesine karar verilmiş, yerine Mekteb-i Mülkiye Nazırı olup, Mekteb-i Sultani'de tahkikat işlerini yürüten Ali Nizami Paşa, idarecilikteki tecrübesi yanında, ilim sahibi bir kişi olmasının getirdiği avantajla müdürlüğe atanmıştır (9 Kasım 1877)¹⁸⁶.

Ali Suavi Bey tarafından mektepteki öğretmen ve hademelerin maaşlarında bazı değişiklikler yapılmış olduğundan, Ali Nizami Paşa döneminde hesaplar yeniden incelenerek 1878 Mart'ı itibarıyla müdürden hademeye kadar bütün personelin ücretlerinin dökümü yapılmış ve bunlar Maarif Nezareti'ne bildirilmiştir. 1878 yılı başlarında Mekteb-i Sultani'de görev yapan idari kadro şu şekildedir¹⁸⁷:

184 BOA, *Ayniyat Defteri*, no.1073/166.

185 BOA, *Ayniyat Defteri*, no.1073/167.

186 BOA, *İ. MM.*, no.2672; *Ayniyat Defteri*, no. 1073/188-189.

187 BOA, *İ. ŞD*, no.1927.

Müdür	Ali Nizami Paşa
Müdür-i Sani	Mösyö D'Hollys
Dâhiliye Müdürü	Mehmet Efendi
Muhasebeci	Baha Bey
Muhasebeci Muavini	Rıfat Bey
Sandık Emni	Emin Efendi
Tahrirat Katibi	Kadri Bey
Masraf Katibi	Kalavas Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

Bu yeni düzenleme ile öğretmen maaşları da dâhil olmak üzere aylık masraflar 90.371 kuruştan 75.926 kuruşa düşürülmüştür. Yıllık olarak bakıldığında, maaşların toplamı 1.084.456 kuruştan 911.115 kuruşa indirilerek 173.340 kuruşluk bir tasarrufa gidilmiş olmaktadır. 1878 yılında devletin üzerine çok ağır bir mali yük getiren Osmanlı-Rus savaşının devam ettiğini göz önünde bulunduracak olursak yapılan tasarruflar daha bir anlam kazanmaktadır. Çünkü devlet büyük bir maddi sıkıntı içindedir¹⁸⁸. Hal böyle olunca, diğer devlet memurlarına olduğu gibi Mekteb-i

188 Osmanlı Devleti, 1854 yılında başlayan dış borçlanma süreci içinde alınan borçları olumlu yatırımlarda kullanamayınca, giderek mali bunalım içine düşmüş ve neticede 1875 yılında borçlarını ödeyemeyecek durumda olduğunu Avrupa devletlerine duyurmuştu. Ülkenin mali iflası anlamına gelen bu hadiseden sonra alacaklı ülkelerin sıkıştırmaları sonucu ekonomik açıdan çok zor günler geçirilmiş, meseleye ancak 1881 yılında kurulan Düyun-ı Umumiye İdaresi ile bir çözüm bulunabilmişti. Yaşanan bu ekonomik süreç için bk. A. Du Velay, *Essai sur l'Histoire Financière de la Turquie*, Paris 1903; A. de Saint-Andrian, *La Vérité sur les Finances Turques*, Paris 1903; Adib Roumani, *Essai Historique et Technique sur la Dette Publique Ottomane*, Paris 1927; Refii Şükrü Suvla, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Borç-*

Sultani personeline de maaşların madeni para ile değil, kaime adı verilen kâğıt para ile ödenmesi, devlet harcamalarında tasarrufa gitmenin bir yöntemi olarak düşünülmüştür. Fakat kâğıt paranın değeri sürekli olarak düşmektedir. Bu sebeple Ali Nizami Paşa uygulamaya tepki göstererek, 4, 5 aylık bir görevden sonra, 31 Mart 1878 tarihinde müdürlükten istifa etmiştir. Yerine 1 Nisan 1878 tarihinde Hariciye Mektupçusu¹⁸⁹ Halil Efendi¹⁹⁰ getirilmiştir. Halil Efendi mektebin yedinci müdürü olmaktadır.

Öğretmen maaşlarının kaime ile ödenmesine özellikle yabancı öğretmenlerin tepki gösterdiği gözlenmektedir. Nitekim Mekteb-i Sultani'de görev yapan Fransız idareci ve öğretmenler otuz beş imzalı bir dilekçe vererek, maaşlarının kaime ile ödenmesi durumunda istifa edeceklerini beyan etmişlerdir. Bunun üzerine mesele gözden geçirilmiş ve topyekün bir istifa durumunda öğretmenlerin yerlerinin doldurulması güç olacağından soruna bir çözüm aranmıştır. Esas itibarıyla öğretmen maaşları öğrencilerden alınan ücretlerden verilmektedir. Bu ücretler madeni para olarak tahsil edildiğine göre bunun aynen öğretmenlere yansıtılmasında sakınca olmayacağına karar verilmiştir. Bununla beraber hademeler ve kontratsız çalışan memurlar maaşlarını kaime olarak alacaklardır¹⁹¹.

Sık sık müdür değiştirilmesi ve bu durumun mektepteki istikrarı engellemesi, ayrıca savaş dolayısı ile ülkenin zor günler geçirmesi, mezun olan öğrenci sayısını da etkilemiştir. Bu sebeple

ları, Ankara 1939; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisinde Bağlımlılık ve Büyüme*, İstanbul 1994, 2. baskı.

189 Hariciye Nezareti özel kalemi. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1971, c. II, s. 466.

190 Halil Efendi Hariciyeden yetişmiş, muhtelif mektupçuluklarda bulunduktan sonra Mekteb-i Sultani Müdürlüğüne getirilmiştir.

191 BOA, *İ.MM.*, no. 2726.

1878 yılında sadece 5 öğrenci okulu bitirebilmiştir. Bu öğrenciler şunlardır ¹⁹² :

Şemsettin Efendi

Mehmet Cevat Efendi

Mıgırdıç Efendi

Lambrinidis Efendi

Volkoviç Efendi

Halil Efendi'nin müdürlüğü altında geçen 1878-1879 döneminde 3 yeni öğretmen Mekteb-i Sultani bünyesine katılırken 10 öğretmen de okuldan ayrılmışlardır.

İdari Kadro

Müdür

Halil Efendi

Müdür-i Sani

Mösyö D'Hollys

Muhasebeci

Rıfat Bey

Tahrirat Katibi

Kadri Efendi

Muhasebeci Refiki

Abdülnafi Efendi

Sandık Emni

Abdullah Efendi

Tercüman ve Dâhiliye

Memuru

Kalavas Efendi

Yeni katılan öğretmenler

Feyzi Efendi

Farsça

Vranos Efendi

Rumca

Şükrü Efendi

192 *Maarif Salnamesi*, yıl 1316. s. 610-611; Kazancıgil-Berküren, a. e. , s. 3.

Ayrılan öğretmenler: Boutonnet, Şehri, Marinetti, Hüseyin Hüsni, Dumanoir, Karakaş, Karayan, Rodriguez, Hacı Zihni, İzzet Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı 250'si dâhili (yatılı) ve 8'i yarı dâhili olmak üzere 258'dir.

1879 yılı mezunları:

Artin Ohenesyan Efendi

Antuan Telyan Efendi

Marko Portakaloğlu Efendi

Con Stefens Efendi

Dimitri Naum Efendi

Halil Efendinin Mekteb-i Sultani'deki müdürlüğü bir buçuk sene sürmüştür. Kendisi müdürlüğü esnasında mektepte Türkçe tedrisata önem verilmesi için uğraşmıştır. Halil Efendi, görevde bulunduğu süre içinde vazifesini iyi niyetle ve gayretle yapmaya çalışmışsa da, kendisinin Mekteb-i Sultani çapında önemli bir okulun müdürlüğü için yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple daha muktedir ve kabiliyetli bir müdür arayışı içine girilerek, eski Tiflis Başkonsolosu Karaca Bey 13 Ekim 1879 tarihli irade ile Mekteb-i Sultani Müdürlüğüne getirilmiştir¹⁹³. Halil Efendi ise Bâbîâli Evrak müdürlüğü görevine tayin edilmiştir. Mektep 1879-1880 eğitim yılını Karaca Paşa'nın müdürlüğünde geçirmiştir. Karaca Paşa'nın döneminde Mekteb-i Sultani'den altı öğrenci mezun olmuştur. Gerek mezun olanların gerekse derece alan öğrencilerin mükâfat dağıtım töreni 1880 yılında yapılacaktır. Karaca Bey bu vesile ile 26 Temmuz 1880 tarihli bir dilekçe ile Maarif Nezareti'ne başvurarak, 31 yıl boyunca sadakatten ayrılmayarak devlet hizmetinde bulunduğunu, bu süre içinde akranlarının vezirlik rütbesine sahip oldukları halde kendisinin

193 BOA, *İ. DH.*, no. 64275.

geride kaldığını belirtmiş, yapılacak mükâfat töreni dolayısı ile kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesi ile bir nişan verilmesini talep etmiştir. Karaca Bey'in bu talebi uygun görüldüğü gibi, bu vesile ile Mekteb-i Sultani öğretmenlerinden hak edenlere de mükâfat verilmesi kararlaştırılmıştır¹⁹⁴.

Bu yıllarda Mekteb-i Sultani'de Türkçe eğitime yeteri kadar önem verilmediği şeklinde bir takım şikâyetler mevcuttu. Dolayısı ile Münif Paşa'nın Maarif Nazırlığı döneminde, 1880 yılı Ağustos'unda alınan bir kararla, Türkçe derslerin ihmale uğramasının önüne geçilmek istendi. Buna göre, 1881 yılı öğretim döneminin başından itibaren geçerli olmak üzere şöyle bir kural getirildi. 1881 yılı mezuniyet imtihanlarında, Türkçe tedrisatta en az dördüncü sınıfta bulunmayanlar mezun olamayacaklardı. Aynı şekilde, 1882 yılında Türkçe kısımda beşinci sınıfa gelememiş olanlar da, o yıl için mezuniyet diploması alamayacaklardı. 1883 yılından itibaren ise, mezuniyet için her iki şubenin altıncı sınıfında bulunmak gerekecekti¹⁹⁵.

1879-1880 Dönemi İdari Kadro:

Müdür	Karaca Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Kadri Efendi
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru:	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı:	Abdülnafi Efendi
Sandık Emmini:	Abdullah Efendi

194 BOA, *İ.DH*, no. 65606.

195 Mahmud Cevad, *Tarihçe-i Teşkilat*, s. 182.

1879-1880 Dönemi Yeni Gelen Öğretmenler:

Mösyö Lestel	Fransızca, yazı
Ohannesyan Efendi	Tarih
Yorgaki Ohani Efendi	Rumca
Mösyö Brunsholtz	Almanca

Ayrılan öğretmenler; Habip, Halil Hilmi, İstangali, Kerim Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; 250 dâhili, 74 harici, 4 yarı dâhili olmak üzere toplam 328'dir.

1880 Yılı Mezunları:

Aron Ciras Efendi
Agop Elmasyan Efendi
Paul Kalavasi Efendi
Jean Foix Efendi
Strasbiol Stratifopulos Efendi
Süleyman Vehbi Efendi
Neşet Salih Efendi
Vamkais Efendi
Yervant Agaton Efendi

III. BÖLÜM

UZUN SÜRE GÖREV YAPAN MÜDÜRLER DÖNEMİ

1-İsmail Bey'in Müdürlüğü

Hatırlanacağı üzere De Salve'den sonra göreve gelen müdürler, çeşitli sebeplere bağlı olarak kısa süre vazifede kalmışlardır. Bu durum Karaca Paşa için de geçerli olmuş ve kendisi bir yıllık bir çalışmadan sonra müdürlükten ayrılarak Şura-yı Devlet üyeliğine tayin olunmuştur. Mekteb-i Sultani'nin yeni müdürlüğüne ise, 4 Ekim 1880 tarihinde eski Hariciye Müsteşarı İsmail Bey getirilmiştir¹⁹⁶. İsmail Bey'in tayini ile Mekteb-i Sultani'de uzun süre görev yapan müdürler dönemi de başlamış olmaktadır¹⁹⁷.

196 BOA, *İ.DH.*, no. 65800.

197 Mektep müdürlerinin uzun süre görevde kalmaları tedrisatta da istikrar ve kalitenin yakalanması sonucunu getirmiştir. Nitekim 1880 yılından 1908'e kadar olan 28 senelik dönemde sadece iki müdür, İsmail Bey ve Abdurrahman Şeref Bey, görevde bulunmuşlardır ki, bu müdürlerin dirayetli kişiler olmasının da getirdiği katkı ile, Mekteb-i Sultani'deki eğitimin

İsmail Bey'in ilk yılı aynı zamanda mektebin 1880-1881 eğitim yılı olmuştur. İsmail Bey göreve başlarken mektepte okuyan öğrenci sayısı 328'dir. Dönemin idare ve eğitim kadrosu şöyle oluşmuştur:

1880-1881 Yılı İdari Kadro:

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Kadri Efendi
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı	Abdülhafî Efendi
Sandık Emîni	Abdullah Efendi

1881 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Fehmi Bey	Türkçe
Mösyö Gelibolyan	Fransızca ilk kısım
Mösyö La Pierre	Coğrafya
Ali Rıfat Bey	Türkçe
Mösyö Asaduryan	Fransızca
Cafer Bey	Türkçe

kalitesi her zaman üst seviyede olmuştur. Yine aynı dönemde (1882-1908), sadece beş maarif nazırının görev yapmış olmasının da, istikrarın sağlanması açısından önemi inkâr edilemez. Bu yıllarda görev başında olan maarif nazırları: Mustafa Nuri Paşa (1882-1885), Münif Paşa (1885-1891), Ahmet Zühtü Paşa (1891-1902), Mehmet Celâlettin Bey (1902-1903), Haşim Paşa (1903-1908). Maarif nazırlarını sık sık değiştirmemekle, Sultan II. Abdülhamit'in de bu istikrarın sağlanmasında payı olduğunu belirtmek gerekir.

Ayrılan öğretmenler; Boyacıyan, Badiano, Brasides, Hayret, Vranos, Yorgaki Ohani, Şükrü Beyler.

1881 Yılı Mezunları:

İsmail Hakkı Efendi
Bağdasar Nevruzyan Efendi
Jan Kavafis Efendi
Sima Ekis Efendi
Greguar Ekleris Efendi
Kevork Asaduryan Efendi

1882 yılında dönemin padişahı II. Abdülhamid tarafından mektebe, mevlit okumaları vesilesi ile şeker gönderildiği görülmektedir¹⁹⁸. Bu suretle ileriki yıllarda da devam edecek bir gelenek başlatılmış olmaktadır. Yine 1882 yılının Temmuz ayında Mekteb-i Sultani’de bir rasathane kurulması düşünülmüş ve bunun için gerekli keşifler dahi yapılmıştır. Daha sonra da masrafların tam olarak tespit edilebilmesi için Harbiye Nezareti’nin konuyu derinlemesine araştırmasına karar verilmiş¹⁹⁹, sonuçta Mekteb-i Sultani bünyesinde küçük bir rasathane kurulmuştur²⁰⁰.

1881-1882 İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D’Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Kadri Efendi
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi

198 BOA, *Y.Mtv.*, no. 8 / 56.

199 BOA, *ŞD.*, no. 209 / 6.

200 Mahmud Cevad, *Tarihçe-i Teşkilât*, s. 197.

Muhasebeci Yardımcısı	Abdülnafi Efendi
Sandık Emini	Abdullah Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

1882 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Mösyö Hack	İngilizce
Ali Nazıma Efendi	Arapça
Mösyö Emanuel Numan	Fransızca ilk kısım
Cemal Bey	Yazı
Kovalakides Kimon Efendi	Coğrafya
Mehmet Ali Bey	
Mösyö Tantalides	Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Ali İhsan, Ali Rıfat Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; 320 dâhili, 16 yarı dâhili, 62 harici olmak üzere toplam 498'dir.

İsmail Bey mektepteki ilk yıllarında yaptığı icraatla, görevinde kalıcı olacağı konusunda bazı ipuçları vermiştir. İsmail Bey göreve başlamasından itibaren mektep idaresinin düzenlenmesi ve eğitimin gidişatı açısından başarılı bir performans göstermiştir. Bu arada izlediği mali politika ile 1878 yılından beri birikmiş olan borçları ödediği gibi, 1881 yılı tahsisatından 490.000 kuruşluk bir tasarruf sağlayıp bu miktarı hazineye kazandırmıştır. Bu başarısı kendisinin ödüllendirilmesine vesile olmuş ve sahip olduğu rütbe-i evveli sınıf-ı bâlâyâ yükseltilmiştir²⁰¹.

1882 yılı Haziran ayında Mekteb-i Sultani'nin çevre düzenlemesi çalışmasına bir katkı olarak, mektebin giriş kapısının her iki tarafında bulunan mermer küplerin fiskiye haline dönüştürülmesi

201 BOA, *İ.DH*, no. 69259.

kararlaştırılmıştır. Bunun için teşebbüse geçilmiş ve 6.000 kuruşun fiskiyelerin yapılması için yeterli olacağı anlaşılmıştır. Yapım alışmaları Altıncı Belediye Dairesi tarafından gerçekleştirilecek ve bu suretle Beyoğlu'nun en kalabalık yeri güzel bir eserle şenlendirilmiş olacaktır²⁰². Bu arada mektebin hamam tarafındaki duvar da yıktırılarak yerine yenisi inşa edilmiştir. Bunun için harcanan miktar 17.331 kuruş olmuřtur²⁰³.

1882 Yılı Mezunları:

İbrahim Ethem Efendi

Emanuel Nauyman Efendi

Teodorof Manol Efendi

Hasan Bahir Efendi

Haçık Sıvacıyan Efendi

Dimitri Makridis Efendi

Toma Kiryakidis Efendi

Ksenofon Tantalidis Efendi

Mehmet Mithat Efendi

Mustafa Naili Efendi

Mustafa Namık Efendi

1883 yılı Mart'ında Mekteb-i Sultani teneffüşhanesinin yapılması gündeme gelmiştir. Teneffüşhane daha önce, Beyoğlu Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'nin inşası sırasında, tekrar yaptırılmak vaadiyle Adliye Nezareti tarafından yıktırılmıştı. Mektep müdüriyeti teneffüşhaneye ihtiyaç duyulduğu için burasının bir an önce yapılmasını Adliye Nezareti'den istemiştir. Nezaretin harekete geçmekte gecikmesi üzerine, bu defa mahkemenin altında

202 BOA, İ.şD. , no. 3407.

203 BOA, İ.şD. , no. 3263.

bulunan iki dükkânın teneffüşhane olarak mektebe bırakılması istenmiştir. Fakat bu durumda mahkeme oda sıkıntısı çekeceği gibi, teneffüs zamanlarında tabii olarak öğrencilerin yapacakları gürültü, davaların görülmesini etkileyecektir. Mesele hükümete kadar intikal etmiş ve neticede Adliye Nezareti'nin 500 mecrediye ödemesi suretiyle, teneffüşhanenin mektepçe yapılması uygun bulunmuştur²⁰⁴. İleriki dönemde, 1883 kışı yaklaştığında, öğrencilerin soğuktan korunmaları için, teneffüşhanenin etrafına camekân da yaptırılmıştır²⁰⁵.

1882-1883 İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Kadri Efendi
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı	Abdülhafî Efendi
Sandık Emîni	Abdullah Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

1883 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Dimitriadis Efendi	Fransızca ilk kısım
İsmail Hamit Bey	Arapça
Makrididis Efendi	Fransızca
Mösyö Peronen	Matematik

204 BOA, *İ.MM.*, no. 4042.

205 BOA, *İ.DH.*, no. 71787.

Mehmet Fikri Bey

Mösyö Miko

Tarih

Tahsin Bey

Mösyö Henri Martonne

Fransızca ilk kısım

Vehbi Efendi

Türkçe

Tevfik Efendi

Farsça

Telliyan Efendi

Fransızca

Hüseyin Bahir Efendi

Türkçe

Mösyö Kastellana

Fransızca

Reşit Bey

Türkçe

Murat Bey

Mustafa Fehmi Bey

Sait Bey

Türkçe

Fikri Bey

Türkçe

Mösyö Grangey

Matematik

Hamit Bey

Türkçe, Muhasebe

Hasan Bahir Bey

Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Markeji, Salih Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; 420 dâhili, 33 yarı dâhili, 123 harici olmak üzere toplam 576'dır.

Bu arada 1883 yılı gelişmeleri çerçevesinde hatırlatılması gereken enteresan bir hadiseyi de buraya kaydetmekte fayda vardır. Mekteb-i Sultani'de Fransızca olarak okutulan dersler arasında yer alan *Umumi Tarih*'in en son yazılan ders kitabı, öğrencilere okutulmak üzere Fransa'dan Mekteb-i Sultani'ye getirildiğinde, kitapta Türkler ve İslâmiyet hakkında alaycı ifadeler kullanıldığı görülmüştür. Konu Maarif Nezareti'ne intikal edince nezaret, kitap Avrupa'da basıldığı için bu ifadelerin kullanılmasını yadırgamamış ama bu şekliyle Osmanlı öğrencilerine okutulmasının doğru

olmayacağı kanaatine varmıştır. Ama bunun yanında, öğrencilerin tarih dersini Fransızca olarak görmelerinin, bu lisana olan alışkanlıklarını arttırdığı da kabul edilmektedir. Bu durumda şöyle bir çözüm bulunmuştur. Ders yine Fransızca okutulacaktır. Ama sözü edilen tarih kitabının ilgili yerleri yeniden değerlendirmeye alınacak, Türklüğe ve İslâmiyet'e aykırı bölümler düzeltilerek kitap tekrar basılacaktır. Bunun için gerekli ödenek de Maarif Nezareti'nce karşılanacaktır²⁰⁶.

1883 Yılı Mezunları:

Mehmet Sadettin Efendi

Ahmet Muhtar Efendi

Mehmet Galip Efendi

Haydar Nevap Kemalhan Efendi

Ohannes Boyacıyan Efendi

Mehmet Sait Efendi

Zare Sofyalıyan Efendi

Konstantin Kastallanu Efendi

Hanri Marton Efendi

Bekir Sami Efendi

Bedonaski Efendi

Ohannes Avakyan Efendi

İzak Levi Efendi

Abdülkerim Tabibzade Efendi

Viktor Andre Josef Efendi

206 BOA, *İ.DH.*, no.70128.

1883-1884 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Kadri Efendi
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı	Abdülnafî Efendi
Sandık Emîni	Abdullah Efendi
Tabip	Ferdinand

1884 yılı Ocak ayında Mekteb-i Sultani'ye tatlı su getirilmesi için yeni bir su bağlantısı yapılmıştır. Bu vesile ile suyun Mekteb-i Sultani'ye getirilmesi emrini veren ve masraflarını karşılayan Sultan II. Abdülhamid için bir kitabe yazılmıştır²⁰⁷. Bu çeşme halen mektep bahçesinde bulunmaktadır.

1884 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Mösyö Diamandis	Fransızca ilk kısım
Hasan Edike Bey	Fransızca
Mösyö Kalivolis	Fransızca
Mösyö Fokas Miltiadis	Fransızca
Mösyö Edourat Papadopulo	
Hamit Vehbi Bey	Arapça
Recaizade Ekrem Bey	Edebiyat

Ayrılan öğretmenler: Muratyan, Pinard, Gelibolyan, Asaduryan, Recai Beyler.

207 BOA, *Y.Mtv.*, no. 13 / 95; *Y.Mtv.* , no. 95 / 6.

Bu yılın öğrenci sayısı; 485 dâhili, 39 yarı dâhili, 176 harici olmak üzere toplam 700'dür.

1884 Yılında Mekteb-i Sultani'den Mezun Olan Öğrenciler:

Klovis Pedrelli Efendi

Ahmet Cevdet Efendi

Nesim Arkalay Efendi

Vitalis Estrumca Efendi

Ali Fuat Efendi

Platon Kavafis Efendi

Etiyen Kalyovelis Efendi

Hayik Aşot Yazıcıyan Efendi

Mehmet Arif Efendi

Mikael Şıman Efendi

İlyas Şaki Efendi

Leopold Rişar Efendi

Griç Hefter Efendi

Jorj Ralli Efendi

Adolf Rozental Efendi

Fedon Antoniyades Efendi

Bu yıllarda Mekteb-i Sultani'deki öğrenci sayısı giderek arttığından, yeni sınıf ve şubeler açılarak ihtiyaç karşılanmaya çalışılmaktadır. Öğrenci sayısının artması öğretmen açığı meydana gelmesine de sebep olmuştur. Mektep idaresi, yeni öğretmen getirtmek yerine, mevcut öğretmenlerden ders saati az olanlara ilave dersler vererek bu sorunu gidermeyi tercih etmiştir. Mesele, Fransızca öğretmeni Hristofori Efendi'nin haftada 12 saatlik dersine 5 saat, Coğrafya öğretmeni Mösyö La Piyer'in haftada

12 saatlik dersine 4 saat, Fen dersi öğretmeni Mösyö Dupre'nin 5 saatlik dersine 5 saat daha, Fransızca Güzel Yazı öğretmeni Mösyö Lestel'in 8 saatlik dersine 10 saat ilave olunmuştur. Aldıkları yeni ders yükü karşısında bu öğretmenlerin maaşlarına 200'er kuruş zam yapılmıştır. Bu arada Osmanlı ve İslâm Tarihi dersleri o yıla kadar beşinci ve altıncı sınıflarda okutulmuşken, 1884-1885 döneminden itibaren dördüncü sınıfta da haftada bir saat okutulmasına karar verildiğinden, bu derslerin öğretmeni olan Abdurrahman Efendi'nin maaşına da 100 kuruş zam yapılmıştır²⁰⁸. Sayısı artan öğrencilerin karyola ve yatak ihtiyaçlarının giderilmesi için de 50 bin kuruş harcanarak 90'ar adet yeni karyola ve yatak satın alınmıştır²⁰⁹.

Mekteb-i Sultani'de bazı düzenleme ve tamirat işleri 1885 yılında da gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede yatakhane lavaboları ile su deposu ve çamaşırhanenin tamirleri gerçekleştirilmiştir. Yine aynı yıl, okulun yangından korunması için yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme İsmail Bey'in talebi üzerine gerçekleştirilmiştir. İsmail Bey, ana kadar tavan arasında mevcut bulunan beş su haznesinin yangınlara karşı yeterli olmayacağı düşüncesindedir. Çünkü Mekteb-i Sultani'de her yer havagazı ile ısıtılmaktadır. Bu gazlar ana borudan her tarafa ince kurşun borular ile ulaştırıldığından, bütün tavanlarda ve duvarlarda birer kurşun boru bulunduğu gibi bazı tavanlarda boru sayısı daha fazla da olabilmektedir. Hâlbuki binanın içerisi birinci kattan çatıya kadar ahşaptır ve tahtaların havagazı borularının sıcaklığından ateş alma ihtimali söz konusudur. Buna karşılık, mevcut su hazneleri yeterli değildir. İsmail Bey'e göre, söz konusu haznelere iki tane daha ilave edilmesi gereklidir. Bu haznelerden binanın her tarafına ve her katına, birbirinden on metre uzaklığında musluklu demir borular indirilecektir. Her borunun yanında yapılacak dolaplara

208 BOA, *İ.DH.*, 73646.

209 BOA, *İ.DH.*, 73832.

on metre uzunluğunda yelken bezinden borular konulacaktır. Bu suretle, her hangi bir yangın meydana geldiği takdirde, en yakın demir borunun musluğu açılacak ve bez boru vasıtasıyla, hazneden yukarıdan aşağıya süratle inen su ateşi söndürecektir. İsmail Bey'in bu önerisi nezaretçe de uygun görülmüş ve söz konusu düzenlemeleri Terkos su kumpanyası gerçekleştirmiştir²¹⁰.

1884-1885 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Tevfik Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı	Abdülnafi Efendi
Sandık Emini	Abdullah Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

1885 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler :

Ali Rıza Bey	Din Bilgisi
İbrahim Bey	Türkçe
Namık Bey	Türkçe
Kemal Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Vehbi, Tevfik, Tahsin, Sait, Hamit Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; 600 Dâhili, 41 yarı Dâhili, 200 harici olmak üzere toplam 841'dir.

210 BOA, *İ.DH.* , 79950.

1885 yılında yeni bir uygulama başlatılarak, diploma yanında, Türkçe veya Fransızca sınıflarını bitirenlere de ehliyetname adı ile birer belge verilmeye başlanmıştır²¹¹. Bu belgeyi alanlar sadece Türkçe veya Fransızca bölümü mezunu kabul edilmektedirler. Bu uygulamaya gidilmek suretiyle, kısımlardan birinden başarısız olduğu için uzun süre beklemek zorunda kalan öğrencilerden isteyenlere ehliyet verilerek mağduriyetleri giderilmiş olmaktadır. Bu uygulama daha çok Türk öğrencilerin mağduriyetini gidermeye yöneliktir. Bu yıla kadar mezun olan öğrenci isimlerine bir göz atıldığında, Gayrimüslimlerin hayli ağırlıklı olduğu farkedilmektedir. Her yıl mezun olan öğrenci sayısı da okuyan öğrencilere nispetle çok azdır. Bunun anlamı birçok Türk öğrencinin, çok ağır bir müfredata sahip olan Fransızca kısmında takılarak, diploma alamadan mektepten ayrılmak zorunda kaldıklarıdır. Bu yeni düzenlemeden sonra Mekteb-i Sultani'yi bitiren Türk öğrencilerin sayısı hızla artmıştır.

1885 Yılı Mezunları:

Yusuf Razi Efendi

Mirza Feracullah Han

Ahmet Tevfik Efendi

Mirza Sadık Han

İbrahim Kazım Efendi

Hasan Edige Efendi

Abdurrahman Sami Efendi

Manuk Şehbenderyan Efendi

211 Mahmud Cevad, *Tarihçe-i Teşkilat*, s.145.

1885 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ahmet Fevzi Efendi

Asım Efendi

Abdullah Efendi

Ali Rıza Efendi

1885 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

David Tiyyano Efendi

Nikogos Tokatlıyan Efendi

İpanos Spanovis Efendi

Rober Mizrahi Efendi

Antuvan Bonfofski Efendi

Ohannes Avedisyan Efendi

Hazaros Bedrosyan Efendi

Konstantin Karlıbitis Efendi

Marko Dolmak Efendi

Öğretmen kadrosu içinde yer alıp ülkemizdeki ilk jimnastik faaliyetlerini başlatan kişiler arasında yer alan jimnastik öğretmeni Ali Faik Bey mesleğinde gösterdiği başarıdan dolayı 1885 yılı Mayıs ayında ikinci rütbeden ödüle layık görülmüştür²¹².

1880'li yıllarda gerek öğrenci, gerek öğretmen, gerekse mezun sayısında hissedilir bir artış gözlenmektedir. Mezun öğrencilerin sayısından da anlaşılacağı üzere Mekteb-i Sultani gitgide gelişip büyümekte ve rağbet görmeye devam ettikçe de öğrenci sayısı artmaktadır. Bu rağbetin en önemli nedeni muhakkak ki verilen eğitimin kalitesidir. Ayrıca İsmail Bey'in müdür olmasından

212 BOA, *İ.DH.*, 75010.

sonra bir istikrar yakalanmış ve sık sık müdür değişikliğine gidilmemiştir. Bunların hemen yanında ilave edilmesi gereken bir husus da, devletin her türlü fedakârlığı göze alarak mektebi ayakta tutmayı başarmasıdır. 1875 yılından sonra ülkenin içine girdiği mali bunalımın en şiddetli zamanlarında ve hatta savaşların olduğu yıllarda Mekteb-i Sultani'nin ödenekleri verilmeye devam etmiştir. Bu sayede öğretmen maaşları ödenebildiği gibi, öğrencilerin ihtiyaçları da temin edilebilmiştir. İşte bundan dolayıdır ki 1880'li yıllarda Müslüman olsun, Gayrimüslim olsun, bütün aileler birbirleri ile rekabet içinde çocuklarını Mekteb-i Sultani'de okutmaya çalışmışlardır. Hatta ülkemizde yaşayan yabancılar dahi çocuklarını okudukları yabancı okullarından alarak Mekteb-i Sultani'ye vermeye başlamışlardır. İsmail Bey'in değerlendirmesine göre, sayısı gitgide çoğalan öğrencilerin tamamı ücretlerini ödeseler mektebin idaresinde hiçbir güçlük çekilmeyecektir. Ama 1888 yılı içinde parasız okuyan öğrenci sayısı 244'e ulaşmıştır. Bunun yanında yarı ücret ödeyen öğrenciler de vardır. Dolayısı ile gelirler giderleri karşılayamamaktadır. Mektebin yıllık tahsisatı 85.500 kuruştur. Bunun 50.000 kuruşu bankadan alındığından ödemeleri muntazam olmaktadır. Kalan 35.500 kuruş ise Maarif Nezareti'nden verilmektedir. İşte bu ödemeler aksamaktadır. Hâlbuki diğer giderler hariç, mektebin sadece maaş ödemeleri yıllık 100.000 kuruş tutarındadır. Dolayısı ile her geçen gün mektep bütçesinin açığı artmaktadır. İsmail Bey bu durumda, tek çözüm yolu olarak, Padişah'a başvurmak zorunda kalıp ondan yardım talep etmiştir. İstenen şey, Maarif Nezareti'nin vermesi gereken 35.500 kuruşun banka tarafından ödenmesinin sağlanmasıdır. Böyle olduğu takdirde, öğrencilerden gelecek katkı da hesap edilmek suretiyle, mektep düze çıkacaktır²¹³.

213 BOA, *Y. Mtv*, no. 29/99.

İsmail Bey'in bu talebi üzerine Sultan II. Abdülhamid meseleyi incelettirmişdir. Buradaki esas problem Maarif Nezareti'nin ödeneğinin aksamasından kaynaklanmaktadır. Gerek Mekteb-i Sultani'nin gerekse İstanbul'daki diğer okulların tahsisatları, genel bütçe dengeleri dışında olarak, aşar ve bina vergisinin Maarife düşen payından ödenmektedir. Anlaşıldığına göre, aşar ve musafakat vergisi bir süredir toplandığı yerde harcanmakta, bu sebeple Maarif Nezareti'ne yeteri kadar para gönderilememektedir. Bu durum ise Mekteb-i Sultani'ye yapılan ödemelerin aksamasına yol açmaktadır. II. Abdülhamid bu aksaklığın giderilmesi için gereken emirleri vermiş ve böylece Maarif Nezareti de ödenekleri göndermeye başlamıştır²¹⁴.

İsmail Bey'in istikrarlı idaresi altında 1886 ile 1888 yılları arasında öğretmenlerin ve mezun öğrencilerin isimleri şu şekildedir:

1885-1886 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Tevfik Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Muhasebeci Yardımcısı	Abdülhafî Efendi
Sandık Emîni	Abdullah Efendi
Tabip	Ferdinand Bey

214 *Aynı belge*, lef 1.

1886 Yılı Yeni Gelen Öğretmenler:

Abdülvehap Bey	Türkçe
Ahmet Bey	Türkçe, Fransızca, Yazı
Mösyö Astier	Fransızca
Mösyö Launoy	Matematik
Mösyö Pavlidis	Fransızca
Mösyö Potier	Fransızca
Sadettin Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Mehmet Fikri, Kastellano, Henri Martonne, Telliyan, Fokas Miltiadis, Mehmet Ali Beyler

Bu yılın öğrenci sayısı; 620 Dâhili, 50 yarı Dâhili 190 harici olmak üzere toplam 860'dır.

1886 Yılı Mezunları:

Güstavfriç İskender Efendi
Ali Ragıp Efendi
Latif Safa Efendi
Osman Kazım Efendi
Mehmet Ziya Efendi
İsmail Fevzi Efendi
Tevfik Daniş Efendi
Mahmut Muhtar Efendi

1886 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ali Saip Efendi
Simpat Damnir İsak Efendi

1886 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Teodor Panayotidis Efendi

Erserpediyon Pavlides Efendi

Telemak Şiyoglı Efendi

Corj Rusulana Efendi

Aleksandr Garofalidis Efendi

Bedros Kuyumcuyan Efendi

Andre Hasun Efendi

Diran Mardikyan Efendi

Boğos Alan Efendi

1886-1887 Dönemi İdari Kadro

Müdür

İsmail Bey

Müdür-i sani

Mösyö D'Hollys

Muhasebeci

Rıfat Bey

Tahrirat Kâtibi

Tevfik Bey

Tercüme ve Dâhiliye

Memuru

Kalavas Efendi

Muhasebeci Yardımcısı

Abdülnafı Efendi

Sandık Emını

Abdullah Efendi

Tabip

Ferdinand Bey

1887 Yılında Gelen Öğretmenler:

Arapyan Anuh Efendi

Fransızca

Behçet Bey

Türkçe

Faik Bey	Türkçe
Hüseyin Hazım Bey	Din Bilgisi
Mösyö La Comblèze	Fransız Edebiyatı, Felsefe
Dr. Rıfat Bey	Sağlık
Muallim Naci Bey	Edebiyat
Mösyö Natali	Tarih
Sait Bey	Türkçe, Felsefe
Mösyö Saruhanyan	Fransızca
Tevfik Daniş Bey	Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Tantalides, Kemal Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; Dâhili 620, yarı Dâhili 50, harici 190 olmak üzere toplam 860'dır.

1887 Yılı Mezunları:

Sadrettin Efendi
Zeki Efendi
Muhittin Efendi
Hilmi Efendi
Musa Efendi

1887 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Sait Efendi
Kartandes Efendi
Penok Efendi
Baki Efendi
Fevzi Efendi
Maphaş Efendi

Mayer Efendi

Mil Efendi

1887 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Pertev Efendi

Telyan Efendi

Düma Efendi

Stavro Efendi

Arabyan Efendi

Anastasyadis Efendi

Pertev Efendi

Düpon Efendi

1887-1888 Dönemi İdari Kadro

İsmail Bey

Müdür

Mösyö D'Hollys

Müdür-i sani

Rıfat Bey

Muhasebeci

Tevfik Bey

Tahrirat Kâtibi

Kalavas Efendi

Tercüme ve Dâhiliye Memuru

Abdülnafı Efendi

Muhasebeci Yardımcısı

Abdullah Efendi

Sandık Emni

Ahmet Efendi

Muhasebe Katibi

Ferdinand Bey

Tabip

1888 Yılı Yeni Gelen Öğretmenler:

Abdullah Bey

Türkçe

Mösyö Lescane

Latince, Fransızca

Mehmet Ziya Bey

Türkçe

Şekip Bey

Türkçe

Neva Efendi

Farsça

Ayrılan öğretmenler: Sait, Hüsrev, İsmail Hamit, Murat, Diamandis, İbrahim, Hüseyin Hazım Beyler.

Bu yılın öğrenci sayısı; Dâhili 670, yarı Dâhili 40, harici 180 olmak üzere toplam 890'dır.

1888 Yılı Mezunları:

Tevfik Fikret Efendi

Mehmet Nabi Efendi

Cevat Çobanlı Efendi

Zahit Efendi

Cemal Efendi

Enver Efendi

Cemil Efendi

Muzaffer Efendi

Hamit Efendi

Suat Efendi

Ali Efendi

Cemil Efendi

1888 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Osman Nuri Efendi

İsmail Naili Efendi

İhsan Efendi

Ziver Efendi

Tevhit Efendi

Kenan Rufai Efendi

Ahmet Raşit Efendi

Abdüllatif Safa Efendi

Mehmet İzzet Efendi

Yunus Şinasi Klapsarzade Efendi

1888 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Kiyepber Efendi

Agop İnciciyan Efendi

Zarzeski Efendi

Matgloviç Efendi

Amasyan Efendi

Dimitriyadis Efendi

Teodovides Efendi

Danon Efendi

Simno Efendi

Konstantin Serafopulo Efendi

Kalep Efendi

Mahar Efendi

1889 yılı Mekteb-i Sultani’de talihsiz ve üzücü bir olayın yaşanmasına sahne olmuştur. Olayın gelişimi şu şekilde cereyan etmiştir. Mekteb-i Sultani öğrencilerinden Feyzi, bir disiplinsizlik unsuru olarak, birkaç arkadaşıyla akşam saatlerinde meyhaneye gitmiştir. Mektebin harici mubassırı Asaf Efendi, yaptığı kontrol sırasında bu durumu tespit etmiş ve öğrencileri zaptiyeye götürmüştür. Bu hadiseden sonra Feyzi, mubassırı ölümle tehdit edince mektepten uzaklaştırılmıştır. Aradan birkaç gün geçtikten sonra,

bir gün harici mubassır öğrencileri her zamanki gibi Ağa Cami civarındaki bahçeli hamama götürürken Feyzi de aniden hamam kapısından içeri girmiş ve mubassırın üzerine tabanca ile bir el ateş etmişse de isabet kaydedememiştir. Bu olay üzerine, Müdür İsmail Bey sadarete bir yazı göndererek, mahkemelerce verilen cezaların hafifliğinin, öğrencileri bu tür saldırılarda bulunma konusunda cesaretlendirdiğini belirtmiştir. İsmail Bey bu tür girişimlerde bulunan öğrencilerin ağır bir şekilde cezalandırılmaları gerektiğini ve hatta İstanbul dışına çıkarılmalarının lazım geldiğini ilave etmiştir.

Sadrazam Kâmil Paşa konu ile ilgilenmek üzere Adliye Nezareti'ne bir girişimde bulunmuştur. Anlaşıldığına göre, Mekteb-i Sultani'de daha önce de bu tür iki olay meydana gelmiş bulunmaktadır. Nitekim bir süre önce Hacı isimli bir öğrenci, Mekteb-i Sultani mubassırını mektep haricinde bıçak ile yaralamış ve Beyoğlu Bidayet Mahkemesi'nce 2 ay cezaya çarptırılmıştır. Bir başka olayda ise Mehmet Şükrü Efendi isimli öğrenci Mükkerrem adlı bir başka öğrenciye mektebin içinde silah çekmiş ve mahkemece 6 ay cezaya çarptırılmıştır.

İsmail Bey mahkemelerce verilen cezaların hafif olmasının, öğrenciyi bu tür yollara sevk ettiği iddiasındadır. Adliye Nezareti ise, ceza kanununda yer alan maddelerin uygulanması suretiyle bu cezaların verildiği, ayrıca hâkimlerin takdir haklarına karışılmayacağı kanaatindedir. Mesele giderek büyümüş ve hükümetin gündemine kadar gelmiştir. Sadrazam Kâmil Paşa'nın başkanlığında toplanan Osmanlı Hükümeti, cezaların hafifliğini kabul etmekle beraber, son zamanlarda peş peşe meydana gelen hadiselerin, idarenin zayıflığından kaynaklandığı kanaatine varmıştır (Aralık 1889). Bu durumun giderilebilmesi için hükümet İsmail Bey'in görevden alınıp yerine mektep idaresinden anlayan sert ve disiplinli bir subayın müdürlüğe getirilmesi yönünde karar almıştır. Hükümetin bu kararının yürürlüğe girebilmesi için

padişah tarafından da onaylanması gerekmektedir. Bu suretle konu II. Abdülhamid’e intikal edince, padişah çok farklı bir karar vermiştir. Buna göre, Mekteb-i Sultani müdürlüğüne bir askerin tayin edilmesi uygun bir hareket değildir. Dolayısı ile İsmail Bey görevinde kalacaktır. Bununla beraber, bu tür ceza gerektiren disiplinsiz hareketlerde sivil mahkemelerin verdiği cezaların hafif olmasından şikâyet edildiğine göre, benzer bir hadise meydana geldiğinde yargılama askeri mahkemece yapılmalıdır. Böylece, ağır ceza gerektiren suç işleyecek disiplinsiz öğrencilere de örnek olunacaktır²¹⁵.

1888-1889 Dönemi İdari Kadro

İsmail Bey	Müdür
Mösyö D’Hollys	Müdür-i sani
Rıfat Bey	Muhasebeci
Tevfik Bey	Tahrirat Kâtibi
Kalavas Efendi	Tercüme ve Dâhiliye Memuru
Abdullah Efendi	Sandık Emni
Ahmet Efendi	Muhasebe Refiki
Ferdinand Paşa	Tabip

1889 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Abdülnafı Bey	Türkçe
Mösyö Henri Blanchong	Matematik
Mösyö Gabriel	Coğrafya
Mösyö Vafyadis	Fransızca

215 BOA, Y. A.Res, no. 50/1.

Ayrılan öğretmenler: Fehmi, Miko, Makrididis, Faik, Mehmet Ziya, Şekip, Neva, Namık Beyler.

1889 Yılı Mezunları:

Kovalakidis Efendi

Cemil Efendi

Gabriel Döle Efendi

Kemalettin Efendi

Talat Efendi

Lütfi Efendi

Eyyüp Efendi

Necip Sipahizade Efendi

Şerif Efendi

Seyfettin Efendi

Teodor Vafiadis Efendi

Süleyman Refet Efendi

Suat Efendi

Hallaçyan Efendi

Süleyman Efendi

Muzaffer Efendi

Ziya Efendi

Erzman Efendi

Mehmet Efendi

Ömer Efendi

Ali Mehmet Efendi

Armenak Efendi

Nihat Efendi

1889 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Tahsin Efendi

Lütfi Saffet Nezihi Efendi

Abdullah Efendi

Rıfat Efendi

Selahattin Efendi

Osman Efendi

Mehmet Efendi

Necip Efendi

1889 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Eriye Efendi

Aristitis Efendi

Taptas Efendi

Petridi Efendi

Ogaris Efendi

Agaton Efendi

Bogos Efendi

Cuva Efendi

Resulato Efendi

Rışar Efendi

Jak Efendi

Satenski Efendi

Kohen Efendi

Mango Efendi

1889-1890 Dönemi İdari Kadro

İsmail Bey	Müdür
Mösyö D'Hollys	Müdür-i sani
Rıfat Bey	Muhasebeci
Nafi Bey	Tahrirat Kâtibi
Kalavas Efendi	Tercüme ve Dâhiliye Memuru
Abdullah Efendi	Sandık Emni
Ahmet Efendi	Muhasebe Refiki
Ferdinand Paşa	Tabip

1890 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Bekir Bey	Türkçe
Ziya Bey	Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Hack, Hasan Bahir, Hüseyin Bahir, Mustafa Fehmi, Kalivolis, Launoy, Saruhanyan, Arapyan Anuh, Abdullah Beyler.

1890 Yılı Mezunları:

Ahmet Ziya Efendi
Fuat Sadık Efendi
Mehmet Cemil Efendi
Tevfik Amir Efendi
Mustafa Sami Efendi
Bogos Elmasyan Efendi
Şevket Cenani Efendi
Nesip Remzi Efendi
Ziya Tevfik Efendi

Ali Arslan Efendi
Artin Bekaryan Efendi
Mehmet Ali El-Abit Efendi
Ahmet Kemal Efendi
Aleksandr Kasap Efendi
Temistokli Skaliyeri Efendi
Hamparsum Nizamyan Efendi
Ferit Haydar Efendi
Karabet İsraelyan Efendi
Mehmet Faik Efendi
Mişel Nuradunkyan Efendi

1890 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Abdullah Mazhar Efendi
Ahmet Hikmet Efendi
Mehmet Asım Efendi
İsmail Vasıf Efendi
Abdullah Zühtü Efendi
Mehmet Kadri Efendi
Mehmet Süleyman Efendi
Ömer Cemalettin Efendi
Abdullah Feyzi Efendi
Mehmet Asaf Şerafettin Efendi
Mehmet Bahaettin Efendi
Mehmet Cevat Efendi
Mehmet Hayrettin Efendi
Mehmet Sadrettin Efendi

Mehmet Ali Efendi
Mehmet Muhip Efendi
Mehmet Memduh Efendi
Mehmet Neşet Efendi

1890 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Aleksi Göben Efendi
Jorj Malçi Efendi
Jorj Yezevinero Efendi
Dominik Kiryakidis Efendi
Kostantin Miltiyadis Efendi
Marko Dalmediko Efendi
Menahem Ardin Efendi
Nitramen Danon Efendi
Nesim Buharhanenel Efendi
Nikola Kortelli Efendi

1890-1891 Dönemi İdari Kadro

İsmail Bey	Müdür
Mösyö D'Hollys	Müdür-i sani
Rıfat Bey	Muhasebeci
Nafi Bey	Tahrirat Kâtibi
Kalavas Efendi	Tercüme ve Dâhiliye Memuru
Mehmet Sadık Efendi	Sandık Emni
Ahmet Efendi	Muhasebe Refiki
Ferdinand Paşa	Tabip

1891 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Abdi Bey	Dilbilgisi
Mösyö Vincent Arslanyan	Resim
Ata Bey	Edebiyat
Mösyö Papadopulos	Fransızca
Saim Bey	
Suat Bey	Türkçe
Şakir Efendi	Kur'an-ı Kerim, okul müezzini
Şevket Bey	Resim

Ayrılan öğretmenler: Heyette, Astier, Sadettin, Potier, Tevfik Daniş Beyler.

1891 Yılı Mezunları:

Naim Babanzade Efendi
Hüseyin Tarsun Efendi
Nazif Efendi
İbrahim Efendi
Münir Efendi
Fethi Kurtzade Efendi
Salih Arif Potamozzade Efendi
İzzet Efendi
Faik Efendi
Mahmut Babanzade Efendi
Mustafa Asım Efendi
Abdullah Efendi
Şevket Efendi
Agop Orilyan Efendi

1891 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ali İrfan Efendi

Süreyya Efendi

Alaettin Efendi

1891 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Galiçi Efendi

Ardavas Efendi

Ohannes Efendi

Bekaryan Efendi

Ratenski Efendi

Dölans Efendi

Makrides Efendi

Tajer Efendi

Yanko Faroçiyeri Efendi

Matalon Efendi

Abdurrahman Elabit Efendi

Sander Efendi

İzzettin Efendi

Sifilidakis Efendi

Jan Efendi

Kirkor Esayi Efendi

Kostopulo Efendi

Mişel Simodines Efendi

Mauromati Efendi

1891-1892 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i san,	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafı Bey
Tercüme ve Dâhiliye Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emmini	Mehmet Sadık Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1892 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Hafız Mehmet Efendi	Din Dersi
Halit Bey	Türkçe
Münir Süreyya Bey	Fransızca
Seyfettin Bey	Türkçe
Tor Cemal Bey	Fransızca
Esat Bey	Türkçe
Esat Hami Bey	İlm-i eşya

Ayrılan öğretmenler: Recaizade Ekrem, Muallim Naci, Abdi, Saim, Suat, Şakir Beyler.

1892 Yılında Mezun Olanlar:

Ermenak Horikyan Efendi
Abdulkerim Nadir Efendi
Esat Hami Efendi
Fuat Süreyya Efendi
Muhteşem Seyfettin Efendi

Galip Kemali Efendi

Mehmet Emin Efendi

İsmail Fuat Efendi

Karnik Salmazyen Efendi

Mehmet Halit Efendi

Mehmet Esat Efendi

Ali Faik Efendi

Mustafa Saffeti Ziya Efendi

İsmail Hakkı Efendi

Ahmet Ragıp Efendi

Mehmet Celalettin Efendi

Mehmet Emin Efendi

1892 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Mehmet Talat Efendi

Remzi Efendi

Muammer Efendi

Orhan Selahattin Efendi

1892 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Mekin Mukbil Efendi

Dimitri Papadopulo Efendi

Milan Popof Efendi

Alber Abraham Dümape Efendi

Aram Yazıcıyan Efendi

İstafan Zarski Efendi

Jorj Kendirciyan Efendi

Abraham Rukeeş Efendi

Adolf Debelson Efendi

Ohannes Terzibaş Efendi

Ohannes Kirkor Efendi

Permantiyan Efendi

Zare Puveyan Efendi

Jorj Angelidis Efendi

1892 yılındaki diploma ve mükâfat dağıtım töreninde bir yenilik göze çarpmaktadır. Daha önceki yıllarda yapılan törenlerde belirli bir protokol kuralının olmaması sebebiyle zaman zaman düzensizliklerin meydana geldiği ve davetsiz birçok kişinin de törenlerde bulunarak lüzumsuz bir kalabalık oluşturduğu dikkati çekmekteydi. Bu defa padişahın emriyle, törenlerin bir düzene sokulması gündeme gelmiştir. Böylece hem mektebin şanına layık surette bir tören düzenlenecek, hem de çocuklarının başarılarını görmek üzere gelmiş bulunan aileler izdiham olmadan kolaylıkla törenleri izleyebileceklerdir. Buna göre törene katılacak davetliler şu şekilde tespit edilmiştir²¹⁶:

Sadrazam, Adliye Nazırı, Hariciye Nazırı, Şura-yı Devlet Reisi, Dâhiliye Nazırı, Maarif Nazırı, Evkaf-ı Hümayun Nazırı, Maliye Nazırı, Ticaret ve Nafia Nazırı, Rüşumat Emmini, Sadaret Müsteşarı, Dâhiliye Müsteşarı, Divan-ı Hümayun Amedcisi (hükümet başkâtibi), Divan-ı Hümayun Teşrifatçısı, Şura-yı Devlet Başkâtibi ile ikinci başkanları, Divan-ı Muhasebat Reisi, Maliye Meclisi Reisi, Maarif Meclisi Reisi ve azaları, Ziraat Bankası Müdürü, Müze-i Hümayun Müdürü, Mekteb-i Sultani Müdürü, Dâhiliye Muhasebecisi, Mülkiye Mektebi Müdürü, Maarif Nezareti memurları olarak Mektupcu, Muhasebeci, Encümen Reisi ve azaları, Yabancı Okullar Müfettişi, İdadi, Rüştiye ve İbtidai

216 BOA, *İ.MM*, no. 5644.

mektepleri müdürleri, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve İdadiye müdürleri. Protokole dâhil olan bu zevat yanında diğer misafirler, özellikle de öğrenci velileri için törenleri düzenli bir şekilde izleyebilecekleri tarzda yer ayrılmıştır.

1892 yılında getirilen bu yeni düzenleme, mektebin kuruluşundan beri geleneksel olarak sürdürülen mükâfat dağıtım törenlerinin 22'ncisine denk gelmiştir. Bu tören 1892 yılı Ekim ayında gerçekleşmiştir. Bu vesile ile Maarif Nazırı bir konuşma yapmıştır. Nazır konuşmasında, Mekteb-i Sultani'nin öteden beri sahip olduğu öneme değindikten sonra, mektep hakkında bir takım istatistikî bilgiler de vermiştir. Buna göre, Mekteb-i Sultani kuruluş yılından itibaren umut edilenden daha fazla rağbet görmüştür. İlk sene 516 öğrenci kayıt yaptırmıştır. İleriki yıllarda da, bazı seneler haricinde, öğrenci sayısı tedrici olarak çoğalmıştır. Hatta 1880'li yıllarda her sene 800 ve üzerindeki sayıda öğrenci Mekteb-i Sultani'de eğitim görmüştür. Sonraki senelerde öğrenci sayısı biraz azalmışsa da, bu durum Mekteb-i Sultani'ye olan rağbetin azlığından kaynaklanmamıştır. Ülkede maarifin gelişmesi ile gerek İstanbul'da gerekse ülkenin diğer yörelerinde idadi tarzı yeni mektepler açılmıştır. Dolayısı ile Mekteb-i Sultani'ye gelebilecek öğrencilerden bazıları bu yeni mekteplere girmişlerdir. Özellikle de bulundukları vilâyetlerden ayrılmak istemeyenler kendi şehirlerindeki idadilere veya darülmuallimlere gitmeyi tercih etmişlerdir. Bununla beraber, hâlihazırda Mekteb-i Sultani'de okuyan öğrenci sayısı da, bu okulun mevcutlar arasındaki imtiyazlı konumunu muhafaza ettiğini ispata yetecek derecededir. Nitekim 1891 yılında Mekteb-i Sultani'de 570 öğrenci eğitim görmüş olup, bu sayı 1892 yılında 560 olarak gerçekleşmiştir. Mektebin ilk açılış yılından sonra geçen 23 sene zarfında 1.500 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bunlardan 319'u Türkçe ve Fransızca tahsillerini tamamlayarak diploma almışlardır. Bunların dışında bir kısım öğrenciler sadece Türkçe veya Fransızca bölümlerinden mezun

olmuşlardır. Bir kısmı ise askeri okullara veya Mülkiye Mektebi'ne geçiş yapmışlardır. Bu arada Mekteb-i Sultani'de birkaç senelik tahsili yeterli görerek ayrılanlar da olmuştur. İçinde bulunulan 1892 yılında 560 öğrenciden 35'i mezun olmuş, 445 öğrenci ise bir üst sınıfa geçmiştir ²¹⁷ .

Maarif Nazırı'nın bu konuşmasında açıkça ortaya konulduğu üzere, Mekteb-i Sultani kuruluşundan itibaren muhafaza ettiği, ülkenin en önemli ve ayrıcalıklı okulu olma niteliğini sürdürmektedir.

1892 yılı Kasım ayında yapılan bir düzenleme ile Mekteb-i Sultani'de iki bahçe arasında kalan yolun yapımı gerçekleştirilmiştir. Bu yol epeyce eskimiş olduğundan tamirine karar verilmişti. Öncelikle betondan yapılması düşünülmüşse de kısa sürede tekrar bozulacağı göz önünde bulundurularak, granit taşı ile yapılması daha uygun bulunmuştur. Bu suretle yenilenen yol için 23.000 kuruş harcanmıştır²¹⁸.

1892-1893 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Rıfat Paşa
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emini	Mehmet Sadık Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

²¹⁷ BOA, *Y.Mtv*, no. 69/76.

²¹⁸ BOA, *İrade Maarif*, no. 1, Ca 1310; *ŞD*, no. 212/23,

1893 Yılında Gelen Öğretmenler:

Alaybeyzade Naci Bey

Mösyö İsoard

Matematik- Fizik

Naci Bey

Ayrılan öğretmenler: Pavlidis, Bekir, Halit Beyler.

1893 Yılı Mezunları:

Ahmet Refik Efendi

Horen Camcıyan Efendi

Mehmet Efendi

Hakkı Efendi

Balest Efendi

Muhip Efendi

Kemalettin Efendi

Ahmet Saki Klapsarzade Efendi

Leon Kırıkçıyan Efendi

Asım Efendi

Şakir Efendi

İbrahim Halil Efendi

Lütfi Efendi

İzzet Efendi

Zeki Kolonyalızade Efendi

Münip Efendi

Köniye Efendi

1893 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Mahmut Efendi

Teodor Efendi

Suphi Efendi

1893 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Lion Efendi

Aleksandr Plaki Efendi

Baldini Efendi

Josef Lahi Efendi

Arduvast Efendi

Alber Efendi

Panayot Efendi

Gavrileviç Efendi

Kostantin Efendi

Levi Efendi

Yako Efendi

1893-1894 Dönemi İdari Kadro

Müdür

İsmail Bey

Müdür-i sani

Mösyö- D'Hollys

Muhasebeci

Rıfat Bey

Tahrirat Kâtibi

Nafî Bey

Tercüme ve Dâhiliye

Memuru

Kalavas Efendi

Sandık Emîni

Mehmet Sadık Efendi

Muhasebe Refiki

Ahmet Efendi

1894 Yılında Gelen Öğretmenler:

Haşim Efendi	Arapça
Naim Bey	Arapça
Tevfik Fikret Bey	Edebiyat

Ayrılan öğretmenler: Dimitriadis, Grangey, Isoard, Behçet Beyler.

1894 Yılı Mezunları:

Mehmet Hayrettin Efendi
Mehmet Şamil Efendi
Ali Haydar Potamozzade Efendi
Ahmet Kemal Efendi
İbrahim Hamdi Efendi
Mehmet Ragıp Efendi
Mustafa Neşet Efendi
Ahmet İhsan Efendi
İzak Taranto Efendi
Rafael Gabay Efendi
Salmon Belit Efendi

1894 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Süleyman Mihri Efendi
Ali Haydar Efendi
Mehmet Efendi

1894 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Karako Efendi

Abraham Yakoeli Efendi

İzak Etyas Klod Efendi

İzodor Galçidi Efendi

Civan Aşcıoğlu Efendi

İspirdon Fovi Efendi

Hanri Dalmediko Efendi

Karabet Çakıryan Efendi

1894 yılında İstanbul'da meydana gelen büyük deprem²¹⁹ Mekteb-i Sultani'yi de etkilemiş ve binada hafif bazı hasarların meydana gelmesine yol açmıştır. Deprem sonrası mühendis ve mimarlardan oluşan bir keşif heyeti gerekli incelemeleri yaptıktan sonra, tamirine ihtiyaç duyulan yerleri ve bunlar için ne kadar masraf yapılmasının gerekeceğini belirlemiştir. Buna göre, Müdüriyet odasına çıkılan merdiven tamir edilecektir. Bunun yanında, mektebin bazı yerlerinde az miktarda sıva dökülmesi meydana gelmiştir. Dolayısı ile bunların sıvanması ve badana edilmesi gerekecektir. Bu çerçevede altı sınıfta sıva ve badana yapılacaktır. Hoca Münir Bey'in odasının iç ve dış kısımları da sıvanacak ve boyanacaktır. Ayrıca revir, eczahane ve çamaşırhane duvarlarının tamirine ve boyanmasına ihtiyaç vardır. Mektebin yeni çarşı tarafındaki duvar da depremde yıkılmış, duvarın önündeki gezinti yeri tamamen harap olmuştur. Bu sebeple söz konusu duvar bahçe zeminine kadar yıkılacak ve yerine yenisi yapılacaktır.

219 Bu deprem 10 Temmuz 1894 günü saat on ikiyi yirmi dört dakika geçe meydana gelmişti. Deprem birbirini takip eden üç dalga halinde kendini hissettirmiş ve 18 saniye sürmüştü. Marmara Denizi'nde meydana gelen bu deprem Çatalca'dan Adapazarı'na kadar olan 175 kilometrelik bir alanda şiddetli bir şekilde hissedilmişti.

Bütün bu tamirat 17.953 kuruşluk bir masraf gerektirmektedir ve bu meblağın karşılanması ile depremde hasar gören yerler tamir edilmiştir²²⁰.

Mekteb-i Sultani Müdürü İsmail Bey görevi başında iken kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiştir. 15 sene süren müdürlüğü boyunca mektebe eğitimci olarak büyük hizmetler veren İsmail Bey öğrenciye, bir babanın evladına duyduğu şefkat ve muhabbet hisleriyle yaklaşmış, bu sebeple döneminde okuyan her öğrenci onu derin bir hürmet hissi ile anmıştır²²¹. Kendinden önce gündeme gelen sık müdür değiştirme süreci de İsmail Bey ile son bulmuştur.

2-Abdurrahman Şeref Bey'in Müdürlüğü

İsmail Bey'den sonra Mekteb-i Sultani müdürlüğüne onu hiç de aratmayacak tarzda yaklaşımları olan ve yine mektebe uzun yıllar hizmet ederek, adeta Mekteb-i Sultani ile özdeşleşecek olan Abdurrahman Şeref Bey 13 Şubat 1895 tarihinde getirilmiştir²²².

220 BOA, *İrade Şehremaneti*, no. 7, S 1312.

221 50. yıl, s. 11.

222 BOA, *İrade Maarif*, no.1, Ş 1312. Abdurrahman Şeref Bey 1853 yılında İstanbul'da doğdu. Eyüp Rüştîye'sinde okuduktan sonra Mekteb-i Sultani'ye girdi ve ilk Türk mezun olarak 1873 yılında buradan diploma aldı. Daha sonra Mekteb-i Sultani ve Dârülmualimin'de Tarih ve Coğrafya öğretmenlikleri yaptı. 1877 yılında Mekteb-i Mülkiye'ye müdür tayin edildi. Bu müesseseyi 17 sene mükemmel bir surette idare ettikten sonra 1895 yılında, Mülkiye'deki öğretmenlik görevi uhdesinde kalmak üzere Mekteb-i Sultani müdürlüğüne getirildi. Uzun ve başarılı hayatı boyunca birçok nişan ve madalya ile mükâfatlandırıldı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Maarif Nazırlığı ve Âyân meclisi azalığı yaptı. 1908 yılında Galatasaraylılar Cemiyeti'nin kurulmasına öncülük etti. 1909 yılında getirildiği vak'anüivistlik görevini 1 Kasım 1922'ye kadar sürdürdü. Bu suretle Osman-

Bilindiği üzere Abdurrahman Şeref Bey Mekteb-i Sultani'den mezun olan ilk Türk öğrenci idi. Abdurrahman Şeref Bey Mekteb-i Sultani'ye gelmeden önce de 17 sene boyunca Mülkiye Mektebi Müdürlüğü'nde bulunmuştu.

Abdurrahman Şeref Bey müdürlüğünün ilk yılında eğitimin gidişatı ile ilgili bir değerlendirme yaptıktan sonra, öğrencilerden birçoğunun Fransızca bilgi düzeylerinin dersleri takip etmeye yeterli olmadığını görmüştür. Böyle olduğu içindir ki alt sınıflarda seksen-yüz öğrenci biriktiği halde ileriki sınıflarda öğrenci sayısı azalmaktadır. Buna bağlı olarak mezun olan öğrenci sayısı da düşük kalmaktadır. Abdurrahman Şeref Bey bu durumun düzeltilmesi için bir çözüm düşünmüştür. Buna göre, mezunlar arasından en başarılı ve güvenilir öğrencilerden bazıları muavin sıfatıyla mektepte istihdam edileceklerdir. Bunlar akşamları öğrencilerin derslerini çalışmalarına yardımcı olacaklar, onlardan gelecek soruları yanıtlayarak ders konusundaki sıkıntılarını gidereceklerdir. Abdurrahman Şeref Bey bu projesine izin almak

lı Devleti'nin son vak'anüvisti oldu. Cumhuriyet'in ilânından sonra İstanbul'dan ikinci dönem milletvekili seçildi. 1925 yılında Ankara'da öldü. Bk. Abdülkadir Özcan, "Abdurrahman Şeref", *DİA*, C.I, s.175; Refet Avni Aras, "Abdurrahman Şeref", *Galatasaray*, yıl 1940, sayı 1, s.6-8. Abdurrahman Şeref Bey'in Mekteb-i Sultani tarihinde özel bir yeri vardır. Çok başarılı idareciliği yanında, dersleri de apayrı bir güzellikte geçerdi. Öğrenciler bir saatlik ders süresinin bitmesini istemezler ve çoğu zaman da teneffüsü haber veren tanburun sesi duymazlıktan gelinerek, on beş dakikalık teneffüste de derse devam edilirdi. Müdürlükten ayrıldıktan sonra da Galatasaray'la ilişkisini devam ettirmiş ve mezunlarla öğrenciler arasındaki dayanışmayı arttırmaya yönelik olarak Mekteb-i Sultani Talebe-i Kadimesi Cemiyeti'nin (Mekteb-i Sultani Eski Öğrencileri Cemiyeti) kuruculuğunu yapmış, hayatı boyunca Galatasaray'a hizmetten geri kalmamıştır.

amacıyla 1895 Ekim’inde Maarif Nezareti’ne başvurmuştur²²³. Nezaret bu öneriyi uygun bulmuştur. Yalnız yeni göreve atanacak bu muavinler için mektebin öğretmen maaşları tertibinde yeterli ödenek bulunmamaktadır. Bu sebeple bu işlem için gereken aylık 1600 kuruş masrafın mektebin mefruşat tertibinden karşılanmasına karar verilmiştir. Bu konudaki padişah iradesi de 10 Aralık 1895’te çıkmış²²⁴ ve bu suretle Mekteb-i Sultani’de yeni bir uygulama başlatılmıştır.

1894-1895 Dönemi İdari Kadro

Müdür	İsmail Bey-Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D’Hollys
Muhasebeci	Rıfat Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Mehmet Sadık Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1895 Yılında Gelen Öğretmenler:

Enver Bey	Türkçe
Fethullah Bey	Fizik
Mösyö Sebu	Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Ali Nazıma, Haşim, Naim Beyler.

223 BOA, ŞD, no. 214/34.

224 BOA, İrade Maarif, no. 6, C 1312; BEO, Maarif Giden, no. 53582.

1895 Yılında Mezun Olanlar:

Mehmet Fahri Efendi

Celalettin Arif Efendi

Mehmet Reşat Hikmet Efendi

Fethullah Mansur Efendi

Muhtar Efendi

Nesim Abuaş Efendi

Timurdo Darakof Efendi

Hüseyin Cevat Efendi

Ali Atıf Efendi

1895 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Aleksandr Soiros Efendi

İsrati Zigfo Efendi

Jak Karako Efendi

Aristitem Zaharyadis Efendi

Alber Ebdüşedid Efendi

Antuan Ertenski Efendi

Paul Yerover Efendi

Jak Meyohas Efendi

Jorj Zikalyoni Efendi

Jorj Kolakitakis Efendi

Josef Malatan Efendi

Sebuh Lebibyan Efendi

Fuat Muzaffer Efendi

Fransus Resulano Efendi

Konstantin Pavlidis Efendi

Mişel Velicanoğlu Efendi

Vitalis Kohen efendi

1895-1896 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Mehmet Sadık Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1896 Yılında Gelen Öğretmenler:

Mösyö Kurcik	İngilizce
Muhtar Bey	Türkçe

*Ayrılan öğretmenler:*Hasan Edike, Papadopoulos, Şevket, Seyfettin, Fikri Beyler.

1896 Yılında Mezun Olanlar:

Mehmet Asat Efendi
Halim Ayetullah Efendi
Mustafa Celalettin Efendi
Mustafa Sami Efendi
Aziz Mekki Efendi
Asador Dermanyos Efendi
Yakup Celalettin Efendi
Mehmet Suat Efendi

1896 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Mişelpop Yorgiyof Efendi

Bağdan Ravenkoviç Efendi

İlyas Feridi Mısırlıoğlu Efendi

Moiz Rokeah Efendi

Ali Bezmi Kutsizade Efendi

Ernest Faraci Efendi

1896-1897 Dönemi İdari Kadro

Müdür Abdurrahman Şeref Bey

Müdür-i sani Mösyö D'Hollys

Muhasebeci Mehmet Kadri Bey

Tahrirat Kâtibi Nafi Bey

Tercüme ve Dâhiliye

Memuru Kalavas Efendi

Sandık Emni Tevfik Efendi

Muhasebe Refiki Ahmet Efendi

Tabip Ferdinand Paşa

1897 Yılında Gelen Öğretmenler:

Eftalettin Bey Osmanlı Tarihi, İslâm Tarihi

Hayri Bey Türkçe

Mösyö Perikles Aritmetik, Yazı

Behram Bey Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Mehmet Esat, Münir Süreyya, Robert, Esat, Fethullah Beyler.

1897 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mehmet Asım Efendi

Mehmet Nurettin Efendi

Galip Bahtiyar Efendi

Mehmet Selahattin Efendi

İsmail Hakkı Efendi

Selim Feyzi Efendi

İbrahim Ekrem Efendi

Aleksandr Alevropulo Efendi

Eyüp Sırrı Efendi

Prodromos Anastasyas Efendi

Hüseyin Vasıf Efendi

Hamit Ali Efendi

Dimitri Peraziç Efendi

Abdurrahman Türebî Efendi

Mehmet Vehbi Efendi

Yahya Orhan Efendi

Hasan Hüsametdin Efendi

Mehmet Şükrü Efendi

1897 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Perikli Kazancıoğlu Efendi

Aram Hurdacı Efendi

Alber Handelsman Efendi

Alfred Elketdin Efendi

Aleksi Röferdin Efendi

Oripir Margaridop Efendi

Batris Kohen Efendi
Pol Simiryoti Efendi
Benjamin Özidil Efendi
Haydar Şinasi Fazıl Efendi
Zaharyadis Efendi
Döşan Gregiviç Efendi
Rişar Molya Efendi
Jan Petroviç Niegoç Efendi
Jan Daskalapulo Efendi
Jan Santriç Efendi
Jan Yuanoviç Efendi
Jorj Florenti Efendi
Jorj Halikopulo Efendi
Sahak Hancıyan Efendi
Sotirios Daniyas Efendi
Selak Setrinç Efendi
Aziz Spiriden Efendi
Fedon Margariti Efendi
Filoneos Papdapulo Efendi
Kerabet Nuryan Efendi
Marko Sıkvanan Efendi
Mandel Kastrel Efendi
Mehmet Edip Efendi
Mehmet Saim Efendi
Mehmet Ali Efendi
Mişel Kampalori Efendi
Vitalis Franko Efendi

1897-1898 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1898 Yılında Gelen Öğretmenler:

Ahmet Hikmet Bey	Edebiyat
Mösyö Soisson	Fransızca
Mösyö Villi Boland	Almanca
Ali Haydar Bey	Türkçe
Cemil Bey	Türkçe
Halil Edip Bey	Edebiyat
İsmail Bey	Dil Bilgisi

Ayrılan öğretmenler: La Pierre, Emanuel Numan, Enver, Kurcik, Hayri Beyler.

1898 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Hasan Sezai Efendi
Mehmet Cevdet Efendi
Mehmet Memduh Efendi
Salih Münir Keramet Efendi

Sefa Feyzi Efendi

Mehmet Reşat Efendi

1898 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ahmet Hikmet Efendi

Mahmut Nazif Efendi

Mehmet Necati Efendi

1898 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Nikola Kristof Efendi

Jan Persyaki Efendi

Trovyä Jefkoviç Efendi

Karabet Davidyan Efendi

Milan Çemerikiç Efendi

Ristopoloviç Efendi

Marko Leon Efendi

Jorj Simiryoti Efendi

Adel Aziman Efendi

Aron Raynoviç Efendi

Jakop Velet David Efendi

Teodor Kaliniko Efendi

Jak Küba Efendi

Jifko Galabof Efendi

Mikael Nalbantyan Efendi

Menelas Daniyoli Efendi

Simeon Tançef Efendi

Antuvan Kolaro Efendi

Rafael Arato Efendi

Ali Namık Efendi

Vladimir Robef Efendi

1896, 1897, 1898 yıllarında padişahın özel iradesi ile Rum, Bulgar ve Sırlardan oluşan birçok Gayrimüslim çocuk Mekteb-i Sultani'de parasız okuma ve elbise bedeli ödememe hakkına sahip olmuşlardı. Son yıllarda artan öğrenci sayısı yeni sınıf açma ihtiyacını ortaya çıkarınca, bu sıkıntının giderilmesi için 1898 yılında iki yeni şube daha açılmıştır. Bu iş için harcanan 3.825 kuruş da mektep bütçesinden karşılanmıştır²²⁵. Yeni şubeler hademe koğuşlarının sınıfa dönüştürülmesi suretiyle yapılmıştır. Bunun için de hademelerin yerleri değişmiş ve bunlar yerleştikleri yerde sağlıklı ve sıkışık bir ortamda kalmışlardır. Hal böyle olunca hademeler için de 51.830 kuruş masraf etmek suretiyle yeni koğuşlar yapılmıştır (Kasım 1899)²²⁶.

Öğrenci sayısının artması öğretmenlerin ders yükünü etkilediği gibi memurların işlerini de çoğaltmıştır. Dolayısı ile ders yükü artan öğretmenlerin maaşlarına belirli bir miktar zam yapılmış (Aralık 1899) öğrencilerin elbise, çamaşır ve yatak takımlarının dağıtımı ve temizlenmesi işinde çalışmak üzere de aylık 400 kuruş maaşla bir depo memuru tayin edilmiştir. Memur ve öğretmen maaşları zammı için ayrılan ödeneğin aylık tutarı 2310 kuruşu bulmaktadır²²⁷. Mektebe yeni öğrencilerin katılımı yiyecek ve giyecek masraflarını da arttırmış, ayrıca 70 adet yeni karyola satın alma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır²²⁸. Mektebin 1900 yılı geliri 1.019.200 kuruş olup bu miktar harcamalara yetmemiş-

225 BOA, *İrade Maarif*, no. 5, C 1316.

226 BOA, *İrade Maarif*, no. 3, C 1317; *ŞD*, no. 216/17; *BEO Maarif Giden*, 104711.

227 BOA, *İrade Maarif*, no. 2, Ş 1317; *ŞD*, no. 216/21; *BEO Maarif Giden*, 106921.

228 BOA, *ŞD*, no. 216/33.

tir. Dolayısı ile Maarif Nezareti tarafından 96.569 kuruşluk bir ödenek Mekteb-i Sultani'ye verilerek yeni öğrencilerin getirdiği yük karşılanmıştır ²²⁹.

1898-1899 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1899 Yılında Gelen Öğretmenler:

İbrahim Bey Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Brunsholtz, Tevfik Fikret Beyler.

1899 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mustafa İhsan Efendi
İspiro Pristiç Efendi
Bedri Efendi
Mehmet Bahir Efendi
Mustafa Asım Efendi
Yusuf Ziya Efendi

229 BOA, *İrade Maarif*, no. 4, Ra 1318.

1899 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Mehmet İhsan Efendi

Hakkı Efendi

1899 Yılında Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Apostol Mikaelidis Efendi

Aleksandır Şapiru Efendi

Antuvan Polikandioti Efendi

Bahaettin Efendi

Pierre Efendi

Aleksandır Efendi

Pierre Radisloviç Efendi

Zare Aslanyan Efendi

Jan Manopulo Efendi

Siro Kamenaroviç Efendi

Aziz Kerem Efendi

Leon Nesim Kohen Efendi

Levi Russo Efendi

Mehmet Refik Efendi

Mehmet Muhittin Efendi

Mişel Aşot Efendi

Nikola Pabaci Efendi

Nikola Kiryako Efendi

Viktor Faraci Efendi

Vladimir Redelye Efendi

Herkül Ekonomides Efendi

Yervant Yüzbaşıyan Efendi

1899-1900 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1900 Yılında Gelen Öğretmenler:

Mösyö Magnus Max	Matematik
Mösyö Salem	Fransızca
Ali Râna Tarhan Bey	Farsça
Mösyö Apostol	Fransızca
Süleyman Fehmi Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Muhittin, Necip, Sebu, Soisson, İsmail, Halil Edip, İbrahim Beyler.

1900 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Konstantin Kabos Efendi
Ali Râna Tarhan Efendi
İbrahim Sait Efendi
Aşermelah Efendi
Avni Efendi
Mehmet Tahir Hakkı Efendi

Mehmet Nazım Efendi

1900 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Mehmet Tahir Efendi

1900 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Hırsto Zikopulos Efendi

Adolf Farhi Efendi

Edgar Matalon Efendi

Arşak Babikyan Efendi

Atanaş Loris Efendi

Aleksandır Martinoviç Efendi

Andre Stefanides Efendi

Timeleon Manuel Efendi

Demetripolidis Efendi

Jak Namer Efendi

Jan Hristoforidi Efendi

Jan Benkoski Efendi

Jan Fuku Efendi

Josef Sinani Efendi

Josef Küryan Efendi

Stelyanos Gregoryadis Efendi

Sava Curaskoviç Efendi

Konstantin Antonyadis Efendi

Mehmet Cemil Efendi

1900-1901 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ahmet Efendi
Tabip	Ferdinand Paşa

1901 Yılında Gelen Öğretmenler:

Arifi Bey	Türkçe
Şevket Sanarar Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Adolphe Dubois, Abdülvahap Beyler.

1901 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mehmet Memduh Efendi
Mehmet İrfan Efendi
Mişel Aşot Efendi
Mehmet Nazım Efendi
Ziya Tabip Efendi
Mehmet Kâmil Efendi
Mehmet Enis Efendi
Salih Feridun Efendi
Tevfik Addasi Efendi
Mehmet Nuri Efendi

1901 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Hamdi Efendi

Hüseyin Aşır Efendi

Davut Vehbi Efendi

Hafız Şevket Efendi

Jorj Jogo Efendi

Ali Adil Efendi

1901 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Samuel Bahar Efendi

Güstav Valenep Efendi

Adolf Naum Efendi

Döşen Çeliç Efendi

Kosto Stayonoviç Efendi

Avadis Tarabyan Efendi

Perrikli Zenginoğlu Efendi

Epaminaos Zisi Efendi

Aleko Paraskevopulo Efendi

Yani Çiye Efendi

Nikola Nasliç Efendi

Biye Pranoviç Efendi

Tevfik Molho Efendi

Mustafa Celal Efendi

Marko Popoviç Efendi

Samuel Lando Efendi

Leon Naum Efendi

Jan Aleksandridis Efendi

Adriyan Dönevör Efendi

Jorj Dölönüva Efendi

Ladislav Döbermayr Efendi

Mişel Kampanaki Efendi

Yeni öğrencilerin katılımı ile Mekteb-i Sultani bütçesinde meydana gelen açığın her sene devam edeceği göz önünde bulundurularak bu açığı kapamaya yönelik çözüm arayışına girilmiştir. Bilindiği üzere, mektebin kuruluşundan beri kayıt olan öğrencilerden, bir defaya mahsus olmak üzere, 15 lira elbise bedeli alınmaktadır. Paralı okuyan öğrenciler bu ücreti ödemekte, diğerlerinin masrafını ise devlet karşılamaktadır. Ödenen elbise bedeli 15 lira olmakla beraber, bir öğrenciye tahsil müddeti boyunca yapılan giyim harcaması bu miktarın iki mislini aşacak şekilde, ortalama 30 lira 600 kuruş olmakta, aradaki fark da mektep bütçesinden karşılanmaktadır. Maarif Nezareti bu konuda bir öneri getirerek öncelikle, kayıt sırasında bir defaya mahsus alınmakta olan 15 lirada vazgeçilmesini teklif etmiştir. Buna karşılık, ücretli ücretsiz her öğrenci, yılda 5 lira elbise bedeli ödeyecektir. Bu ödemeler, eğitim ücretleri ile aynı dönemde ve yılda iki defa olarak 2,5'ar liralık taksitler halinde yapılacaktır. Maarif Nezareti'nin bu önerisi Şura-yı Devlet Maarif Dairesi'nde görüşülmüştür. Üyelerden dördü, mektebin bütçe açığının kapatılabilmesi için bu uygulamanın zorunluluğundan bahsetmişlerse de diğer üyeler bu görüşe katılmamışlar ve bu durumun hakkaniyete uymayacağı kanaati ile Maarif Nezareti'nin teklifini reddetmişlerdir²³⁰. Hal böyle olunca, kayıt sırasında öğrencilerden bir defaya mahsus olmak üzere, eskisi gibi, 15 lira elbise bedeli alınmasına devam edilecektir. Bu uygulama sürmüş ve bu arada fakir öğrencilerin elbise masrafının devlet tarafından karşılanmasına da devam edilmiştir. Bu konuda bir örnek verecek olursak, 1901 yılında devlet 60 öğrencinin elbise bedelini ödemiştir.

230 BOA, *BEO Maarif Giden*, no. 116582.

1901-1902 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
<i>Sandık Emni</i>	<i>Tevfik Efendi</i>
Tabip	Ferdinand Paşa

1902 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Fehmi Efendi	Arapça, Fıkıh
Hasan Fikret Bey	Aritmetik
Salih Arif Bey	Tarih, Almanca
Salih Münir Bey	Matematik
Suat Bey	Türkçe
Şerafettin Bey	Türkçe
Mösyö Aşil	Fransızca, Yazı
Fahri Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Reşit, Arifi Beyler.

1902 yılı Şubat ayında yapılan bir törenden bu arada söz etmek gerekir. Bir süredir bu törenler vesilesi ile önce mektepte mevlit okunmakta ve Padişahın gönderdiği şekerler dağıtılmaktadır. Daha sonra ise törene geçilerek diplomalar dağıtılmakta, başarılı öğrencilere ise mükâfatlar verilmektedir.

Bu defaki mükâfat töreni münasebetiyle, Padişahı temsilen Erkân-ı Harbiye Müşiri Şakir Paşa ile Mabeyn-i Hümayun kâtiplerinden Cevat Bey Mekteb-i Sultani'ye gelmişlerdir. Bu kişiler,

Abdurrahman Şeref Bey, idari heyet ve öğretmenler tarafından karşılanmışlardır. Sonra hep birlikte mükâfat töreni için ayrılan salona geçilmiştir. Salon gayet güzel süslenmiş olup, bir levhaya “*Padişahım Çok Yaşa*” ibaresi işlenmiş ve duvara asılmıştır. Müşir Şakir Paşa tören vesilesi ile bir konuşma yapmıştır. Şakir Paşa konuşmasının başında Mekteb-i Sultanilere Padişahın selamlarını ilettikten sonra kısaca şunları söylemiştir: “*Velinimetimiz Padişahımızın tahta geçişinden beri memleketimizde ilim ve maarif her geçen yıl büyük gelişmeler göstermektedir. Zat-ı şahaneleri ilme verdikleri büyük önemi her fırsatta sergilemektedirler. Bu cümleden olarak, Padişahımız özellikle Mekteb-i Sultani’ye ayrı bir önem atfetmektedirler. Nitekim ilim ve irfanı teşvik etmesi amacıyla Mekteb-i Sultani öğrencileri için maarif madalyası ihdas etmişlerdir. Sözlerimin sonunda, Padişahımızın, mektep müdürü, idare heyeti, öğretmen ve öğrencilere yönelik sevgi ve muhabbet hislerini tekrar belirtmek isterim*”.

Şakir Paşa konuşmasını tamamladıktan sonra, Mekteb-i Sultani mezunlarına verilecek altın ve gümüş madalyaları süslü kutularından çıkarmıştır. Altın madalyalardan ilki, 1901 yılında mektebi birincilikle bitiren Tevfik Addasi Efendi’ye, diğeri ise ikincilikle mezun olan Salih Feridun Efendi’ye takılmıştır. İki adet gümüş madalya ise mektep üçüncüsü ve dördüncüsüne takdim edilmiştir. Böylece, üçüncü Mehmet Enis ve dördüncü Mehmet Memduh Efendiler de ödüllendirilmiş olmaktadır.

Madalya töreninden sonra, Müdür Abdurrahman Şeref Bey bir konuşma yapmıştır. Abdurrahman Şeref Bey kısaca şu hususları hatırlatmıştır: “*Padişahımız sayesinde Mekteb-i Sultani 34. yılına ulaşmış bulunmaktadır. Velinimetimiz Padişahımızın katkıları ile Mekteb-i Sultani günden güne büyüyüp gelişmektedir. Bugün de törenlerimizi şereflelendirmek üzere Mabeyn-i Hümayunundan iki zat gönderdiği gibi, şehadetname alan 4 öğrencimizi altın ve gümüş maarif madalyaları ile ödüllendirmişlerdir. Bu du-*

rum, bütün mektep idaresi, öğretmenler ve öğrenciler için bir iftihar vesilesidir. Hepimiz minnettarız ve hislerimizi ifadeden kendimizi aciz hissediyoruz”. Müdürden sonra, mektebi ikinci olarak bitiren Salih Feridun Efendi de öğrenciler adına bir konuşma yaparak, ülke eğitiminde meydana gelen gelişmelerden ve Mekteb-i Sultani’ye olan katkılarından dolayı Padişaha duydukları minnettarlık hislerini dile getirmiştir.

Konuşmalar tamamlanınca, Ders Nazırı Cemil Bey, her sınıftan öğrenciler arasında başarı kazanıp dereceye girenlere, yaldızlı kitaplar içinde başarı beratlarını vermiştir. Töreni müteakip, üç defa “*Padişahım çok yaşa*” diye bağırılmıştır. Daha sonra davetliler mektepten ayrılmak üzere kalkmışlardır. Abdurrahman Şeref Bey, mektebin hamisi olarak kabul ettikleri Padişaha duydukları şükran hislerinin kendisine iletilmesini Şakir Paşa’dan istemiştir. Öğretmenler de, şükran ve minnettarlık hislerini dile getirmek üzere hazırladıkları yazılı bir metni, Padişaha ulaştırmak üzere Şakir Paşa’ya vermişlerdir. Misafirler gidince, bütün idare heyeti ile öğretmen ve öğrenciler toplu halde bahçeye inmişlerdir. Burada sıra halinde dizililmiş, tekrar dualar edilmiş ve üç defa “*Padişahım çok yaşa*” diye bağırılarak törene son verilmiştir²³¹.

1902 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mahmut Ziyaettin Efendi

Bogo Efendi

Perikles Efendi

Mazhar Efendi

Ruhi Efendi

Servet Vehbi Efendi

Aşıl Epodyako Efendi

231 Bu tören ve yapılan konuşmalar için bk. *Sabah*, 11 Zilkade 1319.

Hasan Fikret Efendi

Burhanettin Efendi

1902 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Refet Efendi

1902 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

İsak Efendi

Nikola Milef Efendi

Banklides Efendi

Jak Efendi

Tilyakos Efendi

Teodor Efendi

Leon Efendi

Sapaniç Efendi

Antiç Efendi

Radoviç Efendi

Rıfat Efendi

Kimon Fistos Efendi

Blajo Efendi

Döşan Efendi

Avelidis Avli Efendi

Samuel Efendi

İlyas Efendi

Anastas Kampanaki Efendi

Aram Efendi

Noradunkyan Efendi

1903 yılında Mekteb-i Sultani'deki mubassırların sayısının arttırılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konuyu görüşen Osmanlı Hükümeti'nin yaklaşımı şöyle olmuştur: “Mekteb-i Sultani talebesi seneden seneye artmakta olduğundan mevcut mubassırlar ihtiyaca kâfi gelmemektedir. Öğrencilerin ahlâk ve terbiyelerinin muhafazası ile görevli olan mubassırların sayısının, talebenin miktarı nispetinde arttırılması gerekmektedir. Bundan dolayı, mektep müdüriyeti iyi ahlâk sahibi kişiler arasından aylık bin beş yüzer kuruş maaşla mubassır tayinini talep etmiştir. Müdüriyetin bu talebi Maarif Nezareti'nce uygun görüldüğünden, hükümet de alınacak mubassırlar için gerekli tahsisatın ayrılmasını kararlaştırmıştır”²³².

1903 yılında, Mekteb-i Sultani'ye Gayrimüslim tebaadan kabiliyetli çocukların ücretsiz olarak yerleştirilmelerine devam edilmiştir. Bu çerçevede 1903 Eylül'ünde, Rum Ortodoks Patriki'nin tavsiye ettiği 14 Rum öğrenci parasız olarak Mekteb-i Sultani'ye kaydedilmişlerdir²³³. Aynı şekilde 1904 yılında da 30 Bulgar öğrencinin Mekteb-i Sultani'ye meccanen kaydedildikleri görülmektedir²³⁴.

232 BOA, *İrade Maarif*, no. 1, 2 Ra 1321.

233 BOA, *İ.Hus.* , no. 30, 8 B 1321. Ayrıca bk. A. Halûk Dursun, “Galatasaray'da Rum Çocukları ve II. Abdülhamit”, *Galatasaray Tarih*, sayı 2, s. 9-13.

234 BOA, *İ. Hus.* , no. 10, 3 B 1322. Aslında bu tür örneklerle her dönemde rastlanmaktadır. Rum ve Bulgar çocukları yanında, yine Gayrimüslim tebaadan Ermeni, Sırp ve Musevilerin çocuklarının parasız olarak Mekteb-i Sultani'de okutuldukları her zaman karşımıza çıkan bir olgudur. Aynı şekilde, Müslüman tebaadan fakir çocuklar da her zaman Mekteb-i Sultani'de ücretsiz olarak okuma fırsatı bulabilmişlerdir. Arşiv belgeleri

1902-1903 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
<i>Sandık Emini</i>	<i>Tevfik Efendi</i>
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Ferdinand Paşa

1903 Yılında Yeni Gelen Öğretmenler:

Mösyö Epaminondas	Fransızca
Mithat Bey	

Ayrılan öğretmenler: Hafız Refii, Behram, Şerafettin, Fahri Beyler.

1903 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Hasan Hasip Efendi
İbrahim Haşim Efendi
Salih Keramet Nigar Efendi
Hüseyin Münir Efendi
Kevork Sarıyan Çobangil Efendi
Abdullah Reşat Efendi
Mustafa Hayri Efendi
Osman Şerafettin Efendi
Burhanettin Tepsi Efendi

arasında bu konuda çok sayıda örnek varsa da hepsine ayrı ayrı değinmeyi gereksiz gördük.

Mehmet Tahir Efendi
Abdurrahman İhsan Evranosoğlu Efendi
Mustafa Bedri Efendi
Simon Simonidis Efendi
Löbomir Sntriç Efendi
Arsen İzdravokoviç Efendi
Löbomir Stefanoviç Efendi
Hasan Tahsin Efendi

1903 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Esat Efendi
Suphi Bereketzade Efendi

1903 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Stelyanos Efendi
Bujo Efendi
Nikola Efendi
Serkis Efendi
Jifko Efendi
Atanaş Efendi
Aram Efendi
Piyer Efendi
Atanaş Efendi
Josef Efendi
Alber Efendi
Sayano Efendi
Vladmir Efendi

1903-1904 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i sani	Mösyö D'Hollys
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Katibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Ferdinand Paşa

1904 Yılında Gelen Öğretmenler:

Ali Şevket Bey

Feridun Bey Fransızca

Hamit Bey Türkçe

Hasan Zafır Bey Kavanin

Hasip Bey Türkçe

Mehmet Ali Bey Yazı

Mösyö Mişel Mihas Aritmetik

Refik Bey Türkçe

Şevket Bey Türkçe

Veled Çelebi Efendi Farsça

Yusuf Razi Bey Resm-i Hatti

Ayrılan öğretmenler: Edouard Papadopulo, Lescane, Hasan Fikret, Lestel, Salih Münir, Mithat Beyler.

Mekteb-i Sultani talebesinin seneden seneye artması mektep masraflarını da etkilemiş bulunmaktadır. 1904 yılında Mekteb-i Sultani’de okuyan öğrenci sayısı 960’ı bulmuştur. Hal böyle olunca yıllık masrafın karşılanması hususunda fazladan 170.000 kuruşa ihtiyaç duyulmuştur. Bu meblağın karşılanması için Maarif Nezareti bütçesinde yeterli ödenek bulunamaması üzerine bir defaya mahsus olmak üzere borçlanma yoluyla bu miktarın temin edilmesine karar verilmiştir²³⁵. Bulunan çözüm geçici olup esas olarak mektepteki bütçe dengelerinin kalıcı bir çözüme ihtiyacı bulunmaktadır. Aslında mektep idaresi kendi imkânları ile işleri döndürmeyi başarabilmişse de, özellikle son dönemlerde Bulgaristan, Doğu Rumeli ve Bosna gibi yerlerden ve ağırlıklı olarak Gayrimüslim vatandaşlar arasından çok sayıda ücretsiz öğrencinin kayıt yaptırması mali dengeleri bozmuştur. Bunun sonucu olarak son on senede öğrenci sayısı 450’den 960’a ulaşmıştır. Ödenek yetersizliği bir yana, bu kadar öğrencinin mektep binasına sığdırılması da ayrı bir sorun teşkil etmiştir. Bu yüzden bazı öğrenciler evlerinde kalmaya mecbur olmuşlardır. Bu kadar öğrencinin bir arada bulunması sağlık şartları açısından da sakıncalı görülmüştür²³⁶.

Mesele Maarif Nezareti’nce ele alınmıştır. Nezaret öncelikle şu tespiti yapmıştır: Kuruluş yıllarında, Mekteb-i Sultani’de ücretsiz okuyacak talebenin, ücretlilere nispetinin yüzde yirmiyi aşmaması kararlaştırılmıştı. Hatta daha sonra bu oran yüzde ona kadar düşürülmüştü. Hâlbuki 1905 yılı itibari ile 577’si yatılı, 73’ü gündüzlü olmak üzere, 650 ücretsiz öğrencinin mektebe devam ettikleri tespit edilmiştir. Bu durumda mektebin yıllık açığı 1 milyon 183 bin kuruş gibi yüksek bir rakama ulaşmış bulunmaktadır. Maarif Nezareti, bu sorunun tek çözüm yöntemi olarak mektebin bütünüyle gündüzlüye çevrilmesini tavsiye

235 BOA, *İrade Maarif*, no. 2, 6 M 1322.

236 BOA, *İrade Maarif*, no. 3, 15 Ra 1322.

etmiştir. Konu bu şekliyle Osmanlı Hükümeti'ne intikal edince, bakanlar meseleyi enine boyuna tartışmıştır. Hükümet, ortaya çıkan sıkıntının farkında olmakla beraber, mektep gündüzlüye çevrilmeden bu sıkıntıyı gidermenin yollarını araştırmayı gerekli görmüştür. Mektebin kayıt defterlerinin incelenmesi sonucu şu kanaate varılmıştır. Hâlihazırda ücretsiz okumakta bulunan öğrencilerin ailelerinin birçoğu, aslında bu ücreti, ödeyebilecek bir konumda bulunmaktadır. Bu tespiti yapan hükümet, mektep bütçesindeki dengesizliğin giderilmesi için şöyle bir karara varmıştır. Bundan sonra, ücretsiz öğrenciler için en son tespit edilmiş %30'luk kontenjan haricinde ve padişah tarafından kaydedilmeleri istenilen öğrenciler dışında, kesinlikle parasız öğrenci alınmayacaktır. Maarif Nezareti'nce oluşturulacak bir komisyon, ücretsiz okuyan öğrencilerin aileleri hakkında araştırma yapacak ve bunlar arasında maddi durumu iyi olanlardan en az yarı ücret alınacaktır. Bu tedbirler birkaç sene süre ile uygulanabildiği takdirde maddi sıkıntının önü alınabilecektir. Dolayısı ile mektebin geleneği olan yatılılık prensibinden vazgeçilmesine de gerek kalmayacaktır²³⁷.

Hükümetin aldığı bu karar padişahın da onayına sunulduktan sonra uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, yatılı öğrenci sayısı 800, gündüzlü öğrenci sayısı ise 300 olarak sınırlandırılmıştır. Bu öğrencilerden en fazla %20'si parasız olarak okuyabilecektir. Bunlar mezun oldukça yerlerine yenileri alınacaktır²³⁸.

1904 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Ahmet Feridun Efendi

Mahmut Nedim Efendi

Ahmet Esat Efendi

237 BOA, *MV*, no. 111/106.

238 BOA, *İrade Maarif*, no. 6, 13 Za 1323.

Abdullah Hamit Efendi
Mehmet Asım Oraloğlu Efendi
Seyit Haşim Efendi
Mehmet Nahit Efendi
Fevzi Selahattin Efendi
Asaf Hami Efendi
Haşim Alataş Efendi
Refik Selahattin Efendi
Mahmut Hayri Evliyazade Efendi
Refik Cevdet Kalpakçıoğlu Efendi
Mehmet Sadık Efendi
Ohannes Hamparsun Efendi
Muammer Raşit Efendi
Nurettin Arif Efendi
Moris Menahem Efendi
Mahmut Nedim Efendi
Jorj Papahacı Efendi
Epaminondas Papkosta Efendi
Ali Necip Efendi
Mişel Mihaelidis Efendi

1904 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Hamdullah Suphi Efendi
İsmail Kenan Efendi

1904 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Selim Yunan Efendi

İstefan Kalocenviç Efendi
Ali Şefik Efendi
Piyer Filipeos Efendi
Perikles Pıraskopulo Efendi
Jan Nikoallidis Efendi
Andre Mimaridis Efendi
Teodor Bahçıvanoğlu Efendi
Dimitri Goropçeviç Efendi
Piyer Prost Efendi
Danon Sayanino Efendi
Arsen İzuar Efendi
Arman Ronamerk Efendi
Piyer Babikyan Efendi
Lui Valsamaki Efendi

1904-1905 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafî Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Katibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Halid Bey

1905 Yılında Gelen Öğretmenler:

Cihat Bey	Türkçe
Fuat Bey	Türkçe
Mösyö Juéry	Fransızca
Fehmi Koyuncu Bey	Türkçe, Tarih
Kirkor Oskiyan Efendi	Ermenice
Osman Nuri Bey	Bulgarca

Ayrılan öğretmenler: Dupré, D'Hollys, Apostol, Epaminondas, Hasan Zafir, Hasip, Veled Çelebi, Şevket Beyler.

1905 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

İbrahim Grandaki Efendi
Mustafa Refet Efendi
Orhan Ferhanettin Efendi
Ali Şevki Efendi
Mehmet İzzet Efendi
Jorj Lazarides Efendi
Mahmut Nedim Efendi
İstefan Gregoviç Efendi
Ahmet Mithat Efendi
Mehmet Refet Efendi
Dimitri Miyovika Efendi
Nikola Servanidis Efendi
Nasip Efendi
Ahmet Burhanettin Efendi
Mehmet Nadim Efendi
Hüseyin Hasip Efendi

Mustafa Nebil Efendi
Ali Haydar Efendi
Feyzi Daim Efendi
Ahmet Sedat Efendi
Mustafa Fehmi Efendi
Mehmet Refik Efendi

1905 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Abdulhalim Senayi Efendi
Hüseyin Kazım Efendi
Memduh Moralı Efendi
Tevfik İlmüddin Efendi
Ahmet Muhtar Efendi
Emin Bülent Efendi
Ahmet Ragıp Efendi
İsmail Hakkı Efendi
Ahmet Cemil Efendi
Ali Rıza Efendi
Hüseyin Talat Efendi
Ahmet Asım Efendi

1905 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Kevork Papazyan Efendi
Nikola Miskoviç Efendi
Jan Poviçeviç Efendi
Mehmet Abid Ragıp Efendi
Ahmet Şakir Efendi

Dimostokli Efendi
Artin Keçeciyan Efendi
Kirkor Eseyan Efendi
Serkis Vartanyan Efendi
Feridun Efendi
Mehmet Selahattin Efendi
Agnas Efendi
Moiz Kohen Efendi
Ohannes Babayan Efendi
Nerses Babayan Efendi

1905-1906 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i Sani	Süleyman Sırrı Efendi
Müdür Muavini	Mösyö Feuillet
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafî Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Kâtibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Halid Bey
Başmubassır	Yusuf Cemal Bey

1906 Yılında Gelen Öğretmenler:

Âli Bey	Türkçe
Mösyö Adrien Chuzel	Tarih, Coğrafya
Mösyö Feuillet	Tarih, Müdür-i Sani
Hafız Şakir Bey	Din Dersi
İsmail Hakkı Bey	Yazı, Tuğrakeş

Ayrılan öğretmenler: Atâ, Feridun, Cihat, Yusuf Razi Beyler.

1906 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Ahmet Mazhar Efendi
Osman Celilof Efendi
Zihni Abbas Efendi
Süleyman İzzet Efendi
Ahmet Vefik Efendi
Hasan Basri Efendi
Mehmet Aziz Efendi
Hüseyin Şakir Efendi
Leon Mesciyan Efendi
İsmail Hakkı Efendi
Mehmet Selahattin Efendi
Vasfi Raşit Seviğ Efendi
Artin Sukyasyan Efendi
Ali İzzet Efendi
Ahmet Turhan Efendi
Nasip Mansur Efendi
Mehmet Faik Efendi
Ali Sami Yen Efendi

Nikola Apod İbyako Efendi

Sermet Muhtar Efendi

Ömer Lütfü Efendi

Panayot Vasilaru Efendi

1906 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ömerül Attasi Efendi

Mehmet Vasfi Efendi

Yusuf Ziyaettin Efendi

Ahmet Halil Efendi

İbrahim İzzet Efendi

Ahmet Suphi Efendi

1906 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Platon İskura Efendi

Marko Garizoda Efendi

Sarafim Rizoz Efendi

Jozef Salona Efendi

Haralambos Karabiber Efendi

Leon Karabetyan Efendi

Vayanof Efendi

Radpetrof Efendi

Nikolay Antuanof Efendi

Dragotin Stekoviç Efendi

Charles Dubois Efendi

İyas Çulis Efendi

Hırant Ormanyanyan Efendi

3-Mekteb-i Sultani’de Büyük Yangın

Mekteb-i Sultani’de 1906-1907 Döneminde İdari Kadro Şu Şekilde Oluşmuştur:

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i Sani	Süleyman Sırrı Efendi
Müdür Muavini	Mösyö Feuillet
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Katibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Halid Bey
Ser mubassır	Yusuf Cemal Bey

1907 Yılında Gelen Öğretmenler:

Asım Bey	Matematik
----------	-----------

Ayrılan öğretmenler: Charvet, Fuat, Fehmi Koyuncu, Âli, İsmail Hakkı Beyler.

Mekteb-i Sultani 1907 yılında büyük bir yangın felaketi geçirmiştir. Bu yangın 7 Mart 1907 Perşembe gününü 8 Mart Cuma’ya bağlayan gece saat iki sularında çıkmıştır. Sonraki günlerin gazete haberlerinde, yangına geniş yer ayrılmasından anlaşıldığı kadarıyla, kamuoyu bu olaydan büyük üzüntü duymuş

ve gelişmeleri de yakından takip etmiştir. Dönemin gazetelerinden *Sabah* yangını “Mekteb-i Sultani Harik-i Müessifi” başlığı altında verirken, *İkdam* “Esef Verici Bir Yangın” başlığını kullanmıştır²³⁹. Gazeteler hadise ile ilgili malumat verirken, Mekteb-i Sultani’nin yangın öncesi konumu ile ilgili değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Bu çerçevede, Mekteb-i Sultani adı ile bilinen ve memlekete aydınlıklar saçan büyük bir müessesenin korkunç bir yangın neticesi kül olduğundan bahsedilmiş, hâlihazırda ülkede az çok Fransızca bilen ve batı ilimlerine vukufu olanların büyük kısmının sahip oldukları bilgileri bu mektepte tahsil etmiş oldukları vurgulanmıştır.

Gazete haberlerinden mektep binasının yangın çıkmadan önceki Dâhili taksimatı hakkında bilgi edinmek de mümkün olmaktadır. Buna göre, Mekteb-i Sultani binası, Beyoğlu’nda demir parmaklıklar ile çevrili büyük bir bahçenin ortasında yer alan üç katlı görkemli bir binadır. Binanın sağ, orta ve sol tarafta olmak üzere üç giriş kapısı mevcuttur. Alt kattaki orta kapıdan binaya girildiğinde iki tarafta iki yemekhane, sağda başmubassır ve ikinci mubassır odaları, ders nazırı Cemil Bey’in odası, solda birinci ve ikinci iptidai sınıflarıyla bir kütüphane bulunmaktadır. Söz konusu kapıdan bahçeye çıkılıp ileriye doğru gidince bir mes-cit, sağında sınıflar, bir müdüriyet odası, solunda sınıflar, kiler, mutfak ve şadırvan vardır. İkinci katta, müdüriyet, muhasebeci, başkâtip ve vezne odalarıyla on dokuz adet sınıf, hüsn-i hat ve resim sınıfları, müze, kütüphane bulunmaktadır. Üçüncü katta talebelerin yatakhaneleri, müdürlerin daireleri, bekçi odası, eşya deposu, mubassırların odası, revir vardır. Yatakhane sayısı on olup, bunlardan ikisi yüzer, diğerleri elli-altmışar yataklıdır. Sınıfların durumu ise şu şekildedir: 3 adet birinci sınıf, 2 adet beşinci sınıf

239 Yangın haberleri için bk. *Sabah*, 26 Muharrem 1325, *Sabah* 28 Muharrem 1325; *İkdam*, 26 Muharrem 1325, *İkdam* 28 Muharrem 1325.

ve 1 adet altıncı sınıf olmak üzere toplam on bir sınıf. İdadî (lise) kısmında ise birinci, ikinci ve üçüncü idadilerde ikişer sınıf olmak üzere toplam altı sınıf vardır. Mektebin ayrıca bir de laboratuvarı mevcuttu. Müdüriyet ve muhasebe dairelerinin üst katında, yani üçüncü katta, mektebin müdür-i sanisi Mösyö Feuillet'in dairesi bulunmakta olup, kendisi eşi ve bir oğlu burada ikamet etmekteydiler. Feuillet'in dairesi cadde tarafına bakmaktaydı. Onun aksi yönünde, yani denize nazır cihetinde, Müdür Abdurrahman Şeref Bey'in dairesi mevcuttu. Kendisi burada ailesi ile beraber oturmaktaydı.

Yangının çıkış şekline gelince; daha önce de belirttiğimiz gibi yangın 7 Mart 1907 gecesi saat ikiyi çeyrek geçe çıkmıştı. Yangın İkinci Müdür Mösyö Feuillet'in dairesindeki havagazı sobasının kaza ile parlaması sonucu meydana gelmiştir. Gazetelerin belirttiğine göre, o gece Feuillet'in hizmetçisi Çatalcalı Hristıyan kadın biraz rahatsız olduğundan, yardımcı olması için kızkardeşini yanına çağırılmıştı. Akşam yemekler pişirildikten, çaylar içildikten sonra Feuillet eşi ve çocuğu ile odasına çekilmişti. Hizmetçi kadınlar ise aynı daire içinde bulunan mutfak yanındaki odalarında yatmışlardı. Hizmetçi kadınların yatıkları oda ile mutfak arasındaki kapı açık imiş. Uyku esnasında hizmetçiler duman teneffüsü ile uyanıp mutfak tavanını ateşler içinde görünce feryada başlamışlar. Bir yandan ateşi söndürmeye uğraşırken, diğer yandan Mösyö Feuillet'i ve ailesini uyandırıp durumu haber vermişler. Onların da katılmasıyla ateşi söndürmeye gayret etmişler. Fakat tavan yüksek olduğu için netice alamamışlar. Bu arada itfaiyeye haber verilip, Müdür Abdurrahman Şeref Bey de uyandırılmış.

Mektep tavanlarının yüksek olması, ateşin üzerine su dökülmesini güçleştirdiğinden, söndürme çabaları yetersiz kalmış ve yangın süratle binanın çatısını sarmıştır. Bina bütün halinde tek bir çatı altında bulunduğundan, çatı araları ateşi boru çeker gibi çekmiş ve yangın gittikçe genişleyip şiddetlenmiştir.

Bu arada müdür Abdurrahman Bey yangını haber alır almaz “*aman eşyaları bırakın çocukları kurtarın*” direktifini vermiştir. Dolayısı ile müstahdem ve mubassırlar, bu sırada yatakhanelerinde uyumakta bulunan talebeleri, telaş ve heyecana meydan vermeyecek tarzda uyandırmışlar ve hepsini mektep bahçesinde toplamışlardır. Yangının tatil gününe denk gelmesi sebebiyle 950 mevcudundan 240 “bekâr talebe”²⁴⁰ yatakhane de bulunuyordu. Diğerleri ailelerinin yanına gitmişlerdi. Bu durum öğrencilerin tahliyesini kolaylaştırmış, hiç birine en ufak bir zarar gelmeden kurtulmaları sağlanmıştır.

Talebelerin kurtarılmasına çalışılırken yangının söndürülmesi için de büyük gayret gösterilmiştir. Yangın mahalline gelen Beyoğlu ve Deniz itfaiyelerinin olağanüstü çabalarına rağmen, ateşin önce üst kattan çıkmış, sonra da çatıyı sarmış olması sebebiyle söndürmek mümkün olmamıştır. Bunun yanında, mektebin aydınlatılmasında kullanılan havagazı tesisatının alev alması ve mektep duvarlarından başka, diğer aksamın ahşaptan olması gibi sebepler de ateşin süratle yayılmasını kolaylaştırmıştır. Kısa süre içinde üst katların çok büyük bir alev kütlesi haline geldiği görülmüştür. Bu sırada üst kat döşemeleri dökülmeye başladığından, alevler ikinci katı da sarmıştır. Haliyle ikinci kata da müdahale edilememiş, sadece muhasebe dairesinden birkaç defter ile vezne odasındaki paraların bir kısmı kurtarılabilmektedir.

Ateşin söndürülmesi için büyük, küçük herkes elinden geleni yapmaya çalışırken, aralıksız su taşınıyor, fakat alevlerin arasına girmek mümkün olmuyordu. Nihayet ateş birinci kata da sirayet etmiş ve bu kısım da tamamıyla yanmıştır. Bu şekilde devam eden yangın üç saat kadar sürmüş ve neticede mektebin arka tarafından bulunan hademe koğuşları ve mutfak dışında bütün

²⁴⁰ Bekâr talebe terimi, aileleri İstanbul dışında olup, hafta sonu tatillerini de okulda geçiren öğrenciler için kullanılıyordu.

bina yanmıştır. Bu arada mektep binasının tam orta cephesinde bulunan saat de yangından nasibini almış ve üçe çeyrek kalayı gösterdiği bir sırada yanarak durmuştur.

Mekteb-i Sultani'nin yanmakta olduğu haberi devrin padişahı Sultan II. Abdülhamid'e duyurulunca hemen yaverlerden Yüzbaşı Mazhar, Mülazım Selahattin ve Fuat Beyler yangın yerine gönderilmiş, bunlar söndürme faaliyetlerine nezaret etmişlerdir. Ayrıca yangından haberdar olan Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey, Umum İtfaiye Alayları Kumandanı Zihni Paşa, Deniz İtfaiye Alay Kumandanı Ferik Mehmet Paşa, Beyoğlu Polis Meclisi Reisi Mehmet Bey, Belediye Altıncı Daire Başmüfettişi Osman Bey ve diğer mahalli memurlar olay yerinde bulunarak yangının söndürülmesi ve talebenin istirahatlarının temini hususunda gayret göstermişlerdir.

Yangının herkes uykuda iken çıkmış olması ve süratle etrafa yayılması dolayısı ile fazla bir şey kurtarılmasının mümkün olmadığı görülmektedir. Bununla beraber hiç can kaybı olmaması bu büyük facianın tek teselli verici noktası olmuştur. Abdurrahman Şeref Bey'in dairesinden bir Kur'an-ı Kerim ve üç halı kurtarılabilmekle beraber, kendisinin kıymetli pek çok kitabı yanıp kül olmuştur. İkinci Müdür Mösyö Feuillet'in eşyalarından ise kurtarılan olmamıştır. Öğrenciler uyandırıldığında, onların hayatlarından başka bir şey düşünülemeyeceğinden, bütün şahsi eşyaları ve kitapları yanmıştır. Tahrirat Başkâtibi Abdülnafî Bey canını dahi güçlükle kurtarabilmiş, yalnız kürkü ile dışarı çıkan başkâtip, ayağına neden sonra pantolon giyebilmiştir. Bu arada müze ve kütüphanede bulunan her şey de yanmıştır ²⁴¹. Mektep

241 Sabah gazetesinde yer alan bir bilgiye göre, müzede yanan eşyalar arasında İstanbul sahillerinde avlanmış beş metre uzunluğunda bir balık iskeleti de mevcuttu. 100. Yıl Kutlama Derneği'nin çıkarmış olduğu eserde ise müzedeki iskeletin bir mamuta ait olduğu beyan edilmektedir. Bk. s.21. Bu yangında

memurlarından birinin gösterdiği gayret neticesinde muhasebe odasındaki defterler kurtarılmıştır. Aynı memur vezne odasına girip, oradaki para ve evrakı da kurtarmak istemişse de, yangının bu odanın üzerindeki daireden çıkması ve tavanın her an çökme tehlikesi içinde olması sebebiyle, buna muvaffak olamamıştır. Mektebin arka tarafında bulunan mutfak ve hademe koğuşları ise yangından zarar görmemiştir.

Sultani talebeleri, Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey'in direktifi ile mutasarrıflık dairesine götürülmüşler ve burada kendilerine ayrılan odalarda geceyi geçirmişlerdir. Ertesi gün talebeler, yangından hasar görmeyen hademe koğuşlarına yerleştirilmişler, hasar görmemiş olan mutfaktan da yiyecekleri temin edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in mesele ile bizzat ilgilenmesi ve mektep binasının yeniden inşası ile tedrisata bir an evvel başlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemesi üzerine, Maarif Nazırı mektebe giderek bu konudaki padişah iradesini duyurmuştur. Bu arada Müdür Abdurrahman Bey de tedrisata devam edilebilmesi için Beyoğlu cihetinde geçici ikamet yerleri araştırmaya başlamıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, dönemin gazeteleri yangın hakkında oldukça teferruatlı sayılabilecek bilgiler vermişlerdir. Nitekim şu ana kadar sözünü ettiğimiz bilgileri *Sabah* ve *İkdam* gazetelerinden edinmiş bulunuyoruz. Bunun yanında, hadisenin resmi makamlar tarafından ne şekilde değerlendirildiği

kütüphane, müze ve mektebin arşivi de yanmış olduğundan, Mekteb-i Sultani tarihçesi açısından büyük önem taşıyan pek çok değerli evrak da yok olmuştur. Her ne kadar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Mekteb-i Sultani'ye dair belgeler mevcut ise de, Galatasaray Lisesi tarihçesinin bütünlüğü açısından, yanan mektep arşivinin taşıdığı önem vazgeçilmez niteliktedir. Ama ne yazık ki, yemek pişirmek gibi basit olayın sebep olduğu büyük yangın, bütün bu tarihi hazineleri yok etmiştir.

ve mektebin inşası hususunda yapılması öngörülen faaliyetler için konuyu bir de arşiv vesikaları ışığında değerlendirmek gerekir.

Yangınla ilgili olarak 10 Mart 1907 tarihinde Sadaret Makamından II. Abdülhamid'e gönderilen bir tezkere ile hadisenin oluş biçimi hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre yangın ikinci müdür Feuillet'in odasından çıkmıştır. Yapılan tahkikatın ortaya koyduğuna göre, bir müddetten beri Feuillet'in dairesinde bulunan petrol sobasında yemek pişirilmekte olması, tehlikeye adeta davetiye çıkarmıştır. Bu durumun sakıncaları kendisine defalarca hatırlatılmış olmasına rağmen, Feuillet'in alışkanlığından vazgeçmediği anlaşılmaktadır. Nitekim yangın gecesi de aynı sobada yemek pişirilmiştir. Bu arada saçağı sarıncaya kadar yangından haberdar olunmaması, ilgililerin görevlerini ihmal etmeleri olarak değerlendirilmiştir ²⁴².

Ama olan olmuştur. Dolayısı ile bundan sonra öncelikle talebenin tedrisata devam edebilmesinin yolları aranacak, diğer yandan ise yanan binanın yeniden kullanılabilir hale getirilmesine çalışılacaktır. Nitekim özel bir önem verdiği Mekteb-i Sultani'nin yeniden ihya edilmesi ile bizzat ilgilenen II. Abdülhamid, her şeyden önce yangın sonrası binanın durumunun belirlenmesini emretmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen kontrolde, mektebin Dâhili aksamının ahşap olması hasebiyle, beden duvarları dışında her şeyin bütünüyle yandığı tespit edilmiştir. Bu arada mutfak, çamaşırhane ve hademe daireleri yangından etkilenmemiştir. Kontrol heyetinin kanaatine göre, duvarlar sağlam olup tamir yoluyla binanın yeniden ihyası mümkün olabilecektir. Ama iç duvarların, döşemelerin ve merdivenlerin sağlam olarak demir ve taştan yapılması uygun olacaktır. Tamir masrafı olarak, her metre kare için 4,5 lira olmak üzere,

242 BOA, *İ.Hus.* , no. 104, 26 M 1325.

ortalama 7.500 metre karenin tahminen 33.750 lira gerektireceği hesaplanmıştır ²⁴³.

II. Abdülhamid, bu durum tespiti üzerine, karar verilmeden önce biraz daha araştırma yapılmasını istemiştir. Padişaha göre, Mekteb-i Sultani binası çok zaman önce yapılmıştır. Dolayısı ile kullanılan tuğla ve harç, hâlihazırdaki teknolojiye göre bir hayli geri bulunuyordu. Şimdi bir de yangın geçirdiğine göre, bina duvarlarının dayanıksız olma ihtimali mevcuttur. Üstelik Dâhili aksam demir ve taştan yapılacağı için, duvarların üzerine büyük bir ağırlık binecektir. Bu sebeple gerekirse binanın demir ve çelikten yeniden inşası hususu da göz önünde bulundurulmalıdır. Hatta bunun için Amerika'dan maharetli bir mühendisin getirtilmesi de mümkündür ²⁴⁴.

Bu arada Padişah öğrencilerin durumu ile de yakından ilgilenerek, Sultani binasının, devletin şanına layık bir şekilde yapılincaya kadar, öğrencilerin tedrisata devam edebilmeleri için Beyoğlu cihetinde münasip binalar aranmasını veya mevcut mekteplerden birinin Mekteb-i Sultani'ye tahsis edilmesini yetkililerden istemiştir²⁴⁵.

Yapılan araştırmalar neticesinde Beyoğlu'nda münasip bir bina bulunamamıştır. Dolayısı ile başka binaların arayışı içine girilmiş ve Beylerbeyi Sarayı yanında bulunup hastahane olarak kullanılan binaya muvakkaten yerleşilebileceği düşünülmüştür. Binanın hemen yanında, yıkık bazı dairelerin bulunduğu bahçenin de ilave edilmesiyle, talebenin gezintisine ve jimnastik gibi beden hareketlerine müsait bir yer de oluşturulabilecektir. Dolayısı ile burası mektep olarak uygun özelliklere sahip görünmektedir²⁴⁶.

243 BOA, *İrade Maarif*, no. 4, 26 M 1325.

244 Aynı belge.

245 BOA, *İ. Hus.* , no. 106, 27 M 1325.

246 BOA, *İ. Hus.* , no. 6, 2 S 1325; *İ. Hus.* , no. 1, 2 S 1325; *İ. Hus.* , no. 5, 3 S 1325.

Bu doğrultuda yapılan incelemelere göre, Beylerbeyi'ndeki hastahane binasından ancak 250 kadar talebenin istifade edebileceği, fakat yanında bulunan arsalar üzerine pavyonlar yapılması halinde, mevcut talebeye yetebileceği ve çalışmalara hemen başlanırsa on beş yirmi gün içinde tamamlanarak öğrencilerin istifadesine sunulabileceği anlaşılmıştır²⁴⁷. Bu işlemlerin maliyeti olarak 100 bin kuruşun Maliye Nezareti'nin hazineden alacağı olan paradan karşılanması da kararlaştırılmıştır. Bu arada inşaata başlanınca, bazı ilave odaların yapılması gereği de ortaya çıkmış ve bunun için 100 bin kuruşluk ek bir tahsisat alınmıştır. Fakat yapılan ikinci keşifte bir takım başka ihtiyaçlar zuhur etmiştir. Mesela, su yollarının ve kayıkhanenin tamiri için 9 bin kuruş gerekmektedir. Binanın tavanları daha önceden sökülüp temizlenmiş ve sıvaları kazınıp yenilenmiş bulunuyordu. Bu ikinci keşifte ise, uzun zaman hastahane olarak kullanılmış olan binanın döşemelerinin adeta bir kötü koku kaynağı haline geldiği ve sökülüp yenilenmeleri gereği ortaya çıkmıştır. Bunun için gerekli görülen meblağ da 26 bin kuruştur. Ayrıca diğer masrafların da ilavesiyle, 50 bin kuruşluk yeni bir tahsisata ihtiyaç duyulmuştur. Bu tahsisatın da ayrılmasıyla, Mekteb-i Sultani öğrencilerinin geçici olarak yerleşecekleri Beylerbeyi'ndeki mekânın toplam tamir ve bakım masrafları yaklaşık olarak 250 bin kuruşu bulmaktadır²⁴⁸.

Beylerbeyi'ndeki mekân bu şekilde yenilenmiş, bahçeye yeteri kadar pavyon yapılmış, ayrıca mutfak, kiler, yemekhane ve hademe koğuşları da hazırlanmıştır. Bunlarla tedrisatı sürdürmenin mümkün olabileceği kanaati hâkimken, bu defa da mektebe müracaat eden talebenin çok fazla olduğu görülmüştür. Dolayısı ile hazırlanan binanın yetmemesi gibi bir problemle karşı karşıya kalınmıştır. Bu durumda Sarayın mızık dairesinin de kullanılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Burası yenilendikten sonra yatakhane

247 BOA, *İrade Maarif*, no. 1, 6 S 1325.

248 BOA, *İrade Maarif*, no. 5, 21 C 1325.

yapılacaktır. Tadilat için gereken miktar 150 lira civarındadır. Bu masrafın yapılması da zaruri olduğundan gerekli ödenek ayrılmıştır²⁴⁹. Daha öncekilerde ilave edildiğinde Mekteb-i Sultani öğrencilerinin nakli mekân etmelerinin 4 bin lira veya 400 bin kuruşa mâl olduğu görülmektedir. Böylece Beylerbeyi'ne yerleşen Sultani camiası 1907-1908 ders yılını burada geçirmiştir. Buradaki mekânların eğitime tam anlamıyla elverişli olmaması ve binalar arasında irtibat kurmanın güçlüğü gibi nedenlerle Beylerbeyi'nde geçen günler verimsiz olmuş aynı zamanda disiplinin sağlanması da bir hayli zorlaşmıştır. Bu sebeple Beyoğlu'ndaki binanın bir an önce tamamlanıp eğitime orada devam edilmesi için özel bir çaba sarfedilmiştir.

1907 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Ahmet Şükrü Efendi

Ahmet Bedi Efendi

Osman Burhanettin Efendi

Ömer Amir Efendi

Ahmet Bedri Efendi

Ali Tayfur Efendi

Ahmet Haşim Efendi

Mahmut Celal Efendi

Mustafa Nedim Efendi

Hasan Kaşif Efendi

Andronikos Efendi

Mehmet Selim Efendi

Ragıp Kemal Efendi

İbrahim Polis Efendi

249 BOA, *İrade Maarif*, no. 1, 13 L 1325.

Mustafa Sarıca Efendi
Bedrettin Fahri Efendi
Asım Sonumut Efendi
İstephan Diryan Efendi
Ohannes Agamekyan Efendi
Bazıl Diyamandoğlu Efendi
Ali Rıza Efendi
Haçadur Efendi
Mehmet Sait Efendi
Mahmut Sırrı Efendi
Antuan Samas Efendi
Burhan Efendi
İzak Yakar Efendi
Mehmet Hayrettin Efendi
Sami Kriker Efendi

1907 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

İsmail Hakkı Efendi
Mustafa Fazıl Efendi

1907 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Kazım Efendi
Nasri Tayyip Efendi
Konstantin Vozikidis Efendi
Rako Çorkoviç Efendi
Mişel Mihailof Efendi
Milo Bakiç Efendi
Osep Topuzyan Efendi
Nikola Ralli Efendi
Rene Feuillet Efendi
Rafi Filipyan Efendi

Mekteb-i Sultani’de çıkan yangında büyük pay ve sorumluluğu bulunan İkinci Müdür Mösyö Feuillet’in vazifesine devamı söz konusu olamazdı. Dolayısı ile Emrullah Efendi’nin müdürlüğü esnasında Ağustos 1908’de görevden alınmıştır²⁵⁰. Bu durumda mektebe yeni bir müdür-i sani ve bir de başmubassır tayini gerekmektedir. Mektebin açılışından beri uygulanan gelenek muhafaza edilmek suretiyle ikinci müdür ve başmubassırın Fransa’dan getirilmesi uygun bulunmuştur. Bu sebeple Fransız elçisinden şartlara uyan bir ismin bildirilmesi istenmiştir. Tayin olunacak müdür-i sanide aranan özellikler şöyle sıralanmıştır:²⁵¹

- Seçilecek müdür-i sani Fransa’dan agreje rütbesine sahip ve mektep ders nazırlığında tecrübeli olacaktır.
- Yaşı ne çok genç ne de çok geçkin olacaktır.
- Yapılacak kontrat 15 Ekim 1908 tarihinden itibaren üç senelik olacaktır.
- Müdür-i sani için, haftada altı dersi geçmemek üzere Felsefe ve Fransız edebiyatı derslerini okutmak şartıyla, yıllık 12.000 frank ücret ödenecektir.
- Fransa’dan İstanbul’a kadar kendisine 500 frank harcırah verileceği gibi, görevi sona erdiğinde de dönüş için ayrıca 500 frank ödenecektir.
- Müdür-i saninin vazifesi tedrisatla uğraşmak ve müdürlük görevini yerine getirmek olup dışarıda bir işle meşgul olamayacaktır.
- Müdür-i sani mektep müdürünün emri altında bulunacaktır. Gerektiği halde Maarif Nezareti müdür-i saniyi azletme yetkisine sahiptir. Bu durumda kendisine kalan müddetin dörtte bir maaşı tazminat olarak verilecektir.

250 *İkdam*, 12 Ağustos 1908.

251 BOA, *İrade Maarif*, no. 2, 14 L 1326.

- Müdür-i sani istifa gereği duyarsa bu durumu iki ay önceden bildirmeye mecbur olacaktır. Bu halde kendisine yalnız harcırah verilecektir.

Yeni tayin edilecek başmubassırın taşınması gereken vasıfları da şöyle belirlenmiştir:²⁵²

- Başmubassırın yaşı otuzdan aşağı ve kırk beşten yukarı olmayacaktır.
- 15 Kasım 1908 tarihinden itibaren vazifeye başlayacak, kontratı üç senelik olacaktır. Müddet sona erdiğinde tarafların muvafakati ile uzatılabilecektir.
- Maarif Nezareti gerek gördüğü takdirde başmubassırın görevine son verebilecektir. Bu takdirde kalan süresi için geçerli maaşının dörtte bir kendisine tazminat olarak ödenecektir. Geliş ve dönüşünde kendisine 500 frank harcırah verilecektir.
- Başmubassır mektepte yatmak ve yemek hakkına sahiptir.
- Kendisine yıllık olarak 4.800 frank ücret verilecek, bu meblağ on ikiye bölünerek her ay nihayetinde kendisine ödenecektir.

Bu şartlar çerçevesinde, Fransa'da akademi müfettişliği görevinde bulunan Mösyö Mazure, Mekteb-i Sultani müdür-i saniliğine tayin edilmiş, bu arada başmubassır da görevine başlamıştır. Mösyö Mazure görevinde uzun süre kalmamış 1909 yılı Ağustos'unda, daha kontratı devam ederken vazifeden ayrılmıştır. Bu durumda mukavele gereği kendisine Fransa'ya dönüş harcırahı ödenmiştir²⁵³.

²⁵² Aynı belge.

²⁵³ BOA, ŞD, no. 225/30.

IV. BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ VE SONRASINDA MEKTEB-İ SULTANİ

1-Üst Üste Gelen Müdür Değişiklikleri

1907-1908 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey
Müdür-i Sani	Süleyman Sırrı Efendi
Müdür Muavini	Mösyö Feuillet
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Katibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Halid Bey
Ser mubassır	Yusuf Cemal Bey

1908 Yılında Gelen Öğretmenler:

Hüseyin Daniş Bey

Farsça

Mösyö İrat

Fransızca

Mösyö Mazor

Edebiyat, Felsefe

Mustafa Bey

Ayrılan öğretmenler: Hamit Bey.

Osmanlı Devleti 23 Temmuz 1908 tarihinde Anayasanın tekrar yürürlüğe konulması ile II. Meşrutiyet Dönemi'ne girdi²⁵⁴. Meşrutiyet taraftarı Jön Türklerin oluşturduğu İttihat ve Terakki Partisi uzun yıllar boyu vermiş olduğu mücadeleden galip çıkmış ve II. Abdülhamid Anayasayı yürürlüğe koymak zorunda kalmıştı. Bu yeni dönemde söz sahibi artık İttihat ve Terakki Partisi idi. İttihat ve Terakki idari anlayışı gereği yeni bir istihdam politikası geliştirmişti. Bu çerçevede, II. Abdülhamid döneminin bürokratlarını devre dışı bırakarak kendi taraftarlarını devlet kademesinin önemli mevkilerine getirmeye başlamışlardır. Bu istihdam politikasının sonucu olarak, Abdurrahman Şeref Bey Mekteb-i Sultani müdürlüğünden ayrılmış ve Defter-i Hakani Nezareti'ne tayin edilmiştir (Temmuz 1908). Boşalan Mekteb-i Sultani müdürlüğüne ise Mülkiye Mektebi'nin ilk mezunlarından olup, Maarif Meclisi üyeliği yapmakta bulunan Emrullah Efendi getirilmiştir (10 Ağustos 1908)²⁵⁵.

Emrullah Efendi'nin müdürlüğü çok kısa sürmüş, hatta okuldaki personel ve öğretmenleri dahi tanıyamadan 10 gün içinde görevinden ayrılmıştır. Yerine Mekteb-i Sultani ve Mülkiye mezunlarından Mustafa Azmi Bey getirilmiştir. Mustafa

254 Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyet'in İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, hazırlayan Faik Reşit Unat, Ankara 1985, 2.baskı; Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyet'in İlânı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul 1959.

255 BOA, *İrade Maarif*, no. 8, 12 B 1326.

Azmi Bey, Mekteb-i Sultani’de öğretmenlik yaptığı gibi, uzun yıllar maarife hizmet etmiş, meslekten gelme bir kişi idi. Fakat göreve geldikten kısa bir süre sonra Osmanlı Mebusan Meclisi’ne Preveze milletvekili olarak seçilince 4 Aralık 1908 tarihi itibariyle Mekteb-i Sultani müdürlüğünü bırakmıştır.

1908-1909 İdari Kadro

Müdür	Abdurrahman Şeref Bey -Emrullah Efendi-Mustafa Azmi Bey-Tevfik Fikret Bey
Müdür-i Sani	Süleyman Sırrı Efendi
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Nafi Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Sandık Emni	Tevfik Efendi
Muhasebe Refiki	Ali Rıza Bey
Muhasebe Katibi	Fahri Bey
Ders Nazırı	Cemil Bey
Tabip	Halid Bey
Ser mubassır	Yusuf Cemal Bey

1908 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mehmet Enver Efendi
Ali Yar Efendi
Mehmet Şevki Boduroğlu Efendi
Mehmet Şeref Efendi
Ahmet Naci Turaç Efendi

Yusuf Kemalettin Efendi
Mehmet Ali Efendi
Hasan Sadrettin Yalkı Efendi
Ethem Efendi
Hırant Zinciryan Efendi
Mahmut Celal Efendi
Mehmet Rauf Efendi
Setrak Darcantiyan Efendi
Şükrü Baban Efendi
İsmail Fuat Efendi
İsmail Hikmet Ertaylan Efendi
Zihni Necip Efendi
Hasan Cevat Efendi
Medhmet Selahattin Efendi
Yusuf Zebuni Efendi
Ahmet Hayri Efendi
Mehmet Kemal Aşçızade Efendi
Nadir Efendi
Mehmet Yasin Efendi
İbrahim Hakkı Akyol Efendi
Hüseyin Fehmi Efendi
Ahmet Remzi Efendi
Ahmet Rüfai Efendi
Mehmet Mithat Efendi
Ahmet Şevki Efendi
İsmail Muktedir Efendi
Mehmet Selahattin Efendi
Mehmet İzzet Efendi
Tahir Kaptanoviç Efendi

1908 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Hasan Tahsin Efendi

Hamit Efendi

1908 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Yani Guvasi Efendi

Konstantin Gazyades Efendi

Bazil Teodorides Efendi

Dimitri Yazopulo Efendi

Greguar Sorla Efendi

Tolyos Apostolgo Efendi

Dario Karasu Efendi

Pandeli Maskas Efendi

Edgar Mafioli Efendi

Karabet Barsamyan Efendi

Rafael Zaferyan Efendi

Leonidas İstamatyadis Efendi

Staniç Efendi

2-Tevfik Fikret Bey'in Müdürlüğü

Azmi Bey'in ayrılışından sonra Mekteb-i Sultani'ye yeni bir müdür arayışı içine girilmiştir. Bu hususla ilgili olarak, Sultani'nin eski müdürü olan ve o esnada vekâleten Maarif nazırlığını yürütmekte bulunan Abdurrahman Şeref Bey, Sadarete gönderdiği 25 Aralık 1908 tarihli tezkerede müdürlüğe Tevfik Fikret Bey'in tayininin uygun olacağını belirtmiştir²⁵⁶. Tezkerede, müdürlük

²⁵⁶ Tevfik Fikret 24 Aralık 1867 tarihinde doğdu. İlk tahsiline Ak-saray Mahmudiye Rüştîye'sinde başladı. Bu okulun kapanması

makamı boşaldığından yeni bir tayinin gerektiği, fakat mektebin ilerleme ve yükselmesinin devam etmesi için idarenin iktidar sahibi ve ehil birine verilmesinin gerekliliği hatırlatılmıştı. Bu

üzerine Mekteb-i Sultani'ye girdi. Sultani'deki eğitimi sırasında fevkalâde çalışkan, uslu ve nazık bir öğrenci olarak tanındı. Daha mektebin birinci ve ikinci sınıflarında şiir yazmaya başladığı bilinmektedir. Muallim Naci ve Recaizade Ekrem Bey gibi ünlü edebiyatçılardan ders aldı. Mektebi 1888 yılında birincilikle bitirerek Bâbıâli İstişare Odası'nda memuriyete başladı. 1894 yılında arkadaşları ile beraber *Malûmat* gazetesini çıkardı. Aynı yıl Mekteb-i Sultani'de açılan bir yarışmayı kazanarak burada öğretmenliğe başladı. 1896 yılında ise Robert Koleji'ne öğretmen olarak gitti. Recaizade Ekrem Bey'in onu, *Servet-i Fünun* dergisini yayınlayan Ahmet İhsan Bey ile tanıştırması üzerine bu dergide yazılara başladı. Tevfik Fikret titiz bir çalışma ile dergiyi gerek öz gerek biçim bakımından tutarlı edebiyat anlayışı olan bir yayın organı durumuna getirdi. Dergi kısa bir süre içinde genç yazarları bir arada toplayarak Edebiyat-ı Cedide akımının kaynağı oldu. 1901 yılında Ahmet İhsan Bey ile arası açılınca dergiden ayrılarak bütün çalışmalarını Robert Koleji'ndeki derslerine hasretti. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Hüseyin Cahit Bey ile *Tanin* gazetesini çıkardı. Dönemin iktidar partisi olan İttihat ve Terakki kendisini Maarif Nazırı yapmak istediye de kabul etmedi. Bilâhare Mekteb-i Sultani'ye müdür oldu. Maarif Nazırı ile anlaşmazlığa düşüp müdürlükten ayrıldıktan sonra, yine Robert Koleji'ndeki öğretmenliğine döndü. Dönemin iktidarını yeren ve o dönemdeki toplum anlayışını aşan insancıl şiirler aleyhinde birçok yayın yapılmasına sebep oldu. *Tanin* İttihat ve Terakki'nin yayın organı haline gelince Hüseyin Cahit ile bozuşarak gazeteden ayrıldı. 1915 yılında hayatını kaybetti. Tevfik Fikret için bk.Salih Nigâr Kerâmet, *Fikret'in Hayatı ve Eseri*, İstanbul 1926; Hilmi Ziya Ülken, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1941; Rıza Tevfik, *Tevfik Fikret Hayatı Sanatı Şahsiyeti*, İstanbul 1945; Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul 1946; Faruk Cumbul, *M. Kemal Aşyan'da*, İstanbul 1993.

tanımlamaya uygun kişi olarak da, esasen bu mektepten yetişen, bir müddet de öğretmen kadrosunda bulunan ve bu süre içinde hal ve tavırları her yönüyle beğeni kazanmış olan Tevfik Fikret Bey düşünölmüştü. Kendisinin aynı zamanda, Robert Koleji'ndeki öğretmenliği ve idareciliği döneminde her türlü işin ince noktalarına vakıf olması hasebiyle Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'nü lâıykıyla yerine getireceğine inanılıyordu²⁵⁷.

Maarif Nezareti'nin bu teklifi üzerine Sadaret 27 Aralık 1908 tarihli tezkere ile konuyu Padişah II.Abdülhamid'in onayına sunmuştur. Keyfiyet uygun göröldüğünden 28 Aralık 1908 tarihli irade ile Tevfik Fikret Bey'in Mekteb-i Sultani Müdürlüğü'ne tayini gerçekleşmiştir²⁵⁸. Böylece göreve başlayan Tevfik Fikret bir seneyi aşan müdürlük döneminde birçok başarılı uygulamaya imzasını atmıştır. Aynı zamanda mektepte sevgi ve saygıya dayalı bir idari yapı oluşturmıştır. Dolayısı ile Sultani öğrencilerinin kendisine can-ı gönölden bağlandıkları görölmüştür.

Tevfik Fikret'in Mekteb-i Sultani'deki icraatlarına bir göz attığımızda öncelikle büyük bir yangın felaketi geçirmiş mektebin yaralarını sarmaya gayret ettiğini görürüz. Beyoğlu'ndaki mektep binasının, sağlam kalan duvarlarından faydalanılmak suretiyle yeniden inşa edilmesine başlanmıştır²⁵⁹. Bu esnada Beylerbeyi'nde eğitim devam etmektedir. Fakat değişik binalara dağıtılmış olan öğretim düzeninde, öğrencilerin disiplin altına alınması güçleşmiştir. Dolayısı ile bir an önce Beyoğlu'na dönüş için binanın tamir işleri hızlandırılmıştır. Tevfik Fikret öğrencilerin medeni cesareti olan ve kendilerine güven duyan kişiler olarak yetişmesi gereğine inanıyordu. Fakat mektepte edindiği izlenimlere göre, öğrencilerden çoğu sıkalğan idi. Bir topluluk karşısında konuşurken sıkılıyorlar, cevap verirken kızarıyorlardı. Hâlbuki içlerinden

257 BOA, *İrade Maarif*, no.1, 5 Z 1326.

258 BOA, *aynı belge*.

259 BOA, *İrade Maarif*, no.1, 3 Ca 1326 ; MV, no. 121/38.

birçoğu ileride milletvekili, bakan veya sefir olacaktı. İşte öğren-cilerin, daha mektepte iken toplum karşısında güzel konuşmaya alışmalarını sağlayabilmek için, inşaatın sürdüğü sırada mektebe bir de konferans salonu yaptırmıştır. Girişim her ne kadar iyi niyetli ise de, bazı kişiler konferans salonu yapılmasını istismar etmek gayreti içine girmişlerdir. Konferans salonu mektep mes-cidinin üst katında bulunmaktadır. Bu sebeple, “cami üzerinde tiyatro olur mu?” tarzında söylentiler çıkmıştır. Bu söylentilerin Tevfik Fikret’i son derece üzdüğü anlaşılmaktadır. Fakat o bunlara aldırmayarak mektep inşaatının bitirilmesine gayret etmiş ve çalışmalar tamamlanınca da öğrenciler 1908-1909 eğitim yılında yeniden Beyoğlu’ndaki binaya taşınmışlardır.

Tevfik Fikret Bey’in müdürlüğü ile mektepte huzurlu bir döneme girilmiştir. Talebeler dersleri ile mubassırlar vazifeleri ile alâkadar olmaya başlamışlardı. Önceki yılın başıbozuk ortamından bir anda bu hale gelinebilmesi, Tevfik Fikret’in müstesna idari sistemi sayesinde gerçekleşebilmişti. Bu sistemde öğrenci üzerinde baskı uygulanmıyor, ceza verilmiyor ve talebe hür bırakılıyordu. Bununla beraber denetleyici bir göz öğrenciyi takip ediyor, onların yanlışlarını tespit ediyordu. Tevfik Fikret, maiyetindekileri, bağırıp çağırarak ve zor kullanarak yola getirme düşüncesinde değildi. Herkesin kendi mesuliyetinin bilincinde olarak hareket etmelerini öğütliyordu. Bu suretle sınıflarda, yemekhanede ve yatakhane tam bir düzen sağlanmıştı. Tevfik Fikret mektepteki disiplin yanında eğitime de özel bir çaba harcıyordu. Konferans salonu yanında, mektebe yeni laboratuvarlar, fizik anfisi, kütüphane, eczahane ve revir gibi eserler kazandırmıştı. Konferans salonunda talebeye konferanslar veriyor, okunan derslerle ilgili veya hariçten seçilmiş konular üzerinde sohbetler yapılıyor, nutuklar söyleniyordu. Bazen bu konferanslarda sınıf öğretmenleri de hazır bulunuyordu. Bunlardan başka ara sıra şiir ve nesir parçalarının

da güzel okuma tecrübeleri yapıyor. Bu suretle talebe okuduğunu, dinlediğini iyi anlamaya ve iyi söylemeye alıştırılıyordu²⁶⁰.

Tevfik Fikret, mektep duvarları ve kapılarının sade renkte boyanmasından, hademelerin, mubassırların giyinişine, duvarlara güzel resimler asılmasına, yatak örtülerinin bir örnek olmasına, yemeklerin üstünün örtülü olmasına, bardakların ve sofranın temizliğine, öğrenciye yemek yeme usûlünü öğretmeye, eski uygulamanın aksine, bağırmmamak şartıyla yemekte konuşulabileceğini belirtmeye, özel bir gayret sarfediyordu. Bütün bu uygulamalardan öğrencinin nasıl faydalandığı tespit ediliyor, netice dosyalarına yazılıyordu. Çocukların bedeni gelişmeleri, fikri ve ahlâki ilerleyiş veya gerileyişleri yazılı olarak ailelerine bildiriliyordu. Fikret, okul bahçesinin çok temiz olmasına da özen gösteriyordu. Bazen onu bahçede eğilmiş bir kâğıdı alırken görmek mümkündü. Biraz sonra da merdiveni süpüren hademenin elinden süpürgeyi alır, ona yeri süpürmeyi öğretirdi. Fesini giymesini beceremeyen hademenin fesini düzeltir, talebe için dikilmiş elbiseyi sahibinin üzerinde bizzat görüp kusurlarını terziye gösterirdi. Mutfakta aşçıya yemek pişirmesini, kilerdekilere ekmek kesmesini, bahçivana tohum ekmesini gösterirdi. Bazen de yemekhanede öğrencilerin yanına oturur, müsaade isteyerek sürahi, çatal-bıçak ve peçetelerin temizliğini kontrol ederdi. Bütün bunları yerine getirebilmek için haftada dört gece mektepte kalan Tevfik Fikret Bey kontrollerini gece de sürdürürdü. Eğitim faaliyetlerinde gençlere önem vermiş, kendisi gibi idealist Galatasaraylılardan bir kadro oluşturmuştu. Bu suretle, müdür muavinliklerine Sakallı Celal, Ahmet Reşit, Çopur Bekir gibi gençler getirilmiş, öğretmenliklere de genç hocalar atanmışlardı²⁶¹.

260 Feti İsmail, “Söz Terbiyesi”, *Galatasaray Dergisi*, Tevfik Fikret özel sayısı, Aralık 1931, s. 28.

261 Ebüzziya-Kozikoğlu, *aynı eser*, 48-49.

1909-1910 idari kadro

Müdür	Tevfik Fikret Bey
Müdür Muavini	Salih Keramet Bey
Muhasebeci	Mehmet Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Hasan Tahsin Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Tabip	Halid Bey

1909 Yılında Gelen Öğretmenler:

Aziz Bey	Fizik, Kimya
Bekir Bircan Bey	Fransızca, Tabiat Bilgisi
Şevket Dağ Bey	Resim
Kami Bey	İktisat
Semi Efendi	Arapça
Süleyman Bahri Bey	Edebiyat
Yakup Asım Bey	Türkçe
Mösyö Vatlo	Fransızca, Edebiyat, Felsefe

Ayrılan öğretmenler: Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Feuillet, Asım, Mustafa, Aşil, Hamit Vehbi Beyler.

1909 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Mehmet Feridun Efendi
Tahir Boriç Efendi
Hüseyin Rıfkı Pasin Efendi
Mehmet Nazmi Efendi
Yasef Aşeo Efendi

Ahmet Nazif Efendi
Yusuf Hikmet Efendi
Ahmet Hilmi Efendi
Ahmet Pasafaki Efendi
Panayot Teodorides Efendi
Ali Kemal Efendi
Jorj Vasilyadis Efendi
Rauf Manyasizade Efendi
Ali Şevket Efendi
Faik Necip Efendi
Yusuf Behçet Efendi
Konstantin Vayani Efendi
Şerif Kılıçel Efendi
Selim Mansur Efendi
Bekir Sıtkı Efendi
Ramiz Efendi
Celal Efendi
M. Halit Birsan Efendi
Mehmet Zeki Efendi
Mehmet Kemal Hilmi Efendi
Necdet Efendi
Tedor Epoyakos Efendi

1909 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Ömer Hikmet Efendi
Hasan Fehmi Efendi
Refii Cevat Efendi
Ali Kamil Efendi
Alaattin Efendi

1909 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

İbrahim Sarıca Efendi

Zografos Efendi

İvan Karaivanof Efendi

Pol Belçef Efendi

Tomas Yofçi Efendi

Sokrat Mavro Seferidis Efendi

Benua Blinisti Efendi

1910-1911 idari kadro

Müdür	Tevfik Fikret Bey-Salih Zeki Bey
Tedris Müdür Muavini	Salih Arif Bey
Muhasebe Memuru	Mehmet Fahri Bey
Tahrirat Kâtibi	Fahri Bey
Tercüme ve Dâhiliye Memuru	Kalavas Efendi
Veznedar	Tevfik Efendi
Tabip	Halid Bey

1910 Yılında Gelen Öğretmenler:

Mösyö Bedros Adruni	Matematik
Abdullah Bey	Fransızca, Yazı
Ali Reşat Bey	İslâm ve Türk Tarihi
Refet Avni Bey	İktisat, Edebiyat
Atıf Bey	Arapça
Bahattin Bey	Hukuk

Bedri Bey	Türkçe
Ahmet Sâki Bey	Sosyoloji
Fehmi Bey	Arapça
İlyas Bey	Fransızca
R. Cevdet Kalpakçioğlu Bey	Türkçe
Mösyö Pierre Lambert	Fransızca
Mösyö Zoğrafos	Fransızca
Panosyan Efendi	Ermenice
Hayrettin Tahir Bey	Osmanlı Tarihi
Dr. Orhan Bey	Sağlık
Mehmet Fehmi Bey	Arapça
Tevfik Âmir Bey	
Mehmet Ali Tevfik Bey	Tercüme
Uskiyan Gomides Efendi	Ermenice
Mösyö Simon Paves	Fransızca
Reşit Bey	Edebiyat
Ahmet Robinson Bey	Jimnastik
Zâti Bey	Müzik

Ayrılan öğretmenler: La Comblèze, Ali Rıza, Abdülnafî, Esat Hamî, Hüseyin Daniş, Mazar, Süleyman Bahri, Abdurrahman Şeref Beyler.

1910 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Jorj Zerva Efendi
 Abdullah Sarıca Efendi
 Ahmet Cevat Efendi
 Temistokli Vizanyos Efendi

İsmail Efendi
Asti Nomidi Efendi
Nikola Yatropulos Efendi
Necmettin Sadık Efendi
Haralambo Tararesku Efendi
Jak Didimitresko Efendi
Jak Sarmanyoti Efendi
Mehmet Arif Efendi
Emin Ali Efendi
Hayim Natan Efendi
Aram Abdülahat Efendi

1910 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Süleyman Saip Efendi
Mehmet Celal Efendi
Mehmet Namık Efendi
Hikmet Efendi
Hüseyin Hüsnü Efendi
Sabri Efendi
Teodor Vasilyadis Efendi
Hasan Sabri Efendi
Yusuf Yusufidis Efendi
Mustafa Zühtü Efendi
Mahmut Hamit Efendi
Kenan Efendi
Kazım Efendi
Hasan Ragıp Efendi

Bekir Sıtkı Aydın Efendi

Şadi Efendi

İbrahim Şevki Efendi

Jak Yakar Efendi

Ahmet Selahattin Efendi

Ali Efendi

Lütfi Efendi

1910 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Piyer Prela Efendi

Refet Sarıca Efendi

Löben Poponçef Efendi

Vahan Esasyan Efendi

Moron Polçi Efendi

3-Tevfik Fikret Bey'in İstifası ve Öğrencilerin Boykotu

Mektepteki uygulamaları neticesi öğrenciler Tevfik Fikret'e derin bir sevgi ve saygı ile bağlanmıştı. Maarif Nazırı Nail Bey de kendisine destek oluyordu. Fakat Maarif Nezareti'ne Mekteb-i Sultani'nin eski müdürü Emrullah Bey gelince bir takım ihtilaflar ortaya çıktı. Esas itibarıyla, bir öğretmen tayini meselesinden ve bunun yanında, konferans salonu sebebiyle yapılan tenkitlerden dolayı, Tevfik Fikret öteden beri rahatsızdı. Emrullah Bey'in nezareti döneminde Fikret'in hoşnutsuzluğu arttı. Nezaretin, mektep bütçesinde haksız yere kesintiye gitmesi ve ayrıca bazı öğretmenlere yevmiye kesme cezası verilmesini istemesi ipleri

kopardı. Zaten durumdan rahatsız olan Tevfik Fikret müdürlükten istifa etti (9 Nisan 1910)²⁶².

İstifa olayı öncelikle öğrenciler üzerinde şok etkisi yapmıştı. Müdürlerinden son derece hoşnut olan Sultani öğrencileri, onun istifasını bir türlü kabullenmek istemiyorlardı. Bu sebeple istifanın olduğu gün, temsilci olarak seçilen 12 Sultani öğrencisi, Bâbiâli'ye giderek Dâhiliye ve Maarif Nezaretleri nezdinde girişimlerde bulunmuşlardı. İstekleri, “Baba” olarak kabul ettikleri Tevfik Fikret'in istifadan vazgeçirilerek müdürlüğe geri döndürülmesi idi. Öğrenciler isteklerini elde etmede kararlı görünüyor, hatta gerekirse dersleri boykot edeceklerini belirtiyorlardı. Bu girişimler sonuç vermedi. Tevfik Fikret Bey istifada ısrarlı olunca Maarif Nazırı Emrullah Bey, Darülfünun öğretim üyesi ve Maarif Meclisi üyesi Salih Zeki Bey'i vekâleten Sultani müdürlüğüne getirdi. İstifa haberi 10 Nisan 1910 tarihli gazeteler ile kamuoyuna duyuruldu²⁶³. O andan itibaren de günlerce sürecektir bir tartışma ortamına girilmiş oluyordu. Maarif Nezareti'nin istifayı duyururken kullanmış olduğu üslup bu tartışmayı daha da alevlendirecek nitelikteydi. Nezarete göre Mekteb-i Sultani müdürlüğünden bir şair ayrılmış, yerine bir âlim gelmişti.

11 Nisan günü *Sabah* ve *Tanin* gazeteleri nezaretin bu tavrını şiddetle tenkit ediyorlardı²⁶⁴. *Tanin* gazetesinde konu başyazı sütununda Hüseyin Cahit Bey tarafından ele alınmıştı. Hüseyin Cahit Bey, istifa kararının kamuoyuna aktarılırken “şairin yerine âlim geldi” şeklinde beyanda bulunulmasını teessüfle karşılıyor ve bu tarz hareketi hafiflik olarak niteliyordu. Emrullah Bey ise şair ve âlim sıfatlarının kullanılmasında bir kötü niyet bulunmadığını, bu ifadenin, bundan sonra mektep tedrisatında daha

262 Feti İsmail, “Tevfik Fikret –Hayatı–”, *Galatasaray Dergisi*, Tevfik Fikret özel sayısı, Aralık 1931, s. 7-8.

263 *Sabah*, 29 Rebiülevvel 1328; *Tanin*, 29 Rebiülevvel 1328.

264 *Sabah*, 1 Rebiülahir 1328; *Tanin*, 29 Rebiülahir 1328.

fazla ilim ve fenne önem verileceği anlamına geldiğini beyan ediyordu. Emrullah Bey'e göre işler şahıslarla değil prensip ve idari düsturlarla yürütülürdü.

Hadise bu şekilde kamuoyu önünde tartışılırken, baba olarak kabul ettikleri müdürlerinin istifasından son derece üzgün olan öğrencilerin tepkisi giderek artmış, öğretmenlerden birçoğu da duydukları rahatsızlığı dile getirme ihtiyacı hissetmişlerdi. Okul idaresi ise tepkileri yatıştırmaktan uzak bir görünüm arz ediyordu. Bütün bu karmaşa ortamı içinde mubassır Konstantinidis Efendi'nin, gözdağı vermek amacıyla öğrencilerden birini dövmesi her şeyin üzerine tuz biber ekmişti.

Bu son hadise öğrencilerin sabrını iyice taşırmıştı. Öğrenciler bu şartlar Dâhilinde derslere daha fazla devam etmenin anlamsız olacağı düşüncesiyle, 12 Nisan Salı sabahından itibaren dersleri boykot etmeye karar verdiler²⁶⁵. Öğrenciler liseyi terk etmeden

265 Bir ortaöğretim müessesesi olan Mekteb-i Sultani'de öğrencilerin dersleri boykot etmesi o yılların şartlarında kolay rastlanabilir bir hadise değildi. 1906 yılı mezunlarından Sermet Muhtar'ın anılarında yer aldığına göre, Mekteb-i Sultani'de yedi sene önce de bir boykot hadisesi yaşanmıştı. 1903 yılında meydana gelen bu olayda, öğrencilerden biri Antuvan isimli mubassırla münakaşa ediyor. Mubassırın olayı büyütüp küfürlü konuşması üzerine öğrenci Antuvan'ı tokatlıyor. Sermubassır Mösyö Brousset bu duruma çok sinirlenip öğrencinin kesinlikle okuldan atılmasını istiyor ve dediği yapıyor. Arkadaşlarının haklı olduğuna inanan öğrenciler, aralarında üst düzey devlet adamları ve hanedan mensuplarının çocukları da bulunduğu halde, ayaklanarak Beyoğlu'na çıkıyorlar. Arkadaşımız geri dönene kadar derslere girmeyeceğiz diyorlar. Olay büyüyüp Saray'a intikal ediyor. Öğrencilerin siyasi bir amaçla değil, arkadaşlarının hakkını korumak için boykot yaptıkları tespit edilince, okuldan atılan öğrencinin geri dönmesine karar veriliyor. Bu arada Mubassır Antuvan da okuldan uzaklaştırılıyor. Bk. Sermet Muhtar Alus, "Gördüklerim Duyduklarım

önce ders nazırı ile görüşmüşler ve kararlarını iletmişlerdi. Tevfik Fikret Bey yeniden müdürlüğe getirilinceye kadar dersleri boykota devam edeceklerdi. Bu suretle beş yüzden fazla öğrenci mektep binasından Beyoğlu sokaklarına dağıldılar. Boykota katılanlar arasında Veliaht Abdülmecit Efendi'nin oğlu Ömer Faruk da bulunuyordu. Dersleri bırakan öğrenciler bu arada Sadrazam Hakkı Paşa'ya bir telgraf çekerek amaçlarını ortaya koymuşlardı: *"Bu hareketimizi kanunlara muhalefet amacıyla yapmıyoruz. Ancak, mektebimizi mükemmel bir hale getirmiş olan ve kendisine ebediyen şükran borçlu olduğumuz Tevfik Fikret Bey'e beslediğimiz minnettarlık duyguları bizi bu eyleme sevketti. Müdürümüzün ayrılması mektebi perişan bir hale getirmiş ve bizleri manevi baba kucağından mahrum bırakmıştır. Tevfik Fikret Bey'i yeniden müdürlüğe getirerek, bu irfan müessesesinin yıkılmasının önüne geçilmesini ülkenin geleceği açısından sizden talep ediyoruz"* ²⁶⁶.

Öğrencilerin bu şekilde sokağa dökülmesi kamuoyunda değişik yankılar bulmuştu. *Tanin* gazetesine göre öğrenciler bu hareketlerinde mazur görülmeli idiler. Gazete meseleyi şöyle değerlendiriyordu: *"Talebenin idare işlerine müdahalesi doğru değildir. Talebenin öğretmenlerini ve mubassırlarını istememek gibi bir harekete girişmeleri de hoş karşılanamaz. Fakat talebenin öğretmen ve idarecilerine karşı hürmet duygusu içinde olması ve bu duygularını açığa çıkaracak tarzda hareket etmesine de bir şey denilemez. Mekteb-i Sultani talebesinin hareketlerinde inzibat, edep ve terbiyenin zerre kadar dışına çıkılmadığından kendileri aleyhine bir şey söylemek mümkün değildir. Aksine en üzgün oldukları böyle bir zamanda itidallerini muhafaza etmelerinden memnun olunmalıdır. Talebenin bu hali büyükler*

Galatasaray Lisesi'nde 1903'teki Ayaklanma ve 1907 Yangını", *Akşam*, 7 Eylül 1943.

266 *Tanin*, 3 Rebiülahir 1328.

için de bir ders olmalıdır”. Sabah gazetesi de nezareti tenkit edenler arasında idi. Gazete, mektebin idare ve tedrisatında hiçbir değişiklik meydana gelmeyeceği konusunda öğrencileri ikna edemeyen nezaretin bütün bu olaylara sebebiyet verdiğini yazıyor ve Galatasaraylı öğrencilerin ilim ve irfan sahibi oldukları bilindiğinden, kötü bir şey yapmayacakları konusunda emin olduklarını belirtiyordu.

Fransızca yayınlanan *Le Moniteur Oriental* gazetesi de konu ile ilgili tartışmalara yer vermişti. Gazete önce kendi görüşünü beyan ederek, idari disiplinle ilgili ve birkaç saatte çözümlenebilecek böyle bir meselenin, bu derece büyütülmesine ve içinden çıkılmaz hale gelmesine anlam verilemediğini ifade ederek, öğrencilerin de dersleri boykot etmesinin doğru olmadığını yazmıştı. Gazete ayrıca, okuyucuları arasında yer alan bir öğretim üyesinin görüşlerine yer vermişti: “*Galatasaray’da birkaç gündür devam etmekte olan durumda bir değişiklik görünmüyor. Bir yandan Maarif Nezareti ve yeni müdür Salih Zeki Bey disiplini sağlamak üzere enerjik bir gayret gösterirken, diğer taraftan eylemci öğrenciler, dikkatleri üzerlerine toplamış olmaktan kaynaklanan bir mutlulukla, sokaklarda yürümeye devam ediyorlar. Şahsen ne Maarif Nazırı Emrullah Efendi ne de Tevfik Fikret’ten yana bir tavrım vardır. Fakat bu meselenin bir polemik konusu yapılmasından rahatsızlık duyuyorum*”²⁶⁷.

Tasvir-i Efkâr gazetesi ise Tevfik Fikret’in nezarete yönelik tavrını eleştiriyordu. Gazeteye göre, Tevfik Fikret Bey’in bakanlığa yazmış olduğu yazıda kullanmış olduğu dil kabul edilemez nitelikteydi. Onun gibi nezaket ve zarafeti ile tanınmış bir şahsiyetin “suret-i katiyede tasfiye ederim” gibi astın üstüne karşı kullanmaması gereken bir lisan sarf etmesi, idari disiplin açısından sakıncalı

267 *Le Moniteur Oriental*, 15 Avril 1900.

idi. Gazeteye göre, her şeyden önce amire saygı göstermek şarttı ve bu durum Doğu’da olduğu gibi Batı’da da böyleydi.

Öğrencilerin boykotu sebebiyle dersler de yapılamıyordu. Fikret’in istifasından rahatsızlık duyan bazı öğretmenler de istifa etmişlerdi. Bu arada mektep idaresi basın aracılığı ile bir tebligat yayınlarak, ders başı yapmadıkları takdirde öğrencilerin kayıtlarının silineceğini duyurmuştu.

Öğrenci velileri ise tam bir şaşkınlık içinde idiler. Çocukları sabahtan akşama kadar sokaklarda geziyorlardı. Hayli sıkıntılı olan veliler gazete idarehanelerini dolaşarak ne yapacaklarını soruyorlar ve meseleye bir çözüm bulunabilmesi için gazetelerin aracılığını rica ediyorlardı. Bazıları çocuklarını Robert Koleji’ne vermek mecburiyetinde kalacağını söylüyordu. Veliler şöyle di-yordu: *“Bu memlekette ilim ve irfan, yiyip içmek gibi bir zaruri bir ihtiyaç halinde iken ve elimizde Mekteb-i Sultani gibi mükemmel bir okul varken, onun böyle mahvedilmeye çalışılması ve çocuklarımızın tahsillerini ecnebi mekteplerde tamamlama zorunda bırakılması hakikaten acınacak hallerdendir”*.

Tartışmaların odak noktasındaki isim Tevfik Fikret idi. İstifasından sonra öğrenciler heyetler halinde kendisini ziyaret etmişler ve geri dönüşünü sağlamaya çalışmışlardı. Fakat prensiplerinden taviz vermek istemeyen Tevfik Fikret kararından vazgeçmiyordu. Evladı gibi sevdiği öğrencilere ise *“derslerinizi terk etmemeli idiniz”* şeklinde tavsiyelerde bulunuyordu. Tevfik Fikret Bey bu arada Tanin başyazarı Hüseyin Cahit Bey’e açık bir mektup yazarak son günlerdeki gelişmelere açıklık getirmişti²⁶⁸:

268 Tanin, 3 Rebiülahir 1328.

Azizim Cahit,

Tanin'deki makalende, benim Robert Koleji'ndeki görevime yeniden davet edilmiş olduğumu yazıyorsun. Esasen, Galatasaray'da bulunduğum yıllarda Robert Koleji'ndeki derslerime bütünüyle ara vermemiştim. Kolej idaresinin isteği üzerine haftada bir defa, Çarşamba günleri, güzel Rumelihisarı'nda derslerime devam ediyordum.

Eski rejimin baskıcı ortamı içinde, buradaki özgürlük havasını solumak ve ciğerlerimde hissetmek benim için olağanüstü bir olaydı. Dolayısı ile bu büyüleyici atmosferle ilişkilerimi koparmak istememişim.

Şimdi anlıyorum ki çok haklıymışım. Çünkü iç karartıcı bir hoşgörüsüzlük ortamı içinde serbestçe ve insanca çalışmak mümkün değildir.

Arkadaşlarım ve dostlarım bugün fikir değiştirmiş bulunuyorlar. Başka türlü hareket edemeyeceğim için, eski yaşantıma geri dönüyorum. Kolej'in bana açmış olduğu, özgürlüğe davet edici kollarına yönelmeyi tek çare olarak görüyorum. Bu benim hatam değil. Oğulu anadan ayıran eller kahrolsun”.

Tartışmaya katılanlardan biri de Tevfik Fikret döneminde mektebin ders nazırı olan ve onunla birlikte istifa eden Salih Keramet Bey olmuş ve Maarif Nezareti'ne hitaben yazdığı uzun bir açık mektup *Tanin*'de yayınlanmıştı²⁶⁹. Salih Keramet Bey nezaretin uygulamasını eleştiriyor ve özetle şöyle diyordu: “Her şeyden önce *Tevfik Fikret Bey* bu görevi, çok sayıda dost ve arkadaşının olağanüstü ısrarı karşısında kabul etmişti ve tek amacı bu mektebin yükselmesi uğruna çalışmaktı. Bugünkü entrikalar daha önce de uygulanmak istenmişti. Fakat Abdurrahman Şeref Bey'in nezareti esnasında, *Fikret Bey*'in kapasitesine ve kabiliyetine güvenen nazır, ona tam yetki vermişti. Şimdi ise,

269 *Tanin*, 5 Rebiülahir 1328.

milli bir lisemizi, yabancı okulların rekabet gücünü ve cesaretini arttıracak bir şekilde küçük düşürmek istemeniz hususunda hüküm vermeyi Osmanlı kamuoyunun vicdanına bırakıyorum”.

Aradan geçen günlerde mesele yatışacağına gittikçe alevlenmişti. Öğrenciler boykotu sürdürürken, gazeteler de her günkü nüshalarında “*Mekteb-i Sultani Hadisesi*” başlığı altında konuyu ele almaya devam ediyorlardı. Bu aşamada artık konu çıkış noktasından sapmış, adeta Tevfik Fikret-Salih Zeki meselesi halini almıştı. Ama öğrencilerin durumu da önemli idi. Bu konu ile ilgili olarak 17 Nisan tarihli *Tanin* şöyle yazıyordu: “*Bütün bu tartışmalar arasında mühim bir meseleyi unuttuk. Hepimizin daha evvel düşünmesi gereken bir konu vardır ki o da halen sokaklarda avare bir halde dolaşan üç yüzden fazla çocuğun durumudur. Bu çocuklar otellerde, arkadaşlarının yanlarında kahyorlar. Ders okumuyorlar. Gittikçe artan bir belirsizlik içindeler. Bu çocuklar ne olacak? Acaba ilan edildiği gibi mektepten atıldılar mı? Hükümet bu işe el koymalı. Tahsili sekteden kurtarmalı, çocukları böyle sokaklarda süründürmemeli. Şimdiye kadar hükümetin icraatını sabır ve itimat ile bekleyen aileler çok haklı olarak huzursuzlanmaya başlamışlardır. Ailelerden çok sayıda mektup alıyoruz. Bunları yayınlayarak işi bütün bütün alevlendirmek istemiyoruz. Fakat her halde talebenin sokaklarda dolaşmasına bir an evvel son verilmesi lüzumunu tekrar hatırlatmayı bir görev biliyoruz*”.

17 Nisan 1910 tarihli *Le Moniteur Oriental* da meseleyi ele almaya devam etmekteydi. Gazetenin ifadesiyle, durumda herhangi bir değişiklik yoktu. Eylemci öğrenciler veya acemi grevciler sabhtan akşama kadar sokaklarda yürümeye devam etmekteydiler. Derslerin kesilmiş olmasından dolayı ailelerin duydukları rahatsızlık da devam etmekteydi. *Le Moniteur Oriental* bu durumun sona ermesi için tek bir çare görmekteydi. “*Bunları kulaklarından tutup, iyilikle ya da kötülükle, sınıflarına sokmak gerekmektedir.*

Öğrenciler kendilerini kötü yola sevk eden arkadaşlarını takip etmek yerine, ailelerine itaat etmeyi öğrenmelidirler. Esasen işin bu noktaya varmasında ailelerin ağırlık koymaması önemli bir rol oynamıştır”. *Moniteur Oriental* bu görüşlerini ifade ettikten sonra, *Sabah* gazetesinin, ağır bir görev yüklenmiş olan Salih Zeki Bey’e saldırmaya devam ettiğini, dolayısı ile bu konuda bazı şeyler söylemenin gereğine inandıklarını yazıyordu. *Moniteur Oriental*’a göre, Tevfik Fikret Bey bir prensip meselesi yüzünden istifa etmek cesaretini gösterince, kendileri bu davranış biçimini büyük bir beğeni ve saygıyla karşılamışlardı. Bununla beraber Salih Zeki Bey’in, rahatının bozulması pahasına, vekâleten müdürlük görevini kabul ederek, istifa eden müdürün geri dönmesini veya başkasının tayinini beklemek gibi bir fedakârlığı göstermiş olması da takdirle karşılanmalıydı. Gazetelerin Tevfik Fikret Bey’i övüp Galatasaray’a geri dönüşünü sağlamak için her şeyi yaptıklarını belirten *Moniteur Oriental* yazısını şöyle bağlıyordu: “Ağırbaşlı bir sessizlik içinde kalan Salih Zeki Bey için hiçbir kaygı duyulmamaktadır. Tam aksine, *Sabah* gazetesi Salih Zeki Bey’i o derece karalama kampanyası içine girmiştir ki, mesele Galatasaray meselesi olmaktan çıkmış, Tevfik Fikret-Salih Zeki çekişmesi haline gelmiştir. Bu durumda değerli bir bilim adamı olan Salih Zeki Bey’e haksızlık yapılmaktadır”.

Veliaht Abdülmecit Efendi de, bir veli olması hasebiyle, öğrenci boykotuyla yakından ilgileniyordu. Bu çerçevede Padişaha, Sadrazama ve Meclis-i Mebusan Reisi Ahmet Rıza Bey’e başvuran Abdülmecit Efendi, soruna bir çözüm bulunulmasını istemişti. Abdülmecit Efendi, Tevfik Fikret’in o ana kadar göstermiş olduğu başarılı icraatlara dikkat çekerek, onun yokluğunda mektebi önemli bir tehlikenin beklediğini ifade etmişti²⁷⁰.

270 *Sabah*, 6 Rebiülahir 1328.

Hükümet ise adeta konuyu unutturmaya çalışıyordu. Bununla beraber yoğun tartışmalar dinmeyince, İttihat ve Terakki parti grubu toplanarak meseleyi görüşmüştü. İktidar partisine göre, ortada büyütülecek bir hadise mevcut değildi. Esas itibariyle İttihat ve Terakki, Maarif Nazırının icraatını onaylamaktaydı.

Tanin gazetesine mektup gönderen bir hanım okuyucu da Tevfik Fikret'i öğrencileri boykota teşvik etmekle suçlamıştı²⁷¹. Hanım okuyucuya göre, Tevfik Fikret gururundan fedakârlık etmeyerek bu kadar sevdiği talebelerin sefil olmalarına yol açıyordu. Hâlbuki onlara nasihatle bulunarak eylemlerine son verdirebilirdi. Boykotçu öğrenciler ise bu satırları okuyunca cevap verme ihtiyacı hissetmişlerdi. Çünkü hanım okuyucunun beyanı gerçeklere uymamaktaydı. Öğrenciler Tevfik Fikret'in Hanım okuyucu tarafından suçlanması karşısında kamuoyuna şu hususları açıklamayı gerekli görmüşlerdi: *"Mektup sahibi Tevfik Fikret Beyefendi için talebeyi bir kelime ile yerlerine iade etmesi ihtimal ki kabil olduğu halde sessiz kalmasını kendisinin ahlakı ile bağdaştıramadım" diyor. Mektebi terk ettiğimiz geçen Salı gününden itibaren sevgili müdürümüze birçok defa aramızdan seçtiğimiz arkadaşlarımızı gönderdik. Her defasında Fikret Beyefendi "mektepten çıkmamalı idiniz, mektebe geri dönmeniz gerekmektedir" sözlerini tekrar tekrar söylemiştir. Fakat biz kendi kararımız gereği mektebe dönmüyoruz. O halde mektubu yazan muhterem hanımefendinin Tevfik Fikret Bey'den yapmasını istediği çağrı çoktan yapılmış bulunmaktadır. Biz ise müdürümüzün geri dönüşüne kadar derslere girmemekte kararlıyız".*

Sorunun çözümü için dönemin milletvekilleri de harekete geçmişler ve Sadrazamı ziyaret ederek Mekteb-i Sultani hadisesine bir nihayet verilmesini istemişlerdi. Bunun da ötesinde Sadraza-

271 *Tanin*, 7 Rebiülahir 1328.

mın başkanlığında Dâhiliye, Maarif, Adliye ve Orman nazırları bir araya gelerek konuyu müzakere etmişlerdi. Bu toplantıda geçici bir çözüm olarak Maarif Meclisi üyesi Ahmet Naim Bey'in müdürlüğe getirilmesi üzerinde durulmuştu. Boykotu sürdüren öğrenciler bu haberi alınca Taksim'de Talimhane meydanında toplanarak Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e telgraf çektiler. Öğrenciler Tevfik Fikret'in geri dönüşüne kadar Ahmet Naim Bey'in vekâleten müdürlüğe getirilmesini uygun karşılıyorlardı. Toplandıkları yerde geç vakte kadar Talat Bey'den cevap bekleyen öğrencilere herhangi bir karşılık verilmedi.

Gelişmeler bu doğrultuda sürüp gitmekte ve Tevfik Fikret müdürlüğe geri dönmeyi kabul etmemekteydi. Esas itibariyle Maarif Nezareti de onun dönmesini istemiyordu. Dolayısı ile tartışmalara bir son vermek üzere, o ana kadar vekâleten görevi yürütmekte olan Salih Zeki Bey, 24 Nisan 1910 tarihinde asaleten müdürlüğe tayin edildi. Bu aşamadan sonra artık Tevfik Fikret'in geri dönme ihtimali ortadan kalkmıştı. Dolayısı ile boykotçu öğrenciler zorunlu olarak derslerine geri dönmüşlerdi. Bu dönüşte, Tevfik Fikret'in öğrencilere telkinleri de etkili olmuştu. Baştan beri öğrencilere derslere girmeleri gerektiğini tavsiye eden Fikret, en son olarak şu kesin ifadelerle onları boykottan vazgeçirmişti: *"Gördünüz ki idare işlerini halletmek talebenin hakkı ve haddi değildir. Mektebe gideceksiniz. 'Fikret'e kapılanlar mektebi bitirmekten ümidi olmayan birkaç haylazdır' diyenlerin bu iddiasını çürütmek vazifenizdir. Mektebi başarıyla bitirip onlara ispat edeceksiniz ki beni sevenler, kaçaklar, haylazlar değildir. Doğrulukla, ciddilikle memlekete bağlı gençlerdir. Ancak o zaman benim izzet-i nefsimi töhmet altında kalmaktan kurtarmış olursunuz"*²⁷².

272 İstedikleri sonucu elde edememiş olmakla beraber bu hareketleri ile Mekteb-i Sultani öğrencilerinin bir çıkır açtıkları anlaşılmaktadır. Nitekim 22 Nisan 1910 tarihli *Le Moniteur Oriental*

4-Mekteb-i Sultani Talebe-i Kadimesi Cemiyeti'nin (Galatasaraylılar Derneği) Kuruluşu

Mekteb-i Sultani öğrencileri arasında her zaman üst düzeyde bir dayanışma mevcut olmuştur. Öğrenciler günün hemen 24 saatini birlikte geçirmektedirler. Sınıfta, yemekhanede, yatakhane, spor salonunda ve teneffüslerde hep bir arada, yanyana idiler. Bu birliktelik doğal olarak sağlam dostluk ve arkadaşlıkların kurulması sonucunu doğurmuştur. Beraber ders çalışan, beraber oynayan, beraber gülen, beraber kederlenen ve Galatasaraylılık gibi herkesin sahiplendiği ortak bir değere sahip gençler olarak, bu öğrencilerin aralarında büyük bir dayanışma olması çok da şaşırtıcı değildir. Bundan dolayı mektepte, arkadaşı veya sınıfı için karşılık beklemeksizin fedakârlık yapma şeklindeki davranışlara her zaman rastlamak mümkün olabilmekteydi. Bunun yanında, gerek eğitim aşamasında öğretmenler tarafından zihinlere kazanan *Galatasaraylılığın* ayrıcalık olduğu söylemi ve gerekse binanın yüksek duvarlarının öğrencilere verdiği hâkimiyet duygusu, dayanışma olgusuna paralel olarak, mektepte kendine ve yeteneklerine güvenen nesillerin yetişmesine vesile olmaktaydı.

Mekteb-i Sultani öğrencileri arasındaki dayanışma ruhu okul yıllarıyla sınırlı kalmamış ve mezuniyetten sonra da devam etmiştir. Gerek Sultani mezunları, gerekse de, bir şekilde diploma alamamış ama okuduğu yıllar içinde Galatasaraylılık bilincine erişmiş olanlar, mektep ile bağlarını koparmamışlar, ileriki yıllarda “*Mektebim için ne yapabilirim?*” sorusunu kendilerine sorarak ellerinden gelen katkıyı esirgememişlerdir. İşte bütün bu düşünce ve faaliyetler, eski Mekteb-i Sultani öğrencilerinin bir

gazetesine yansıyan bir habere göre, Sultani öğrencilerinden etkilenen Beyrut Lisesi öğrencileri, İstanbul'dan gönderilen ve telaffuzunu beğenmedikleri Arap Edebiyatı ve Grameri öğretmenini, derslerine girmemek suretiyle protesto etmişlerdi.

araya gelip çabalarını örgütlü olarak ve daha verimli bir şekilde sürdürmeleri sonucunu doğurmuştur.

Eski öğrencilerin bir araya gelmesi konusunda Abdurrahman Şeref Bey'in katkılarını unutmamak gerekir. Abdurrahman Şeref Bey Okulu ikinci bir aile gibi görmekte ve sosyal kardeşliğin orada başladığına inanmaktaydı²⁷³. Nitekim müdürlüğü dönemindeki icraatları da buna yönelik olmuştur. Fakat onun müdürlüğü esnasında eski öğrencilerin bir dernek çatısı altında bir araya gelebilmeleri söz konusu olmamıştır. Çünkü o dönemde Sultan II. Abdülhamit siyasi faaliyetleri sıkı bir denetim altında tutuyor, insanların örgütlü bir halde hareket etmesine izin vermiyordu. Siyasi düşünceler için olduğu gibi sosyal amaçlı faaliyetler için de örgütlenme imkânı yoktu. Böyle bir ihtiyaç duyan kulüp veya dernekler faaliyetlerini gayri resmi olarak sürdürmüşlerdir.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile toplum üzerindeki siyasi baskı ortadan kalkınca, birtakım dernek ve kulüpler kurulmaya başlanmıştır. Bunların bir kısmı siyasi partiler veya spor kulüpleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında toplum yararına çalışıp insanlar arasında dayanışma ve yardımlaşmayı sağlayacak örgütler de kurulmuştur ki, bunlardan biri de "**Mekteb-i Sultani Talebe-i Kadimesi Cemiyeti**"dir. Cemiyet mektebin eski öğrencileri tarafından kurulmuş olup bugünkü "**Galatasaraylılar Derneği**"nin de çekirdeğini oluşturmaktadır.

Cemiyetin kuruluşunda iki eski Sultanili öncü rolü oynamışlardır. Öncelikle, uzun yıllar Mekteb-i Sultani müdürlüğü yapan ve aynı zamanda Sultani'den mezun ilk Türk öğrenci (1873) sıfatını taşıyan Abdurrahman Şeref Bey'in bu faaliyetlerdeki hakkını teslim etmek gerekir. Bunun yanında, o yıllarda Şura-yı Devlet üyesi olan 1885 mezunu Yusuf Razi Bey de kuruluşu ön ayak olan

273 Ahmet Yolalan, "Yeni Bir Dönem", *Sultani*, yıl 2001, sayı 18, s.2.

Galatasaraylılardan idi. Onların girişimleri ile, Galatasaraylılar arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlayacak bir derneğin kuruluş faaliyetleri başlatıldı. Sonuçta, mektepten diploma almış veya en az iki yıl okumuş olanlar bir araya gelerek, 23 Ağustos 1908 tarihinde Taksim Bahçesi'nde bir toplantı gerçekleştirdiler. Bu toplantıda **Mekteb-i Sultani Cemiyet-i Hayriyesi** kuruldu. Cemiyetin amacı olarak şu husus özellikle vurgulanmıştı: Mektebe mensup olanlar (öğrenci veya mezun) arasındaki dostluk ve arkadaşlık bağlarının güçlendirilip devam ettirilmesi ve öğrenciler arasında yardıma muhtaç durumda bulunanlara destek olunması. Alınan karara göre üye olanlar yılda en az bir mecdiye yardımda bulunacak, daha fazla verenler olursa da kabul edilecekti. Cemiyetin siyasi ve edebi bir yönü olmayacaktı. Toplantıda geçici bir yönetim kurulu oluşturuldu. Fahri başkanlığa ise, uzun yıllar boyunca Fransa'da Jön Türklerin liderliğini yürütmüş olup o günlerde henüz İstanbul'a dönmemiş olan 1881 mezunu Ahmet Rıza Bey²⁷⁴ seçildi. Saray Başkâtibi Ali Cevat Bey katılımcılara hitaben bir mektup göndermiş ve toplantıda bulunamamaktan duyduğu üzüntüyü dile getirdikten sonra cemiyete beş lira bağışta bulunduğunu belirtmişti. İlk toplantıda 200 kişi üye olmuş ve 2000 kuruşluk bir yardım toplanmıştı. Cemiyet için ilk fırsatta bir nizamname hazırlanması ve yönetim kurulu

274 Ahmet Rıza Bey 1881 yılında Mekteb-i Sultani'yi bitirdikten sonra eğitimcilikle meşgul olmuş, meşrutiyetçi düşüncelerini daha iyi savunabilmek amacıyla 1889 yılında Fransa'ya gitmiştir. Burada, Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanan Meşveret gazetesini çıkarmış, aynı zamanda uzun yıllar Avrupa'daki Jön Türklerin liderliğini yürütmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkiye'ye gelerek Mebusan Meclisi ve daha sonra da Ayan Meclisi başkanlıkları yapmıştır. Ahmet Rıza Bey'in şaşmaz bir şekilde savunduğu milliyetçi, merkezîyetçi, anti-müdahaleci ve laik düşünceleri, gerek İttihat ve Terakki iktidarı gerekse Cumhuriyet İdaresi üzerinde hayli etkili olmuştur.

oluşturulması kararlaştırıldı. Toplantı sonunda Yüzbaşı Selim Sırrı Bey'in önerisi ile üyeler yeni ilan edilen Anayasa hükümlerine uyacaklarına dair yemin ettiler. Ayrıca, Mekteb-i Sultani'nin 1868 yılında gerçekleşen kuruluşunda hizmeti geçmiş olan o dönemin Fransız Sefiri Bourré hatırlanarak, bir heyet tarafından Fransız sefarethanesine teşekkür ziyareti yapılması da kararlaştırıldı²⁷⁵.

İlk toplantıdan sonra, cemiyetin işleyiş tarzını ortaya koyacak bir nizamnamenin hazırlanmasına girildi. Fakat bu aşamada kurucular arasında bazı görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştı. Öncelikle, cemiyete üye olacakların Mekteb-i Sultani'den mezun olup olmamaları gerektiği uzun tartışmalara sebebiyet verdi. Derneğe sadece diploma almış olanların üye olması gerektiğini düşünenler olduğu gibi, yıllarca Mekteb-i Sultani'de okumuş olmakla beraber bir şekilde diploma alamamış öğrencilerin de üyeliğe kabul edilmesi gerektiğini savunanlar da vardı. Bunun yanında ikinci bir tartışma konusu daha ortaya çıkmıştı. O da cemiyetin siyaset yapıp yapmayacağı idi. Bu husus da tartışmalara sebep olmuş ve ortak bir nokta bulunamamıştı. Dolayısı ile herkesin üzerinde anlaşma sağlayacağı bir nizamnamenin hazırlanması mümkün olmadı. Esas itibarıyla, ortada mevcut olan bir boşluk da işi zora sokuyordu. Her ne kadar II. Meşrutiyet'ten sonra özgürlük ortamı genişlemişse de, ortada henüz bir cemiyetler kanunu olmaması sebebiyle, Galatasaraylıların kurmuş oldukları yardımlaşma derneği yasal bir zemine oturamıyordu. Dolayısı ile, bunun da getirdiği handikap neticesi tam anlamıyla faaliyete geçilemedi. Ama bu arada cemiyete katılanlardan üyelik aidatları alınmış ve para Osmanlı Bankası'na yatırılmıştı. İleride yasal zemin hazırlanınca bu meblağ cemiyet için bir kaynak teşkil edecekti.

275 *İkdam*, 24 Ağustos 1908.

Dernek ve kulüplerle ilgili yasal boşluk 16 Ağustos 1909 tarihinde çıkarılan Cemiyetler Kanunu²⁷⁶ ile giderildi. Bundan sonra eski öğrencilerin yeniden girişimlere başlamaları ile Galatasaraylılar Derneği'nin faaliyete geçmesi gündeme geldi. Aradan geçen zaman içinde anlaşmazlık konuları üzerinde fikir birliğine varılmış ve bir nizamname hazırlanmıştı. Abdurrahman Şeref ve Yusuf Razi Beyler Beyoğlu Mutasarrıflığı'na başvurarak 25 Ağustos 1910 tarihinde nizamnameyi kayda geçirtip tescil ettirdiler²⁷⁷. Bu suretle **Mekteb-i Sultani Talebe-i Kadimesi Cemiyeti**'nin kuruluşu resmi makamlarca da onaylanmış oluyordu. Nizamnamenin kapağında Cemiyetin Veliâht Yusuf İzzettin Efendi'nin himayeleri altında kurulduğu vurgulanmıştı²⁷⁸. Başkanlığı ise

276 *Düstur*, ikinci tertip, II. cilt, Dersaadet 1329, s.604-608. Cemiyetler Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile 1908 öncesi kurulup faaliyet gösteren kulüpler de resmi bir mahiyet kazanma imkanına sahip oldular. Kanunun öngördüğü bazı hususlar şunlardı: Cemiyetlerin kurulması önceden izin almaya bağlı değildir. Bununla beraber, gerekli şartlar yerine getirilmek suretiyle yetkili makamlara haber vermek icap etmektedir. Kanun hükümlerine, umumi adaba, ülkenin asayişine, devletin bütünlüğüne aykırı ve Osmanlı vatandaşları arasında ayrımcılık yapmaya yönelik cemiyetler kurulamaz. Cemiyet üyeleri en az yirmi yaşında olmalıdırlar. Gizli cemiyetler ile kavmiyet ve cinsiyet ayrımı yapan cemiyetlerin kurulması kesin olarak yasaklanmıştır.

277 *Tanin*, 30 Ağustos 1910.

278 Galatasaraylılar Derneği tarihçesine yer veren bazı kaynaklarda, söz konusu nizamnameden bahsedilmekte ve nizamnamenin aslının Galatasaray Müzesi'nde bulunduğundan söz edilmektedir. Mesela bk.Vefa Semenderoğlu-Osman H.Tanburacı, *Galatasaray ve Galatasaraylılar Derneği Tarihçesi*, İstanbul 1994, s.82; Süleyman Tekil, *Galatasaraylılar*, byy, bty, s.23; *Galatasaraylılar Derneği Tarihçesi ve Tüzüğü*, yıl 1992, s.5. Fakat gerek müzede gerekse de kütüphanede yaptığım araştırmalarda bu nizamnameye rastlayamadım. Yukarına sözünü

Abdurrahman Şeref Bey yürütüyordu. Kurucular²⁷⁹, yeni nizamnamenin bir nüshası ile cemiyetin bankadaki parasının miktarını gösteren bir pusulayı daha önce üye olanlardan adresi bilinenlere gönderdiler. Adresi bilinmeyenlerin ise bizzat müracaatları gerekecek ve sonuçta nizamname hükümlerini kabul edenler üyeliğe hak kazanacaklardı.

Tespit edebildiğimize göre nizamnamede özetle şu hususlar yer almaktaydı. Cemiyetin kuruluş amacı: Mekteb-i Sultani eski öğrencileri arasındaki arkadaşlık ve dostluk bağlarının takviyesi; muhtaç durumda bulunanlara maddi ve manevi yardım yapılması; mektepte eğitimini sürdürmekte olan öğrencilerin bazı mükâfatlarla ve diğer şekillerde teşvik edilmesi; Cemiyet siyasetle meşgul olmayacaktı. Üyelik için mezun olma mecburiyeti bulunmayıp en az üç yıl mektebe devam etmiş olanlar derneğe

ettiğim eserlerde ise nizamnamenin sadece birkaç maddesine değinilmişti ve bütünü hakkında fikir sahibi olmak mümkün değildi. Esas itibariyle, dernek tarihçesi ve derneğin işleyişi açısından büyük ehemmiyet taşıyan bu nizamnamenin bulunamaması önemli bir kayıp niteliğindedir. Ben bu eksikliği giderebilmek için gazete koleksiyonlarında yer aldığı kadarıyla nizamname içeriğine yer verdim.

279 Galatasaraylılar Derneği'nin 1992 yılı tüzüğünün altıncı maddesinde, derneğin 1908 yılı kurucuları olarak bir isim listesine yer verilmiştir. Buna göre; Başkan Abdurrahman Şeref Bey, İkinci Başkan Yusuf Razi Bey, Kâtipler Sait ve Mehmet Ali Beylerdir. Diğer kurucular ise şu kişilerden oluşmaktadır. Nahiyyas Bey, Aram Bey, İsmail Cenani Bey, Mösyö Pade Anu, Panciri Bey, Cafer Bey, Cemil Bey, Doktor Rıza Tevfik Bey, Sadedik Bey, Faik Bey, Doktor Fuat Süreyya Paşa, Mavro Korato Efendi, Mahmut Muhtar Paşa, Mösyö Mil Dominik, Nail Bey, Vedat Bey. Bu listede yer alan kurucu isimleri doğru olmakla beraber, bunların 1908 yılındaki Cemiyet-i Hayriye kurucuları değil, 1910 yılındaki Talebe-i Kadime Cemiyeti kurucuları olması gerekir.

kayıt olabileceklerdi. Üyeler iki kısma ayrılmaktaydı. Asli üyeler: Bunlar iki üye tarafından önerilen ve yönetim kurulunca üyelikleri tasdik edilenlerdir. Senede beş lira aidat öderler. Müntesip üyeler: Bunlar müracaat ettikleri takdirde derhal asli üyeliğe kabul edilecek konumda bulunanlardır. Aidatları yıllık bir mecdiyedir. Cemiyetin idaresine iştirak ve müdahale edemezler²⁸⁰. Cemiyet altı ayda bir dergi çıkarmaya da karar vermişti. Bu derginin birkaç sayfası eski öğrencilerden iş veya eleman arayanların ilanları için ayrılacaktı.

Cemiyet faaliyete geçtikten sonra Aralık 1910'da Tokatlıyan'da bir yemek tertip etti. Yemek iki eski Galatasaraylı şerefine düzenlenmişti. 1883 mezunu Ahmet Muhtar Bey Bahriye Nazırı olmuş, 1885 mezunu Mirza Feracullah Han ise İran'ın Londra ortaelçiliği görevine tayin edilmişti. İşte bu vesile ile düzenlenen yemek cemiyetin ilk faaliyetlerinden biri oluyordu²⁸¹. Fakat bu dönemden sonra birbiri peşi sıra meydana gelen Trablusgarp ve Balkan savaşlarının ülkeyi içine soktuğu karmaşık ortam cemiyetin faaliyetlerini engellemiştir²⁸².

Bu durgun süreç devam ederken I. Dünya Savaşı'nın ikinci yılında, cephelere koşmuş Galatasaraylıların, şehit düşenlerin, gazi ve sakat olarak sıkıntıda kalanların kendilerine ve ailelerine yardımcı olabilmek amacıyla harekete geçen eski öğrenciler 1915 yılında **Galatasaray Yurdu'nu** kurdular²⁸³. Galatasaray Yurdu'nu kuranlar esas itibariyle bir önceki derneğin mensubu olan Mekteb-i Sultani eski mezunları ve öğrencilerinden başkaları değildi. Nitekim bunlar 3 Aralık 1915 tarihinde gerçekleştirdikleri

280 *İkdam*, 30 Ağustos 1910

281 *Le Moniteur Oriental*, 10 Decembre 1910.

282 Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi 1932/33 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul 1985, s.342.

283 a. e. , aynı yer.

genel kurul toplantısı ile idare heyetini oluşturdular²⁸⁴. Abdurrahman Şeref Bey'in fahri başkanlığında, Celalettin Arif, Ali Rana (Tarhan), Seyit Haşim, Ahmet Muhtar ve Galip Kemali (Söylemezoğlu) Beyler ve diğerleri idare heyetinde yer almışlardı. Galatasaraylılar Yurdu nizamnamesinin birinci maddesinde, Galatasaray Sultanisi eski öğrencileri arasında edebiyat, sosyoloji, güzel sanatlar, fen bilimleri ve beden terbiyesi ile meşgul olmak isteyenler için konferanslar, müsamereler tertip etmek, eski öğrenciler arasında yardımlaşma ve arkadaşlık ilişkilerini geliştirmek amacıyla bir cemiyet kurulduğundan söz edilmektedir²⁸⁵. Galatasaraylılar Yurdu mensupları 1917 yılında ülkenin belli başlı ressamlarının eserlerinin yer aldığı bir resim sergisi düzenlemişlerdir²⁸⁶. Ülkenin

284 *Tanin*, 24 Muharrem 1334.

285 Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. E.* , s.343. Varlığından haberdar olduğum bu nizamnameye de, gerek müze gerekse kütüphanedeki araştırmalarım sırasında ulaşabilmem mümkün olmadı.

286 Bu sergide yer alan tabloların bazıları şunlardı:

Sami Bey'in tabloları: Çanakkale'de Yanikkale Muharebesi, Haliç'e Bir Nazar, Bursa'da Bir Sokak, Edirne'de Yıldırım Civarında Bir Köşe, Edirne'de Tunca Sahili, Bursa Keşiş Yolu.

Hikmet Bey'in tabloları: Mütalâa, Beşiktaş Sahili, Beyazlı Kadın, Kardeşimin Tasviri, Son Sahife, Bir Kadın Tasviri, Daimi Dostlar.

Namık Bey'in tabloları: Tasvir (Etüd), Tasvir, Orman, Bahar Güneşi, Orman (Etüd), Bir Manzara-i Elem, Akşam Güneşi, Devr-i Nedim,

Şevket Bey'in tabloları: Sabah Namazı Vakti, Cibali Kapısı, Rüstem Paşa Camii Mihrabı, Tahtakale'de Hurma Hanı, Zulmetten Nura, Elmacı, Zindan Kapısı, Rüstem Paşa Camii'nden Bir Kısım.

Çallı İbrahim Bey'in tabloları: Adada Çamlar Arasında, Taksim Bahçesinde, Paralı Asker, Bir Kadın Tasviri.

Halil Paşa'nın tabloları: Bahçe Safası, Çengelköy Hamam İskelesi, Bir Madam Tasviri, Hüseyin Paşa Medresesi, Maltepe'de Bir Manzara.

Arslanyan Efendi'nin tabloları: Ayasofya Camii Kapılarından Biri, Sultan Selim Türbesine Girilecek Kapı, Rüstem Paşa Camii Kürsüsü, Rüstem Paşa Camii Maksuresi.

Bahriyeli Sami Bey'in

savaş ortamında bulunması sebebiyle Galatasaraylılar Yurdu da dilediği gibi faaliyet gösterememiştir. Ancak harbe giden, şehit düşen Galatasaraylıların geride bıraktıklarına mümkün olduğu ölçüde yardımcı olunmuştur. Mütareke ve işgal yıllarında da Anadolu'ya silah kaçırmak, Milli Mücadeleye katılacakları selamete Anadolu'ya ulaştırmak, İstanbul'da kurulan Milli Kongre Grubu, Mim-Mim ve diğer mukavemet gurupları ile işbirliğinde bulunmak gibi önemli faaliyetler gerçekleştirilmiştir²⁸⁷.

Cumhuriyet Dönemi'nde cemiyet bir süre muattal kalmış, mektebin ticaret ve bankacılık mezunlarının bir dernek kurmaları üzerine eski mezunlar tekrar harekete geçmişlerdir. 8 Şubat 1930 tarihinde konferans salonunda bir toplantı yapılarak tüzük hazırlanmış ve 3 Nisan 1931 tarihi itibarı ile, eski cemiyetlerin devamı niteliğinde olmak üzere, **Galatasaraylılar Cemiyeti** oluşturulmuştur²⁸⁸. Bu müessese halen Galatasaraylılar **Derneği** olarak faaliyetlerini sürdürmekte olup, geçen zaman içinde ülkenin çeşitli şehirlerinde şubelerinin açılmasıyla çok sayıda Galatasaray mensubuna hitap edecek bir konuma gelmiştir.

tabloları: Muavenet-i Milliye'nin Gazası, Lüksemburg Bahçesi, Haliç Sahili, Adada Çam Yolu, Salacak, Ada Sahili, Heybeli Ada, Bir Bulgar Tasviri, Lüksemburg (Etüd), Abdullah, Kırdı Bir Çocuk, Edirneli Çocuklar, Paris'te Eski Bir Sokak, Havza Kasabası, Adada Bir Grup, **Zekai Paşa'nın tabloları:** Meyveler, Çamlıca. **İzzet Ziya Bey'in tabloları:** Sandal Yıkayan, Temmuzda Pendik Sahili, Yaz Denizi, Böyle mi Çizeceksiniz? Deniz Vaktinde, Tefekkür, Tren.

287 Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. e.*, s. 343.

288 Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. e.*, s. 343.

5-Meşrutiyet Döneminde Eğitim Programının Yenilenmesi

1911-1912 idari kadro

Müdür	Salih Zeki Bey
Tedris Müdür Muavini	Salih Arif Bey
Muhasebe Memuru	Kadri Bey
Tahrirat Kâtibi	Hasan Tahsin Bey
Tercüme ve Dâhiliye	
Memuru	Kalavas Efendi
Tabip	Halid Bey

1911 Yılında Gelen Öğretmenler:

Asaf Bey	Yazı
Mösyö Friand	Fransızca
Hafız Nuri Köprülü Bey	Türkçe
Halil Mir'at Bey	Türkçe
Mösyö Jannicot	Fransızca, Edebiyat
Mösyö La Perrière	Fransızca
Şakir Paşa	Osmanlı Tarihi
Nihat Serkez Bey	Usul-i Defteri
Mazhar Bey	Tercüme
Mösyö Négrier	Fransızca
Ethem Şinasi Bey	Fransızca, Tercüme
Sefa Feyzi Bey	Farsça
Kostantin Karakaş Efendi	Rumca
Ruşen Eşref Bey	Türkçe, Edebiyat
Yusuf Ziyaettin Bey	Arapça, Farsça

Ayrılan öğretmenler: Feyzi, Sait, Juéry, Kirkor Oskiyan, Kâmi, Mustafa, Uskiyan Gomides, Zoğrafos, Bahattin Beyler.

Tevfik Fikret Bey'in yerine müdürlüğe gelen Salih Zeki Bey 7 Temmuz 1912 tarihine kadar görevini sürdürmüştür. Salih Zeki Bey'in müdürlüğü esnasında, 1911-1912 döneminde, müfredat programında değişikliğe gidilmiş ve aynı zamanda yeni bir nizamname hazırlanmıştır. Buna göre, Mekteb-i Sultani'de eğitimin bir yıl uzatıldığı gözlenmektedir. Tedrisat önceden olduğu gibi iki devreye ayrılmıştır. Birincisi iptidai, ikincisi ise asıl Mekteb-i Sultani'yi teşkil eden tali (orta) ve âli (yüksek) kısımdır. İptidai kısım yine üç yıldır. Buna karşılık tali kısım üç yıldan dört yıla çıkarılmış ve üç yıllık âli kısım ile beraber lise programı yedi yıla yükselmiştir. Toplam eğitim yılı ise 10'a çıkmıştır. İptidai sınıflarda, Türkçe ve Fransızcaya başlangıç olarak, gerekli temel bilgiler ile Müslüman öğrencilere din dersi verilmektedir. Yedi senelik lise kısmında da programa uygun olarak derslere devam edilmektedir. Türkçe, Fransızca, Arapça, Farsça lisanları bütün öğrenciler için mecburi, Rumca, Ermenice, Bulgarca, İngilizce, Almanca dersleri seçmelidir. Jimnastik dersi yatılı ve yarı gündüzlü öğrencilere mecburi, gündüzlü öğrencilere seçmelidir. Tedrisat Edebiyat ve Fen olmak üzere iki şubeye ayrılmıştır. Mezun olmak için Türkçe ve Fransızca kısmının ikisini birden bitirmek gerekmektedir. Bunların aldıkları şahadetname Fransız bakaloryasına eşittir. Sadece bir kısmı bitirenlere ehliyetname verilir. Ehliyetname, şahadetname hüküm ve kuvvetinde değildir.

Yirminci yüzyılın hemen başında, Mekteb-i Sultani'deki eğitim ve disiplin anlayışının ortaya konulması, okutulan derslerin niteliğinin vurgulanması ve önceki dönemlerle kıyaslanabilmesi açısından, gerek nizamnameyi, gerekse ders programlarını geniş bir şekilde ele almakta fayda vardır. Müfredat programı incelendiğinde, gerek Türkçe kısmın, gerekse Fransızca kısmın konularının çok ağır olduğu ve adeta bir yüksek okul seviyesinde bulunduğu

görülmektedir. Diploma alacak bir öğrencinin her iki kısmı da tamamlaması gerektiği göz önünde bulundurulacak olursa, Mekteb-i Sultani'yi bitirmenin hiç de kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Mekteb-i Sultani'de, ilk sınıftan son sınıfa kadar okunan derslerin kapsamları, başlıklar halinde olarak, şu şekildedir²⁸⁹:

TÜRKÇE KISMI

İbtidai (İlkokul) Sınıfları

İbtidai Birinci Sınıf Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 8

Güzel Yazı 2

+.....

12

Kur'an-ı Kerim: Salavat-ı şerifeden başlayarak Kur'an surelerinden mümkün olanları ezberlenecek.

Ulum-ı Diniye (Dini Bilgiler) :İslamiyetin ortaya çıkışı. Namaz kılma ve abdest almanın tatbik edilerek tarifi.

Osmanlı Lisanı (Türkçe): Harfler, kelimeler, tedrici olarak okuma ve yazma. Şedde, hemze, tenvin örnekleme suretiyle anlatılacak. Çocukların gözleri önünde bulunan ve dikkatlerini çeken eşyaların isimleri sözlü ve yazılı olarak, gerektiğinde eşya gösterilmek suretiyle tarif edilecek. Sonuç olarak çocuklar okuma ve yazmaya alıştıırılacak, çocukların kelimeleri iyi telaffuz etmelerine özen gösterilecek.

²⁸⁹ *Mekteb-i Sultani Ders Programı*, İstanbul 1328.

Güzel Yazı

İbtidai İkinci Sınıf

Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 8

Güzel Yazı 2

+

12

Kur'an-ı Kerim : Kur'an surelerinin öğretilmesine devam edilir.

Ulum-ı Diniye: Sübhaneke, ettehiyyatü, salavat-ı şerifeler, amentü ezberlettirilecektir. Guslün farzları ve isimleri, abdestin farzları ve isimleri, teyemmümün farzları ve isimleri, namazın farzları ve isimleri, dahil ve hariç bulunan farzların tayini, beş vaktin öğretilmesi, orucun farzları ve isimleri.

Osmanlı Lisanı: Öğrencinin okuma ve yazmaya olan alışkanlıkları arttırılacak. Yazdıkları kelimelerin manaları kendilerine güzelce anlatılacak. Öğrendikleri kelimelerle cümleler kurulacak ve okudukları parçalar kendilerine izah ettirilecektir. Bu sınıfı bitiren öğrenci, serbestçe okumayı ve basit metinleri doğru olarak yazmayı öğrenmiş olacaktır. Bundan başka gayet sade dil bilgisi alıştırmaları yaptırılacak ve ufak cümleler ezberlettirilecektir.

Güzel Yazı

İbtidai Üçüncü Sınıf

Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 8

Güzel Yazı 2

+.....

12

Kur'an-ı Kerim : Kur'an surelerinin öğretilmesine devam edilir.

Ulum-ı Diniye : İmanın tarifi, amentünün kısaca manası ve kunut duaları. Allah'ın sıfatlarının adedi ve manaları. Farz, vacip, sünnet, müstehab, mübah, mekruh ve haramın öğretilmesi. Namaz haricindeki farzların manaları ve şartları, Dâhilindeki farzların rükünleri ve okunacak duaların ezberlettirilmesi. Meşru mazeretten dolayı teyemmümün vacip olması ve teyemmüme dair kısa malumat. Orucun gayesi ve sağlığa faydası.

Osmanlı Lisanı : Talebeye evvela basit eserlerden başlayarak tedricen süslü metinler okutturulacak ve telaffuz tarzlarına özen gösterilecektir. Bundan başka, okudukları metinlerde tesadüf edecekleri Arapça ve Farsça kelimelerin manaları ve kullanma şekilleri anlayabilecekleri surette örneklerle kendilerine tarif edilecektir. Türkçede sık kullanılan Arapça ve Farsça kelimelerin uygun olanları peyderpey ezberlettirilecek, o kelimelere göre cümleler kurdurulacaktır. İmlaya da özen gösterilecek ve imla yanlışları dikkatlice düzeltilip yanlış yazdıkları kelimeler ödev olarak kendilerine tekraren yazdırılacaktır. Özetle, bu sınıfı bitiren bir öğrenci metinleri serbest okumakla beraber, manasını anlayabilecek ve anlatabilecektir. Basit metinleri doğru olarak yazabilecektir. Bunlardan başka, kısaca dil bilgisi kuralları öğretilcektir.

Güzel Yazı

Tâli (Orta) Sınıflar

Tâli Birinci Sene

Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 8

Güzel Yazı 2

+.....

12

Kur'an-ı Kerim : Kur'an derslerine devam edip tecvidli okuma uygulanmaya başlanacak.

Ulum-ı Diniye : İmanın şartı, Kelime-i Şehadet'in tercümesi. Büyük peygamberlerin isimlerinin ezberlettirilmesi. Mekke ve Medine'nin kudsiyeti. İslamiyet'te dört mezhebin hak olmasının kısaca öğretilmesi. Kutsal günler ve gecelerin tarifi. Bayram namazı, Cuma namazı ve her namazın vaciplerinin adedi ve isimleri. Beş vakit namazın zamanları ve tertipleri. Vitir namazı, sehiv secdesi, secde-i tilavet icrası.

Osmanlı Lisanı: Bu sınıfta, okumaya devam edilmekle beraber, okutulan parçalar öğrenciye izah ettirilecektir. Münasip kelimeler tarif ve izah olunarak öğrencilere yazdırılacak ve ezberlettirilecektir. Öğrenciler cümleler teşkiline ve basit paragraflar yazmaya alıştıırılacak, imla ile ilgili bilgileri takviye edilecektir. Bundan başka, dil bilgisi tedrisatında basit lisan kuralları ezberlettirilerek örneklerle öğrencinin zihnine yerleştirilecek, bunun için çok sayıda tatbikat yapılacaktır. Bu sınıfı bitiren bir öğrenci, sıradan bir üslupla yazılan her nevi eseri kolaylıkla okumaya, anlatmaya, doğru olarak yazmaya kendiliğinden küçük paragraflar, metinler

teşkil etmeye muktedir olacak ve lisan kurallarını ana hatları ile anlamış bulunacaktır. Öğrencilere basit fiiller gösterilecektir.

Güzel Yazı

Tâli İkinci Sene

Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 6

Güzel Yazı 2

Arapça 2

+.

12

Kur'an-ı Kerim: Kur'an sureleri öğretilir. Tecvid tatbik ettirilir.

Ulum-ı Diniye: Dürr-i Yekta adlı kitaptan ilmihal bilgileri verilecektir. Cuma namazı bahsine kadar olan kısım soru ve cevap tarzına dönüştürülerek öğretilicektir.

Osmanlı Lisanı: Bu sınıfta öğrenci, seçilecek okuma kitabının manasını layıkıyla anlayarak sözlü olarak izah ve tefsir edecektir. Kitaptaki Arapça ve Farsça kelimeleri, manaları ve kullanma alanları ile öğrenip bunlarla cümleler kuracak, verilecek konular üzerine hikâyeler oluşturup yazacaktır. Bir taraftan da Türkçenin kuralları uygulamalı olarak öğretilicek ve bu uygulama okuma derslerinde de gerçekleştirilecektir. Diğer taraftan, öğrencilerin imladaki alışkanlıkları takviye edilerek, kelimeleri doğru yazabilmeleri temin edilecektir. Bundan başka, seçilecek bazı manzum parçalar nesre çevrilecek ve uygun olanları ezberlettirilecektir.

Bu sınıfı bitiren bir öğrenci, meramını kolayca ve doğru olarak anlatabilecek, okuyacağı sıradan bir üslupla yazılmış her kitabı anlamaya ve doğru olarak yazmaya muktedir olacaktır.

Arapça: Hurûf, yapıları ve manaları, Türkçeleriyle beraber. Lugat-ı Arabiye. Müfred-i sülâsi mücerreden mâzî ve muzâri' ve masdar, bunların tarifleri ve çeşitli misallerle izahı. Müsbet ve menfi: mâzî-i menfi ve muzâri'-i menfi, emru nehy ve bunların tarifleri, ma'lûm ve mechûl ve lugat ve esmâ-i i'dâd.

Güzel Yazı

Tâli Üçüncü Sene

Haftalık Ders Saati

Kur'an-ı Kerim 1

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 6

Arapça 2

Farsça 2

+.....

12

Kur'an-ı Kerim: Kur'an sureleri takip edilecektir.

Ulum-ı Diniye: Dürr-i Yekta adlı kitabın Cuma namazı bahsinden sonuna kadar olan kısımları soru ve cevaplı olarak okutturulacaktır.

Osmanlı Lisanı: Bu sınıfta Osmanlıcanın grameri öğretilecektir. Diğer taraftan, seçilen bir mecmua ve edebi bir eser okutulup izah ettirilecek, bu esnada peyderpey dil bilgisi tatbikatı dahi yaptırılacaktır. Talebeler manzum ve nesir eserlerden, üslup ve ifadece önceki yılda okuduklarına nispeten daha zor olanlarını

anlayacak bir hale geleceklerdir. Verilecek konular üzerinde dilin kurallarına uygun metinler kaleme alabileceklerdir. Basit konuşmalarda geçen Arapça ve Farsça kelimelerle cümleler kurulacaktır. Seçilecek manzum eserlerin ezberlettirilmesine devam edilecek ve bu meyanda manzum eserin nesire çevrilmesi işlemi yapılacaktır.

Arapça: İsm-i mefûl, ism-i mensûb, ism-i tafdil, ism-i tas-gir, ism-i zeman ve mekân, masdar-ı mîmî, ism-i alet, masdar-ı merre ve masdar-ı nevi', fîl-i taaccüb. Bunların tarifi ve manaları. Tercüme tatbikatı. Efâl-i gayr-ı munsarifenin kısımları ve cem-i mükesserler.

Farsça: İsimler, zamirler, sıfatlar, fiiller, edatlar, isim tamlamaları. Bu konulara dair çok sayıda alıştırma yapıp, Türkçeden Farsçaya ve Farsçadan Türkçeye tercüme ile meşgul olunacaktır.

Tâli Dördüncü Sene

Haftalık Ders Saati

Ulum-ı Diniye ve Peygamberler Tarihi

(Müslüman öğrencilere mahsustur) 1

Osmanlı Lisanı	5
Arapça	2
Farsça	2
İslâm Tarihi	1
Medeni Bilgiler	1

+

12

Ulum-ı Diniye: Alemin yaratılışı. Adem peygamberin Cennet'ten yeryüzüne inmesi, Hz.Şit ve İdris, Hz.Nuh ve tufan vakası. Dillerin anlaşılmasız hale gelmesi, Beni İsrail'in zuhuru. Hz.

İbrahim. Hz. Lut. Hz.İsmail ve Hz. İshak. Hz.Y akup ve Hz. Yusuf, Beni İsrail'in Mısır'a gelmesi. Hz.Musa. Beni İsrail'in Mısır'dan çıkışı. Tevrat'ın inişi ve on emir. Hz. Yuşa. Talut. Hz. Davud ve Hz. Süleyman. İbrani Devleti'nin bölünmesi, İsrail hükümeti. Hz. İlyas ve Hz. Yunus. Yehud hükümeti. Hz. Zekeriya ve Yahya. Hz.İsa.

Osmanlı Lisanı: Yazı sanatının geçerli genel kuralları, yani ihab ve ihzar, ibda' ve icad, tertib ve tanzim, tebliğ ve beyan gibi esaslar her bir kısma ait tafsilat ve örnekleri ile ve dikte suretiyle yazdırılarak şifahen izah edilecek.

Mektep tarafından kabul olunan okuma kitaplarındaki, gerek nesir ve gerek manzum parçalar okutulduktan sonra, kelimelerin mana ve türevleri, kullanma alanları, cümlelerin birbirleri ile olan ilişkileri beyan ve izah edilecek. Aynı mevzu üzerinde gramer kuralları tatbik ettirilecek. Edebiyatçıların manzum ve nesir, seçme eserlerinden bir parça yazdırılarak evvela öğretmen tarafından uygun bir tarzda okunacak ve kelimeler izah edilecek. Eser sahibinin kısa hal tercümesi verilecek. Söz konusu eser, talebenin tamamına okutturulacak. Yanlışları düzeltilecek. Bazı eserler de ezberlettirilecek. Hissi, fikri, ahlaki, tarihi konular seçilip planı yapılacak ve bunlarla ilgili ödevler verilecek. Ödevler, üzerinde düzeltme yapıldıktan sonra öğrenciye iade edilecek. Yapılan hatalar gösterilecek. Başarılı bulunan kısımlar teşhir edilecek.

Arapça: Sahih ve muattal ve muzâaf ve mahmûz, efâl-i mu'telenin teşkili ve çekimi, mu'telatdan mâzî ve muzârî ve emru nehyin çekimleri, ism-i fâil ve sıfat-ı müşebbehe ve ism-i mef'ûl ve mensûb ve ism-i tafdilin çekimleri, ebvâb-ı mezîde ve teşekkülât-ı efâl ve esmâ, ebdâl ve kalb ve hazf, tatbikat ve kullanım şekilleri, i'râbın hurûf ve hareke ile olduğu.

Farsça: Üçüncü senede görülen konular süratle tekrarlanacak. Telif-i kelam, özne ve yüklem, harfler ve edatlar konuları ile

bunlara dair Fars edebiyatçıların eserlerinden seçilmiş bahisler okunup tercüme edilecek ve alıştırma yapılacaktır.

İslam Tarihi: İslamiyet'ten önce Arap yarımadasında yaşayanlar hakkında bilgi. Peygamberin doğuşu esnasında Hicaz'ın hali ile Arap kavminin gelenek ve görenekleri. Hz. Peygamberin doğumu. İslam dininin ortaya çıkışının ilk zamanları. Hicret. Hz. Peygamberin savaşları. Hz. Ebubekir'in hilafeti. Kur'anın kitap halinde toplanması. Irak ve Suriye fetihlerinin başlaması. Hz. Ömer'in hilafeti. Hz. Osman'ın hilafeti. Hz. Ali'nin hilafeti. Hz. Hasan'ın hilafeti. Hz. Hüseyin'in Hz. Muaviye'ye hilafeti bırakması. Emevi saltanatı. Hz. Muaviye devri. Yezid devri. Saltanatın Mervanilere geçişi. Mervan bin Hakem. Abdülmelik bin Mervan. Velid devri. Ömer bin Abdülaziz. Emevi Devleti'nin gerilemeye yüz tutması. Emevi saltanatının yıkılışı. Abbasi hilafeti, ortaya çıkışı. Ebu'l Abbas Abdullah el Seffah devri. Ebu Cafer el Mansur. Muhammed el Mehdi. Musa el Hadi. Harun el Reşid. Bermekiler. Emin ve Memun devirleri. Mutasım Billah devri. Türk askerlerinin orduya alınması. Emir-ül ümeralık. Bağdat'ta Abbasi hilafetinin çöküşü. Mısır'da Abbasi hilafeti. Hilafetin Osmanlı sultanlarına geçmesi. Tevaif-i Mülûk: Tevaif-i Mülûk'un tarifi ve teşekkül etmesi hakkında fikir verme. İkinci Hicri asırda ortaya çıkan tevaif-i mülûk: Endülüs Emevi Devleti. Abdurrahman. Abdurrahman III devri. Hişam II devri ve Hacib el Mansur. Endülüs Emevi Devleti'nin gerilemesi ve çöküşü. İspanya tevaif-i mülûku hakkında kısa bilgi. Murabıtlar. Berberi Devleti'nin İspanya'ya müdahalesi. İspanya İslam hükümetinin çöküşü. Araplar zamanında İspanya'nın hali. Beni Galip Devleti, nerelerde kurulduğu, meşhur hükümdarları ve önemli olayları, yıkılışı.

Üçüncü Hicri asırda ortaya çıkan tevaif-i mülûk: Fatimiler Devleti, Beni Tahir Devleti, Samanoğulları Devleti, Benileys Devleti.

Dördüncü Hicri asırda ortaya çıkan tevaif-i mülûk: Büveyhoğulları Devleti, Gazneliler Devleti.

Beşinci Hicri asırda ortaya çıkan tevaif-i mülûk: Tuğrul Bey Devleti, İran Selçukluları Devleti, Kirman Devleti, Rum Devleti, Harzemşahlar Devleti, Bâtıniler Devleti (bu devletlerin nerelerde kuruldukları, meşhur hükümdarları ile önemli olayları anlatılacaktır).

Atabeylikler:

Altıncı Hicri asırda kurulan atabeylikler: Azerbeycan Atabeyleri, Luristan Atabeyleri, Musul Atabeyleri, Eyyubiler Atabeyleri.

Yedinci Hicri asır atabeyleri: Türk Kölemenleri Devleti.

Sekizinci Hicri asır atabeyleri: Çerkez Kölemenleri Devleti. Celâyir Devleti.

Dokuzuncu Hicri asır atabeyleri: Karakoyunlular Devleti, Akkoyunlular Devleti.

Onuncu Hicri asır atabeyleri: Safevi Devleti (bu devletlerin nerelerde kuruldukları, meşhur hükümdarları ve önemli olayları anlatılacaktır).

Asrımızda mevcut bulunan Müslüman devletlerin tarihi: İran Kaçar Devleti, Garp Sultanlığı, Afganistan Emirliği.

Moğollar: Türkistan Müslümanları ile Moğolların Cengiz'in zuhuruna kadar olan dönemdeki münasebetleri hakkında bilgi. Cengiz. Cengiz'den sonra Moğol Devleti'nin bölünmesi. Moğol Hakanlığı. Kıpçak Hanlığı. Çağatay Hanlığı. Hülagi tarafından Bağdat'ın istilası. Azerbaycan'da İlhanlı Devleti. Timurlenk, savaşları ve tahribatları. Timur soyundan gelenlerin Hindistan'da kurdukları Moğol Şahları Devleti. Haçlı seferleri: Haçlı seferlerinin zuhuru esnasında doğuda ve batıda genel durum. Söz konusu seferleri sona erdiren sebepler. Birinci Haçlı seferi. Kudüs Krallığı. İslam diyarlarındaki Hıristiyan krallar. İkinci Haçlı seferi. Sultan Selahattin Eyyubi. Kudüs'ün geri alınması. Üçüncü Haçlı seferi. Akka kuşatması. Geri dönüş. Dördüncü Haçlı seferi. İstanbul'da Latin İmparatorluğu. Sonraki Haçlı seferleri. Haçlı seferlerinden

sonra ortaya çıkan sonuçlar. Müslümanların ilim ve fen alanında medeniyetin gelişmesi için yaptıkları hizmetler.

Medeni Bilgiler : Kabul olunan kitaptaki bilgiler takip edilecektir.

Âli (Yüksek) Sınıflar

Âli Beşinci Sene

Haftalık Ders Saati

Ulum-ı Diniye 1

Osmanlı Lisanı 4

Arapça 2

Farsça 2

Osmanlı Tarihi 1

Medeni Bilgiler 1

Tercüme 1

+

12

Ulum-ı Diniye: Dini bilgiler verilmeye devam edilecektir. Oruç, zekât, hac.

Osmanlı Lisanı: Dördüncü sınıfta olduğu gibi bu sınıfta da yazı sanatında geçerli genel kurallar tafsilatlı olarak yazdırıldıktan sonra üslup bahsine geçilecektir. Üslupla ilgili konular örnekleri ile yazdırılıp izah edilecek ve dördüncü sınıfta takip edilen usül dairesinde mektepçe kabul olunan kitaptan okunmaya devam olunacaktır. Meşhur yazarların nesir veya mansur süslü bir üslupla kaleme alınmış eserleri yazdırılarak güzel kısımları seçilmek suretiyle edebi zevklerinin gelişmesi sağlanacaktır. Eser sahibinin hal tercümesi ve edebi yönüne dair kısa bilgi verilecektir. Öğrencinin

kurallara uygun okumaları temin edilecek ve bundan evvelki sınıfta verilen konulardan daha ağır ve daha esaslı ödevler verilecektir. Bu ödevler üzerinde gerekli düzeltmeler yapıp öğrenciye iade edilecek, yapılan yanlışlar gösterilecektir.

Arapça: Arapça grameri, kelime ve aksamı, isim, fiil, harf, ismin muarreb ve mebnîye taksimi, ismin merfû', mansûb, meczûm kısımları, uygulamalar, tercüme alıştırmaları. Cümlelerin aksamı ve ahvali.

Farsça: Telaffuz şekli, okuma, kullanılan kelimeler, Gülistan'dan seçmeler, dilbilgisi kuralları, alıştırmalar yapılması, tercüme usulü.

Osmanlı Tarihi: Osmanlıların ilk zamanları. Osman Gazi devri. Orhan Gazi Devri. Hüdavendigâr Murad Gazi devri. Sultan Yıldırım Bayezid Han devri. Fetret devri. Çelebi Sultan Mehmed devri. Devletin eski gücüne dönmesi. Sultan II. Murad devri. Sultan Mehmed'in ikinci defa tahta çıkışı ve saltanat dönemi. Sultan II. Bayezid devri. Yavuz Sultan Selim Devri. Kanuni Sultan Süleyman Devri. Padişahın ölümü. Sultan Süleyman'ın uzun saltanat döneminin devirlere ayrılarak kısaca tartışılması. Sultan II. Selim devri. Sultan III. Murad devri. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan III. Murad'ın ölümüne kadar geçen üç asır zarfında devletin genel durumunun, siyasi yapısının ve merkezi idarenin incelenmesi. Eyaletlere bölünme. Mülkiye sınıfı, ilmiye sınıfı, askeriye sınıfı, sivil bürokrasi. Kapıkulu ocakları. Akıncı askerleri. Toprağın taksim şekli ve idaresi. Has, zeamet, tımar. Mali yapı. Güzel sanatlar, edebi ve fenni gelişmeler.

Medeni Bilgiler: Kabul olunan kitaptaki bilgiler takip edilecektir.

Tercüme: Küçük paragrafların, fen, edebiyat, ziraat, sanayi gibi konularla ilgili kısa parçaların tercümesi. Darbimeseller, vecizeler, basit konuşmalar, aile mektupları, tebriknameler, teşekkür mektupları, tavsiyenamelelerin tercümesi.

Âli Altıncı Sene

Haftalık Ders Saati

Akaid-i Diniye 1

Osmanlı Edebiyatı 2

Arapça 2

Farsça 2

Osmanlı Tarihi 1

Kavanin 1

Tercüme 2

İktisat 1

+.

12

Akaid-i Diniye: İlahiyat, Allah’a inanma, sıfat-ı maneviye ve selbiye, sıfat-ı subûtiye, isbât-ı vâcib, hüdüs, âlem, Allah’ın birliği, ibtal-i teselsül, kelâm-ı tekvin, Allah indinde caiz olan şeyler.

Osmanlı Edebiyatı: Edebiyatın tarifi, bölümleri. (üslub, mevzu) üslup kelimelerden ve manadan teşekkül eder. Kelimelere ait kurallar. Manaya ait kurallar. Mevzuya dair malumat. Güzel ve açık seçik konuşma ve yazmanın gerekliliği (edebi metinlerde aranan kelime ve cümlelerin vasıfları). Bunların birincisi olarak genel meziyetler (kelimeler arasında uyum sağlama ve istediğini uygun bir şekilde ifade etme), ikincisi hususi meziyetler (ahenk, vezin, kafiye vesaire). Belagatın tarifi. Mecazın tarifi. Üsluba ait kurallar. Üslubun genel meziyetleri. Üslubun hususi meziyetleri.

Arapça: Munsarif ve gayri munsarif, ma’rife ve nekire, mübtedâ’ haber fâil ve mefâil’in tatbiki, münâdî ve sıfat ve te’kîd ve bedel ve atf ve edevât, tatbikat ve aksam-ı i’râb, tercüme alıştırmaları.

Farsça: Gülistan okunmaya devam edilecek ve daha geniş kapsamlı alıştırımlar yapılacak. Nazımdan nesire çevirme konusunda uygulamalar gerçekleştirilecek.

Osmanlı Tarihi: Sultan III Mehmed devri. Sultan Ahmed devri. Sultan Mustafa'nın tahta çıkışı. Tahttan indirilmesi, Sultan Osman'ın tahta çıkışı ve saltanat dönemi. Yeniçerilerin ayaklanması, Sultan Osman'ın tahttan indirilerek katledilmesi. Sultan Mustafa'nın ikinci defa tahta çıkması, saltanat dönemi ve ikinci defa tahttan indirilmesi. Sultan IV. Murad'ın tahta çıkışı ve saltanat dönemi. Sultan İbrahim'in tahta çıkışı, o döneme ait olaylar. Sultan IV. Mehmed'in saltanat dönemi. IV. Mehmed'in tahttan indirilmesi. IV. Mehmed döneminin devirlere ayrılarak kısaca tartışılması. Sultan II. Süleyman devri. Sultan II. Mustafa ve saltanat dönemi. İstanbul'da isyan. Edirne vakası. Sultan Mustafa'nın tahttan indirilmesi, Sultan III. Ahmed'in saltanat dönemi ve tahttan indirilmesi. İbrahim Paşa'nın sadaret döneminde sefahat devri. Sultan I. Mahmud'un saltanat devri. Padişahın ölümü. Sultan III. Osman devri. Sultan III. Murad devrinden Sultan III. Osman'ın ölümüne kadar geçen yaklaşık bir buçuk asırlık zaman zarfında devletin siyasi vaziyeti. Mülki, askeri ve mali meseleler hakkında özet olarak malumat verilmesi ve konuların tartışılması.

Kavanin (Kanunlar): Kanunun umumi ve hususi manası. Buna dair değişik tarifler. Kanun teklifi ne demektir? Kimler kanun teklifi verme hakkına sahiptir? İzah edilecektir. Bir maddenin kanun haline gelmesi için gerekli olan müzakere ve karar ne surette ve kimler tarafından icra olunur? İzah edilecek. Kanunun tasdiki. Kanunun sadır olması. Kanunun neşr ve ilan yöntemi. Kanun ve nizam tabirlerinin hukuki mahiyeti, aralarında mevcut olan fark. Kanunun tefsiri ve tefsir hakkının hangi makamlara ait olduğu. Kanunun etkisi ve ilgi alanı. Kanunun şahıslarla ilgili yönleri. Kanunun anlaşma ve mukavelelere olan etkisi. Kanunun zaman

ve mekan itibariyle etkisi. Kanunun maddi ve manevi yönden hükmü. Ahlaki ve hukuki ödevler. Hak ve ödevler. Hukuk ilminin tarif ve izahı. Hukuk ilminin konusu. Hukuk ilminin amacı. Hukuk ilminin bölümleri. Tabii hukuk. Vazedilmiş hukuk. Özel hukuk. Siyasi hukuk. Özel hukuk (olağan), özel hukuk (istisnai). İç siyasi hukuk. Dış siyasi hukuk.

Tercüme: Seçilmiş mecmualardan alınan edebi ve ahlaki parçalar, resmi yazışmalar, dilekçeler, Hariciye Nezareti ile sefaretler arasında teati olunan yazışmalar, mektuplar, ticari yazışmalar, sipariş mektupları, ticari konularla ilgili her nevi mektuplar, ticari ve mali mukaveleler, şartnameler, mukavelenameler, şirketlere ait vesikalar. Bütün bunların tercümeleri üzerinde çalışmalar yapılacaktır.

İktisat: Başlangıç konuları. İktisat ilminin önemi ve diğer ilimlerle olan münasebeti. İktisat kuralları. İktisat ilminin tarihçesi. Bölümleri ve bu ilimden temin edilen faydalar. Servet temini: Tarifler, üretim vasıtaları hakkında bilgiler. Serbest çalışma ve iş yapma. Serbest rekabet. Mülkiyet ve veraset hakkı. Sermaye, şirketler, imalat yapma, makinelerin tarifi ve özellikleri.

Âli Yedinci Sene

Haftalık Ders Saati

Akaid-i Diniye 1

Osmanlı Edebiyatı	2
Arapça	1
Farsça	1
Osmanlı Tarihi	1
Kavanin	1
Tercüme	2
İktisat	2

+.

12

Akaid-i Diniye: Peygamberlik, mucize, Kur'an, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı, Allah'ın indirdiği kitaplar, ahiret işleri ve diğer konular.

Osmanlı Edebiyatı: Güzelliğin genel bir tanımı, şiirin tarifi, tahayyül, teessür, duygular, deha, ilham, mevzu ile üslup arasındaki münasebet, tenkid, şiirin alanı, şiirin bölümleri, edebi türler, edebiyatın gayesi, Osmanlı edebiyatının kısa bir tarihçesi, alıştırmalar.

Arapça: Alıştırmalar yapılması. Manzum ve nesir eserlerin tercümeleri. Arapça cümleler kurulması.

Farsça: Bostan'dan seçilmiş parçalar. İbretli ve ahlaki öğütler veren parçalar, rubailer ve diğer şiirlerden örnekler seçmek suretiyle lisana aşinalık kazanılması. Eski edebiyatçıların hal tercümeleri ve eserleri hakkında kısa bilgi.

Osmanlı Tarihi: Sultan III. Mustafa devri. Sultan I. Abdülhamid devri. Sultan III. Selim'in tahta çıkışı ve siyasi olaylar. Islahat ve yeniliklerin ülkede meydana getirdiği tesirler. Kabakçı olayı ve III. Selim'in tahttan indirilmesi. Sultan IV. Mustafa'nın tahta çıkışı, Dâhili olaylar, Alemdar vakası. Sultan Selim'in şehit edilmesi, Sultan Mustafa'nın tahttan indirilmesi. Sultan II. Mahmud'un tahta çıkışı, bu dönemde siyasi ve Dâhili olaylar. Sultan Mahmud'un ölümü. Saltanat dönemi hakkında siyasi, Dâhili, askeri, mali konulara dair bilgiler. Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışı. Tanzimat Fermanı. Siyasi olaylar ve yenilikler. Kırım Savaşı. Paris Antlaşması. Sultan Abdülmecid'in saltanatının son dönemleri. Devlet idaresinde Tanzimat uygulamaları ve ülkede meydana gelen değişiklikler ve ilerlemeler. Merkezi idare, Tan-

zimat kurulları, mülki, askeri, adli ve mali uygulamalar, eğitim, edebiyat, güzel sanatlar, bayındırlık, ticaret ve ziraat, dış siyaset uygulamaları, vakıflar. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkışı, saltanat yıllarının ikiye ayrılması. Birinci dönem: Âli Paşa'nın sadareti. İkinci dönem: Mahmud Nedim Paşa'nın sadareti. Dâhili olaylar. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi. Saltanat dönemindeki siyasi gelişmeler, Dâhili meseleler, askeri teşkilat, mali durum. Sultan V. Murad'ın tahta çıkışı. Sultan Abdülaziz'in ölümü. Bu sırada meydana gelen olaylar. Sultan V. Murad'ın tahttan indirilmesi. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışı. Mithat Paşa'nın sadareti ve Kanun-ı Esasi'nin ilanı. Bu sırada meydana gelen olaylar. Ayastefanos Antlaşması. İngiliz donanmasının İstanbul'a gelişi. Berlin Antlaşması.

Kavanin: İç siyasi hukukun bölümleri, hukuk-ı esasiye, hukuk-ı esasiye-i umumiye. Yaşama hakkı. Yaşama hakkından doğan hukuk. Kişi dokunulmazlığı. Vicdan hürriyeti. Basın hürriyeti. İştirak hürriyeti. Eğitim ve öğretim hürriyeti. Toplantı ve seyahat hürriyeti. Kanun önünde eşitlik. Mülk edinme ve tasarruf etme hakkı. Meskenlerin dokunulmazlığı. Dilekçe verme ve şikâyet etme hakkı. Memuriyet hakkı. Mekteplerin dokunulmazlığı. Seçme hakkı. Milli hâkimiyet. Hükümet şekli. Mutlak hükümet, meşruti hükümet, cumhuriyet hükümeti. Vazife ve mesuliyet. Kanun yapma ve denetleme hakkı. Devlet erkleri arasındaki denge. İdare hukuku. Merkezi idare. Vilayetlerin idaresi. Sorumlulukların paylaşımı ve vazifelerin ayrılması. Ceza hukuku. Cezalandırma hakkı. Cezalandırma hakkının esası. Suç ve şartları. Çeşitli suçlar. Mahkemeler, çeşitleri ve dereceleri. Temyiz mahkemelerinin kısımları ve vazifeleri. Dış siyasi hukukun kısımları. Devlet. Devletin Dâhili ve harici hâkimiyeti. Devletin hak ve ödevleri.

Tercüme: Diplomatik yazışmalar. Muhtıralar. Siyasi yazışmalar. Raporlar. Hükümdarlar arasında teati olunan mektuplar. Resmi vesikalar. Sefaretlere ait vesikalar. Bütün bunların kapsa-

mı, yazılış şekilleri öğrencilere izah edilecektir. Altıncı ve yedinci sınıflarda tercüme hataları gösterilecek, bunlar hakkında örnekler yazdırılacak ve tercüme hatalarını içeren parçalar düzeltildikten sonra öğrenciye iade edilecektir.

İktisat: Servetin bölünmesi (bölünme hadisesinin mahiyeti). Servetin bölünmesinde tabiiyetin hissesi, rant nazariyesi, arazi mülkiyeti, ormanları idare usulleri, madenlerin mülkiyeti. Sular (suların mülkiyeti). Arazinin işletilmesi. Servetin bölünmesinde sermayenin hissesi, borçlu, faiz ve mahiyeti, servetin bölünmesinde müteahhidin hissesi, servetin bölünmesinde işçinin hissesi. Nüfus meselesi, servetin dolaşımı, madeni paralar, nakit para, itibar, bankalar, fiyat, üreticilerin birliği, mübedele serbestisi ve himaye usulü, servetin tüketimi, umumi yardımlar, umumi tüketim. Verginin tarifi, mahiyeti ve tasnifi, bütçe, borçlar, Düyun-ı Umumiye, borçların birleştirilmesi muameleleri.

Resmî Yazı

FRANSIZCA KISMI

İbtidai (İlkokul) Sınıfları

İbtidai Birinci Sınıf

Haftalık Ders Saati

Fransızca	12
Hesap	3
Güzel Yazı	2
Resim	1

+.....

Fransızca: Üç aylık dönem. Okuma: Harfler, heceler, kelimeler. Ezber okuma: Her gün manaları öğrenilen en az on iki kelimenin ezberlettirilmesi. Yazma: Yazma ve okumanın eş zamanlı olarak öğretilmesi metodu.

İkinci ve üçüncü üç aylık dönem. Okuma ve ezber okuma: Kelimelerin ve cümlelerin manalarının izah edilmesi.

Gramer: (Gramer örnekleme suretiyle öğretilecektir. Her tanımlama, yapılacak alıştırmalar ile desteklenecektir.) İsim, sıfat, zamir, fiil. Bunlar cümle içinde kullanılmak suretiyle öğrencilere tanıtılacaktır.

İsim: Özel isim ve cins isim.

Sıfat: Niteleme sıfatı ve belirleme sıfatı. İsim ile bağlantısı.

Zamir: Çeşitli zamirlerin tarifi.

Fiil: Fiilin işlevinin anlatılması. Avoir ve être. Fiillerin belli başlı zamanlarda çekiminin yapılması. Sözlü ve yazılı alıştırmalar. Öğrenilmiş kelimelerle küçük çaplı yazımlar.

Öğretmenin çok kısa cümleler kurup açıklaması ve öğrencilerin tekrarı. Öğrenilen kelimelerle, sözlü ve yazılı olarak basit, küçük cümleler oluşturulması.

Hesap: Rakamların yazılı ve sözlü olarak öğrenilmesi. Önce 100'e kadar öğrenilecek, sonra 1.000'e kadar çıkılacaktır. Sayı boncuğu kullanılması.

Zihinden hesap: Dört işlemin önce 1'den 10'a, sonra 1'den 20'ye ve nihayet 1'den 100'e kadar olan rakamlarla uygulanması. Toplama ve çarpım tablolarının öğrenilmesi.

Yazılı hesap: Üç rakamlı sayılarla toplama ve çıkarma. İki rakamlı sayıların çarpımı, 10'dan küçük bir sayı ile bölme. Metre, litre, frank, gram. Tek işleme dayalı olarak sözlü ve yazılı problemlerin çözülmesi.

Güzel Yazı

Resim

İbtidai İkinci Sınıf

Haftalık Ders Saati

Fransızca	12	
Hesap	3	
Güzel Yazı	2	
Resim		1

+.....

18

Fransızca: Okuma ve ezber. Kelime ve cümlelerin anlamlarının anlatılması.

Gramer: Önceki yıl öğrenilen konuların tekrarı. İsim, sıfat ve fiil konusunda daha geniş bilgi.

Sıfat: Dört çekim, değişmeyen kelimeler, konuşmalardaki işlevleri.

Yazılı ve sözlü alıştırmalar: Fransız dili ve imlası ile ilgili basit alıştırmalar yapılır. Okunan veya anlatılan bir hikâye yazılı ve sözlü olarak tekrarlanır (Yazılı alıştırma her zaman için sınıftaki sözel bir alıştırmadan sonra olacaktır).

Hesap: Geçen yılın konularının tekrarı. Tam sayıların sıralanma prensipleri. Metrik sistemin belli başlı üniteleri, katları ve ast katları.

Somut örnekler vererek dört işlemin tarif edilmesi. Toplama ve çarpım tablosunun tekrarı. Yarım, buçuk, üçte bir, dörtte bir gibi terimlerin tanımlanması. Zihinden çok sayıda alıştırma yapılması.

Yazılı hesap: Dört işlem. Çarpanda en fazla üç rakam, bölende en fazla iki rakam. Her iki işlemi kapsayacak şekilde yazılı ve sözlü basit problemlerin çözümü. Egzersizlerin tekrarlanması.

Güzel Yazı

Resim

İbtidai Üçüncü Sınıf

Haftalık Ders Saati

Fransızca	12
Hesap	3
Güzel Yazı	2
Resim	1

+.

18

Fransızca: Okuma ve ezber. Kelime ve cümlelerin anlamlarının anlatılması. (Sınıftaki anlatımdan önce, bazı öğrenciler tarafından konular okunabilir.)

Gramer. Önceki konunun tekrar gözden geçirilmesi. Sıfat fiiller. Belli başlı düzensiz fiiller. Sentaksın başlıca unsurları. Yazılı ve sözlü alıştırmalar. Konuşma ve yazmaya dair basit egzersizler. Önceki yılda olduğu gibi yazı yazma alıştırmaları. Evde okunan kitaplardan veya başından geçen olaylardan yola çıkarak öğrencilere basit kompozisyonlar yazdırılması.

İptidai sınıflarında öğretmenler telaffuz konusuna dikkat edeceklerdir.

Hesap: Önceki konuların yeniden gözden geçirilmesi. Ondalık sayılar. Metrik sistemin basit tarzda öğretilmesi. Ünite değişiklikleri üzerine alıştırmalar. Osmanlı para sistemi. Somut örnekler göstererek bir kesirin tanımının yapılması. Bayağı kesirlerin hesaplanabilmesi için pratik kurallar. Sözlü ve yazılı alıştırmalar.

Zihinsel hesap. Dört işlemle ilgili alıştırmalar.

Yazılı hesap. Tam sayılar ve ondalık sayılarla dört işlemin yapılması. Tam ve ondalık sayılarla, üç veya dört işlemin yer aldığı basit problemler. Metrik sistemin uygulanması.

Güzel Yazı

Resim

Tâli (Orta) Sınıflar

Tâli Birinci Sene

Haftalık Ders Saati

Fransızca	6
Tarih	2
Coğrafya	2
Hitabet	1
Aritmetik	3
Eşya Dersleri	2
Güzel Yazı	1
Resim	1
+.	
18	

Fransızca: 1-Metin inceleme: İzah etmek suretiyle okuma. Daha önce izah edilmiş metinlerin tekrar anlatımı.

2-Dilin incelenmesi: Gramer unsurlarının yeniden gözden geçirilmesi. Düzensiz fiillerin öğrenilmesi. İmla ve dil konusunda sözlü ve yazılı egzersizler. Gramatikal analiz. Gramatikal ve mana açısından okunup izah edilmiş değişik öğretici metinlerden dikte yapılması. Vokabüler ve kelimelerin oluşumu konusunda basit egzersizler. Sıfatlardan ve fiillerden isim; isim ve fiillerden sıfat; isim ve sıfatlardan fiil yapılması. Bazı ön ek ve son eklerin öğretilmesi. Basit bir kelimenin bileşimi, türevlerinin bulunması ve cümle içinde kullanılması.

3-Kompozisyon yazma alıştırmaları: Sınıfta okunmuş bir hikâyeye veya basit bir konuya dayanarak, çok kısa olarak kompozisyon yazma alıştırmalarının yapılması.

Tarih: Öğretmenin tercihine bırakılan tarihi ve biyografik hikayeler. Osmanlı tarihinin belli başlı olayları ve büyük adamları hakkında sohbet ve anlatım. Öğretmenin kendi uydurduğu basit hikâyeleri anlatması ve öğrencilerin bir ağızdan yüksek sesle tekrarlamaları.

Coğrafya: 1-Fiziki coğrafyanın genel özellikleri. Yerkürenin tabii bölümlere ayrılması. Topraklara ve sulara verilen isimler.

2-Kozmografyanın başlıca özellikleri. Güneş sistemi. Yıldızlar. Dünyanın yapısı. Dünyanın hareketleri. Ana yönler. Yön saptama araçları. Dünyadaki kuşaklar. Mevsimler. Enlem ve boylamlar. Yerküre. Haritalar. Yol ölçüleri.

3-Irklar. Dinler. İdareler.

4-Avrupa, fiziki coğrafya: Bütününün özet halinde anlatımı. Siyasi coğrafya: Ülkeler ve başlıca şehirleri.

Hitabet: Alıştırma yapılması

Aritmetik: Metrik sistemin tekrar gözden geçirilmesi. Somut örneklerle dayanarak, para biriminin ve özgül ağırlığın tarifi. Örnekler. Yüzölçümü hesaplamaları için pratik kurallar. Dikdörtgen, paralel kenar, yamuk ve üçgenin alan hesaplamaları.

Bir sayının 2 ve 4'e, 5 ve 25'e, 3, 9 ve 11'e bölünebilirliğinin anlaşılması için pratik kurallar. Mutlak sayının tanımı. Asal sayıların tablosu. Bir rakamı asal sayılarına ayırıştırmanın pratik kuralı. Bu kuralın uygulanması: İki sayının en büyük ortak böleninin tespitinde, birçok sayının en küçük ortak katının tespitinde kullanılması. Kesirlerin sadeleştirilmesi. Kesirlerin en küçük ortak paydaya indirgenmesi.

Zihinsel hesap: Tam sayılarla dört işlem üzerinde ve bayağı kesirler üzerinde.

Yazılı hesap: Üç bileşik kuralı (bire indirgeme metodu ile), basit faizler, ticari indirim, karışım ve alaşımlar, yüzde hesabı ile problemler.

Eşya Dersleri: 1-İnsan. İnsan vücudu. İskelet. Eklemler. Hareketler. Solunum. Kan dolaşımı. Sindirim. Sinirler. Duyular.

2-Hayvanlar. Hayvanların sınıflandırılması. Hayvan hayatının ilk basamakları. Yumuşakçalar. Eklemlili hayvanlar. Böcekler. Metamorfozlar. İskeletli hayvanlar. Balıklar. Kurbağagiller. Sürüngenler. Kuşlar. Memeliler. Yabani hayvanlar.

3-Bitkiler. Kök. Gövde. Dallar. Yapraklar. Çiçekler. Meyveler. Tahıllar. Bitki türleri. Besin bitkileri. Endüstri bitkileri. Tıbbi bitkiler. Zararlı bitkiler.

4-Maddenin halleri. Hava. Su. Ateş.

Güzel Yazı

Resim

Tâli İkinci Sene

Haftalık Ders Saati

Fransızca	6
Tarih	2
Coğrafya	2
Hitabet	1
Aritmetik	3
Çizgisel Geometri	1
Fen Bilgisi	2
Resim	1

+

18

Fransızca: 1-Metin inceleme: İzahlı okuma. Daha önce okunmuş metinlerin anlatılması.

2-Dilin incelenmesi: İlk gramer konularının tekrar gözden geçirilmesi. Sentaks. Okuma ve imla konusunda sözlü ve yazılı alıştırmalara devam edilmesi. Daha önce okunmuş ve açıklanmış metinlerden dikte yapılması. Sentaks üzerine alıştırmalar: Temel cümle, yan cümle (ilk temel bilgiler). Eş anlamlılarla ilgili alıştırmalar: Eş anlamlı kelimelerin cümle içinde kullanılması.

3-Kompozisyon yazma alıştırmaları: Basit bir konu hakkında veya okunan bir metne dayanarak yazılı alıştırmalar ve tanımlamalar. Sınıfta okunup izah edilmiş konuların yazılı olarak özetinin çıkarılması.

Tarih: Mısır ve Mısır tarihi. Mısır medeniyeti. Mısır'ın tarihi eserleri. Suriye tarihi. Medeniyeti ve tarihi eserleri. Modern keşifler. Yahudiler. Yahudi toplumunun oluşması. Yahudilerin dini. Yahudi milleti. Federal cumhuriyet. Monarşi. İki krallığa ayrılış. Yahudilerin köleliği. Fenikeliler. Fenike koloni ve şehirleri. Fenikelilerde denizcilik ve sanat, ticaret, endüstri, din. Persler. Pers İmparatorluğu'nun oluşumu. Perslerde din ve idare. Perslerin tarihi eserleri.

Coğrafya: Asya, Afrika, Amerika, Okyanusya. Fiziki coğrafya: Her konunun bir bütün halinde özet olarak öğrenilmesi. Siyasi coğrafya: Ülkeler ve başlıca şehirleri.

Hitabet: Alıştırma yapılması.

Aritmetik: Metrik sistemin genel bir değerlendirilmesi. En sık kullanılan alan ve hacim ölçülerinin tarifi. Osmanlı Devleti'nde kullanılan ölçülerin öğrenilmesi. Karmaşık sayılar. Tam sayıların toplama, çıkarma ve çarpma işlemleri ile ilgili teoriler.

Birçok çarpanın çarpımı. Kuvvet. Bir toplama veya çıkarmanın tam sayı ile çarpımı ve tersi. İki toplama veya çıkarmanın

çarpımı. Bir bölmenin sonucunun tek rakamlı olduğu durumlarla ilgili teori. Tam sayıların bölünmelerine dair başlıca kuramlar.

Bayağı ve ondalık kesirlerin hesaplama yöntemleri. Ortalama vadelere göre banka içi indirim problemleri. Nisbi paylar. Ticari indirim.

Fen Bilgisi: 1-İnsan. Derinin fonksiyonları. Alıştırmalar. Uyku. Solunum. Sindirim. Besinlerin hijyenik olması. Dolaşım. Vücut ısısı. Sinir sistemi. Duyu organları. Görme. İşitme. Koku alma. Tat alma. Dokunma. Temasın etki ve tehlikeleri.

2-Hayvanlar. Hayvanların sınıflandırılması. Kemiksiz hayvanlar. Böcekler. Balıklar. Kurbağagiller. Sürüngenler. Kuşlar. Memeliler. Zararlı hayvanlar. Tarımda zararlı böcekler. Faydalı hayvanlar. Tarımda yararlı hayvanlar.

3-Bitkiler. Filizlenme. Köklerin fonksiyonları. Gövde. Dallar. Yaprakların fonksiyonları.

4-Madenler. Silisli taşlar. Kalker taşlar. Kil. Kum. Toprak. Fosiller. Maden ve taş ocakları. Zemin.

5-Fizik ve kimya ile ilgili elemanlar. Fizik. Yerçekimi. Kaldıraç. Tartı. Atmosfer. Işık. Isı. Buhar. Ses. Elektrik akımı. Pil. Mıknatıs. Kimya. Basit cisimler. Karmaşık cisimler. Oksitler. Asitler. Tuzlar.

Resim

Tâli Üçüncü Sene

Haftalık Ders Saati

Fransızca	6
Tarih	2
Coğrafya	2
Hitabet	1
Aritmetik	3

Çizgisel Geometri	1
Fen Bilgisi	2
Resm-i Taklidi	1
+.	
18	

Fransızca: 1-Metinlerin öğrenilmesi. Metinlerin okunup açıklanması. Daha önce izah edilmiş metinlerin tekrar değerlendirilmesi.

2-Dilin incelenmesi. Sentaksın tekrarı. Açıklamalı dikte. Mantıksal bir analiz. Alıştırmalar. Kelimelerin oluşumu. Türetme ve bileştirme.

3-Kompozisyon alıştırmaları. Yazılı ve sözlü alıştırmalar. Tasvir yapma, öykü yazma, mektup yazma. Sözlü ve yazılı olarak özet çıkarma.

Tarih: 1-Eski Yunan tarihi. Helenik zaman. Eski Yunanlılarda din. Isparta Krallığı. Atina Krallığı. Yunan Kolonileri. Helen medeniyeti. Perikles dönemi. Peloponez Savaşı. Genç Cyrus'un seferi. Cunaxa Savaşı. Onbinlerin ricatı. Agesilas'ın Asya seferi. Antalcidas Antlaşması. Thebes'in geçici iktidarı. Makedon- Helen İmparatorluğu. Büyük İskender. İskender İmparatorluğu'nun bölünmesi. İskender sonrası Makedonya ve Yunanistan.

2-Roma tarihi. İtalya'da toplum. Etrüsk medeniyeti. Latinler. Roma'nın kuruluşu. Krallar. Roma'da din. Roma'da krallığın ortadan kalkması. Konsüllük. Etrüsklere karşı savaş. Pleplerin sefaleti. Diktatörlük. Yargı. Onlar meclisi. Oniki levha kanunları. Roma ordusu. İtalya'nın fethi. Pön savaşları. Kartaca'nın boyun eğmesi. Makedonya, Suriye, Yunanistan, Kuzey Afrika ve İspanya'nın fethi. Roma'da toplum ve sosyal hayat. Reform çabaları. İç savaşlar. Marius ve Sulla. Pompeyus. Birinci Triumvirlik. İkinci Triumvirlik.

Roma İmparatorluğu. Avgustus ve sülalesi dönemi. Flaviyenler. Antoninler. İmparatorluk idaresi. İmparatorluk döneminde sosyal yapı. Tarihi eserler. Gelenekler. Roma İmparatorluğu'nun gerilemesi. Askeri anarşi. İmparatorluğun yeniden düzenlenmesi. Diyokletian döneminde dörtlü yönetim. Milano Fermanı. İstanbul'un kuruluşu. Teodosyus. Roma İmparatorluğu'nun iki oğlu arasında bölünmesi. Arkadyus ve Honaryus.

Coğrafya: Avrupa. Okyanusya. 1- Bu kıtalardaki ülkelerin fiziki, siyasi ve ekonomik özelliklerinin öğrenilmesi. 2- Ülkelerin yüzölçümleri, idare tarzları, dinleri ve toplum yapıları.

Hitabet: Alıştırmalar yapılması.

Aritmetik: Önceki konuların gözden geçirilmesi. 2'ye, 4'e, 5 ve 25'e, 3 ve 9'a, 11'e bölünebilirlik konusunda kuram. En büyük ortak bölen. İki sayının en büyük ortak bölenini bulmaya yönelik başlıca kuramlar. En küçük ortak çarpan. Birçok kesirin paydalarının en küçük ortak paydaya indirgenmesi.

Bir cismin tarifi. Boyutları. İki sayı arasındaki ilişki. İlişkinin başlıca özellikleri. Orantılar. Özellikleri. Oranlı bölünmelerde uygulanması. Bir bayağı kesirin ondalık kesire çevrilmesi. Dört işlemle, bölünebilirlikle ve kesirlerle ilgili alıştırmalar.

Tam sayıların ve kesirlerin karesi ve karekökü. Bir tam sayının karekökünün bulunmasına yönelik kural.

Yeni işlenen ve sınıf programında yer alan konulara dair çok sayıda problemin çözülmesi.

Çizgisel Geometri: Pergel, cetvel ve gönyenin kullanılışı. Paralel, dikey çizgi, açı ve açıortayının pratik çizimi. Düzgün üçgen ve çokgen çizimi. Görüş açısına yönelik bazı kavramlar. Küp, paralel yüz, prizma, piramit.

Fen Bilgisi: 1-Fizik. Maddenin çeşitli halleri. Katı çizimler. Sıvılar. Gazlar. Aynı cisim her üç şekle de girebilir. İş, kuvvet ve güç hakkında deneysel kavramlar. Basit örnekler. İş, kuvvet ve

gücünün kullanılan birimleri. Sıvı ve gazlarda denge. Basınç. Kullanılan birimler. Atmosfer basıncı. Barometre, manometre. Gazların özellikleri. Gazların elastiki gücü. Mariyot kanunu. Sıkıştırılmış gazla çalışan makineler. Hava pompası. Isı. Sıcaklığın tanımı. Ölçüsü. Civalı termometre. Gazların, sıvıların ve katı cisimlerin genleşmesi. Erime. Buharlaşma. Kaynama. Damıtma. Atmosferde suyun buharlaşması. Bulut ve sis. Yağmur. Kar.

2-Kimya. Hava. Bileşimi. Azot. Oksijen. Yanma. Su. Bileşimi. İçilebilir sular. Hidrojen. Klor. Klorür. Asit azotik. Asit kloritlik. Asitler. Bazlar. Tuzlar.

3-Zooloji. İnsan ve hayvanlar. İnsanın kısaca tanıtılması. Hayvanlar aleminin sınıflandırılması. Omurgalılar: Beş sınıfın karakteristik özellikleri. Memeliler: Değişik alanlardan seçilmiş örnekler. Kuşlar: Değişik alanlardan seçilmiş örnekler. Yuvaları. Göçleri. Kuşların korunması. Sürüngenler: Timsah, kaplumbağa, kertenkele, yılan. Kurbağagiller: Metamorfoz. Balıklar: Belli başlı cinsleri, balık avcılığı ve balık yetiştiriciliği. Eklemliler: Böcekler. Özellikleri. Metamorfoz. Yaşayışlarına ve üretkenliklerine dair değişik alanlardan seçilmiş en ilginç örnekler. Örümcekgiller: Akrep, örümcek, kabuklu böcekler. Yumuşakçalar: Ahtapot, salyangoz, istiridye ve midye, istiridye yetiştiriciliği. Sedef ve inci.

Resm-i Taklidi

Tâli Dördüncü Sene

Haftalık Ders Saati

Fransızca	6
Tarih	2
Coğrafya	2
Cebir	2
Geometri	2
Fen Bilgisi	3

+.

18

Fransızca: 1-Metinlerin öğrenilmesi. Okuma ve metin açıklama. Daha önce açıklanmış metinlerin tekrarı.

2-Dilin incelenmesi. Gramer bilgilerinin bütünüyle yeniden gözden geçirilmesi. Alıştırmalar. Galat-ı meşhurlar. Açıklamalı dikte. Mantıksal bir analiz. Alıştırmalar. Kelimelerin oluşumu. Türetme ve birleştirme.

3-Edebiyat tarihinin öğrenilmesi. XVIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla Fransız Edebiyatının kısaca öğrenilmesi.

4-Kompozisyon alıştırmaları. Yazılı kompozisyon. Tasvir yapma. Öykü yazma. Mektup yazma. Konuşma vesaire. Üslup prensipleri.

Tarih: (Ortaçağ): Batı Roma İmparatorluğu. Yükselişi ve çöküşü. Eski Galya ve Roma Galyası. Şehirleri, tarihi eserleri, medeniyeti. Hıristiyan Galya. Barbarların istilası. Germanler. Hunlar. Germanlerin Roma İmparatorluğu yıkıntıları üzerine yerleşmeleri. Frank Galyası. Franklar. Morevenjlerin yaşayışları. Frank Krallığının bölünmesi.

Doğu Roma İmparatorluğu. Jüstinyen. Kanunlar. Tarihi eserler. X. yüzyıla kadar Bizans medeniyeti.

Araplar. Muhammed. Kur'an. Arap fetihleri. Müslümanların üçe bölünmesi. Arap medeniyeti.

Frank İmparatorluğu. Şarلمان. Savaşlar. Saray, ordu, eğitim. Frank İmparatorluğu'nun dağılması.

Normanların istilası. Kuzey Avrupa ve İspanya Müslümanları. Macarlar. Slavlar.

Feodalite. Feodal rejim. Özelliği.

Kapetler. Filip idaresinde Kapet hanedanının yayılıp genişlemesi. Auguste, XII. Louis.

İngiltere. Normanların istilas. Büyük Şart. Parlamento.

Almanya. Büyük Oton. Frederik Barbaros. II. Frederik. Anarşi ve Almanya birliğinin dağılması.

Ortaçağda kilise. Papalık. Dini emirler. Atama kavgaları. Dini ayrılıklar.

Haçlı seferleri. 1. 2. 3. ve 4. Haçlı seferleri.

Ortaçağda toplum yapısı. Soylular. Şato. Burjuvazi. Köylüler. Şehirliler. Loncalar. Ticaret. Batı medeniyeti. Roma tarzı gotik eserler. Silahlanma. İstilalar. Volualar ve Yüzyıl Savaşları. XIII. ve XV.yüzyıllar arasında Avrupa'nın büyük devletleri.Fransa. Etat genereux. XII. Louis ve Bourgogne'lar. Feodalitenin gerileyişi. İngiltere. Tudor hanedanı. Almanya. Habsbourglar. Avusturya'da Maximilien. İtalya. Floransa. Venedik. Doğu Avrupa. Slav devletlerinin gelişmesi. Bizans İmparatorluğu'nun yıkılması. Türkler Avrupa'da. İstanbul'un fethi.

Coğrafya: Asya. Afrika. Amerika. 1- Bu kıtalardaki ülkelerin fiziki, siyasi ve ekonomik özelliklerinin öğrenilmesi.

2-Ülkelerin yüzölçümleri, idare tarzları, dinleri ve toplum yapıları.

Matematik (Cebir, Aritmetik): 1-Aritmetik: Önceki aritmetik konularının genel değerlendirilmesi. Asal sayılara dair bazı temel kavramların öğretilmesi.

2-Cebir : Pozitif ve negatif sayılar. İşlemler. Tek ve çok terimli sayıların toplama, çıkarma ve çarpma işlemleri.

Alıştırma örnekleri: $(A+B)(A-B)$, $(A+B)^2$, $(A-B)^2$, $(A+B)^3$, $(A-B)^3$, $(A^2+AB+B^2)(A-B)$, $(A^2-AB+B^2)(A+B)$. Alıştırma. Bazı işlemlerin çarpanlara ayrılması. Tek terimlilerin bölünmesi. Çok terimli bir işlemin tek terimliye bölünmesi. Çok terimli bir

işlemde ortak bir çarpan oluşturma. Tek bilinmeyenli birinci dereceden bir denklemin çözümü için pratik kural. Birinci dereceden problemler. Birinci dereceden tek bilinmeyenli bir denklemin çözümüne yönelik temel kurallar ve alıştırmalar. Bilinmeyenlerin elenmesine yönelik çeşitli metodlar. İki bilinmeyenli denkleme dair özel durumlar.

Geometri: Başlangıç niteliğinde üç kavram. Şekiller. Düz çizgi, kesik çizgi, kavisli çizgi, düzlem, çember, eşya ve geometrinin bölümleri. Kullanılan terimlerin tanımlanması. Cisimlerin ölçümü.

Birinci kitap. Açılar. Dik çizgi. Açılarının ölçümü, iletki. Açılarının özellikleri. Üçgenler ve çokgenler. İkizkenar üçgenler. Üçgenlerin eşitlik hali. Üçgenlere dair teoremler. Bir noktadan diğerine uzanan dikey ve eğik çizgiler. Birbirinden eşit uzaklıkta olan belirli iki nokta arasındaki geometrik alan. Dik açılı üçgenlerin eşitlik hali. Eşit uzaklıktaki noktalar arasında birbirini kesen iki doğrunun geometrik alanı. Paralel doğrular. Paralel kenar. Bir cismin her noktası çember çizecek şekilde devinmesi.

İkinci kitap. Çember, daire, yarı çap, kiriş, yay, çap, daire parçası, kesme. Tanjant. İki ayrı çemberin rölatif pozisyonları. Açılarının ölçümü. Üçgen çizimine dair basit problemler. Tanjantlarla ilgili problemler.

Çizgisel geometri: Önceki dersler boyunca ele alınan konuların grafikler ile izah edilmesi. Bir kroki çizerek onu resme çevirmek. Bir cetvel ve pergel yardımı ile grafiklerle ilgili çok sayıda alıştırmaya yapılması.

Fen Bilgisi: 1-Fizik: Akustik. Ses üretimi. Yayılma. Sesin suda ve havadaki hızı. Sesin yansımaları. Yankı. Elektrik. Sürtünme yolu ile elektrik üretimi. Bir etkiye bağlı olarak elektriklelenme. Elektroskop. Elektrofor. Kondansatör. Yıldırım. Paratoner. Elektrik akımı. Fizyolojik, fiziki ve kimyasal etkiler. Galvanoplasti. Mıkna-

tıs. Tabii ve suni mıkmatıslar. Cereyanın manyetik etkisi. Orsted deneyi. Elektro manyetik. Elektrik telgrafının özellikleri. Optik. Işığın dikey yayılması. Yansıma kanunu. Düz aynalar. Kırılma. Prizma. Işın dağılması ve yeniden birleşmesi.

2-Kimya: Karbon. Şarbon. Anidrid karbonik ve karbondioksit. Silis. Cam. Demir, dökme demir. Çelik. Kil. Kaolin. Porselen. Alüminyum. Alümin. Bakır ve alaşım. Göztaşı. Gümüş ve altın. Para alaşımı. Organik maddeler. Petrol. Aydınlatma gazı. Benzin. Naftalin. Alkolün fermantasyonu. Asit asetik. Gliserin. Kaygan cisim. Mum ve sabun. Sakaroz. Glüköz. Nişasta.

3-Jeoloji: Taşların özellikleri hakkında kısa bilgi. Granit. Kızıl somaki. Kil. Şist kalker. Kumtaşı. Toprağın sürekli değişimi. Hava ve suyun hareketi ile kayaların yoğunluğunu kaybetmesi. Vadilerin oyulması. Alüvyonlar. Deltalar. Buzullar. Buzultaşı. Sapkın buzullar. Termal kaynaklar. Çökeltiiler. Maden damarları. Volkanlar. Kaya damarları. Yavaş yavaş meydana gelen çöküntüler ve yükselmeler. Deprem. Fay. Katmanlar halinde olan kayalar ve katmanlar halinde olmayan kayalar. Fosiller. Toprağın özelliklerinin belirlenmesindeki yararları. Değişik gruplardan hayvan ve bitkilerin ortaya çıkışları.

4-Botanik. Çiçekli bir bitkinin değişik organlarının kısaca öğrenilmesi. Bitkiler aleminin sınıflandırılması. Tohumlu bitkiler. Çift çenekli bitkiler: Dügünçiçeğigiller. Gelincikgiller. Baklagiller. Gülgiller. Maydanozgiller. Bileşikgiller. Kökboyasıgiller. Çuha çiçeğigiller. Patlıcangiller. Çiçekleri dudaksı olan bitkiler. Tek çenekliler: Zambakgiller. Süsengiller. Orkideler. Buğdaygiller. Açık tohumlular: Kozalaklar. Köklü çiçeksiz bitkiler: Eğreltiotu. Atkuyruğu. Kibritotu. Köksüz çiçeksiz bitkiler: Yosun. Su yosunu. Mantar. Liken.

Resim

Âli (Yüksek) Sınıflar

Âli Beşinci Sene

Haftalık Ders Saati

Fransız Dili ve Edebiyatı	5
Tarih	2
Coğrafya	2
Cebir	2
Geometri	2
Fizik	2
Kimya	2
Tarih-i Tabii	1
Muhasebe	1

+.....

19

Fransız Dili ve Edebiyat: 1-Metinlerin öğrenilmesi. Metinlerin okunup izah edilmesi. Örneklemeye suretiyle sentaks konusunun genel bir tekrarı. Daha önce izah edilmiş metinlerin ezberlenmesi. Fransız edebiyatının tarihi sürecine bir bakış. XVI. yüzyıl başlarından itibaren Fransız edebiyatının tarihi gelişimi.

2-Kompozisyon alıştırmaları. Yazılı kompozisyon: Tasvir yapma. Mektup yazma. Diyalog ve hitap. Üslup ilkeleri.

Tarih: (Modern Çağlar): Denizcilik alanında keşifler. İspanyol ve Portekiz kolonileri. Rönesans. Sanatçılar ve başlıca eserleri. XV. yüzyıl sonundan itibaren Batı Avrupa devletleri. Fransa. İspanya. Almanya. Avusturya. İtalya. İngiltere. Rusya. Osmanlı Devleti. Fransa ile Avusturya arasındaki mücadele. I. Fransuva. Şarlken. I. Süleyman. Reform. Luther ve Calvin. Anglikanizm.

Katolik reformu. Cizvit tarikatı. Fransa'da din savaşları. Sen Bartelmi. Nante Fermanı. İspanya'nın II. Filip üzerindeki rolü. 30 Yıl Savaşlarının genel karakteri. Ordular. Westfalya Barışı.

Fransa'da mutlak monarşinin yerleşmesi. I. Fransuva. IV. Henri. Richelieu. Mazarin. XIV. Louis. Dış politika. İdare. Saray. Dini politika. Nante Fermanı'nın iptali. Colbert. Louvois. Vauban. XIV. Louis dönemi. Sanat eserleri. Edebiyat. Bilim. Toplum. Aristokrasi. Ruhbanlar. Burjuvazi. Köylüler. XVII. yüzyılda İngiltere. Stuartlar. 1648 ve 1688 İhtilalleri. XV. Louis döneminde Fransa. Parlamento. Bakanlar. XVIII. yüzyılda İngiltere. Parlamento. Hannover hanedanı kralları. I. II. ve III. George. Prusya. Kökeni. Büyük Frederik. Avusturya. Mari Terez. II. Jozef. Rusya. Büyük Petro. II. Katherina. XVIII. yüzyılda dış politika. Rusya ve Avusturya. Polonya'nın paylaşılması. Fransa ve İngiltere. Rusya ve Osmanlı Devleti. ABD'nin bağımsızlığı. İhtilalden önce Fransa ve Avrupa. Reformcu prensler. Yeni düşünceler. XVI. Louis. Mali kriz. Etat genereux'nün iptali.

Coğrafya: Osmanlı Devleti'nin fiziki ve ekonomik şartlarının detaylı olarak öğrenilmesi. Yüzölçümü. Nüfus. İdare. Din.

Cebir: Çok sayıda alıştırma yapmak suretiyle geçen konuların tekrarı. Çok terimlilerin bölünmesi. $X + a$ ile bölünebilmenin özellikleri. Birinci dereceden eşitsizlikler. Bir veya çok bilinmeyenli birinci derece denklemlerin çözümü. $a \times + b$ 'nin çeşitlemeleri. Grafikli tanım. Bir bilinmeyenli ikinci derece denklem. Karekökleri ve kat sayıları arasındaki bağlantı. Kareköklerin simgeleri. İkinci dereceden üç terimli cebirsel bir sayının öğrenilmesi. İkinci derece ile ilgili problemler. İkinci dereceden üç terimli cebirsel sayıların çeşitlemeleri. Grafik ile tanıtım. Türev hakkında kısa bilgi. Maksimum. Aritmetik ve grometrik diziler. Logaritma. Tablo kullanımı.

Geometri: Üçüncü kitap: Orantılı uzunluklar. Bir üçgenin iki eşit parçaya bölünmesinin özellikleri. Benzeş üçgenler.

Pantograf. Benzeş çokgenler. Bir üçgenin elemanları arasındaki metrik ilişkiler. Bir açının sinüs, kosinüs, tanjant ve kotanjantının tanımı. Orantılı uzunluklarla ilgili problemler. Düzenli çokgenler. Bir çemberin içine çizilmeleri. Çevre ölçümü. Alıştırmalar.

Dördüncü kitap: Üçgen, paralelkenar, trapez ve çokgenlerin yüzölçümlerinin bulunması. Benzeş iki çokgenin yüzölçümü arasındaki bağlantı. Çemberin yüzölçümü.

Beşinci kitap: İki yüzeyli açılar. Paralel doğru ve düzlemler. Perpendiküler doğru ve düzlemler. Çok yüzlü açılar. Alıştırmalar.

Çizgisel geometri: Geometrik yerlerin grafik ile çizimi. Kalemle basit birkaç eğri çizimi. Basit makinelerin çizimi. Kalkık el ile çizim.

Fizik: 1-Ağırlık. Maddenin çeşitli halleri. Mekanik. İş, güç ve kuvvet kavramları. Kullanılan birimler. Kaldıraç. Eğik düzlem. Paralel ve yöndeş kuvvetlerin bileşimi. Devinim bilimin elemanları. Alan. Hız. Süratlenme. Ağırlık. Ağırlığın yönü. Ağırlık merkezi. Ağırlık. Kütle. Özgül ağırlık. Yoğunluk. Tartaç. Özgül ağırlıkların belirlenmesi. Bir kütlenin hacminin belirlenmesi. Kullanılan birimler. Paskal prensibi. Hidrolik baskı. Hava kabarcığı seviyesi. Bir kabın dibindeki baskı. Arşimet Kanunu. Su üstünde yüzen kütleler. Bileşik kaplar. Suyun seviyesi. Suyun mutlak yoğunluğunun saptanması. Bir kütlenin hacminin tazyik ölçme yolu ile tespiti. Yoğunluğun tespiti. Yoğunlukölçer. Alkolölçer.

Gazların özellikleri. Elastik güç. Barometre. Atmosfer basıncı. Ölçümü. Manometre. Elastik gücün birimleri. Mariyot Kanunu. Bir gazın yoğunluğu. Mariot Kanunu ile ilgili alıştırmalar. Sonuçları. Mariyot Kanununun uygulanması. Sıkışmış gazın ölçümü. Hacimölçer. Yükseklik ölçümü. Balon. Yükseltici kuvvet. Gazların karışımı. Gazların erimesi. Sıkıştırılmış gazla çalışan aletler ve

pompalar. Emmeç. Hidrokinamik. Toriçelli prensibi. Mariyot kabı. Sifon. Yüzeysel basınç.

2-Isı. Sıcaklığın tanımı. Sabit hacimdeki gazlı termometrenin özellikleri. Civalı termometre. Sabit noktaların tespiti. Sıfırın yer değıştirmesi. Isı miktarının kavramları. Herhangi bir ısı miktarının ölçümü. Karışım metodu. Bunsen kalorimetresi. Özgöl ısılar. Doğrusal genleşme. Sıvıların genleşmesi. Cıvanın mutlak genleşmesi. Suyun maksimum yoğunluğunun mevcudiyeti. Genleşme eğirisi. Gazların sıkıştırılabilirliği. Sabit basınçta gazların genleşmesi. Sabit hacimde basıncın değışimi.

Gaz kütlelerinin yoğunluğu. Erime noktası. Erime ısısı. Sıvıların buharlaşması ve gazların sıvılaşmasına dair basit kavramlar. Sonul bir ısının mevcudiyeti. Buharın maksimum basıncı. Isıya göre değışikliği. Kaynama. Damıtma. Buharlaşma ısısı. Atmosfer şartlarında su buharı. Nem ölçümü. Bulut. Sis. Yağmur. Kar. Atmosferin genel hareketleri. Pratik uygulamalı açısından ısının yayılması. Termik yalıtma ve ısıtma yöntemleri.

Kimya: Madensiler. Hidrojen. Oksijen. Ozon. Su. Oksijenli su. Fluor. Klor. Brom. İyot. Asit floridrikler, cloridrikler, bromidrikler, iyodihidrikler. Kükürt. Asit sülhidrik. Anidrid sülfür. Asit sülfür. Anidrid sülfürik. Asit sülfürik. Endüstriyel hazırlıklar. Azot. Hava. Havadaki gazlar. Amonyak gazı. Oksijenin azota karışması. Asit azotik. Fosfor. Asit fosforik. Karbon. Karbondioksit. Karbonik asit. Aydınlatma gazı. Alev. Etilen. Asetilen. Benzin.

Tarih-i Tabii: Öğretmen ana hatlarıyla genel bir bilgi verdikten sonra, insanın vazgeçilmez biyolojik öğelerini tanıtacaktır (Beslenme, sağlık, av, balık avı, hayvanların evcilleştirilmesi ve terbiyesi). Öğretmen ayrıca, bedensel çalışmalarda insana yardımcı olan hayvanlar hakkında kısa bilgi verecektir (Av hayvanları, yük hayvanları, araba çeken hayvanlar, yarış hayvanları).

Aynı zamanda giysi hammaddesi olarak kullanılan bitkileri ve hayvanları tanıtacaktır.

1-Sindirim. Besinlerin genel bileşimi. Mineral maddeler. Şekerler. Nişastalar. Yağlar ve albüminli maddeler. Sindirim sistemi. Besinlerin değişik bölgelerde maruz kaldıkları değişimler. En gerekli başlıca besinlerin kökenlerine dair çok kısa bilgi. Üretildiği bölge. Yetiştirildiği bölge. Besinlerin sağlıklı olması. Besin zehirlenmesi. Mantar. Kokmuş etler. Etlerde bulunan parazitler. Kirli sular. Temizleme yöntemleri.

2-Solunum. Solunum araçları. Mekanik, fiziksel ve kimyasal olaylar. Kapalı havanın tehlikeleri. Mikropların havadaki varlığı. Pastör deneyi. Organizmanın hava yolu ile işgale uğraması. Tüberküloz, vesaire. Gırtlak ve sesin oluşumu.

3-Dolaşım. Kan. Dolaşım aracı. Dolaşımın mekanizması. Lenf. Bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama. Hayvanın ısısı. Oluşum. Bakım. Koruma. Sabit ısıda hayvanlar. Yün ve tüy. Kürk. Giysiler. Hayvan kökenli veya bitkisel orijinli çeşitli kumaşların hijyenik değeri. Sinir sistemi. Sinirsel merkezler. Duyu organları. Uyarıcıların zararları (Alkolizm). Duyu organlarının sağlığı. Derinin sağlığı. Hareketi sağlayan araçlar. Kemik. İskelet. Eklem. Kaslar. Alıştırmalar. Kasların dizimi. Alışkanlıkla yapılan hareketler. Egzersiz ve hareketlerin vücudun biçimli olmasında önemi.

Muhasebe: Aritmetik alıştırmaları. Basit faiz. İskonto. Ortalama vade. Ticari hukuk. Ticaret ve tüccar üzerine kavramlar. Ticaret senetleri. Defter tutma. Defter tutma usulleri hakkında kavramlar. Büyük defter kullanımı ve diğer başlıca yardımcı defterler.

Âli Altıncı Sene

Haftalık Ders Saati

Fransız Edebiyatı

5

Tarih	2
Coğrafya	1
Trigonometri	2
Geometri	2
Fizik	2
Kimya	2
Tarih-i Tabii	1
Muhasebe	1
Sağlık	1

+.....

19

Fransız Edebiyatı: 1-Metinlerin öğrenilmesi. Metinlerin edebi açıdan izahı (Fransız şair ve yazarlarından seçme parçalar). Bir şiirin açıklanması vesilesi ile şiiri nesir haline dönüştürme hakkında kısa bilgiler.

2-Edebi eserler. Edebi tarzlar.

3-Edebiyatın tarihi açıdan incelenmesi. XVI. yüzyıldan 1715'e kadar olan dönemin Fransız edebiyatı tarihi. Öğretmenin seçeceği bir XVII. yüzyıl şairinin ve yazarının derinlemesine anlatılması.

4-Kompozisyon çalışmaları. Yazılı kompozisyon. Tasvir. Mektup yazma. Hitap. Portre. Diyalog, vesaire. Düşüncenin gelişimi (Edebiyat, ahlak, tarih, vesaire). Edebi tarzda bilimsel eserler.

Tarih: (Çağdaş dönemler 1789-1900) Fransa'da eski rejim. Karakteri. İhtilalin sebepleri. Etats généraux. Kurucu meclis. 1791 Anayasası. Yasama. Konvensiyon. İhtilal idaresi. Direktuar. İhtilalle beraber toplumun değişmesi. Sosyal ve siyasi eşitlik. İnsan ve yurttaş hakları. İhtilalin Avrupa ile mücadelesi. Cumhuriyet ordusu. Fetihleri. Konsüllük. İç örgütlenme. Konkordato. İmparatorluk. İmparatorluk rejimi. İmparatorluğun dış politikası. Viyana Kongresi. Kutsal İttifak. Fransa'da restorasyon dönemi.

Partiler. 1830 ihtilali. Louis Philippe idaresi. Partiler. 1848 ihtilali. Güzel sanatlar. Edebiyat. Bilim.

İkinci Cumhuriyet. Bütün yurttaşlara oy hakkı 1851 yılında hükümet darbesi. İkinci imparatorluk. İtalyan birliği 1848-1870. Alman birliği 1848-1871.

XIX. yüzyılda Şark meselesi. Balkan ülkeleri. İngiltere ve Fransa'nın sömürge imparatorluklarının kurulması. Almanya'nın sanayileşme ve sömürgeleşme alanında gelişmesi. Uzak Doğu. Sibirya. Çin ve Japonya. İngiltere. Demokratik reformlar. XIX. yüzyılda İrlanda. Emperyalizm. Alman İmparatorluğu. Anayasa. Partilerin mücadelesi. Pangermenizm. Avusturya-Macaristan. Milletler. Rusya. Serflerin özgürleşmesi. İhtilaller. Panislavizm. ABD. Anayasa. Köleliğin kaldırılması. 1870-1889 yılları arasında Avrupa. Anayasalar. Yaygın eğitim. Mecburi askerlik. Demokratik ve sosyal reformlar. Çalışma hayatının yasaları. Dış politika. Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak.

Coğrafya: Genel coğrafya. Yerküre. Kutuplar. Ekvator. Yerküre üzerindeki kuşaklara dair kavramlar. Engebe. Dağ. Plato. Ova. Volkan. Deniz. Denizin hareketleri. Akıntıların etkisi. Denizin içinde hayat. Atmosfer. Atmosferin hareketleri. Rüzgârın hareketi. Yağmur. Suların dolaşımı. Irmak. İklim. Karasal iklim. Deniz iklimi. Kıyı. Kıyılarının çeşitli şekilleri. Bitki örtüsü ve hayvanları yaşantısı. Kutup toprakları.

Amerika Kıtası. Kanada. ABD. Meksika. Antiller. Kolombiya. Veneziüella. Guyana. Peru. Bolivya. Şili.

Okyanusya Kıtası.

Afrika Kıtası. Mısır. Trablusgarp. Tunus. Cezayir. Fas. Sudan. Sahra. Kongo. Merkezi Afrika.

Trigonometri: Önceki konuların tekrarı (İkinci dereceden problemler). Trigonometrik çizgiler. Trigonometrik çizgiler arasındaki bağlantılar. İzdüşüm teorisi. Toplama ve çıkarma.

Çarpma ve bölme. Logaritma tablosunun kullanılması. Dik açılı üçgenlerin çözümü. Trigonometrik denklemler. Bayağı üçgenlerin çözümü. Trigonometri uygulamaları.

Geometri: Altıncı kitap. Çok yüzlüler. Tanım. Prizmalar. Piramitler. Kesik piramit. Bayağı birçok yüzlünün hacmi. Simetrik şekiller. Benzeş çokyüzlüler.

Yedinci kitap. Yuvarlak kütleler. Silindir ve koni. Kürenin basit özellikleri. Kürenin alanı. Kürenin hacmi. Yuvarlak segman.

Sekizinci kitap. Kullanılabilen kavisler. Elips. Parabol. Helis.

Çizgisel geometri. Önceki konuların devamı. Mimari çizgi.

Fizik : 1-Akustik. Ses üretimi. Yayılma. Havada, suda, gazlarda ve katı cisimlerdeki hızı. Sesin yansıması. Yankı. Yoğunluk. Yükseklik. Tını. Titreşimli teller. Başlıca müzikal aralıklar.

2-Optik. Parlak ve parlak olmayan cisimler. Opak, saydam ve yarı saydam cisimler. Işığın düz yayılması. Gölge. Hız. Dışlı çarkın özellikleri. İki ışık kaynağının yoğunluğunun mukayesesi. Yansıma Kanunu. Aynalar. Gerçek ve görünen görüntü. Aynaların biçimleri. Kırılma Kanunu. Tam yansıma. Paralel yüzölçü ince tabaka. Prizma. Mercek. Görüntü. Merceklerin biçimi. Yakınsama. Diyoptri. Gözün optik incelemesi. Uyum. Presbitlik. Gözdeki optik bozuklukların tedavisi. Optiğin elemanları. Büyüteç. Gözlük. Mikroskop. Teleskop. Büyütme. Güç. Işığın dağılması. Spektroskop. Değişik ışık kaynaklarının tayfi. Güneş tayfi. Cisimlerin rengi. Gökkuşağı hakkında basit izahat.

3-Elektrik. Elektriklenme. Faraday silindiri. Elektrik dağıtımı. İki iletken arasında potansiyel farkın kavramları. Elektrometre. Yoğunlaşma. Kapasite. Elektrik geçirmez madde. Elektrik akımı. Direnç. Ohm Kanunu. Joule Kanunu. Elektroliz. İyon. Faraday Kanunu. Amperin pratik tanımı. Kutuplanma. Piller. Akümülatörler. Mıknatıs. Manyetik alan. Manyetik tayf. Bir akımın manyetik

alanı. Amper kuralı. Galvanometre. Manyetik bir alanın akımlar üzerindeki hareketi. Ampermetre ve voltmetre. Manyetik alanlarda mıknatıslanma. Manyetik akım. Doyma. Kutup. Kırık mıknatıs deneyi. Elektromotris güç. Temel kanunlar. Endüksiyon bobini. Elektrik uygulaması. Çeşitli elektromıknatıs uygulamaları. Telgraf. Telefon. Motor. Jeneratör. Enerji nakli. Elektrikli aydınlanma. Elektrikli fırın. Elektrokimya kavramları. Atmosferik elektrik. Paratoner. Yerçekimi.

Kimya: Oksijen. Ozon. Hava. Su. Oksijenlenme. Klor. Klor endüstrisi. Sıvı klor. Klorun oksijenli karışımları. Hidroklorlü anidrid. Hipoklorlü asit. Hipoklorit. Renksiz klorürler. Klorürlü anidrid. Klorürlü asit. Hipoklorlü anidrid. Asit klorük. Kloratlar. Asit hipobromürük. Asit hipoiyodik. Kükürtün oksijenli karışımları. Azotun oksijenli karışımları. Fosforun oksijenli karışımları. Arsenik. Antimuan. Hidrojenli ve oksijenli karışımları. Bor. Asit borik. Silisyum. Silisyum ve karbonun benzeşimi. Cam. Porselen. Çömlekçilik.

Madenler. Sodyum ve potasyum. Sodyum tuzları. Sodyum endüstrisi. Potasyum tuzları. Potas endüstrisi. Amonyum. Amonyum tuzları. Baryum. Strontiyum. Kalsiyum. Belirgin karakterleri. Kireç. Harç. Çimento. Magnezyum ve alüminyum. Tuzların özellikleri. Şap. Demir. Manganez. Krom. Nikel. Kobalt. Demirler. Dökme demir. Çelikler. Tuzların özellikleri. Çinko. Çinko tuzların özelliği. Kalay. Kalay tuzunun özelliği. Bizmut. Bizmutun tuzu. Kurşun. Masiko ve kurşun oksit. Kurşun tuzunun özellikleri. Bakır. Pirinç. Tunç. Pirinç ve tuncun tahlili. Bakır tuzunun özellikleri. Civa. Civa tuzu ve özellikleri. Gümüş. Gümüş kaplama. Gümüş tuzunun özellikleri. Altın. Platin. Platin serisinden madenler. Tuzlarının özellikleri. Altın alaşımları. Altın kaplama. Bir tuzun asit ve bazının bulunması. Metalurji.

Tarih-i Tabii: Anatomi ve fizyoloji. Hayvanlar ve bitkiler. Hayvanlar ve bitkilerin ortak yaşantılarındaki canlı varlıkları

meydana getiren elemanlar. Bu elemanların çoğalması. Beslenme. Hayvanların anatomisi ve fizyolojisi. Doku ile ilgili kavramlar. Hayvanlar aleminde başlıca gruplar. Omurgalılara kadar gelişmeleri. Omurgalıların belli başlı özellikleri. Balıklarda uğradığı belirgin değişiklik. Kurbağagiller. Sürüngenler. Kuşlar ve memeliler.

İnsan. İnsan fonksiyonlarının özel olarak öğrenilmesi. Beslenme fonksiyonu. Sindirim. Sindirim organı. Besinler. Sindirimin kimyasal yönü. Dolaşım. Dolaşım aygıtı. Kan. Kan dolaşımının mekanizması. Lenf. Solunum. Solunum aygıtı. Fiziksel ve kimyasal olaylar. Diriksel ısı. Böbrekler. Karaciğer. Sinirsel merkezler. İşlevleri. Duyu organları. Göz. Görme. Gözde uyum. Kulak. İşitme. Koku alma. Tat. Deri. Dokunma. Gırtlak. Ses. Üreme fonksiyonu.

Bitkilerde anatomi ve fizyoloji. Bitkiler aleminde başlıca gruplar. Su yosunları ve mantarlar. Yosunlar. Çiçeksiz bitkiler. Tohumlu bitkilerin belirgin özellikleri. Tohumlu bitkilerin fonksiyonlarının incelenmesi. Beslenme. Kökler. Kökün fonksiyonu ve büyümesi. Gövde. Gövdenin fonksiyonu ve büyümesi. Yaprak. Oluşumu. Fonksiyonu ve büyümesi. Genel beslenme. Klorofil. Besinler. Toprağın içinde nitratlaşma. Beslenme rezervleri. Solunum. Parazit bitkiler. Üreme. Çiçek. Erkek organlar. Çiçek tozu. Yemiş yaprakları. Yumurtacık. Döllenme ve çoğalma. Meyve ve tohum. Filizlenme. Filizlenme sırasında meydana gelen olaylar. Çiçeksiz bitkiler ile tohumlu bitkilerin üreme yöntemlerinin mukayesesi. Bitkilerdeki gelişmeye örnekler.

Muhasebe: Defter tutma. Toplu hesaplar. Bilanço. Hesapların kapatılması. Hesapların tekrar açılması. Hesaplar. Cari hesap ve faiz hesabı. Ticari hukuk. Ticari olayların bir özeti. İflas. Menkul kıymetler. Ticari şirketler.

Sağlık: Sağlık. Amacı. Geçirdiği aşamalar.

Su. Genel değ erlendirmeler. Suların genel  zellikleri. Durgun sular. Akarsular. Satıh suları. Deniz suyu. Yağmur suyu. Buzullar ve karlardan eriyen sular. G ller. Nehir suları. Yeraltı suları. Kaynaklar. Kuyular. Sarnıçlar. Maden suları. İçme suları. İçme suyunun özelliğı. Sudaki mikroplar. Suların kirlenmesi. Kirli sular yolu ile salgın hastalıkların yayılması. Suların temizlenmesi. Filtre. Kimyasal temizleme. Kaynatarak mikroplardan arındırma. Modern uygulamalarla diğ er temizleme yöntemleri.

Besinler. Besinlerin sınıflandırılması. Başlıca besin maddelerinin sayımı. Hayvansal besinler. Süt ve  r nleri. Yumurta. Et. Kümes hayvanları. Ev hayvanları. Balıklar. Yumuşakçalar. Yengeç,  stakoz, karides tarzı kabuklu hayvanlar. Bitkisel besinler. Sebzeler. Meyveler. Tahıllar. Şeker. Besinlerin  eşnilendirilmesi. Tuzlar. Baharatlar. Gıda maddelerinin muhafaza edilme yöntemleri. Günlük alınması gereken gıda miktarı. Gıda rejimi. Yetersiz beslenmenin tehlikeleri. Aşırı beslenmenin tehlikeleri. Bitkisel ve hayvani parazitlerin gıdaları bozması. Besinleri konserve yapmanın avantajları ve sakıncaları. Gıdaya bağılı zehirlenme. Gıda aracılığı ile geçebilecek parazitler ve hastalıklar.

İçecekler. Genel değ erlendirmeler. Tabii içecekler. Kokulu içecekler. Kahve.  ay. Paraguay  ayı. Bitki suları. Şuruplar. Alkol i içecekler. Şarap. Elma şarabı. Armut şarabı. Bira. Kımız ve kefir. Damıtılmış içecekler. Rakı. İspirtolu içkiler. Kokulu şaraplar. Şekerli lik rler. İştah açıcı içkiler. Alkolün fizyolojik işlevi. Besin değ eri. Sarhoşluk derecesinde alışkanlık. Kronik alışkanlık veya alkolizm. Alkolizmin şahıs, akrabaları ve toplum için tehlike ve zararları. Alkolizme karşı mücadele.

Vücut sağığı. Deri sağığı. Banyo, duş, vesaire. Sa lara gösterilmesi gereken  zen. Kuaförler. Boyalar. Derideki parazitler. Bulaşıcı hastalıkların haşereler tarafından yayılması. Ağız, dişler, burun, boğaz, kulak, göz, ayak, vesairenin sağığı. Fiziksel egzersiz gerekliliğı. Kasları  alışturma. Jimnastik. Spor. Fiziksel sürmenaj.

Zihinsel sürmenaj. Yetersiz egzersiz. Çeşitli fiziksel egzersizlerin yararları. Kıyafetlerin sağlıklı olması. Giyim endüstrisinde kullanılan kumaşlar. Kıyafetlerin şekli ve genel özellikleri. Gerçek anlamda kıyafetler. Giysilerin temiz olmasının gerekliliği. Ayakkabılar. Başlıklar. Gece elbiseleri. Yatak ve yatak takımı.

Bulaşıcı hastalıklar. Tifo. Tifüs. Grip. Difteri. Döküntülü hastalıklar. Kızamık, kızıl, çiçek hastalıkları ve aşısı. Diğer bulaşıcı hastalıklar. Bulaşıcı hastalıklardan korunma. Dezenfeksiyon uygulaması konusunda bilgi sahibi olma.

Âli Yedinci Sene

Haftalık Ders Saati

Fransız Edebiyatı	3	
Felsefe	2	
Tarih	2	
Coğrafya	1	
Cebir, Kozmoğrafya ve Mekanik		2
Tasarı Geometri	2	
Fizik	2	
Kimya	2	
Jeoloji	1	
Sağlık		1
Çizgisel Resim	1	
+.		

19

Fransız Edebiyatı: 1-Metinlerin öğrenilmesi. Metinlerin edebi açıdan izahı (Fransız şair ve yazarlarından seçilmiş parçalar).

Şiirlerin izahı vesilesi ile şiirin nesre dönüştürülmesi hakkında kısa bilgiler. Daha önce açıklanmış metinlerin ezberlenmesi.

2-Edebiyatın tarihi gelişiminin incelenmesi. 1715'den günümüze değin Fransız edebiyatı tarihi.

3-Kompozisyon alıştırmaları. Yazılı kompozisyonlar. Bilimsel tarzda yazma. Mektup yazma. Hitap.

Felsefe: Felsefi bilgiler. Psikoloji. Tanımlama. Amaç. Metod. Diğer ilimlerle bağlantısı. Bilinç. Niteliği. Psikolojik hayatta bilinçsizliğin rolü. Psikolojik olguların sınıflandırılması. Duyarlılık. Zeka. İrade. Entelektüel hayat. Duygu. İzlenim. Anı. Çağrışım ve kuralları. İmgeleme yetisi. Düşünme. Soyut ve genel düşüncelerin oluşumu. Düşünme biçimi ve karar. Zekanın yaratıcılığı. Rasyonalizm ve ampirizm. Akli ilkeler. Zihinsel açıdan rolleri. Düşüncenin oluşumu ve dış dünyayı algılaması. İnsanın duygusal ve hareketli dünyası. Mutluluk ve mutsuzluk. Heyecan. Tutku. Manevi hayatta rolleri. Sevgi. İçgüdü. Alışkanlık. (Entelektüel ve manevi hayatta rolleri). İrade ve karakter. Bağımsızlık meselesi. Manevi ve ilmi açılardan determinizmin anlamı. Madde ve ruh arasındaki ilişkiler. Şahsiyetin oluşması ve “ben” fikrinin gelişmesi.

Felsefenin tarihi. Sokrat. Eflatun. Aristo. Şüphecilik. Zevk ve eğlence düşkünlüğü. Stoacılık. Aleksandır ekolü. Skolastik felsefe. Rönesans felsefesi. İlmi düşüncenin oluşumu. Kopernik. Galile. Kepler ve Bacon. Modern felsefe. Descartes. Leibnitz. Locke ve ampirizm. D. Hume ve çağrışımçılık ekolü. Kant ve rölativizm doktrini. Auguste Compte ve pozitivist doktrin. Herbert Spencer ve evrimcilik.

Tarih: Derslerde öncelikle, çağdaş medeniyet ve XIX. yüzyıl siyasi tarihi üzerinde durulacaktır.

1- Çağdaş medeniyet tarihi. Çağdaş medeniyetin özellikleri. Fransız İhtilali'nin etkileri. Avrupa'da restorasyon. Batı Avrupa'da birleşme hareketleri (Belçika, İtalya, Almanya). Anayasal idareler.

XIX. yüzyılda güzel sanatlar. Edebiyat. Bilim. Büyük keşifler. Tarım. Sanayi. Ticaret. Ekonomik reformlar. Demokrasi ve diğer sosyal doktrinler.

2- XIX. yüzyılın siyasi tarihi. Siyasi tarihin amacı. Uluslararası büyük anlaşmalar. Viyana Kongresi 1814-1815. Şark meselesi ve İtilaf Devletleri. Mısır meselesi ve Boğazlar Sözleşmesi. Paris Kongresi 1856. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları 1878. Osmanlı Devleti'nde muhtar bölgeler. Sisam, 1832 Fermanı. Lübnan, 1864 Nizamnamesi. Girit, 1897 Statüsü. Uluslararası hakemlik veya uluslararası sorunların çözümünü amaçlayan La Haye Sözleşmesi.

Coğrafya: Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik coğrafyası. Asya ülkelerinin siyasi ve ekonomik coğrafyası.

Aritmetik ve Cebir: 1-Aritmetik. Sayılama. İşlemler. En büyük ortak bölen. En küçük ortak çarpan. Asal sayılar. Kesirler. Oranlar. Mutlak hata ve görelî hata. Bir toplama, çıkarma, çarpma ve bölmede olabilecek hatanın en üst sınırının tespiti.

2-Birinci ve ikinci dereceler. Dizi. Logaritma. Bileşik ve yıllık faizler. Çözümsel geometrinin kuramları.

Tasarı Geometri: Konuya girişle ilgili kavramlar. Nokta. Düz çizgi. Düzlem. Rotasyon hareketleri. Mesafelerin ve açların tayini. İzdüşüm. Çok yüzlülerde düz kesit. Silindir. Koni. Tanjantla ilgili problemler. Ayrıntılı çizimler. Düz çizgi. Düzlem. Alıştırma- lar. Kesişme. Açılar. Mesafeler. Cisimlerin tasarımı. Topografik alanlar. Alıştırma- lar.

Mekanik. 1-Devinim bilim. Düz ve eğri hareketler. Hız. Hızlanma. Odograf. Tekdüze değirmi hareket. Öteleme hareketi. Rotasyon hareketi. Helisin geometrik incelenmesi. Hareketin basit dönüşümü. Aktarma kayışı. Dişli çarklar. Hareket kolu ve manivela.

2-Dinamik ve statik. Kuvvet. Kütle. Kuvvetlerin bileşimi. Özdeksel noktanın dengesi. Sürtünme. Paralel kuvvetler. Ağırlık

merkezi. Katı maddelere uygulanan kuvvetlerin azalması. Katı bir maddenin dengesi. Basit makineler.

Kozmografya. Gökküre. Başucul yükseklik ve mesafe. Uzaktaki bir noktanın, yıldızın veya güneşin güney açısının ve yüksekliğinin ölçülmesi. Günlük hareketlerin kuralı. Meridyen. Kutup. Yıldız günü. Yükselim.

Yerküre. Coğrafik koordinasyonlar. Yeryüzünün engebeleri ve boyutları. Dünya haritası. Harita.

Güneş. Gökkürede gözlenen hareketleri. Güneşin bir yıl boyunca gökküresinin üzerinde çizdiği çembersel daire. Değişik enlemlerde günlerin ve gecelerin eşitsizliği. Mevsimler. Yıllar. Saatler. Julyen ve Gregoryen takvimi.

Ay. Gökkürede gözlenen hareketleri. Evre. Ayın dönmesi. Görünen çapın değişmesi.

Ay ve güneş tutulması. Gezegenler. Kopernik sistemi. Newton ve Kepler Kanunları. Sonuçları. Mesafeler, uzunluklar. Güneşin gezegenlerinin ve onların uydularının oluşumu hakkında kısa bilgi. Kuyruklu yıldız. Akan yıldız. Göktaşları. Yıldızlar. Takım yıldızlar. Bulutlar. Samanyolu.

Fizik : Bir cismin havada ve boşlukta düşüşü. Havanın direnci. Sınırlı bir hızın mevcudiyeti. Atwood makinesi. Marin makinesi. Kuvvet, kütle ve hızlanma arasındaki genel ilişki. Değirmi hareketin uygulanması. Merkezci kuvvet ve merkezkaç tepki. Merkezkaç kuvvetin özellikleri. Bilyeli düzengeç. Yerin dönme devinimi. Merkezkaç kuvvetin tehlikesi. Yatay ve dikey bir alanda hareketli bir cismin devinimi. Mermilerin hareketi. Gezegenlerin hareketi ile mukayesesi. Yerçekimi, evrensel çekimin özel bir olgusudur. Basit sarkaç. Sarkıl hareket. Bileşik sarkaç. Eş zamanlı basit sarkacın mevcudiyeti. Foucault deneyi. Duvar saatleri ve kronometreler.

Enerji. Enerjinin çeşitli türleri (mekanik, termik, elektrik, kimyasal vesaire). Karşılıklı dönüşümleri. Enerjiyi muhafaza etmenin şartları. Kalori ile mekanik eşdeğerlilik. Joule deneyi. Genleşme ile bir gazın soğutulması. Buharlı makinenin ve patlamalı motorların özellikleri. Watt'ın göstergesi. Carlot prensibi. Enerjinin azalması. Gaz halinde veya likit halde bulunmanın devamlılığı. Andrews deneyi. Kritik nokta. Sulandırılmış eriyiklerde kaynama derecesinin yükselmesi ve donma derecesinin azalması. Raoult Kanunu. Doymuş eriyikler. Aşırı doyma.

Ünite. Mekanik ve elektrikle ilgili başlıca kanunların ve formüllerin tekrarı. Temel üniteler ve ona bağlı olan diğer üniteler. Titreşimli hareketler hakkında genelleme. Sarkıl hareketler. Titreşimli bir hareketin yayılması. Uzunlamasına ve enlemesine titreşimler. Dalga boyu. Dalgaların yansımaları. Durağan dalgalar. Birbirinin içine girmiş olayların mevcudiyeti.

Akustik, optik ve elektrikle ilgili periyodik olaylar. Ses titreşimli bir hareket neticesi meydana gelir. Gramofon. Sesin hızı. Müzikal sesler. Sesin fizyolojik özellikleri ve fiziksel açıdan izahı. Ses yüksekliği. Titreşimli teller. Uyumsuzluk. Çınlama. Sesli borular. Ses tınısı. Herhangi periyodik bir hareketin salkıl bir harekete dönüşmesi. Işığın titreşimine dair hipotezler. Kırınım hadiselerinin mevcudiyeti. Tek renkli ışıklar. Tayf. Enfraruj ve ultraviyole tayfların incelenmesi. Fosforışıl ve flüorışıl. Kutuplanma ve çift kırılma hadiselerinin mevcudiyeti. Alternatif akımlar hakkında kavramlar. Transformatörler. Endüksiyon bobini. Gazlarda boşalım. Katotik ışınlar. X ışınları. Elektrik titreşimleri. Elektrik dalgalarının yayılması. Telsiz telgraf. Elektrik ve ışık titreşimlerinin özdeşliğine dair hipotez.

Kimya: Kimyasal bileşimler hakkında genellemeler. Basit ve karışık cisimlerin kimyasal bileşimlerde mevcudiyetini anlamaya yarayan karakterlerin tekrar gözden geçirilmesi. Hacim ölçmeye ve ağırlığa değin analizlerin prensipleri. Kimyada ağırlıkla ilgili

kanunlar. Orantılı sayılar. Semboller. Formüller. Hacim kanunları. Avogadro ve Amper Kanunu. Moleküller. Moleküler ağırlıkların tanımı ve belirlenmesi. Atomlar. Atomik ağırlıkların belirlenmesine dair örnek. Atomik simgeler. Birleşme değeri. Madensilerin sınıflandırılması. Asitler, bazlar ve tuzlar.

Oksitlerin belirgin özellikleri. Sülfürler ve belli başlı tuz çeşitleri. Klorürler. Karbonatlar. Sülfatlar. Azotlar. Kimyasal dengeler. Berthollet Kanunu. Tepkimeyle ortaya çıkan ısıya dair fenomenler.

Organik kimya. Organik analizin prensibi. Sentez. Gelişmiş formüller. Organik kimyada işlevler. Hidrojen karbürler. Alkoller. Birincil, ikincil ve üçüncül alkoller. Monoatomik alkoller. Metilik alkoller. Etilik alkoller. Poliatomik alkoller. Gliserin. Alkol anidridleri. Aldehidler. Asetonlar. Glukozlar. Bileşik amonyaklar. Yağ serisinden asitler. Monoatomik asitler. Asit formik. Asetik asit. Poliatomik asitler. Alkol fonksiyonlu asitler. Eter haline getirme. Tuz eterler. Amidler. İmidler. Nitritler. Asetamid. Üre. Asit isosiyonik. Asit sülfosiyonik. Asit siandrik veya nitril formik. Metalik siyanürler. Ferrosiyanürler. Ferrisiyanürler. Asit sianik. Benzinli karbon. Fenol. Anilin. Azotlu organik maddeler. Albumin.

Jeoloji: Jeolojinin konusu ve bölümleri. Uzaydaki dünya. Yeryüzündeki girinti, çıkıntı ve engebelerin stabil hali. Çöküntüler. Dış etkenler. Atmosferik etkenler. Rüzgarlar. Kumullar. Isınım hareketi. Havanın kimyasal hareketi. Sular tarafından gerçekleştirilen mekanik hareketler. Yağmur. Sızıntı suları. Kaynaklar. Fıskıran sular. Mağaraların oluşumu. Toprak kaymaları. Akarsular. Sel ve selin etkisi. Nehirler, ırmaklar. Alüvyon. Vadilerin oyulması. Deltalar.

Durgun sular. Bataklık. Göller. Gölcükler. Deniz sularının hareketi. Dalgaların hareketi. Kıyıların tahrip olması. Yağmur ve deniz sularının kimyasal etkisi. Canlı varlıkların etkisi. Deniz

çökeltileri. Yakıtların oluşumu. Bataklık kömürü. Madreporik kayaların oluşumu. Mercanlar. Sığ kayaların su yüzüne çıkması. Sığ kayaların yüksekliği. Mercanada. Mercanadaların kökeni. Buzullar. Buzulların oluşumu. Buzulların hareketi. Buzultaşlar. Sapkın bloklar. Kutup buzulları. Dış etkenler. Merkezi ısı. Volkanlar. Volkan püskürmeleri. Volkanların oluşumu. Volkanik taşlar. Lavlar. Lavların yapısı. Lavların ısısı. Dayklar. Volkanik merkezler. Süngertaşı. Fümerol. Kükürttatar. Yanardağ gazları. Volkanların meydana geliş sebepleri. Volkanların coğrafi dağılımı.

Gayzerler. Termal kaynaklar. Yer kabuğunun hareketleri. Deprem. Sarsılan yüzeyler. Toprağın kökeni. Toprağın geleceği. Yer kabuğunun yapısı. Püskürük kayalar. Katman kayalar. Piri-mitif kayalar: Püskürük, tortul ve katman kayalar.

Fosiller. Flora ve direy. Toprağın sınıflandırılması. Jeolojik zamanlara toplu bir bakış. Birinci zaman. İkinci zaman. Üçüncü zaman. Dördüncü zaman. Bitki ve hayvan topluluklarının gelişimi. Fosil insan. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü zaman toprakları.

Sağlık: Sağlık. Diğer bilimlerle bağlantısı. Tarihi geçmiş.

1-Hava ve solunum. Solunum mekanizması. Solunum fizyolojisi. Atmosferik hava. Kirli hava. Kirli hava aracılığı ile maruz kalınan şiddetli ve kronik enfeksiyonlar. Soluk tıkanması ve tedavisi. Karbonik asit ve karbon oksidi sebebiyle zehirlenme. Dumanlar ve atmosferik tozlar. Havadaki mikroplar. Atmosfer basıncının değişmesi. Isının değişmesi. İklimler. Yerleşim alanlarının etkisi. Açık hava.

2-Işık. Sağlığın muhafazası için güneş ışınlarının önemi. Tabii aydınlatma. Suni aydınlatma. Suni aydınlatmada aranması gereken değişik özellikler. Suni aydınlatma üretmenin değişik yöntemleri. Çeşitli ışık kaynaklarının değeri. Sitearin bujiler. Bitkisel yağlı lambalar. Benzin. Petrol lambaları. Maden kömürü

gazı. Asetilen. Elektrikli aydınlatma. Petrol, gaz ve alkol vasıtasıyla akkor haline gelme. Suni aydınlatmada dağıtım. Yetersiz ışıktan kaynaklanan miyopluk.

3-İkamet. İnşaat ve inşaat malzemeleri. Evlerin yönleri ve yükseklikleri. Havalandırma. Tabii ve suni havalandırma. Isıtma. Konutların ısıtılması. Şömine. Soba. Merkezi ısıtma. Sıcak havalı kaloriferler. Buharlı kaloriferler. Yakıtlar.

4-Aritma sistemi. Ev temizliği. Kirli sular. Atık maddeler. Lağım çukurları. Dağıtım sistemi. Kanalizasyon. Atık maddeleri çeken aletler. Tuvalet. Alaturka tuvalet. Küvetler. Lazımlık iskemlesi. Mekanik arıtma. Kimyasal arıtma. Biyolojik arıtma. Suni biyolojik arıtma. Foseptik. Lağımdan gübre üretme. Konutların temizliği, bakımı ve dezenfeksiyonu.

5-Tüberküloz. Tarifi ve belirlenmesi. Bulaşıcılığı ve sık yakalanma oranı. Basil. Bulaşma yolları. Tüberkülozun sebeplerinin araştırılması. Kalıtım. Bulaşıcılık. Tüberkülozdan korunma. Tüberkülozun getirdiği sosyal problemler. Sosyal açıdan korunma. Organizmanın tüberküloza karşı koyması için alıncak tedbirler. Tüberkülozun tedavisi.

İnsanları ve hayvanları ortak etkileyen bulaşıcı hastalıklar. Şarbon hastalığı. Ruam. Kuduz. Kuduza karşı tedavi. Tetanoz. Yabancı hastalıklar. Asya kolerası. Veba. Sarı humma. Diğer bulaşıcı hastalıklar. Cinsel hastalıklar.

Çizgisel Resim

6-Yeni Nizamnamenin Muhtevası

Meşrutiyet idaresi, 1911 yılında mektep için yeni bir nizamnamayı yürürlüğe koydu. Bu nizamname ile eski uygulamalar büyük

oranda devam etmişse de yeni idare, kendi anlayışı doğrultusunda bazı düzenlemeleri gerekli görmüştü²⁹⁰. Buna göre;

Öncelikle okulun niteliğine değinilerek Mekteb-i Sultani'nin ülke gençlerine mükemmel bir Osmanlı terbiyesi vermek amacıyla, ilim ve fennin büyük kısmının Fransızca olarak tahsil edilmek üzere kurulmuş resmi bir müessese olduğu vurgulanmıştır.

Daha sonraki bölümlerde mektebe giriş şartları ve mektepte uygulanacak kurallar hakkında bilgiler verilmiştir. O yıllardaki uygulamaları tespit etme açısından nizamnamede yer alan hususları özetle ele almakta fayda vardır.

Mekteb-i Sultani'ye yatılı, yarı yatılı ve gündüzlü olmak üzere üç çeşit öğrenci alınmaktadır. Mektebe kayıt yaptırabilmek için derslerin başlamasından on beş gün evvel, Türkçe yazılmış bir dilekçe ile müdürlüğe başvurmak gerekmektedir. Buna ilaveten öğrencinin sağlık raporu ile son defa okuduğu müesseseden alınmış bir iyi hal kâğıdı da istenmektedir. Eğer öğrenci yabancı uyruklu ise mensup olduğu ülkenin konsolosluğundan onaylı belgeler getirmelidir. Ailesi İstanbul'da ikamet etmeyen öğrenciler kendilerine veli olarak İstanbul'da oturan bir kişiyi göstermek zorundadırlar. İptidai (İlkokul) sınıflarına en fazla 13 yaşına kadar öğrenci kabul edilir. 13-18 yaş arası çocuklar, imtihan edilmek suretiyle tali veya âli sınıflara kayıt yaptırabilmektedirler. Mektebe dinleyici sıfatıyla öğrenci alınmamaktadır.

İptidai sınıf öğrencilerine her ay, tali ve âli sınıf öğrencilerine ise her üç ay bitiminde birer karne verilmektedir. Bu karnede öğrencinin derslerinden, hal ve hareketlerinden dolayı almış olduğu notlar ile devamsız olduğu günler ve aldığı cezalar yer almaktadır. Mektebe kaydedilen öğrenci üst sınıflara geçebilmek veya mezun olabilmek için programda bulunan derslerin bütününden başarılı olmak zorundadır.

290 *Mekteb-i Sultani Dahili Talimatname*, İstanbul 1328.

Yatılı öğrenciler yıllık kırk Osmanlı altını öderler. Bu ücret yarı yatılılar için yirmi beş, gündüzlüler için on Osmanlı altınıdır. Ücretin yarısı okul açıldığında, kalan kısmı ise Şubat ayında alınır. Yatılı olarak kayıt yaptıran bir öğrenci şu eşyaları mektebe getirecektir: Mektep ölçülerine uygun olarak iki takım elbise (bunlardan biri okul içinde diğeri okul dışında giyilecektir). Bir çuha pelerin. Bir aba manto. Ailesi İstanbul dışında olan öğrenciler bunlardan başka ayrıca şu eşyaları da getireceklerdir: Altı gömlek, altı külot, on iki mendil, altı çift çorap, altı havlu. Elbise ve çamaşırların üzerine öğrencinin numarası yazılmalıdır. Yatılı öğrenciler her hafta muntazaman çamaşırlarını değiştirirler. Bu öğrencilerin çamaşırları okul çamaşırvhanesinde yıkanır.

Yatılı öğrenciler kendilerine lazım olan ders kitaplarını bizzat temin ederler. Diğer gerekli araç gereç ise okul idaresi tarafından ücretsiz verilir. Bu araç ve gereç yarı yatılı öğrencilere de verilir. Bu öğrenciler akşam yemeğini de mektepte yiyebilirler. Yatak takımı ve karyola öğrencilere mektep idaresince verilir. Ailesi İstanbul'da olan öğrenciler tatil günlerinde okulda kalamazlar.

Mektepte ilkokul kısmı üç sene, ortaokul kısmı ise biri dört, diğeri üç seneye ayrılmış olmak suretiyle yedi senedir. Dersler müfredatta yer alan konulara göre işlenir. Bu programda yer alan bütün derslerin tahsili mecburidir. Almanca, İngilizce, Rumca, Ermenice ve Bulgarca seçmeli derslerdir. Bir öğrenci seçmeli derslerden en fazla birine devam edebilir. İlkokul sınıfı öğrencileri seçmeli lisan derslerine devam edemezler. Beden Eğitimi dersi, doktor raporu olan öğrenciler dışında, herkese mecburidir. Müzik dersi ilkokullar için mecburi diğer sınıflar için seçmelidir.

İmtihanlar hususi ve umumi olmak üzere ikiye ayrılır. Hususi imtihanlar ilkokullar için senede üç defa yapılır. Ortaokulun birinci kısmında senede iki, âli kısmında ise senede bir defa hususi imtihan yapılır. Hususi imtihanlardan, okuma ve ezber dışındakiler yazılı olarak gerçekleşir. Umumi imtihanlar

kısmen yazılı kısmen sözlüdür. Türkçe ve Fransızca derslerinin imtihanları sözlü ve yazılı olarak ayrı ayrı yapılır. Matematik, Fen dersleri ise yazılı olarak gerçekleştirilir. Diğer derslerin ne tarzda olacağına idare karar verir. Öğrenci sınıf geçebilmek için, devam ettiği dersin öğretmeni ile üst sınıf öğretmenlerinden oluşan bir komisyon tarafından, her sene sonunda yapılacak imtihanlarda başarılı olmak zorundadır. Öğrencinin imtihandan aldığı notlar yazı ve rakam ile kayıtlara geçer. En yüksek numara ondur. Bir üst sınıfa geçebilmek için her dersten en az beş almak gerekir. İmtihanlarda üç dersten beşten aşağı not alan öğrenci sınıfta kalır. Sadece iki dersten kalan veya hastalık gibi sebeplerden imtihana gelemeyen öğrenciler, gelecek senenin başında, yirmi gün devam eden bir sürede komisyon huzurunda imtihan edilirler. Başarılı olan üst sınıfa geçer.

Hangi sınıfta olursa olsun bir eğitim yılının üçte bir oranında derslere devam etmeyen öğrenci, mazereti olsa dahi, imtihanlara kabul edilmez. Yazılı olarak yapılan hususi ve umumi imtihanlarda öğrenciler salona kitapsız ve deftersiz gidecekler ve cevapları, idare tarafından dağıtılacak mühürlü kâğıtlara yazacaklardır. İmtihan sırasında hileye başvuran öğrenci derhal sınıftan çıkarılır ve sıfır alır. Sözlü imtihanlar bir heyet huzurunda yapılır. Heyet üyelerinin verdiği notların ortalaması öğrencinin imtihan notu sayılır. Gerek Türkçe ve gerek Fransızca dersinden üst üste iki yıl sınıf geçemeyen öğrencinin kaydı silinir. Parasız yatılı olarak okuyan bir öğrenci Türkçe veya Fransızcadan sınıf geçemediği takdirde ertesi yıl ancak gündüzlü olarak derslere devam edebilir. Bu kural küçük yaşlarından dolayı ilkokul kısmı öğrencilerine uygulanmaz. Sene sonunda imtihanlara hazırlık için son sınıf öğrencilerine on, orta kısım öğrencilerine yedi ve ilkokul öğrencilerine üç gün süre verilir.

Son sınıf öğrencilerinin katıldıkları bakalorya imtihanı yazılı ve sözlü olmak üzere iki şekilde yapılır. Yazılı imtihan için idare

tarafından seçilmiş sorular kapalı zarflar içinde olduğu halde öğrenci huzurunda açılarak kendilerine tebliğ edilir. İmtihan için üç saat süre verilir ve başmubassır ile birkaç öğretmen imtihana nezaret ederler. Türkçe veya Fransızca kısımlarından son sınıf imtihanlarına girecek öğrencinin söz konusu kısmın yedinci sınıfında olması şarttır. Yazılı imtihanı geçip de sözlüde başarısız olan öğrenci, imtihan heyetinin Kasım ayındaki ikinci toplantısında tekrar imtihana girebilir. İkinci imtihana girmeyen veya girip başarısız olan öğrenci ertesi yıl hem yazılı hem de sözlü imtihanlara girer. Bakalorya imtihanı mutlaka uzman bir heyet huzurunda yapılır. Türkçe ve Fransızcadan bakalorya imtihanına girenler artık talebe sıfatıyla mektebe devam edemezler. Bakalorya imtihanında bir dersten sıfır almak imtihanın devamına manidir. Bakalorya imtihanına hariçten kimse kabul edilmez.

Mektepte yalnız Türkçe okunan dersleri veya yalnız Fransızca tedris olunan dersleri tamamlayanlara diploma yerine geçmemek üzere birer ehliyetname verilir. Yalnız Türkçeden ve yalnız Fransızcadan tahsillerini tamamlayanlar, diğer kısmın imtihanlarına her zaman girebilirler. Diplomada kullanılan notların değerleri şu şeklidir: 10 ve 9 aliylûlâ (çok iyi), 8 ve 7 âlâ (iyi), 6 karibûlûlâ (iyi -orta arası), 5 vasat (orta).

Yedinci sınıfın yazılı ve sözlü imtihanlarında notların ortalaması hesap edilirken meydana gelen küsurat yarı ve yarıdan aşağı olursa dikkate alınmaz. Yarıdan fazla küsurat ise tam olarak hesap edilir. Diplomanın Edebiyat kısmına Din Bilgisi, Türk Edebiyatı, Arapça, Farsça, Tercüme, Osmanlı Tarihi, İktisat, Kavanin, Fransız Edebiyatı, Felsefe, Umumi Tarih ve Genel Coğrafya derslerinin notları yazılır. Diplomanın Fen kısmına ise Cebir, Trigonometri, Düzlem Geometrisi, Uzak Geometrisi, Kozmografya, Makine, Fizik, Kimya, Tarih-i Tabii, Sağlık dersleri yazılır.

Cami, yatakhane, yemekhane, dersane, okuma salonu, revir ve spor salonuna giriş ve çıkışlarda öğrenciler sessiz hareket

etmelidirler. Gündüz saatlerinde hiçbir öğrenci başmubassır tarafından verilen izin kâğıdı olmadıkça ve beraberinde yatakhane hademesi bulunmadıkça yatakhaneye çıkamaz. Sabahları tambur çaldıktan beş dakika sonra mubassır tarafından verilecek işaret üzerine öğrenciler uyanacaklar ve bilahare sabah temizliği ile meşgul olacaklardır. Tanburun çalmasından yarım saat sonra yine mubassır tarafından verilecek işaret üzerine öğrenciler ikişer kişilik sıralar ile okuma salonlarına ineceklerdir. Bu arada Müslüman öğrenciler sabah namazlarını da kılacaklardır. Öğrenciler toplu olarak gidecekleri her yerde sıralanmış bir vaziyette hareket edeceklerdir. Safların düzenini bozmak yasaktır. Saflarda yüksek sesle konuşmak, bağırmak, kahkaha ile gülmek velhasıl her ne suretle olursa olsun safların düzenini bozmamak gerekmektedir. Müslüman öğrenciler günün beş vakti camiye gideceklerdir.

Her öğrenci amirlerine, öğretmenlerine ve mubassırlarına hürmet etmekle mükelleftir. Okuma salonunda ders kitaplarından başka gazete, kitap ve roman tarzı yayınların okunması yasak olup, sadece ders çalışılır. Bununla beraber ders kitabı haricinde olup işlenen konularla alakalı eserler öğretmenin izniyle okunabilir. Okuma salonlarının birinden diğerine izinsiz geçiş yasaktır. Okuma salonunda mubassırdan izin almadan öğrencilerin birbirleri ile konuşmaları yasaktır.

Öğrencilerin okul içinde veya okul dışında temizliğe son derece dikkat etmeleri gerekmektedir. Öğrenciler okul dışında münasebetsiz yerlere gidemezler. Ahlaksız veya durumları şüpheli kişilerle gezemezler. Öğrenciler dışarıda, mektebin şeref ve şanını koruyacak tarzda dikkatli hareket etmelidirler. Öğrencinin sigara içmesi yasaktır. Öğrenciler, üzerlerinde beş-on kuruştan fazla para, saat ve yüzük gibi kıymetli eşya bulundurmamalıdır. Bu gibi eşyanın kaybolmasından dolayı idare mesuliyet kabul etmez. Daimi yatılı öğrencilerin nakit paraları ve kıymetli eşyası mektep veznesinde muhafaza edilir. Öğrencilerin müdüre, müdür-i sani-

ye, muhasebeye, Dâhiliye memurlarına veya doktora müracaat etmeleri gerektiğinde, akşamdan isimlerini kaydetmeleri lazımdır. Bununla beraber acil durumlarda başmubassırlıktan izin alınmak suretiyle bu makamlara her zaman için müracaat edilebilir. Öğrencilerin ders dışı konularda özellikle dini ve siyasi hususlarda öğretmen veya mubassıra soru sormaları yasaktır.

Müslüman ve Gayrimüslim talebenin birbirleriyle daima uyum içinde bulunmaları şarttır. Teneffüs zamanlarında tehlikeli oyun oynamak yasaktır. Okul sıralarını çakı ile kesmek, duvarları kalemle çizmek, cam kırmak gibi tahribat meydana getirilmemelidir. Bunu yapanlar zararı karşılayacakları gibi ayrıca cezalandırılacaktır. Akşam yemeğinden sonra okuma salonunda çalışma yapma izni sadece ikinci devre öğrencilerine tanınmıştır. Yalnız bu çalışma süresi bir saati aşamaz. Tatil günlerinde öğrenciler tek başlarına müzik ve beden eğitimi çalışmaları yapabilirler.

Son sınıf öğrencilerinin diğer talebelerden ayrı hiçbir imtiyazları yoktur. Aynı husus imtihanlar için de geçerlidir. Öğrencilerin sınıf haricinde öğretmenlere müracaatları ve okul içinde olsun okul dışında olsun öğretmenlerden özel ders almaları kesinlikle yasaktır.

Mektepte bir berber bulundurulduğundan talebenin okula ustura ve makas getirmeleri yasaktır. Kendi kendilerine tıraş olmayı alışkanlık haline getirmiş olanlar malzemelerini başmubassırın göstereceği yerde muhafaza etmek şartıyla belirli zamanlarda berber salonuna gidip kendilerini tıraş edebilirler. Dışarıdan öğrenciler adına gönderilen paket, kartpostal, dergi, kitap ve mektupların muhtevaları hakkında şüpheye düşüldüğü takdirde bunlar sahibi olan öğrencinin huzurunda açılır ve incelendikten sonra öğrenciye verilir.

Öğrenciler bahçede ve teneffüs mahallerinde oyun oynayabilirler. Bununla birlikte, güreşmek, şiddetli ve tehlikeli oyunlar

oyynamak, yüksek sesle şarkı söylemek, dans etmek ve para mukabilinde oyun oynamak yasaktır. Teneffüs zamanlarında bir bahçeden diğerine geçilemez. Terzihane veya diğer yerlere gitmek için izin almak gerekir. Jimnastik salonuna muayyen zamanlar haricinde ve mubassırsız olarak girmek yasaktır. Fransızcaya olan aşinalığın devam etmesi için öğrencilerin teneffüslerde dahi birbirleriyle ve öğretmenleriyle Fransızca görüşmeleri gerekmektedir. Derse zamanında gelmeyen öğrenci nöbetçi mubassırdan bir izin kâğıdı almadıkça sınıfa kabul edilmez. Öğrencilerin bütün bu hal ve hareketleri değerlendirilmekte ve neticede karnelerine bir hal ve davranış notu verilmektedir.

Öğrenciler hafta sonlarında Cumartesi günleri saat üç-üç buçuk civarında izinli olarak evlerine gidebilirler. Herhangi bir ceza almış öğrenciler için hafta sonu izni ertelenebilir veya yasaklanabilir. Kış aylarında uzak semtlerde oturan öğrencilere daha erken izin verilir. Öğrencilerin mektepten yalnız veya refakatçi ile çıkmaları konusunda veliler daha önceden yazılı olarak bildirimde bulunacaklardır. Refakatçi ile çıkacak öğrenciye kimin refakat edeceği ve hüviyet bilgileri idareye bildirilecektir. Bütün öğrenciler mektebin resmi üniformasını taşıyacaklardır. Bu üniformayı giymeyenler, öğrencilere tanınan avantajlardan faydalanamazlar.

Daimi öğrenciler akşam belirli bir vakitte dönmek şartıyla Cumartesi günü dışarıya çıkabilirler. Pazar günleri de sabah kahvaltısından veya öğle yemeğinden sonra izinlidirler. Öğrenciler bu zamanlar haricinde dışarıya çıkamayacakları gibi sabah kahvaltısından sonra okuldan ayrılmış olanlar öğle yemeğinde bulunamazlar. Acil bir durum olmadığı hallerde veya velilerden yazılı bir talep bulunmadığı takdirde ve idare tarafından izin verilmedikçe, diğer zamanlarda öğrenci mektepten çıkamaz.

Mektebe dönüşler Pazar akşamları, mevsimine göre, saat dört buçuk ile yedi arasında gerçekleştirilir. İdare tarafından belirlenen bu saatte talebe mektepte bulunmaya mecburdur. Hasta

olduğu gerekçesiyle başvuran öğrenciye okul doktorunun raporu ile izin verilir. Daimi öğrencilerin hiçbir bahane ile geceyi dışarıda geçirmeleri mümkün değildir. Üç gün süre ile okula gelmeyen öğrenci olursa velileri durumdan haberdar edilir.

Öğrenciler her gün sabah yedi buçuk- dokuz arası, akşam dört-altı arası okul doktoruna müracaat ederek kendilerini muayene ettirebilirler. Hasta olduğu tespit edilen öğrenciler okul revirinde tedavi edilirler. Hastalığı üç günden fazla uzayan veya uzun müddet tedaviye muhtaç hastalığa maruz kalan öğrenciler, doktorun vereceği rapor üzerine, kendi hesaplarına münasip bir hastanede tedavi edilirler. Fakir öğrenciler ise, yine doktorun vereceği rapor üzerine Belediye hastanesinde ücretsiz tedavi ettirilir. Bulaşıcı bir hastalıktan dolayı ailesinin yanına gönderilmiş olan öğrenci döndüğünde okul doktorunun muayenesinden sonra sınıfa kabul edilir. Okul revirinde tedavi altında bulunan öğrenciler doktor ve mubassıra itaat etmeye ve onların izni olmadan revirden çıkmamaya mecburdurlar. Revirde yatan bir öğrencinin izinsiz olarak arkadaşları tarafından ziyaret edilmesi yasaktır.

Talebinin anne, baba veya velileriyle görüşmelerine mahsus oda, yalnız Çarşamba ve Cuma günleri, saat 12'den sonra teneffüs zamanlarında açıktır. Çarşamba ve Cuma günleri dışında öğrenciler kimse ile görüştürülmez. Gündüzlü ve yarı yatılı öğrenciler gündüzleri mektepte bulunacaklarından idarenin yazılı izni olmaksızın muayyen vakitlerden evvel mektepten çıkamazlar. Bu öğrenciler sabahleyin sekize çeyrek kala mektepte buluncaklardır. Saat sekizden sonra gelenler derse kabul edilmek için mubassırdan izin kâğıdı almak zorundadırlar. Gündüzlü ve yarı yatılı öğrenciler akşam çıkışlarında ikişer kişilik sıralar halinde ve düzenli bir şekilde mektepten çıkacaklardır.

Öğrencilere çalışkanlıklarının ve iyi hallerinin karşılığı olarak dört çeşit mükâfat verilir.

Aferin varakası

Tahsin varakası

İmtiyaz varakası

Zikr-i cemil

Bir tahsin varakası dört aferin varakasına bedeldir.

Bir imtiyaz varakası sekiz aferin veya iki tahsin varakasına eşittir.

Elli aferin varakası bir mükâfat etmektedir.

Zikr-i cemil: Hususi imtihanlarda derslerden en iyi notu alan öğrencilere verilmektedir.

Öğrenciler, gerek mektep içinde, gerekse mektep dışında, çalışmaları, hal ve hareketlerinde noksanlık görüldüğü takdirde cezaya çarptırılır. Verilen ceza öğrenciye tebliğ edilir. Cezalar şu şekildedir.

Aleni ihtar ve vezaif-i munzamma: Aleni ihtar, hal ve hareketlerinde kusur bulunan öğrencilere tatbik edilir. Öğrenci sınıf huzurunda sözlü olarak uyarılır. Vazife-i munzamma, bu ceza iptidai sınıf öğrencilerine uygulanır. Bunlar arasında gayretsizlik ve dikkatsizlikleri görülenler son teneffüs esnasında dışarıya çıkarılmayarak bir odada yazı yazmaya mecbur tutulurlar.

Tevkif: Derslerinde gayretsizliği ile hal ve hareketlerindeki düzensizliği sürdüren öğrencilere verilen bir cezadır. İptidai ve birinci devre talebesi arasından bu cezaya çarptırılanlar teneffüs zamanlarında yarım saat oyun oynamaktan men edilir. Tevkif cezası kabil-i af (affedilebilir) veya bila af (affedilemez) olmak üzere iki çeşittir.

İzinsizlik: TaleBey'i hafta sonu izninden kısmen veya bütünüyle mahrum etmektir. İzinsizlik cezası bir veya iki saat olabildiği gibi bütün hafta sonunu da kapsayabilir. Bu ceza da kabil-i af

veya bila af olmak üzere iki çeşittir. İzinsizlik cezasının verildiği haller şunlardır.

- Mazeretsiz olarak mektepten çıkan veya izin günlerinde zamanında okula dönmeyen,

- Dershane, okuma salonu, cami, yemekhane, yatakhane, jimnastikhane ve diğer yerlerde safların düzenini bozan ve uygunsuz hareketler yapan,

- Bir hafta zarfında; dört tevkif alan ikinci devre öğrencilerine, beş tevkif alan birinci devre öğrencilerine, on tevkif alan iptidai sınıf öğrencilerine uygulanır. Bu rakamların üzerine çıkıldığında izinsizlik cezası bila af türünden olur.

- Arkadaşlarına edep ve terbiye dışı hareketlerde bulunan,

- Okunması yasak olan siyasi kitap ve gazeteleri mektebe getiren,

- Mektepte sigara içen,

- Yatılı olup da izinsiz mektep dışında kalan veya mektebe zamanında dönmeyen,

- Mektepte bulunduğu halde hususi imtihanlara girmeyen veya imtihanda bulunduğu halde kâğıdını teslim etmeyen,

- Mektepte bulunduğu halde derslere girmeyen veya başka sınıfa giden,

- Amirlerine hürmetsizlik ve itaatsizlik eden,

- Mektepte tahribat yapmayı alışkanlık hale getiren öğrencilere izinsizlik cezası uygulanır.

Geçici İhraç: Geçici ihraç bir haftayı geçmeyecek tarzda öğrencinin okuldan uzaklaştırılmasıdır.

Uygulandığı haller:

- Mektep Dâhilinde ve haricinde kötü hareketlerde bulunan, münasebetsiz kişilerle münasebetsiz yerlerde dolaşan,

- Mektepten firar eden, amirlerinde itaatsizlik ve hürmet-sizlikte ileri giden,
- Harici öğrenci olduğu halde çarptırıldığı herhangi bir cezanın uygulanması için mektebe gelmeyen,
- Bir hafta süre içinde dört defa bila af izinsizlik cezası alan,
- Mektebe ateşli veya yaralayıcı silah getiren öğrenciler hakkında tatbik edilir.

Kati İhraç: Kati ihraç öğrencinin mektepten kaydının silinmesidir.

Uygulandığı haller:

- Gerek Türkçe, gerek Fransızcadan birbirini takip eden iki sene boyunca sınıfını geçemeyen,
- Birbirini takip eden iki sene boyunca iyi hal notu olarak sıfır numara alan,
- Bir sene zarfında iki defa geçici ihraç cezası aldığı halde üçüncü defa yine aynı cezaya çarptırılan,
- Mektebin asayiş ve intizamını ciddi bir surette bozan, arkadaşlarını amirlerine karşı itaatsizliğe tahrik eden,
- Mektep Dâhilinde ve haricinde edep ve terbiye dışı hareketlerde bulunan öğrencilere tatbik edilir.

Cezaların Affedildiği Haller:

- Bir aferin kâğıdı kabil-i af tevkife bedel kabul edilir.
- Kabil-i af olan bir izinsizlik cezası sekiz aferin kâğıdı ile kaldırılabilir ve bu suretle iade edilen aferin kâğıtları idare tarafından imha edilir.
- Bila af olarak verilen cezalar hiçbir surette kaldırılmaz.

- Aferin kâğıdı mukabilinde affedilen cezalar öğrencinin sicil defterine yazılır.
- Meşru bir sebep olmadıkça cezaların tehir edilmesi söz konusu değildir.

1911 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Selim Hiyat Efendi
Ethem Şinasi Efendi
Hüsamettin Efendi
Ahmet Refik Efendi
Zafir Zaharyef Efendi
İstefan Efendi
Ahmet Sanober Efendi
Hasan Hilmi Efendi
Rıza Mansur İsfahani Efendi
Mehmet Suat Karaosman Efendi
Jan Eliminoğlu Efendi
Mişel Basmacı Efendi
Mustafa Kamil Efendi
Mişel Edamandidi Efendi
Panayot Çopof Efendi
Ruşen Eşref Efendi
Hristo Rados Efendi
Osman Fevzi Efendi
İsmail Sırrı Efendi
Niko İvanof Efendi
Halil Mirat Efendi
Seyfettin Efendi
Ferit Recep Efendi
Triklo Popof Efendi

1911 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Celal Efendi

İbrahim Agah Efendi

Mehmet Celal Efendi

Mehmet Musa Şığın Efendi

Tacettin Efendi

İbrahim Sedat Efendi

İvan Kasirof Efendi

Kemal Efendi

1911 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Piyer Koçmare Efendi

Sezar Lazaroğlu Efendi

Marsel Karga Efendi

Vladimir Naumof Efendi

Jorj Şiyavo Efendi

7- Hanedan Mensupları Mekteb-i Sultani’de

II. Meşrutiyet Dönemi’nde Mekteb-i Sultani’de meydana gelen önemli gelişmelerden biri de, Osmanlı hanedanına mensup şehzade ve sultanzadelerin tahsil amacıyla Mekteb-i Sultani’ye gelmeleridir. Bilindiği üzere hanedana mensup çocukların eğitimi öteden beri sarayda gerçekleştirilirdi. Şehzadeler sarayda özel hocalar tarafından eğitilirler, ayrıca resmi bir okula gitmezlerdi. Sarayda verilen bu tür eğitim neticesi ortaya Şehzadegân Mektebi olarak nitelenen müessese çıkmıştır. Topkapı Sarayı’ndaki Şehzadegân Mektebi’nde yalnız o sarayda oturan hükümdarın çocukları ve torunları eğitim görürdü. Sonraki dönemlerde bu eğitimden faydalananlar çoğalmıştır. Mesela Yıldız Sarayı’ndaki

mektepte, hanedana mensup bütün şehzadeler, hanım sultanların çocukları ve hatta hanedandan olmamakla beraber yüksek tabakayı teşkil eden ailelerin çocukları da eğitim görürlerdi²⁹¹. II. Meşrutiyet'ten sonra Şehzadegân Mektebi uygulamasına son verilmiş, şehzadelerin tahsil ve terbiyeleri için bir hanedan kanunu yapılmış ve onlar da diğer Türk çocukları gibi devlet okullarında okumaya başlamışlardır²⁹². İşte bu aşamada şehzadelerin tercih ettikleri eğitim müessesesi Mekteb-i Sultani olmuş ve hanedana mensup çocuklar Sultani'de eğitim görmeye başlamışlardır²⁹³.

Şehzade ve sultanzadeler Mekteb-i Sultani'de eğitim açısından herhangi farklı bir muameleye tabi tutulmamışlardır. Bununla beraber, mektep idaresi onların yemekhane ve yatakhanelerini ayırmıştı²⁹⁴. Şehzadeler mektebe ilk başladıkları dönemlerde ise bir süre gündüzlü olarak devam etmişler ve hatta birkaç gün haremağalarını da beraberlerinde getirmişlerdi. Haremağaları

291 Ergin, *a. e.* , c. III-IV, s.1049.

292 Ergin, *a. e.* , c. III-IV, s.1079.

293 Şehzadegân Mektebi'nin kapalı olmadığı Meşrutiyet öncesi dönemde, Sultan Abdülhamid'in iki oğlu Şehzade Ahmet Nurettin Efendi ile Selim Efendi'nin Mekteb-i Sultani'de eğitim gördüklerini de bu arada belirtmek gerekir. Bk. Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. e.* , s. 311.

294 Yatakhaneinin ayrı tutulma sebebini Ziyad Ebüzziya şöyle anlatmaktadır. “1907 yangınından sonra yatılı talebelerin çoğu karyolarını da kendileri sağlamak mecburiyetinde idiler. Yatakhaneler, paslı demir karyoladan, sarı pirinç karyolaya kadar, adeta çeşit çeşit karyola sergisi idi. Şehzadelerin saraydan ve konaklarından getirdikleri karyolalar, yaldızlı, sedef kakmalı, zamanının en lüks sayılan çeşitlerinden olduğu için, bunlar bizlerin yatakhanelerine konulursa, çocuklar arasında kıskançlık hisleri uyanacağını düşünen idare, şehzade ailelerine de “Çocuklarınıza basit demir karyolalar alınız!” diyemeyeceğinden, onlara ayrı yatakhane tahsis etmeyi daha uygun bulmuştu”. Bk. Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. e.* , s.311.

ders sırasında onları kapıda bekler daha sonra da beraber sara-ya dönerlerdi. Fakat bu durum çok sürmemiştir. Esas itibariyle mektebe alışıkça, şehzadeler diğer talebe ile kaynaşmış, hatta içlerinden ayrı yatakhane istemeyenler de çıkmıştır. Zaten yatakhane dışında, derste, oyunda, mütalâada vesairede herhangi bir imtiyazları olmamıştır. Aslında kendileri de bu tarz bir talepte bulunmamışlardır²⁹⁵ .

Meşrutiyet yıllarında Mekteb-i Sultani öğrencisi olan Suat Aray anılarında söz konusu şehzadelere dair anekdotlara da yer vermiştir. Bunlardan birini burada aktarmakta fayda vardır. Mekteb-i Sultani öğrencileri arasında, bilahare son halife olan Abdülmecid'in oğlu, Ömer Faruk da bulunmaktadır. Ömer Faruk bir gün Arapça dersinde hocası Fehmi Efendi'den izinsiz sınıftan dışarı çıkmaya kalkınca, hocası tarafından iki hafta sonu mektepte kalma cezasına çarptırılmıştır. Ömer Faruk bu cezayı çekmekle beraber hocası, onu yine affetmemiş ve bu defa da derslere kabul etmemiştir. Müdürün affedin ricaları da kabul görmeyince, nihayet bir gün ders saatinde Ömer Faruk babası Abdülmecid Efendiyle sınıfa gelmiştir. Abdülmecid Efendi "hocam, Faruk elinizi öpsün, affedin" şeklinde ricada bulununca şehzadeyi affeden Fehmi Bey ona şu nasihatle bulunmuştur : "Sen her talebeden daha iyi, daha uslu ve daha çalışkan olmalısın. Bir gün talihin yaver gidip Padişah olursan bütün memlekete misal olacaksın". Suat Aray'ın belirttiğine göre bu hadiseden sonra Ömer Faruk şehzade olduğunu unutmuş ve diğer talebeler gibi hareket etmeye başlamıştır²⁹⁶ .

Mekteb-i Sultani'de eğitim görmüş olan şehzade ve sultanzadeler Ziyad Ebüzziya Bey tarafından tespit edilip eserinde yayınlanmıştır. Bu öğrenciler şunlardır:

Meşrutiyet öncesi okuyanlar:

295 Aray, *a.e.* , s. 13-14, 141-150.

296 Aray, *a.e.*, 23, s. 141-142.

- Ahmed Nureddin Efendi: Sultan Abdülhamid'in oğlu.
- Selim Efendi: Sultan Abdülhamid'in oğlu.

Meşrutiyet sonrası okuyanlar :

- 853 Ömer Faruk: Son halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu.
- 1184 Şerafeddin: Süleyman Efendi'nin oğlu Sultan Abdülmecid'in torunu.
- 697 Mehmed Cahid: Sultanzade, Sultan Abdülhamid'in kızı Naime Sultan'ın oğlu.
- 1091 Sadeddin: Sultanzade, Sultan Abdülaziz'in kızı Esmâ Sultan'ın oğlu.
- 315 Mehmed Nazım: Ziyaeddin Efendi'nin oğlu, Sultan Reşad'ın torunu.
- 223 Mahmud Namık: Ömer Efendi'nin oğlu, Sultan Reşad'ın torunu.
- 563 Ömer Fevzi: Ziyaeddin Efendi'nin oğlu, Sultan Reşad'ın torunu.
- 841 Ali Vasıp: Selahaddin Efendi'nin oğlu, V. Murad'ın torunu.
- 842 Mehmed Abid: Sultan Abdülhamid'in oğlu.
- 843 Abdülkerim: Selim Efendi'nin oğlu, Sultan Abdülhamid'in torunu.
- 1025 Orhan: Abdülkadir Efendi'nin oğlu, Sultan Abdülhamid'in torunu.
- Nizameddin: Yusuf İzzeddin Efendi'nin oğlu, Sultan Abdülaziz'in torunu.
- 228 Mehmed Ali: V.Murad'ın kızı, Ayşe Sultanın oğlu.
- 422 Ömer Nami: Sultan Abdülhamid'in kızı, Ayşe Sultanın oğlu.

8-Savaş Yılları

Mekteb-i Sultani’de Tevfik Fikret Bey’den sonra müdürlük sorununun getirdiği sıkıntı devam ederken, Osmanlı Devleti 1911 yılında İtalya ile Trablusgarp Savaşı’na girmiştir. Bunun hemen akabinde, 1912-1913 yıllarında I. ve II. Balkan Savaşları yaşanmış ve en nihayetinde 1914 yılında I. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu savaşlar ülkedeki birçok müessese gibi Mekteb-i Sultani’yi de derinden etkilemiştir. Birçok olumsuzluğun içiçe yaşandığı bu kötü dönemde Mekteb-i Sultani Müdürlüğü’ne 22 Aralık 1912 tarihli irade ile Salih Arif Bey getirilmiştir²⁹⁷. Salih Arif Bey, Sultani’nin 1891 yılı mezunu idi. Hukuk Mektebi’ni de bitirdikten sonra Adliye ve Maarif nezaretlerinde görev yapmış ve bilahare çeşitli yerlerde öğretmenlik yapmıştı. Mekteb-i Sultani müdür-i saniliği de yapan Salih Arif Bey en nihayetinde müdürlüğe atanmıştır. Salih Arif Bey göreve geldikten sonra mektepte önceki yıllara nazaran çok sıkı bir disiplin kurmuştur²⁹⁸. Ülkenin içinde bulunduğu olumsuz şartlar sebebiyle böyle davranmak gereğini duymuştu. Balkan ve I. Dünya savaşlarında uğranılan yenilgiler sebebiyle yaşanan kritik günler hep Salih Arif Bey’in müdürlüğü dönemine denk gelmiştir. Salih Arif Bey bu kara günlerde Sultani’de derslerin normal ve aralıksız devam etmesine çalışmış, işgal döneminde müesseseyi adeta evi gibi korumuş, babaları savaşa gitmiş olan öğrencileri bizzat velilik yaparak yetiştirmiştir²⁹⁹. Salih Arif Bey

297 BOA, *İrade Maarif*, no. 1, 12 M 1331.

298 O yıllarda öğrenci olan Hilmi Kâmil (Bayur) Bey’in hatıralarından anlaşıldığına göre, bu disiplin öğrencileri rahatsız edecek ve onların sosyal faaliyetlerini etkileyecek derecede katı bir şekilde uygulanmakta idi. Müdürden ayrı olarak, müdür-i sani Mazhar Nedim Bey’in disiplin anlayışı ise öğrencileri zaman zaman idare ile sürtüşmeye gidecek ölçüde bezdirmiş bulunuyordu.

299 100. yıl s. 14

30 Aralık 1922 tarihine kadar Mekteb-i Sultani Müdürlüğü görevini yürütmüştür.

1912-1913 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür	Faik Bey
Başmubassır	Mösyö Moskos
Başmubassır Muavini	Mösyö Laurent

1912 Yılında Gelen Öğretmenler:

Mösyö Barsamyan	İngilizce
Celal Sahir Bey	Edebiyat
Faik Bey	Türkçe
Fehmi Bey	Türk Edebiyatı
Hafız Rıza Efendi	Kur'an
İhsan Şerif Bey	Tarih
Selim Bey	Arapça
Servet Bey	İktisat
Musa Kazım Efendi	Fıkıh
Şerif Bey	Matematik

Ayrılan öğretmenler: Labo, Ziya, Ali Râna Tarhan, Ali Reşat, Atıf, Mehmet Ali Tevfik, Sefa Feyzi Beyler.

1912 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

İbrahim Burak Efendi
İzzet Efendi
Hüseyin Naci Efendi
Zeynel Abidin Efendi

Ahmet Şerafettin Efendi
Selim Cebrail Efendi
Bogos Şaboryan Efendi
Yaşar Efendi
Naum Martinof Efendi
Cevat Efendi
Mehmet Selim Efendi
Behçet Efendi
Halil Naki Kösten Efendi
Sava Kirof Efendi
Jan Efendi
Pavli Efendi
Ahmet Malik Efendi
Stavro Servanidis Efendi
İsmail Hakkı Efendi
Muammer Efendi
Nedim Mazhar Efendi
Mehmet Kadri Efendi
Fuat Ataullah Efendi
İbrahim Orhan Efendi
Konstantin Lögotetidis Efendi
Nikola Vançef Efendi
Korkoato Labo Efendi
Mehmet Saadettin Efendi
Şehabettin Nazmi Efendi
Mehmet Hüsamettin Efendi

1912 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Osman Nuri Efendi
İsmail Efendi
Faik Efendi
Ömer Lütfi Efendi
Zihni Efendi
İsmet Efendi
Basri Efendi
Rıfat Efendi
Vasif Efendi
Memduh Efendi
Ahmet Sadrettin Efendi
Mehmet Saim Efendi
İsmail Rüştü Efendi
İstanço Basmacıyef Efendi
Cavit Efendi
Adnan Efendi
Fahri Efendi

1912 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

İsmail Akif Efendi
Abdullah Bahri Efendi
Sava Petroviç Efendi
Aristopol Barudis Efendi
Dimitri Naumof Efendi
Lizander Zirins Efendi
Ara Şakaryan Efendi

Vahan Nalbantyan Efendi

Yorgi Efendi

Emil Ciras Efendi

Dimitri Hristidis Efendi

Miloş İliç Efendi

Ferit Ressam Efendi

1913-1914 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür	Faik Bey
Başmubassır	Mösyö Moskos
Başmubassır Muavini	Mösyö Laurent

1913 Yılında Gelen Öğretmenler:

Halil Mürteza Bey	Fransızca
Halil Naki Bey	Fransızca
Hasan Tahsin Bey	Kitabet
Fuat Köprülü Bey	Edebiyat Tarihi
Mösyö Kraloviç	Almanca
Mehmet Muhtar Bey	Tercüme
Mustafa Suphi Bey	İktisat
Mösyö Niego İsaac	Aritmetik
Suat Bey	Türkçe
Nesim Rıza Bey	Fransızca
Mehmet Nuri Bey	Farsça, Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Christoforides, Hayrettin Tahir, Reşit, Celal Sahir, Négrier, Hafız Rıza Beyler ve Şakir Paşa.

1913 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Necip Efendi

Mustafa Hasip Efendi

Cemil Efendi

Yorgi Efendi

Hristo Efendi

Mehmet Ali Ersan Efendi

Emin Efendi

Selim Efendi

Cahit Ömer Efendi

Fikret Özdoğanlı Efendi

Hayrettin Efendi

Tahsin Efendi

Şükrü Efendi

İstoyan Blazef Efendi

Alaettin Efendi

Mehmet Cemil Baslo Efendi

Cemil Dino Efendi

Hasan Tahsin Kavur Efendi

Suat Efendi

Muhlis Efendi

1913 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Filip Efendi

Yusuf Efendi

Mehmet Nazmi Efendi

1913 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Hişam Efendi

Cezmi Efendi

Artür Efendi

Öjen Efendi

Samuel Efendi

Jirayr Efendi

Marsel Efendi

Vahe Efendi

Moiz Efendi

Vahram Efendi

Atanaş Efendi

Osmanlı Devleti 11 Kasım 1914 tarihinde, Almanya ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarıyla ittifak yaparak, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı savaşa girmişti³⁰⁰. Savaşılan ülkeler arasında Fransa'nın da bulunması Mekteb-i Sultani'deki eğitimin devamı açısından çok önemli bir sıkıntı meydana getirmiştir. Çünkü savaş çıkınca Mekteb-i Sultani'de görevli Fransız öğretmenlerden bir kısmı ülkelere geri dönmüşlerdir. Bununla beraber, görev bilinçleri siyasi mülahazalarının üzerine çıkan bazı öğretmenler, Mekteb-i Sultani'deki eğitimin aksamaması için, öğretmenliğe devam etmek istemişlerdir. Bunlar Blanchong, Kopet, Mezmonne, Lambert, La Perrière ve Cemal Torr³⁰¹ adlı öğretmenlerdir. Öğretmenlerin kalma istekleri Osmanlı Hükümeti tarafından da uygun görülmüş ve Fransa ile savaş ortamında bulunulmasına

300 İsmail Hami Danişmend, *Kronoloji*, s. 410.

301 Hitabet dersi hocası Cemal Torr Bey aslen Fransız uyruklu olmakla beraber, Zühtü Paşa'nın kızı ile evlenmek için Müslüman olmuştu. Fakat soyadını değiştirmemişti. Mekteb-i Sultani'de 33 yıl gibi uzun bir süre öğretmenlik yapmıştır.

rağmen, bu öğretmenler için hükümetin özel izin vermesi suretiyle, Mekteb-i Sultani'deki hizmetlerine devam etmeleri sağlanmış³⁰². Giden öğretmenlerin boşluğunun doldurulması için de çaba gösterilmiştir. Nitekim bu çerçevede, Taksim Rum Fransız Lisesi eski öğretmenlerinden Mösyö Legof, yine hükümetin özel izni ile Mekteb-i Sultani öğretmenliğine getirilmiştir (Aralık 1914) ³⁰³.

1914-1915 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür	Faik Bey, Bedri Bey
Başmubassır	Mösyö Moskos
Başmubassır Muavini	Ahmet Bey

1914 Yılında Gelen Öğretmenler:

Ali Osman Bey	Din dersi
Yusuf Hikmet (Bayur) Bey	
Mösyö Camille Benoît	Fransızca
Cahit Bey	Matematik
Hilmi Bey	Din Dersi
Haydar Bey	Türkçe
Mösyö Coupette	Fransızca
Emin Bey	İktisat
Emin Bey	Türkçe, Edebiyat
Hacı Kamil Efendi	Yazı
Pierre Le Goff	Fransızca, Edebiyat, Felsefe
Naci Bey	Aritmetik

302 BOA, MV, no. 195/41; BEO, Maarif Gelen, no. 324408.

303 BOA, BEO Maarif Gelen, no. 324436.

Nurettin Bey

Türkçe, Yazı

Faik Şevket Bey

Ticari Muhaberat

Selahattin Bey

Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Villi Boland, Magnus Max, Osman Nuri, İrat, Yakup Asım, Vatlo, Mazhar, Fehmi, Musa Kazım, Servet, Friand, Jannicot, Suat, Halil Mürteza, Halil Naki, Ahmet Robinson Beyler.

1914 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Celal Öget Efendi

Hasan Muhsin Efendi

Mustafa Adnan Bozcalı Efendi

Abdülhadi Efendi

Fethi İsmail İsfendiyaroğlu Efendi

İrfan Efendi

Abidin İzzet Hamit Efendi

Josef Efendi

1914 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Yusuf Efendi

Arif Efendi

Ahmet Tevfik Efendi

Arif Efendi

İsmail Adil Haybat Efendi

Hüseyin Hüsnü Efendi

1914 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Müfit Efendi

Vasfi Efendi

Reymon Rubi Efendi

Sami Efendi

Davit Efendi

Marsel Efendi

Saffet Efendi

Savaşın getirdiği bir başka sıkıntı da Mekteb-i Sultani iaşesinin temini olmuştur. Savaşın başlamasıyla beraber mal tedariki güçleşmiş ve bu durum fiyatların yükselmesine sebep olunca mektebin iaşesinin temini zorlaşmaya başlamıştır. Fakat hükümetin ve mektep idaresinin, her şeye rağmen öğrencilerin gıdalarını temin için önemli fedakârlıklar gösterdikleri gözlenmektedir. Bu konuya dair elimizde mevcut bulunan bir belgeden anlaşıldığına göre, 1914 yılı sonunda, savaş yüzünden yolların kapanması ve Bulgaristan'ın hayvan ihracını yasaklaması gibi sebeplerle İstanbul'da önemli oranda et sıkıntısı baş göstermiştir. Aynı sıkıntı Mekteb-i Sultani için de geçerlidir. Öteden beri mektebe et temin etmekte bulunan Mehmet Rıza Bey mektep müdürlüğüne başvurarak, İstanbul'a hayvan getirmenin güçlüğünden söz etmiş ve etin kilosuna iki kuruş zam yapılmasını talep etmiştir. Bu talep yüklü bir zam anlamına gelmektedir ve kabul edilmesi için hükümetten onay gerekmektedir. Dolayısı ile konuya hükümet eğilmiş, Mehmet Rıza Bey'in istediği, kiloda 2 kuruş yani 80 para zamdan indirim yaptırılmak suretiyle, etin kilosunun 60 para zamlanmasına razı olunmuştur³⁰⁴. Savaşın getirdiği kıtlık ortamında dahi Mekteb-i Sultani öğrencilerinin et ihtiyacının karşılanmaya çalışılması için yapılan fedakârlık, hükümetin bu müesseseye verdiği önemin de göstergesi olmaktadır. Bu fedakârlık ileriki yıllarda da devam etmiş ve tüm olumsuz şartlara rağmen Mekteb-i Sultani'nin ödenekleri karşılanmaya çalışılmıştır ³⁰⁵ . Böyle olduğu içindir ki öğrenciler hiçbir aksaklığa uğramadan eğitimlerine devam

304 BOA, *BEO Maarif Gelen*, no. 324474.

305 BOA, *MV*, no. 253/104.

edebilmişlerdir. Bu konuda, Müdür Salih Arif Bey'in çabalarını ve fedakârca çalışmasını da takdir ve minnetle anmak gerekir.

I. Dünya Savaşı'nın zor günlerinde meydana gelen bir gelişme çerçevesinde Mekteb-i Sultani bir süre için hastane olarak kullanılmıştır. 1915 yılının bir Sonbahar gecesinde öğrenciler yataklarından kaldırılarak bahçeye indirilmişler ve kendilerine mektebin hastane olarak kullanılacağı söylenmiştir. Gerçekten de Çanakkale cephesinden gelen Gülnihal Hastane Gemisi'nde bulunan yaralılar hastanelere gönderilmişlerse de bu yeterli olmamış, bunun üzerine Mekteb-i Sultani binasına da bir kısım savaş yaralıları yerleştirilmiştir. Öğrenciler evlerine gönderilmiş, mektebin bir kısmı da hastaneye dönüştürülmüştür. Birkaç hafta sonra öğleye kadar devam etmek ve yatılı olmamak şartıyla dersler yeniden başlamıştır. Yine kısa bir süre sonra da konferans salonu da yatakhane olarak kullanılmak üzere yatılılık da başlamıştır³⁰⁶. Bununla beraber mevcut durum fazla öğrenci kabulüne müsait olmadığından yeni kayıt yapmaktan kaçınılmıştır. Yatılı öğrencilerin bir sene kalmaları durumunda ise mektebe gündüzlü olarak devam etmeleri uygun bulunmuştur³⁰⁷.

1915-1916 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür	Bedri Bey, Halil Mirat Bey
Başmubassır	Şevket Bey
Başmubassır Muavini	Lütfü Bey

306 Aray, *a. e.* , s. 66-68. Mektebin hastane olduğu dönemde öğrenciler yemeklerini kendileri tedarik etmek zorunda kalmışlardı. Fakat Salih Arif Bey'in gayretleri ile bir müddet sonra öğrencilere yemek verilmeye başlanmış ve normal çalışma temposuna girilmiştir.

307 *Tanin*, 23 Teşrin-i sani 1915.

1915 Yılında Gelen Öğretmenler:

Âli Bey	Türkçe
Hüseyin Hüsamettin Bey	Türkçe
Lütfi Hamdi Bey	Türkçe
Musa Süreyya Bey	Müzik
Mazhar Bey	Jimnastik
Şahabettin Süleyman Bey	Edebiyat
Şükrü Bey	Jimnastik

Ayrılan öğretmenler: Refet Avni, Refik, Mehmet Fehmi, Mustafa Suphi, Mehmet Muhtar, Hasan Tahsin, Hilmi, Haydar, Cahit, Pananosyan, Hacı Kamil, Selahattin, Mehmet Faik Beyler.

1915 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Arşak Efendi
Nazım Efendi
Mehmet Ali Efendi
Muzaffer Efendi
İbrahim Akçura Efendi
Samuel Efendi
Kesavi Efendi
Kazım Efendi

1915 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Bedrettin Efendi
Haydar Efendi

1915 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Viktor Hodaran Efendi

Tarık Efendi

Dimitri Efendi

İzak Efendi

Keork Efendi

Kamil Etem Soysal Efendi

Nadaf Efendi

Konstantin Efendi

1916-1917 Dönemi İdari Kadro

Müdür

Salih Arif Bey

İkinci Müdür

Halil Mirat Bey, Nedim Mazhar Bey

Başmubassır

Şevket Bey

Başmubassır Muavini

Ahmet Bey

1916 Yılında Gelen Öğretmenler:

Galip Bahtiyar Bey

Tercüme

Mehmet Musa Sadık Bey

Din Dersi

Raif Bey

Hitabet

Ayrılan öğretmenler: Alaybeyzade Naci, Muhtar, Şükrü, Naci, Süleyman Fehmi, Ruşen Eşref, Simon Paves, Halil Mir'at, Âli, İhsan Şerif, Bedri, Fuat Köprülü, Suat, Tevfik Âmir Beyler.

1916 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Orfanidis Efendi

1916 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

İsmail Haşim Efendi

Ehliyetname Alanlar:

Pipesku Efendi

Leon Barbut Efendi

1917-1918 Dönemi İdari Kadro

Müdür

Salih Arif Bey

İkinci Müdür

Nedim Mazhar Bey

Başmubassır

Şevket Bey

Başmubassır Muavini

Ahmet Bey

1917 Yılında Gelen Öğretmenler:

Abdülmecid Bey

Farsça

Aram Efendi

Tabiat Bilgisi

Arif Bey

Türkçe

Bekir Sıtkı Bey

Fransızca

Hüsamettin Enginsoy Bey

Türkçe, Fransızca

Hasan Rıza Bey

Jimnastik

Hıfzı Tevfik Bey

Edebiyat

Hilmi Bey

Fransızca

Hüseyin Bey

Fransızca

Şemsettin Bey

Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Şevket Dağ, Mehmet Musa Sadık, Naci, Nurettin Beyler.

2 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Nihat Odabaşıoğlu Efendi

1917 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

İhsan Efendi

1917 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Ziya Efendi

Selahattin Efendi

Bedros Efendi

9-Vatan Uğruna Şehit Olan Galatasaraylılar

Ülkenin içinde bulunduğu savaş ortamında Mekteb-i Sultani’de eğitime ara verilmemiştir. Ama bazı Galatasaraylı öğrenciler bu ortamda vatan için savaşmanın daha kutsal bir görev olacağını düşünerek gönüllü olarak askere yazılmışlardır. Bu arada mektep hademelerinden de gönüllü savaşa katılanlar olmuştur. Bu suretle, Trablusgarp savaşından başlayarak, Balkan savaşlarında, I. Dünya Savaşı’nın çeşitli cephelerinde, Çanakkale’de, Filistin’de, Trablusgarp’da, Erzurum’da, Gazze’de ve diğer cephelerde Galatasaraylılar ülkeleri için fedakârca savaşmışlardır³⁰⁸. Bunlar

308 Mekteb-i Sultani öğrencilerinin tahsillerini bir kenara bırakıp, ülke müdafaası için, cephelere koşmaları gerçekten son derece takdire şayandır. Çünkü 1911’den 1917’ye kadar olan bir dönemde- Trablusgarp ile Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı’nın üç yılı- Galatasaraylılar hiçbir mecburiyetleri olmadığı halde gönüllü olarak savaşlara katılmışlardır. I. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru, 1917 Ağustos’undan itibaren ise, asker ihtiyacı iyice artınca, Mekteb-i Sultani’nin ve bazı idadilerin son sınıf öğrencilerine askerlik mecburiyeti getirilmiştir. Bk. BOA, *ŞD. HU. NO. 667/23*. Bu arada, gönüllü olarak askere yazılmış olan Mekteb-i Sultani öğrencisi Muzaffer Sadık’ın bir olayına değinmekte de fayda vardır. Muzaffer Sadık, 1916 yılının imtihan döneminde, mensup olduğu askeri kıtadan izin alarak mezuniyet

arasından bazıları şehit olmuşlardır. Bugün, Galatasaray Lisesi'nin girişinde yapılmış olan bir şeref holünde, bu şehitlerin isimleri siyah mermer levhalar üzerine altın harflerle kazınmış bulunmaktadır. Çeşitli dönemlerde şehit olan Mekteb-i Sultanililer şunlardır ³⁰⁹: (Tespit edilebilenler).

Okul No	İsim	Şehit Düştüğü Yıl	Şehit Düştüğü Yer
783	Ahmet Muhtar	1909	Taksim (31 Mart olayları sırasında)
848	Ali İdris	1911	Trablus
1272	Ali Fuad	1912	Çatalca
337	Arif İsmail	1913	Alpullu
278	Mehmed Refik	1913	Gümülcine
826	Niyazi Reşid	1914	Erzurum
119	Ahmed Refik	1915	Çanakkale
764	A. Robenson	1915	Erzurum
64	Yusuf Cemil	1915	Çanakkale
4	Hüseyin Hasib	1915	Erzurum
26	Halid Fuad	1915	Çanakkale
238	Hasnun Galib	1915	Çanakkale
280	Cevdet	1915	Çanakkale
255	Edhem Mehmed	1915	Çanakkale
666	Mehmed Nazmi	1915	Çanakkale
	Vecdi	1915	Çanakkale
476	Mehmed Ali	1915	Çanakkale

imtihaanlarına girmek ister. Fakat mektep ücretinin 4.taksiti olan 10 lirayı ödemediği için imtihana alınmaz. Muzaffer bu konuda hakkını aramak amacıyla Maarif Nezareti'ne başvurur. Nezaret mesele hakkında şu kararı verir: Aslında iki taksitte alınmakta olan ücretler, savaş sebebiyle dört taksite çıkarılmış ve ödeme süreleri belirlenmiştir. Bu durumda, bir öğrenciden, askerliğe yazıldığı tarihten sonraki dönem için ücret talep etmek uygun değildir. Dolayısı ile Muzaffer Sadık imtihaanlara girmelidir. Bk. BOA, *ŞD*, no. 232/1.

309 Şehit Galatasaylılar için bk. Ebüzziya- Kozikoğlu, *a. e.* , s. 22-25.

252	Aziz Ulvi	1915	Çanakkale
519	Hüsameddin	1915	Çanakkale
169	Hasan Tahsin	1915	Hasankale
670	Mehmed Nüzhet	1916	Çanakkale
192	Hakkı Bedri	1916	Erzurum
1302	Ali Halet	1916	Katya
669	Memduh Aliş	1916	Katya
901	Ömer Seyfeddin	1916	Çanakkale
43	Besim İbrahim	1916	Çanakkale
472	Ahmed Refik	1916	Çanakkale
573	Mıgırdıç Dikranyan	1916	Bitlis
763	Yakub Robenson	1916	Sina Çölü
417	Cevad Salih	1917	Bağdat
646	Celal İbrahim	1917	Bağdat
103	Mehmed Ali	1917	Sina Çölü
234	İsmail Daniş	1917	Gazze
117	Ahmed Hamdi	1917	Gazze
434	Hasan Neşet	1917	Erzurum
206	Cahid Osman	1917	Erzurum
948	Mehmed Muzaffer	1917	Gazze
	Sema Sakıb	1917	Filistin
54	Agop Elmasyan	1918	Çanakkale
794	İbrahim Orhan	1918	Sakız Adası
127	Mehmed Nazım	1920	Gelibolu
	Sadi	1921	Sakarya
1073	Fatin Akif	1930	Dersim Patnos
Hademe	Hasan Çemişgezekli	1913	Çatalca
Hademe	Mustafa Eginli	1913	Edirne
Hademe	Ahmed Eginli	1915	Çanakkale
Hademe	Rıza Kemahlı	1915	Çanakkale
Hademe	Mehmed Kemahlı	1915	Çanakkale
Hademe	Halid Boyabathı	1915	Çanakkale
Hademe	Selim Çavuş Şileli	1915	Çanakkale

Galatasaraylı şehitler anısına 1915 yılında mektep binasında bir tören yapıldığı görülmektedir. Törende, şehit babaları Müşir Fuat Paşa, Ata Bey ve Hüsnü Bey başta olmak üzere, mezunlardan birçok kişi, mektebin idareci, öğretmen, memur ve öğrencileri yanında üç yüzü aşkın gazi hazır bulunmuşlardır. Öncelikle

mektepe camiinde ögle namazı kılınmış ve mevlit okunmuştur. Daha sonra oğlu Çanakkale’de şehit düşen Atabey ayağa kalkarak herkesi ağlatan duygusal bir konuşma yapmış, sözlerini “var olsun millet, var olsun vatan, var olsun asker, yaşayın halife ve padişahımız” diyerek tamamlamıştır. Öğretmenlerden birinin yaptığı konuşmadan sonra Faik Bey üç evladını birden şehit veren Fuat Paşa’yı cemaate tanıtmıştır. Fuat Paşa hazır bulunanlara ve askerlere hitaben gözlerinden yaşlar akarak şu sözleri söylemiştir: “Ben üç evladımı muharebe meydanında din ve vatan uğrunda şehit verdim. İnsan hayatı hiç mesabesindedir. Din ve millet yolunda evlatlarımın nail oldukları şu mertebeye nail olamadığımdan dolayı pek teessüf ediyor ve evlatlarımın hallerine gıpta ediyorum”. Fuat Paşa’nın sözlerini dinleyen askerler ve diğer hazır bulunanlar teessürlerine hâkim olamayarak ağlamışlardır. Anma töreni sonunda şeker ve sigara ikramı yapılmış, davetliler kadim ve güzide bir müessese olarak Mekteb-i Sultani’de gördükleri intizam ve hüsnü kabulden dolayı teşekkürlerini belirterek okuldan ayrılmışlardır³¹⁰.

10-Mütareke Dönemi’nde Mekteb-i Sultani

Ülkeyi büyük sıkıntılara sokan ve birbiri ardına gelen savaşlar 1918 yılı sonunda bitmiştir. Fakat bu defa da, bütün müesseseleri olduğu gibi Mekteb-i Sultani’yi de olumsuz etkileyen bir süreç olarak, Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) sonrası işgal dönemi başlamıştır. Bu çerçevede, 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul da İtilaf devletlerince işgal edilmiştir³¹¹. İtilaf güçleri, özellikle

310 “Sultani’de Galatasaraylı Şehitler İçin Tören”, *Tarih ve Toplum*, yıl 2002, sayı 222, s. 30-31.

311 İstanbul’un işgali vatanlarına yürekten bağlı Mekteb-i Sultani öğrencilerini derinden etkilemiş ve üzmüştü. Arkadan gelen İzmir işgali (15 Mayıs 1919) bu üzüntüyü doruğa çıkardı. O

gün mektep baştan aşağı kaynıyordu. Müdürün sıkı disiplini unutulmuştu. İdaresi, öğretmeni ve öğrencisi ile bütün mektep galeyan halinde idi. Ne ders yapılabiliyor ne de bir yerde durulabiliyordu. Bu hava içinde her sınıftan temsilciler seçilerek öğrenciler toplandı ve ne yapabileceklerini düşündüler. Lise öğrencileri olarak bu haksızlığı protesto edecek bir bildiri yayınlamaya karar verdiler. Derhal bir metin hazırlandı ve öğrenciler tarafından imzalandı. Metnin Türkçesi Sadrazama, Fransızcası işgal kuvvetleri kumandanına seçilen temsilciler aracılığı ile gönderildi. Bu bildiride Mekteb-i Sultani öğrencileri şöyle diyorlardı: *“Sinesinde ecdadımızın mukaddes kemiklerini saklayan ve bugün nüfusundaki yoğunluk ile Türk ve İslâm diyarı olduğunu her suretle ispat eden İzmir’imizin, bütün milli hukuk ve medeniyet icaplarına ve özellikle son dönemde sırf adalet ve milliyet hislerinin gereği olarak ortaya atılan pek haklı Wilson prensiplerine aykırı olarak, Yunanlılara verilmek istenildiği mektebimizde duyulduğu zaman matem yaşlarımızla ıslattığımız sıralarımız üzerinde karaldığımız ve doğrudan doğruya saf ve samimi ve bununla beraber pek rencide edilen kalplerimizden dökülen satırları ihtiva eden şu protestomuzun dikkate alınarak, milli ve mukaddes haklarını korumak için her şeyi feda etmeye hazır olan biz vatan çocuklarının şu feryadını kabul buyurmanızı ve bu kabulünüzü İtilaf hükümetleri aracılığı ile Barış Konferansı Heyeti’ne ulaştırmanızı masumane olduğu kadar hararetle istirham ve temenni ederiz”*. Bu protesto metni Sultani öğrencilerinin vatanseverliklerini ortaya koyan çarpıcı bir örnek olup, metindeki ifadeler de öğrencilerin sahip oldukları liyakatin derecesini göstermesi açısından ilginçtir. Sultani öğrencileri ayrıca çeşitli protesto gösterileri düzenlemişler, bu çerçevede 23 Mayıs 1919’da Sultanahmet’te gerçekleşen büyük mitinge katılmışlardır. Öğrenciler bu arada, çeşitli dönemlerde düzenledikleri yardım kampanyaları ve tertipledikleri müsamereler ile Milli Mücadeleye de destek vermişlerdir. Bk. Aray, a. e. , s. 127-129, 173-175.

Nitekim Harbiye Mektebi de dâhil olmak üzere birçok müessese işgal edilmiştir. Hükümetin işgallere direnecek herhangi bir gücü bulunmamaktadır. Dolayısı ile Mekteb-i Sultani'nin de işgali söz konusu olmuştur. Önce İngilizler, mektebin tahliye edilerek kendilerine teslimini talep etmişlerdir. Hemen arkasından da İtalyanlar, Mekteb-i Sultani'yi işgal etmek için girişimde bulunmuşlardır. Bu sırada müdürlük görevinde bulunan Salih Arif Bey, bu vaziyet karşısında derhal harekete geçerek Mekteb-i Sultani'yi muhtemel bir işgalden kurtarma çabalarına girişmiştir. Salih Arif Bey, Fransız Sefarethanesine müracaat ederek, Mekteb-i Sultani'nin Fransızca tedrisat yapmak üzere kurulduğunu, o zamandan beri bu yolda faaliyet gösterdiğini, oysa herhangi askeri bir işgalin mektepteki bu faaliyete sekte vuracağını belirtip sefareti ve Fransız işgal komutanlığını ikna etmiştir.

Fransa Sefareti de mektebi işgalden kurtarmak için harekete geçmiştir. Fakat onların buldukları çözüm de işgalden pek farklı değildir. Sefaret mektebi, bir Fransız müessesesi haline dönüştürmeye ve başına da bir Fransız müdür tayin etmeye karar vermiştir. Bu kapsamda, diğer memuriyetler de Fransızlara verilecek ve Türkçe yapılan derslerin saatleri azaltılacaktır. Sefaretin bulduğu bu çözüm şekli Salih Arif Bey'i telaşlandırmıştır. Kendisi hemen sefarete müracaatta bulunarak, bu durumun meydana getireceği sakıncaları açıklamıştır. Salih Arif Bey öncelikle, mektebin kuruluşundan beri, Fransa'dan pek yardım alınmadığı halde, Fransızcaya ve Fransız kültürüne, Türkçe ve Türk kültürü derecesinde önem verildiğini belirtmiştir. Hal böyle iken, şimdi, mektepte yapılması öngörülen değişikliğin, bütün Türklerin izzeti nefislerini rencide etmekten başka fayda temin etmeyeceğini özellikle vurgulamıştır. Salih Arif Bey'in bu gayretleri kısa bir sürede semeresini vermiştir. Fransız Sefareti konuyu Paris'e intikal ettirerek hükümetinden görüş almış, Fransız Hükümeti de bu tarz bir değişikliğin Türkler üzerinde meydana getireceği olumsuz etkiyi dikkate alarak,

mektebin mevcut şekline katiyen dokunulmaması yönünde bir karar vermiştir³¹². Bu arada Mösyö Blanchong Fransızca Bölümü müdür-i saniliğine getirilmiştir. Böylece gerek Salih Arif Bey'in, gerekse Mösyö Blanchong'un gayretleri neticesi bütün işgal yılları boyunca Mekteb-i Sultani yabancı bir kuvvetin müdahalesinden korunmuş ve mektepte Türk Bayrağı dalgalanmıştır³¹³.

Salih Arif Bey, mütareke dönemi boyunca herhangi bir işgale uğramamak amacıyla zaman zaman Fransızları mektebe davet ederek ilişkileri sürdürmüştür. Esas itibariyle de İstanbul'un işgalinden hemen sonra, 26 Kasım 1918 tarihinde, Fransız işgal kuvvetleri komutanı General Françe d'Esperey, beraberinde Fransız Sefiri olduğu halde, Mekteb-i Sultani'ye bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret vesilesi ile Salih Arif Bey, Fransız müdür-i sani Mösyö Blanchong ve Türk müdür-i sani Nedim Bey generali kapıda karşılamışlar, ardından öğretmen ve öğrencilerin alkışları arasında konferans salonuna gelinmiştir. Burada bir konuşma yapan Salih Arif Bey, harbin bütün elem ve kederlerine rağmen mektepte Fransa'ya karşı olan hürmet hissinin kaybedilmediğini belirterek generalin ziyaretinden duyulan memnuniyeti dile getirmiştir. Salih Arif Bey söze devamla şöyle konuşmuştur: *“Askeri meziyetleri bütün dünyaca tasdik edilmiş olan büyük bir komutanı selamlamak bizim için büyük bir bahtiyarlıktır. Vaktiyle Fransa'nın yardımlarıyla yapılan bu mektep, memleketimize birçok önemli şahsiyetler yetiştirmiştir. Bu mektebin eski bir talebesi olmam hasebiyle müessesedeki uygulamaların izini takip etmeye çalıştık. Şu dakikada yanınızda bulunan sekiz Fransız öğretmen, bu müessesenin içinde kendilerini o güzel memleketinizde imiş gibi farz etmekte olduklarını müttefik olarak zat-ı âlilerine beyan edeceklerdir. General, temenni edelim ki elem ve kederlerimize nihayet verecek olan adilane bir sulh*

312 BOA, BEO, Maarif Gelen, no. 348912.

313 Aray, a. e. , s. 117.

yapılsın ve Türkiye'yi Fransa'ya bağlayan asırlık ilişkiler sonsuza dek yeniden kurulsun". Salih Arif Bey'in bu konuşmasından sonra öğrencilerden Hikmet Efendi de aynı mealde bir konuşma yapmıştır. Daha sonra söz alan General Françe d'Esperey ise şunları söylemiştir: "Mektebinizin müdürü Salih Arif Bey Fransız öğretmenlere gösterdiği kolaylık ile minnettarlığımızı kazanmıştır. Fransızlar tarafından kurulan Mekteb-i Sultani mevcudiyetini merhum Sultan Abdülaziz'e borçludur. Sultan Avrupa'daki dengeleri kollamak suretiyle nasıl tavır alacağını pek güzel takdir edebilmiş ve Almanya ve Avusturya yerine Fransa ve İngiltere'nin yardımını kabul etmişti. Maalesef halefleri kendisi gibi olamadılar. O itibarla memleketinizin idaresini ele alan bazı kimseler ülkenizi Almanların kucağına atarak felâkete sürüklemişlerdir. Siz gençler, yeni padişahınızı takip ediniz. Her genç çocuk öğretmenlerini kızdırmaktan biraz zevk alır. Ben de talebe iken böyle idim. Hâlbuki sizler Fransız öğretmenlerinize karşı harp senelerinde hürmet ve riayet göstererek tam bir Müslüman ve hakiki bir Osmanlıya lâyık bir şekilde hareket ettiniz. Çünkü size tam bir tahsil vermek için hayatlarını tehlikeye attıklarını biliyordunuz. Binaen-aleyh mektebin ve bilhassa Müdür Salih Arif Bey'in, minnettar kaldığımız bu muamelesini ilelebet unutmayacağım gibi bunu memleketimde anlatmayı bir görev addedeceğim". Bu konuşmalardan sonra hep beraber mektep binası gezilmiştir. Daha sonra da bazı yerli ve yabancı gazetecilerin de hazır bulunduğu bir çay ziyafeti tertip edilmiştir. Ziyafetin bitiminde Salih Arif Bey'in elini sıkın d'Esperey, kendisine yapılan nazik muameleyi hiçbir zaman unutmayacağını bir kez daha vurguladıktan sonra mektepten ayrılmıştır³¹⁴. Salih Arif Bey savaş yıllarında olduğu gibi bütün mütareke dönemi boyunca da mektebe sahip çıkmış ve tedrisatta en ufak bir aksaklık meydana

314 Âti, 21 Safer 1337.

gelmesine engel olmuştı. Bu sebeptendir ki Mekteb-i Sultani bu zor dönemlerde dahi öğrenci yetiştirebilmiş ve mezun vermiştir.

Bu çerçevede, mütareke döneminde öğretmen kadrosu ve mezun olan öğrencilerin durumları şöyle olmuştur:

1918-1919 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür	
(Türkçe kısmı)	Nedim Mazhar Bey
İkinci Müdür	
(Fransızca kısmı)	Mösyö Blanchong
Başmubassır	Ali Bey
Başmubassır Muavini	Ahmet Bey

1918 Yılında Gelen Öğretmenler:

Arif Bey	Farsça
Mösyö Asseo	Matematik
Hasan Nazmi Bey	Kimya
İbrahim Ethem bey	Türkçe
Mösyö Marko Behmoaras	Fransızca
Mehmet Asım Bey	Türkçe
Ömer Seyfettin Bey	Edebiyat

*Ayrılan öğretmenler:*Nonot, Coupette, Mehmet Ali, Şerif, Hilmi, Şemsettin, Abdülmecit, Aram, Hıfzı Tevfik Beyler.

1918 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Esat Sabitof Efendi
Şeyhullah Yenel Efendi
Murtaza Şeyhullah Efendi

Müfit Efendi

1918 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Yusuf Haşim Efendi

1918 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Vedat Uşaklıgil Efendi

Zeki Tektaş Efendi

Hüseyin Efendi

İsmail Kapancı Efendi

Seyfullah Efendi

1919-1920 Dönemi İdari Kadro

Müdür

Salih Arif Bey

İkinci Müdür

(Türkçe kısmı)

Nedim Mazhar Bey

İkinci Müdür

(Fransızca kısmı)

Mösyö Blanchong

Başmubassır

Ahmet Bey

Başmubassır Muavini

Arif Bey

1919

Yılında Gelen Öğretmenler:

Mösyö Arlin

Fransızca

Aziz Bey

Fransızca, Aritmetik

Mösyö Léon Bouche

Fransızca

İbrahim Necmi Dilmen Bey Edebiyat

Ferit Bey

Edebiyat

Fikret Şefik Bey

Fransızca

Hüseyin Kazım Bey

Türkçe

Fethi İsfendiyaroğlu Bey

Fransızca, Coğrafya

İsmail Hakkı Bey

Kur'an

Celal Öget Bey

Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Natali, Vafyadis, Şahabettin Süleyman, Raif, Asseo, Hasan Nazmi, Nihat Serkiz, Ohannesyan, La Perrière, Ali Osman Beyler.

1919 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Nazif İnan Efendi

Hadi Yener Efendi

Kamil Kıbrıslı Efendi

Sabri Naşit Anday Efendi

Moiz Efendi

Fazıl Efendi

Şakir Turalı Efendi

1919 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Lütfi Sav Efendi

Nihat Eröz Efendi

Ziya Efendi

Cemal Gönenli Efendi

Mecdi Şayman Efendi

Ali Fahri Kemal Efendi

Harun Efendi

Suphi İbrahimoglu Efendi

Arif Nail Efendi

Recai Efendi

Kazım Dilman Efendi

Fuat Efendi

1919 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Rıfkı Zorlu Efendi

Sadi Batur Efendi

Mehmet Abut Efendi

Alber Efendi

Ciros Efendi

Ahmet Muhip Alaybey Efendi

Cevat Taşcı Efendi

Osmanlı hükümeti, 1920 yılı Ocak ayında aldığı bir kararla, savaş sebebi ile öteden beri Mekteb-i Sultani'de özel izinle çalışan Fransız öğretmenlerin memuriyetlerinin devam etmesini benimsemiştir³¹⁵.

1920-1921 Dönemi İdari Kadro

Müdür

Salih Arif Bey

İkinci Müdür

(Türkçe kısmı)

Nedim Mazhar Bey

İkinci Müdür

(Fransızca kısmı)

Mösyö Blanchong

Başmubassır

Ahmet Bey

Başmubassır Muavini

Arif Bey

1920 Yılında Gelen Öğretmenler:

Bedri Bey

Türkçe

315 BOA, MV, no. 218/36.

Ayrılan öğretmenler: Kimon Kovalakides, Ahmet Gabriyel, Ali Haydar, Hafız Şakir, Barsamyan, İlyas, Dr. Orhan, Galip Bahtiyar, Kıraloğlu, Pierre Le Goff, Emin, Musa Süreyya, Arif, Bekir Sıtkı, Hasan Rıza, Ömer Seyfettin, Mehmet Asım, Hüseyin, Arlin, Ferit, Hafız Mehmet Beyler.

1920 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Kemal Birsan Efendi

Reşit Mazhar Ayda Efendi

Bahaettin Baban Efendi

Orhan Okyay Efendi

İhsan Efendi

Fevzi Gökçe Efendi

Feridun Cemal Erkin Efendi

Naşit Serdengeçti Efendi

1920 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Sait Özçelik Efendi

Hilmi Kamil Bayur Efendi

Neşet Arıman Efendi

Esat Nişbey Efendi

Mustafa İbrahimoglu Efendi

Cemal Efendi

Haydar Cemil Efendi

10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Anlaşması'nın imzalanmasından sonra ortaya çıkan yeni durumda, İtalyanlar yeniden harekete

geçerek Mekteb-i Sultani'yi işgal etmek istemişlerdir. Salih Arif Bey bu safhada da gerekli girişimlerde bulunarak mektebi işgalden kurtarmaya çalışmış ve bu arada bazı Fransız müesseselerini de harekete geçirmiştir. Nitekim İstanbul'da bulunan Fransız mali kuruluşları ve bu arada Alliance Française Cemiyeti İstanbul şube başkanı, Fransız Sefaretine yazılı müracaatta bulunmuşlardır. Bunun üzerine sefaret yine Fransız Hükümeti nezdinde faaliyete geçmiştir. Sefaret, Mekteb-i Sultani'nin İtalyanlarca işgalinin gerçekleşmesi halinde, bunun Fransa için siyasi bir yenilgi sayılacağını, mektebin sahip olduğu önem de dikkate alınarak gerekli girişimlerin yapılmasını Fransa hükümetinden istemiştir. Bunun üzerine, İngiltere, İtalya ve Fransa işgal kuvvetleri temsilcileri İngiliz Sefarethanesinde toplanıp konuyu görüşmüş ve Fransa'dan gelecek cevaba göre hareket etmeye karar vermişlerdir. Bir hafta kadar sonra, Fransa sefreti Mekteb-i Sultani Müdüriyetine resmi bir yazı göndermiştir. Bu yazıda Mekteb-i Sultani'nin Fransa'nın manevi himayesinde bulunduğu belirtilmiş ve başka bir devlet tarafından işgal edilmesine müsaade edilemeyeceği ifade edilmiştir. Ardından Salih Arif Bey Fransız Sefareti'ne davet edilmiştir. Burada yapılan görüşmede, Fransa'nın Türklere ve Mekteb-i Sultani'ye duyduğu muhabbet hisleri dile getirilerek, mektebe yapılmak istenen yardımdan söz edilmiştir. Fransa, kendi ülkesinde dahi öğretmen sıkıntısı çekildiğini, bununla beraber Mekteb-i Sultani'ye öğretmen gönderme arzusunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Osmanlı Hükümeti'nin içinde bulunduğu mali sıkıntıların dikkate alınması suretiyle, gönderilecek öğretmenlerin maaşlarının ve bu arada daha önceden görev yapmakta olan Fransız öğretmen ve idareci maaşlarının tatminkâr bir surette ödenebilmesi amacıyla, maddi yardım vaadinde bulunulmuştur. Buna göre, Fransa bu iş için, yıllık 170 bin franklık bir ödenek ayırmayı öngörmüştür. Salih Arif Bey Fransa'nın bu jestine teşekkür etmekle beraber, kendi hükümetine danışmadan görüş beyan edemeyeceğini söy-

lemiştir³¹⁶. Bu dönemde Osmanlı hükümeti Türk öğretmenlerin maaşlarını ödemekte dahi büyük güçlük çektiğinden Fransa'nın bu teklifini kabul etmiştir³¹⁷.

İtilaf güçlerinin İstanbul'daki işgali 1920 yılından sonra da devam ettiği halde, Müdür Salih Arif Bey'in şahsi gayretlerinin de katkısıyla, Mekteb-i Sultani hiçbir zaman işgale uğramamıştır. Bundan dolayı, işgalin İstanbul üzerinde ağır havasını hissettirdiği o meşum günlerde, Mekteb-i Sultani'de dalgalanan Türk bayrağı insanların gönlünü bir nebze de olsa ferahlatabilmiştir.

1921-1922 Dönemi İdari Kadro

Müdür	Salih Arif Bey
İkinci Müdür(Türkçe kısmı)	Nedim Mazhar Bey
İkinci Müdür(Fransızca kısmı)	Mösyö Blanchong
Başmubassır	Ahmet Bey
Başmubassır Muavini	Arif Bey

1921 Yılında Gelen Öğretmenler:

Ahmet Şükrü Esmer Bey	İngilizce
Mösyö Martain	Fransızca
Sait Özçelik Bey	Fransızca
Mösyö Thomas	Fransızca

Ayrılan öğretmenler: Eftalettin, Salem, Zâte, Hüseyin Hüsamettin, Yusuf Hikmet Bayur, Arif, Léon Bouche, İsmail Hakkı, İbrahim Ethem Beyler.

316 BOA, BEO, Maarif Gelen, no. 348912

317 BOA, MV, no. 220/87

1921 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Sunusi Hulusi Hersek Efendi

Şemsi Zincirkıran Efendi

Fahrettin Nazım Resmor Efendi

Hamdi Efendi

Kemal Nejat Kavur Efendi

Emin Dazıroğlu Efendi

Feyyaz Efendi

Sadi Karsan Efendi

Vedat Efendi

Nureddin Pınar Efendi

1921 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Rıfkı Efendi

Erdal Zorlu Efendi

Recai Efendi

Hikmet Efendi

1922-1923 Dönemi İdari Kadro

Müdür

Salih Arif Bey, Hasan Tahsin
Bey, Faik Bey

İkinci Müdür(Türkçe kısmı)

Nedim Mazhar
Bey, Zeki Mesut Bey

İkinci Müdür(Fransızca kısmı)

Mösyö Garoby
Ahmet Bey, Osman Nuri Bey

Başmubassır

Arif Bey

Başmubassır Muavini

1922 Yılında Gelen Öğretmenler:

Ali Seydi Bey	Tarih
Mösyö Durand	Fransızca, Tabiat Bilgisi
Mösyö Fournier	Aritmetik
Mösyö Jean Garoby	Tarih, Coğrafya
Hüseyin Siret Bey	Türk Edebiyatı
İzzettin Bey	Türkçe

Ayrılan öğretmenler: Henri Blanchong, Vincent Arslanyan, Perikles, Selim, Martain, Şefik Servet Beyler.

1922 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Fahri Kemal Akersan Efendi
Muhittin Kasım Yolageldi Efendi
Osman Müeyyet Binzet Efendi
İlhami Efendi
Sadi Karsel Efendi

1922 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Elizared Ojalvo Efendi
Konstantin Koço Efendi

11- Mekteb-i Sultani'den Galatasaray Lisesi'ne

Milli Mücadelenin kazanılması bütün ülkede olduğu gibi Mekteb-i Sultani'de büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Milli hükümetin ve muzaffer ordunun temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Refet Paşa Mekteb-i Sultani'yi de ziyaret ederken mektepte olağanüstü bir coşku yaşanmış ve bu ziyaret vesilesi ile Refet Paşa heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Kendisi Mekteb-i Sultani'nin

Batı'ya açılan ilk pencere olduğunu, birçok vatansever evlat yetiştirdiğini, yetiştirmeye de devam edeceğini, Milli Mücadele kazanıldığına göre artık vatanın imarına ve yükseltilmesine çalışılması gerektiğini söylemiştir ³¹⁸.

Salih Arif Bey 30 Aralık 1922 tarihinde Mekteb-i Sultani müdürlüğünden istifa etmiş, yerine 1 Ocak 1923 tarihi itibarıyla Aynizade Hasan Tahsin Bey getirilmiştir. Hasan Tahsin Bey görevde uzun süre kalmamış ve 24 Şubat 1923 tarihinde Faik Bey Mekteb-i Sultani müdürü olmuştur.

1922-1923 eğitim yılı mezunları diplomalarını “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti” adına almışlar ve Mekteb-i Sultani ismi son defa bu yıl mezun olanların diplomalarında yer almıştır.

1923 Yılında Mezun Olan Öğrenciler:

Suat Aray

Saffet Kurt

Bedri Muhtar

Bülent Uşaklıgil

Rüştü Ahıska

Şadan Hakkı Baruer

Nizami Baruer

Seyfi Cenap Berksoy

Adnan Ahıska

318 Aray, *a. e.* , s. 212.

1923 Yılı Türkçe Ehliyetname Alanlar:

Mahmut Fazıl Harmankaya

Niyazi Nun

Hakkı Gönen

Ayetullah

Necmi

M. Rebii Karatekin

Mahmut Yonat

Suat Ziya Kant

1923 Yılı Fransızca Ehliyetname Alanlar:

Abdullah Evrenosoğlu

Adil Koni

Cumhuriyet'in kurulması ile Mekteb-i Sultani'nin adı Galatasaray Lisesi'ne dönüştürülmüş ve bu köklü müessesemiz eğitim faaliyetlerini bu ad altında sürdürmüştür.

V. BÖLÜM

MEKTEB-İ SULTANİ'DE GÜNLÜK YAŞANTI VE BAZI ANILAR

Köklü bir geleneğe sahip olan ve kurulduğu yıldan günümüze kadar, hepsi kendi alanında başarılı mezunlar vermiş bulunan Mekteb-i Sultani'de öğrencilerin sayısız anıları vardır. Bunlardan bazıları komik, bazıları dramatik olup, Galatasaraylıların ruh hali, düşünce, davranış ve karakterini yansıtacak niteliktedirler. Bir kısmı ise ibret alınacak tarzdadır. Bu bölümde söz konusu anılar arasında bazı önemli bulduklarımıza yer verirken, Mekteb-i Sultani tarihinde önemli yer sahibi olan bazı şahsiyetleri de, hatıralarını yazmış bir Sultani öğrencisinin³¹⁹ ifadeleri ile tanıtmayı bir görev sayıyoruz.

319 Bu anılar 26 Ocak 1931-4 Şubat 1931 tarihleri arasında *Yeni Gün* gazetesinde yayınlanmıştır. Anı sahibi ismini belirtmemiş, yazar ismi yerine okul numarası olan 412 rumuzunu kullanmıştır. “Elli Sene Evvel Galatasaray” başlığını taşıyan hatıralarda 1880’li yılların Galatasaray’ı anlatılmaktadır.

1- Mekteb-i Sultani’de Hayat Nasıl Geçerdi? ³²⁰

Mekteb-i Sultani’ye yan taraftaki kapısından girilir ve ilk olarak ön bahçe karşımıza çıkar. Mektebin ön bahçesi Beyoğlu Caddesi’nden abidevi dökme kapısı ve nefis parmaklıklarıyla ayrılmaktadır. Bu kısım her dönemde çiçeklerle süslü olagelmıştır. Bahçe ile cadde arasındaki büyük kapı mektebin açıldığı günden beri ancak merasim günlerinde açılmaktadır. Bu kapı üzerinde şu dizeler yer almaktadır:

Açıldıkça bu bâlâ kışla-i Adliyenin bâbı

Eder alkış asâkir Hazret-i Abdülaziz Hâna

Bu yolda nev-be-nev âsâr-ı kâmil şâhid olmaz mı?

Terakki-i şükûh-ı şevket-i Abdülaziz Hâna³²¹

Büyük kapıdan başlamak üzere mektebin orta giriş kapısına kadar uzayan bir yol mevcuttur. 1907 yılında parke döşenen bu yolun sağ ve solunda ise öğrencilerin oynamalarına mahsus bahçeler yer almaktadır. Bahçelerden sonra ise bütün ihtişamı ile Mekteb-i Sultani binası karşımıza çıkar. Binanın sağda, ortada ve solda olmak üzere üç giriş kapısı vardır.

Mektepte öğrencilerin oynamalarına mahsus dört ayrı bahçe vardır. Bu bahçeler de her dönemde aynı amaca yönelik olarak,

320 Burada örneklerini verdiğimiz, Mekteb-i Sultani’deki gündelik hayata dair çeşitli bilgilerin, büyük oranda, Suat Aray Bey’in hatıraları ile Ziyad Ebüzziya-Sahir Kozikoğlu Beylerin eserinden faydalanılmak suretiyle derlendiğini belirtmek gerekir.

321 Adli (II. Mahmut)’nin bu yüce kışlasının kapısı açıldıkça Askerler Hazreti Abdülaziz Han’ı alkışlarlar
Bu yolda her yeni biten eserler şahit olmaz mı?
Abdülaziz Han’ın güç, kuvvet ve ilerlemesine

yani öğrencilerin teneffüslerde zamanlarını geçirdikleri ve oyunlarını oynadıkları yerler olarak kullanılmıştır.

Mekteb-i Sultani döneminde, öğrenciler söz konusu bahçelerde yaş ve sınıflarına göre oyun oynarlardı. Dış kapıdan girildiğinde sağda büyük bahçe yer alıyordu. Bu bahçede en kalabalık gurubu oluşturan iptidai sınıfı öğrencileri oynarlardı. Solda jimnastikhanenin bulunduğu yerin önündeki bahçede orta kısımlar teneffüs yapar ve oyunlarını oynarlardı. Mutfağın bitişiğinde bulunan büyük bahçeye ise “Grand Cour “ adı verilmişti ve burası âli kısım öğrencilerine mahsustu. Grand Cour üst sınıflara ait olduğu için öğrenci arasında özel bir şöhrete sahipti. Buraya küçük sınıfların öğrencileri giremezlerdi. Bu sebeple, imtiyazlı bir konumu bulunan Grand Cour’a girebilen üst sınıf öğrencileri bundan dolayı büyük bir iftihar duyarlar, küçük sınıflara devam edenler ise bir an önce büyüyerek üst sınıflara geçip Grand Cour’a girebilmenin özlemini duyarlardı. Bahçeler bu şekilde bir tasnife tabi tutulduğu için, öğrencilerin bir bahçeden diğerine geçmeleri söz konusu değildi. Her öğrenci kendi sınıfına ayrılmış bahçede oynamak zorunda idi. Bunu sağlamak için her kısmın hocası kendi bölümünün bahçe girişinde bekler, diğer öğrencilerin buraya girişini veya buradakilerin izinsiz olarak çıkışlarını önlerdi. Teneffüslerde bahçeye çıkmak mecburi olduğundan özellikle soğuk ve yağmurlu havalarda öğrencilerin korunması için bahçelere sundurmalar yapılmıştı. Bu sundurmaların zemini beton olup üstü kapalı ve yanları açık idi. Bahçelerde ayrıca tuvaletler de vardı. İptidai kısım öğrencilerinin oynadığı büyük bahçe, mektebin hemen yakınında bulunan Galatasaray Karakolu Nezarethanesi ile bitişikti. Duvarın üstündeki kulübede bir jandarma eri nöbet tutardı. Öğrenciler bu nöbetçiler ile ilişkilerini her zaman iyi tutarlardı. Çünkü bahçede top oynarken çoğu zaman top duvarı aşarak yan taraftaki Tophane’ye inen yokuşa kaçardı. İşte bu durumlarda karakol nöbetçisi topa göz kulak olur, bir hademe

gidip topu alıncaya kadar topun başkalarının eline geçmesine mani olurdu. Özellikle, bir lastik topun çok kıymetli ve kaybolan bir topu tekrar temin etmenin çok güç olduğu dönemleri düşünecek olursak, karakol nöbetçisinin öğrenciler için vazgeçilmezliği çok daha iyi anlaşılacaktır. .

Öğrencilerin oynamasına mahsus bahçeler yanında, mektebin arka tarafında çok güzel bir bahçe daha vardı. Ağaçlar ve çiçeklerle bezenmiş bu bahçeye öğrenciler giremezlerdi³²².

Teneffüsün sona erdiğini bildiren tambur birbirinden ayrı iki tempoda çalınırdı. Öncelikle devamlı vurulan tamburun sesi duyulurdu. Öğrenciler bu sesi duyunca hemen oyunlarını bırakarak bahçenin belirli bir yerine gelirler, burada ikişer kişilik sıra oluşturlardı. Üç dakika sonra ikinci tambur çalar, bunun üzerine, sıra olmuş öğrenciler hocalarının refakatinde küçük sınıflar önde büyük sınıflar arkada olmak üzere dersanelerine çıkarlardı.

Mekteb-i Sultani'deki günlük hayatın önemli unsurlarından biri olan tambur, yapmış olduğu işlev ile adeta Mekteb-i Sultani ile özdeşleşmişti. Mekteb-i Sultani'nin kuruluşundan itibaren zil yerine tambur kullanılmıştı. Dolayısı ile öğrenci tamburun sesine çok alışmış ve tamburu çok sevmiştir. Sabahları tamburun tatlı sesi ile uyanmak, onun ahengiyle sınıfa girmek, dersten çıkmak, onun daveti ile yemekhaneye inmek, onun işaretiyle yatmak öğrenciler için bambaşka bir zevk oluşturmuştu. Öyle ki öğrencinin Mekteb-i Sultani'de geçen yılları boyunca onların hayatına en derin sadakatle ve dakik saat ayarıyla hep tambur hâkim olmuştur. Tamburun sıkıcı derslerden kurtarmak, hafta sonu tatilini

322 I. Dünya Savaşı sırasında, 1915 yılında, Mekteb-i Sultani'nin kısmen hastane olarak kullanılması sebebiyle yer sıkıntısı meydana gelince gül bahçesi de zorunlu olarak öğrencilere açılmıştır. Öğrencilere, burada oyun oynamamak şartıyla gezinti yapabilme izni verilmiştir. Sonraki yıllarda bu izin sadece son sınıflar için devam etmiştir.

bildirme, ma ve müsamere gibi eğlencelerin tatlı habercisi olma tarzında işlevi bulunduğu gibi, insanı sabahın tatlı uykusundan uyandıran, en zor dersleri ve imtihanları haber veren yönü de vardı. Mekteb-i Sultani'nin anılarında yer eden iki tamburcusu; Bekir Ağa ve Ahmet Ağa idi. Bunlar yerine göre ciddi, yerine göre şakrak, yerine göre kısa veya uzun ifadelerle çalarlardı. Bu suretle saate bakmadan, zamanı düşünmeden tamburun neyi kastettiğini anlamak mümkündü. Öğrenci psikolojisini gayet iyi hazmetmiş olan tamburcu onların ruhi durumlarına göre almayı bilirdi. Mesela, sabahleyin veya sahur vakti, tamburu bina sessizliği içinde hafif, fakat uzun uzun çalardı. Çünkü tamburcu Ahmet Ağa talebeyi ani, gürültülü seslerle tatlı uykusundan uyandırmanın doğru olmadığını bildiğinden, çocuklarını yavaşça uyandıran bir anne edasıyla hafif fakat devamlı olarak çalardı. Sabah kahvaltısına çağıran tambur gayet kısa sürerdi. Çünkü Ahmet Ağa bilirdi ki, çocukların karınları acıkmıştır ve herkesin kulağı zaten kırıştedir. Buna mukabil Ahmet Ağa'nın teneffüs sonunu bildiren ve çocukları sınıfa çağıran tamburu hem uzun, hem de keyifli olurdu. Tamburu şen şakrak ve muzip darbelerle alan Ahmet Ağa yanından geçen öğrencileri muhabbetle süzerken, “haydi bakalım oyun yeter, çalışmaya” der gibi onlara gülümserdi. Ahmet Ağa'nın tamburu her zaman temiz ve pırlıl pırlıl bir halde bulunurdu³²³.

323 Mekteb-i Sultani'nin simgesi haline gelen tambur 1933 yılında, sekiz ay kadar mektepte müdürlük yapan Tefvik Ararat tarafından kaldırılmış ve yerine zil kullanılmaya başlanmıştır. Tefvik Bey mektepte tambur alınmasını gerilik olarak nitelediğinden bu kararı almıştır. Öğrenciler eskiden beri alıştıkları tamburun kaldırılmasını önceleri kabullenmek istememişler, çeşitli protesto yöntemleri ile karara karşı çıkmışlardır. Fakat bunlardan bir sonuç çıkmamış ve zil uygulaması bu tarihten itibaren kalıcı hale gelmiştir. Kalıcı olan başka bir husus da yaptığı bu

Mekteb-i Sultani'deki dershaneler birkaç türlü idi. Yatılı öğrencilerin geceleri de içinde çalıştıkları dershanelere mütalaa-hane denirdi. Buralarda sıralar çekmeceli olup, kilit takma yerleri vardı. Öğrenciler defter ve kitaplarını bu çekmecelerde saklarlardı. Gündüzlülerin devam ettiği sınıflarda ise sıralar çekmecesiz idi. Ayrıca güzel yazı dersleri için özel bir sınıf ayrılmıştı. Yine bunun gibi coğrafya, resim ve müzik derslerinin sınıfları da ayrıydı. Sınıfların temiz tutulmasına özel bir gayret gösterilirdi. Sınıflarda ayrıca musluklu birer de küp yer alırdı. Yanında bir de bardak olurdu. Temiz beyaz bir kumaş ile örtülü bu küplerden susayan öğrenciler su içerlerdi. Mektebe yeni giren iptidai sınıf öğrencilerinin dershaneleri birinci katın güney tarafında yer almaktaydı. Tali sınıflar orta koridorun üst tarafındaki dershanelerde yer alır, âli sınıflar ise orta koridorun kuzeyine doğru olan sınıflarda ders görürlerdi. En nihayetinde, mektebin kuzey yönünde son sınıflar ders yaparlardı. Böylece mektebin en güney ucundan derslerine başlamış bir iptidai öğrencisi yıllar içinde alt kattan üst kata çıkıp, güneyden kuzeye doğru bir yol izlemek suretiyle, mektebin kuzey ucundaki dershanelerden mezun olurdu. Galatasaray'da son sınıfa gelmek çok önemli bir özellikti. Son sınıf öğrencilerinin her zaman ayrıcalıklı bir konumu olurdu. Bu sebeple mektebe girişlerinden itibaren her öğrenci son sınıfa gelebilmenin hayali ile derslerine çalışırdı.

Mektepte öğleye kadar olan dersler Fransızca, öğleden sonrakiler ise Türkçe idi. Genellikle öğleden önce dört, öğleden sonra üç saat ders yapılırdı. Derslerin bu şekilde ayrılımları sebebiyle, öğrenciler, bu iki dildeki bilgi seviyelerine göre, Türkçeden başka Fransızcadan başka sınıflarda bulunabilirlerdi. Mesela Türkçe derslerden yedinci sınıfta bulunan bir öğrenci Fransızca derslerden beşinci sınıfa devam ediyor olabilirdi. Nitekim bu tarz eğitim

icraattan dolayı müdüre “ Zilli Tevfik “ lakabının verilmesi olmuştur.

görmüş olan çok sayıda öğrencinin bulunduğu bilinmektedir. Bu sebeple Fransızca kısmından son sınıfa gelen bir öğrenci sadece bu dildeki derslerin imtihanlarına girebilir ve başarılı olursa “Fransızca ehliyetname” adı verilen bir belge almaya hak kazanırdı. Aynı şekilde Türkçe derslerden son sınıf imtihanlarına giren öğrenciye de “Türkçe ehliyetname” verilirdi. Diploma alabilmek, yani asıl Galatasaray mezunu olabilmek için her iki kısım derslerinin imtihanlarını başarı ile tamamlamak gerekirdi. Bu usul 1924 yılı sonuna kadar devam etti. 1924/25 ders yılı başında sınıf farkları kaldırıldı. Sınıflar birleştirildi. Türkçe veya Fransızcadan alt sınıfta bulunanlara, diğer dilin sınıfına yükselebilmek için imtihan hakkı tanındı. Kendisinde böyle bir imtihana girip sınıf atlama kudretini göremeyenler ise, geride bulunduğu dilin seviyesindeki sınıflara indirildiler³²⁴. Bununla beraber, sınıf atlama imtihanları, sene sonu sınıf geçme imtihanlarına göre daha müsamahalı yapılmıştı. Netice itibariyle, sınıfları birleştirme kararı ile bazı talebe yarar sağladı, bir kısmı da zarar gördü ise de, mektebin kuruluşundan beri devam eden Türkçe derslerde ayrı, Fransızca derslerde ayrı sınıfta olma ikiliği ortadan kalkmış oldu. Yine bu

324 Bu uygulama o yıllarda bir hayli tartışmaya sebep olmuş, hatta Ruşen Eşref Ünaydın tarafından Meclis gündemine dahi getirilmişti. Ruşen Eşref Bey, dönemin Maarif Vekili İsmail Safa Bey’in cevaplandırması isteğiyle verdiği soru önergesinde, Galatasaray’ın köklü bir müessese olduğunu, burada yetişenlerin memlekete birçok hizmetlerde bulunduğunu, kuruluşundan beri Galatasaray’a hiçbir elin dokunmadığını, tedrisattaki değişikliğin tedricen yapılması gerektiği halde acele edildiğini, bu yüzden bir keşmekeşin meydana geldiğini ve öğrencilerin zarar gördüğünü belirtmişti. Maarif Vekili ise verdiği cevapta, geçiş sürecinde bazı karışıklıklar meydana gelmişse de, bunların kısa süre içinde giderildiğini söyledi. Bk. *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ocak 1924.

ders yılından itibaren lise son sınıflar (12. sınıf) Edebiyat ve Fen olarak iki kısma ayrıldı³²⁵.

Mekteb-i Sultani’de her yıl dönem sonunda, Temmuz veya Ağustos aylarında, büyük bir mezuniyet töreni yapılırdı. Bu törende padişahı temsilen veliaht, sadrazam, devlet büyükleri, öğrenci velileri hazır bulunurdu. Bu vesile ile mektebin caddeye bakan büyük giriş kapısı açılırdı. Davetliler mektebin ön kısmındaki geniş alanda hazırlanan koltuk ve tribünlere otururlardı. Güneşten rahatsız olunmaması için mektebin iki kanadı arasına tenteler gerilirdi. Mızıka-yı Hümayun yerini alır, konuşmalar yapılır, mezun olanlara diplomaları, sınıf birincilerine ve her sınıfın başarılı öğrencilerine, üzeri yaldızlı “Mekteb-i Sultani” veya “Lycée Impériale de Galatasérai” yazılı kitaplar dağıtılırdı. Her yıl basılan “Tevzi-i Mükafat Cetveli” isimli broşürlerde de hem mezunların isimleri hem de her şubeden mükafat ve zıkr-i cemil alan talebenin isimleri kaydedilmiş olurdu. Bu törenler mektebin ilk mezunlarını verdiği 1871 yılından itibaren her yıl muntazaman yapılmıştır. Sadece mektebin yandığı ve inşaatın sürdüğü yıllarda ara verilmiştir. Bu şekilde 1914 yılına kadar gelinmiştir. Bu yıl dünya savaşının çıkması sonucu, o gaileler içinde diploma törenleri yapılamamış, daha sonra da terk edilmiştir.

Mektepte bir genel kütüphane mevcuttu. Bu kütüphane 1907 yılındaki yangında büyük zarar görmüşse de, zengin içeriğini kısmen korumaktaydı. Bunun yanında her sınıfta öğrenciler arasında para toplamak suretiyle oluşturulmuş kütüphaneler bulunurdu. Genel

325 İleriki yıllarda bir düzenleme daha yapılmış ve 1926/27 öğretim yılından itibaren edebiyat veya fen dallarından birini seçmek istemeyen öğrenciler için Ticaret sınıfı açılmıştır. Bu suretle bankacılık, işletmecilik gibi mesleklere girmek isteyen veya ticaretle uğraşmak isteyenlerin bu konularda bilgi sahibi olmaları sağlanmıştır. Ticaret sınıfı daha sonra, 1941/1942 ders yılında kaldırılmıştır.

kütüphaneden, ekseriya akşam etütleri sırasında faydalanılırdı. Kütüphanede çalışmak üzere herkese belirli bir süre tanınırdı. Bu süre bitiminde öğrenci kütüphaneden çıkmak zorunda idi. Çalışırken son derece sessiz olmak en önemli hususlardandı. Sınıflarda bulunan kütüphaneler ise öğrencilerin ve öğretmenlerin bağışları ile oluşturulurdu. Bunun yanında, Türkçe konuşma yasağını ihlal edenlerden toplanan paralar da, sınıf kütüphanesine kitap almakta kullanılırdı. Hangi kitapların alınacağına öğretmen ve bu işle görevli öğrenci arkadaşlar karar verirlerdi. Bu kitaplar sene sonlarında ertesi yıl gelecek öğrencilere hediye olarak bırakılır, bu suretle sınıf kütüphaneleri giderek zenginleşirdi. Mektepte öğrenciler zaman zaman sınıf gazeteleri ve dergileri çıkarırlardı. Bunlar arasında Mekteb-i Sultani dönemine ait olmak üzere Tiraje, Nihal ve Kara Kedi gibi dergiler sayılabilir.

Mektepte yemekhaneler alt katta olup, sınıflara göre ayrılmıştı. Uzun masaların etrafına dizilen uzun sıralara oturmak suretiyle yemek yenirdi. Mubassırlar masanın başında sandalyede otururlar, başmubassır muavini de yemekhanede gezinerek düzeni sağlardı. Yemekler önceden tabaklara konulmuş olur, öğrencilerin her zaman oturdukları belirli bir yerleri bulunduğundan, yemekhanede kuyruk oluşmadan herkes kendi yerine otururdu. Mektepte yemek olarak, sabahları genellikle çay, peynir ve ekmekten oluşan kahvaltı, öğleyin iki kap yemek ve bir tatlı verilirdi. Dersler sona erdiğinde, ikindi vaktine doğru, bir küçük francala ve çaydan ibaret kahvaltı yapılırdı. Nihayet akşam yemeği olarak iki kap yemek ve komposto verilirdi. Haftanın iki gününde, öğle yemeklerinde ekseri kuzu pilavı ve ekmek tatlısı, revani gibi lezzetli yemekler çıkardı. Akşamları da ekseriyetle parça et, fasulye, pilav ve komposto verilirdi. Yemeklerdeki bu düzen uzun yıllar devam etmiş ve genellikle Mekteb-i Sultani’de öğrencilere hep güzel yemekler verilmiştir. Fakat savaş dönemlerinde, ülkede meydana gelen genel sıkıntıya paralel Mekteb-i Sultani de etkilenir ve yemek

çeşitlerinde değışiklik olurdu. Böyle zamanlarda sabahları kahvaltı yerine çorba verilir, ikinci çayları kalkar, bulgur pilavı, bakla gibi ucuz yemeklerle vaziyet idare edilirdi.

Mektepte yatakhanelerin hepsi en üst katta bulunuyordu ve büyüklükleri birbirinden farklı idi. Yatakhaneenin orta yerinde çok sayıda musluğu olan bir şadırvan bulunurdu. Yatakhane tavanının tam ortasından su borusu iner, ortada bir yerlerden musluklara su dağılır, altta da büyük ve çinko kaplı bir batyadan su akar giderdi. Öğrenciler tek kişilik demir karyolalarda yatarlardı. Elbise ve paltolar duvarlardaki askılara asılırdı. O dönemlerde yatarken pijama yerine entari giyilirdi. Yatakhaneler sınıflara göre ayrılmıştı. İlk sınıfların yatakhaneleri müdüriyete yakın yerlerde, son sınıf talebesi ise konferans salonunun sol tarafına isabet yerde idi. Yatakhanelerde en tercih edilen kısımlar duvar kenarları ve pencereye yakın olan yerlerdi.

Mekteb-i Sultani öğrencilerinin büyük kısmı yatılı idi. Yatılı öğrenciler haftasonu tatillerinde ailelerinin yanına gider, diğer zamanlarda mektepte kalırlardı. Tatilin Pazar günü olduğu dönemde Cumartesi öğleden sonra çıkılır, Pazartesi günü ders başlamadan mektebe dönülürdü. Haftasonu tatilinin Cuma günü olduğu dönemlerde ise, öğrenciler Perşembe öğleden sonra çıkar, Cumartesi ders başlamadan mektebe gelirlerdi. Gündüzlü öğrenciler her akşam evlerine giderlerdi. Mektepte bir de “bekâr” talebeler vardı. Bunlar aileleri İstanbul dışında oturan öğrencilerdi. Dolayısı ile haftasonu tatillerinde de evlerine gitmez, mektepte yatarlardı. Bekâr öğrenciler tatil günlerinde izinli olarak mektepten çıkabilirlerdi. Ama akşam saatinde mektebe dönmeleri şarttı.

Mekteb-i Sultani öğrencilerinin, izinli olarak çıktıklarında ve mektepte bulundukları sırada ayrı kıyafetleri olurdu. Bu kıyafetlerin giyilmesi mecburi idi. Ayrıca soğuk havalarda kullanılmak üzere bir de pelerinleri bulunurdu. Öğrencilerin üniformaları çok iyi cins koyu yün çuhadan dikilirdi. Yakaları o devrin dik askeri yakaları

gibi idi ve kapalıydı. Yakaların birinde sırma ile işlenmiş olarak Mekteb-i Sultani yazısı, diğerinde öğrencinin numarası yer alırdı. Ceketler önden düğmeli, o zamanın redingot denen çeşidinden, dize kadar inen boydaydı. Ceketin önünde ve kollarında, üstünde Mekteb-i Sultani yazılı sarı madeni düğmeler vardı. Pantolonların dışa gelen dikişleri boyunca yukarıdan aşağıya kırmızı bir şerit vardı. Pelerinin içi çok güzel ve parlak bir kırmızı kumaştandı. Başa fes giyilirdi. Öğrenciler mektebe yazılırken 15 lira elbise parası öderler, buna karşılık mektep de elbiseleri temin ederdi. İdarenin 15 lira karşılığı temin ettiği kıyafetler şunlardı: İlk yıl için, 1 adet dışarıda giymeye mahsus çuha kaput, 1 adet mektep içinde giymeye mahsus aba kaput, 2 kat elbise, 2 yazlık pantolon, 3 fes, 6 gömlek, 6 don, 6 peştamal, 6 mendil, 6 çorap, 4 çift kundura. Sonraki seneler için, 3 fes, 3 gömlek, 3 don, 3 mendil, 3 peştamal, 3 çorap, 3 çift kundura, 1 elbise, 1 yazlık pantolon verilmiştir. Her iki yılda bir içerisi ve dışarısi için birer kaput da verilirdi. Okul binasının yandığı 1907 yılından sonra idare bu kıyafetleri vermekte güçlük çekmiş, sonraki savaş yıllarında aynı zorluk devam etmiştir.

Mekteb-i Sultani binasının birinci katında ve orta kısmında yaklaşık altı yüz kişiyi alabilecek büyüklükte bir cami bulunuyordu. Caminin bir imamı ve müezzini de mevcuttu. Namaz vakitlerinde ezan okunur, namaz kılmakla mükellef olan öğrenciler camiye giderlerdi. Namaz vakitlerinden sadece ikindi namazı ders saatine gelirdi. Öğleden sonraki dersler Türkçe olduğundan, ders esnasında ezan sesi duyulduğunda, namaza inmek isteyenlere öğretmenler izin verirdi. Namazını kılan öğrenci sınıfa geri dönerdi. Diğer vakitlerin namazlarında öğrenciler genellikle teneffüste veya etütte olduklarından, mubassırlar “Haydi camiye!” diye bağırarak öğrencilerin namaza gitmelerini isterlerdi. İdare namaz kılınmasını teşvik etmekle beraber çok da zorlayıcı olmazdı. Bununla beraber namazın ruhi ve bedeni faydaları anlatılır, teşvik amacıyla namaza

giden öğrencilere afezin varakası verilirdi. Bazen de tevkif veya izinsiz cezalarını kaldırmak için camiye gidenlere verilen afezin varakalarından istenirdi. Bütün bunlar öğrencileri namaz kılmaya teşvik amacıyla yapılırdı. İdarenin namaz konusunda zorlayıcı olmaması, özellikle sabah namazı vakitlerinde dikkati çekerdı. Namaz için bütün öğrenciler uyandırılmazdı. Sabah namazına kalkmak isteyen öğrenciler karyolarının ayakucuna akşamdan havlu bağlardı. Yatakhane hademesi de sadece karyolasında havlu bağlı olan öğrencileri uyandırırđı. Vakit namazlarını kılmaları konusunda fazla müdahaleci olmayan idare, Cuma namazı kılmayı öğrencilere mecbur tutmuştu. Bu sebeple Cuma günü öğle vakti mektebin bahçeleri tamamen boşalırdı. Gayrimüslim ve İptidai sınıfları hariç bütün öğrenciler camiye giderdi³²⁶ .

Ramazan ayında Mekteb-i Sultani öğrencileri, Gayrimüslimler hariç oruç tutmak mecburiyetindeydiler. Oruçtan muaf tutulanlar sadece iptidai birinci ve ikinci sınıf öğrencileri idi. Oruç tutmanın her öğrenciye mecburi olması sebebiyle Ramazan ayı geldiğinde mektepteki düzen tamamen değışirdi. Sahur vakti tambur çalar, oruçla mükellef olanların yatakhanelerinde herkes uyanırdı. Bununla beraber, Gayrimüslim öğrenciler ile oruç tutmayan birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin rahatsız olmaması için ayrı

326 1907 yılındaki büyük yangından sonra, bina yeniden yapılırken Tevfik Fikret sözünü ettiğimiz caminin üstündeki kata bir konferans salonu yaptırmıştı. Daha önceki konularda değinildiği üzere bu durum o yıllarda hayli tartışma yaratmış, Tevfik Fikret'i yıpratmak isteyenler “caminin üzerinde konser salonu yapıyor” şeklinde söylentiler çıkarmışlardı. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde 1924 yılında yapılan bir değışiklikle mektepte ezan okunması yasaklandı. Camide imam ve müezzin bulunması ile ders sırasında namaza gidebilme hakkı da kaldırıldı. Cami ise 1927-28 ders yılına kadar açık kaldı. Ama camiye giden öğrenci sayısı azalmıştı. 1927 yılı sonunda cami tamamen kapatıldı ve izci salonu haline getirildi.

bir tertibat alınmıştı. Ramazan ayına mahsus olmak üzere, oruç tutanlar ile tutmayanların yatakhaneleri ayrılırdı. Aynı şekilde yemekhanelerde de değişiklik yapılırdı. İftar zamanı yine tamburla ilan olunur, oruçlu talebeler yemekhaneye inerler, tutmayanlar ise etütte kalırlardı. Onların yemek saatlerinde herhangi bir değişiklik yapılmazdı. İftardan sonra hep birlikte teravih namazı kılınırdı. Okul idaresi Ramazan ayında, dönemin şartlarına göre değişmekle beraber, mümkün olduğu kadar güzel ve bol çeşitli yemekler verilmesine gayret ederdi ³²⁷.

Mekteb-i Sultani’de spor her zaman için çok önemli olmuştur³²⁸. Hatırlanacağı üzere, daha kuruluş yılından başlamak üzere, müfredata jimnastik dersi konulmuştu. Bunun yanında, bir de spor salonu yapılarak öğrencilerin derslerini burada yapmaları temin edilmişti. Jimnastik derslerini, bu konuda ülkenin en uzman kişileri olan Faik Üstünidman ve Selim Sırrı Tarcan gibi öğretmenler

327 Cami örneğinde olduğu gibi, oruç tutma mecburiyeti de 1924 yılında kaldırılmıştır. Bu yıldan sonra sadece isteyenlerin oruç tutmasına izin verilmiştir. Sahura kaldıran tambur artık çalmadığı için, oruç tutanlar daha önceleri sabah namazına kalkmak isteyenlerin yöntemini kullanmaya başlamışlardır. Buna göre oruç tutacak öğrenci karyolasının ayakucuna bir havlu bağlar ve sahur vakti yatakhane hademesi tarafından uyandırılırdı.

328 Bu önem doğrultusunda, bugün ülkemizde faaliyeti sürdürülen veya faaliyetine son verilmiş birçok spor dalı ilk defa olarak Mekteb-i Sultani’de uygulama alanı bulmuştur. Buna göre başlıca spor dallarının mektep bünyesindeki başlama tarihleri şu şekildedir. Jimnastik 1868, Atletizm ve Spor Bayramı 1870, Yüzme 1873, Kürek 1873, Güreş 1877, Bisiklet 1898, Futbol 1899, Boks 1904, İsveç Jimnastiği 1908, Tenis 1910, Su Topu 1910, Patinaj 1910, Patenli Hokey 1911, İzcilik ve Kamping 1912, Karada Hokey 1914, Beyzbol 1925, Masa Tenisi 1925, Hentbol 1926, Badmington 1926, Voleybol 1927, Basketbol 1929, Yavrukurt İzci 1931, Atlıspor 1931, Avcılık 1931, Planör 1931, Eskrim 1931, Kayak 1931.

verirdi. Hal böyle olunca, Mekteb-i Sultani öğrencileri arasında, sporun her dalına merak sarmış ve bu dallarda başarılı olmuş sporcular yetişmiştir. Mekteb-i Sultani bünyesinde, pek çok spor dalı uygulama imkânı bulmuşsa da, bunlar arasında futbolun ayrı bir yeri vardır. Öğrencilerin futbola merakı üst düzeyde idi. Hatta lastik top bulunamadığı zamanlarda taşla veya limon kabuğu ile dahi futbol maçları yapılırdı. Suat Aray'ın hatıralarında belirttiğine göre, bir teneffüs anında Mekteb-i Sultani'nin bahçelerinde en az sekiz-on takım, taşla, tenis topuyla veya normal topla futbol oynardı. Yedi-sekiz yaşından itibaren topun peşinde koşmaya başlayan bu Mekteb-i Sultani talebelerinin ülkedeki ilk futbol kulübünün kurucusu olmaları da tabii idi. Nitekim bu ortam içinde, lise ikinci sınıf öğrencilerinden Ali Sami (Yen) Efendi 1905 yılında mektep binasında Galatasaray Kulübü'nü kurmuştur. Ali Sami Efendi yanında, kulübün kurucusu olan diğer öğrenciler şunlardır³²⁹: Asım Tevfik Efendi, Emin Bülent Efendi, Celâl Efendi, Bekir Sıtkı Efendi, Reşat Şirvani Efendi, Refik Cevdet Efendi, Abidin Daver Efendi, Ahmet Robenson Efendi, Ahmet Adnan Efendi, Hasnun Galip Efendi³³⁰.

Ali Sami Yen Bey'in ifadesine göre, 1 Ekim 1905 günü Edebiyat dersi esnasında birkaç arkadaş kulübü kurmaya karar vermişti. Sonradan kendilerine Sırp ve Bulgar öğrencilerden birkaçı da katılmıştı. Amaçları, İngilizler gibi toplu bir halde oynamak, bir isme ve renge sahip olarak Türk olmayan takımlarla maç yapıp onları yenmektir. O dönemin şartları gereği Türkçe bir isim kullan-

329 Kulübün kurucuları olarak değişik kaynaklarda farklı isimlerle rastlamak mümkün olabilmektedir. Burada Ziyad Ebüzziya Bey'in verdiği liste kullanılmıştır. Bk. Ebüzziya-Kozikoğlu, *a. e.*, s. 35.

330 Hasnun Galip Efendi 1915 yılında Çanakkale'de şehit olmuştur. Günümüzde Galatasaray kulüp binasının bulunduğu Beyoğlu'ndaki Sokak Hasnun Galip sokağıdır.

maları mümkün olmadığından, Glorya (zafer) ya da Audace (cüret) kulüp ismi olarak düşünüldü. Fakat ortak bir karara varılamadı. Bu kararsızlık bir süre devam etmişti. O kadar ki, ilk maçlarına çıktıklarında henüz bir isme sahip değillerdi. Onlara lââyık oldukları ismi seyirciler buldu. Galatasaray Sultanisi öğrencilerinin oluşturduğu bu takıma seyirciler hemen “Galatasaray” adını verdiler. Bu şekilde kulüp gerçek ismine kavuşmuş oluyordu. Renk olarak önce kırmızı-beyaz seçilmişti. Bu renkler beğenilmekle beraber, kırmızı-beyazın milleti temsil ettiği şeklinde yorumlanmasından endişelendiler. Nitekim bir süre sonra maçlarının hafiyeler tarafından izlendiğini gördüler. Forma rengi hemen sarı-siyah olarak değiştirildi. Tesadüfen gerçekleşen bir olay ise forma rengi olarak sarı kırmızının seçilmesini sağlamıştı. Bu olayı Ali Sami Yen şöyle anlatmaktadır: “Birçok yerleri dolaştıktan sonra, nihayet Bahçekapı’daki Şişman Yanko’nun dükkânına gidilerek orada zarîf iki yünlü kumaşa tesadüf ettik. Biri, vişneye çalan koyuca tath bir kırmızı, öteki de, içinde turuncudan iz taşıyan tok bir sarı. Tezgâhtar, mahirane bir el hareketiyle kumaşların dalgalarını birbirleriyle birleştirdi. Bir saka kuşunun başı ile kanadının yarattığı renk güzelliğine benzer bir parlaklık hâsıl oldu. Ateşin içindeki renk oynaklıklarını görür gibi olmuştuk. Sarı-kırmızı alevinin takımımızın üstünde parıldamasını gözümüzde canlandırıp, bizi derhal galibiyete götüreceğini hayal ediyorduk. Nitekim de öyle oldu”³³¹.

331 Tekil, a.e.,s. 9-10. Kulüp rengi tespit edildikten sonra, ilk defa olarak 6 Aralık 1908 tarihinde, Barham adlı İngiliz savaş gemisinin mürettebatı ile yapılan maçta sarı kırmızı formalar giyilmiştir. Galatasaray Kulübü’nün amblemi olan G. S. rumuzunu ise Ayetullah Emin isimli öğrenci, yayınladıkları Karakedi mecmuası için 1923 yılında çizmiştir. Ayetullah hem Gayın ve Sin harflerinden, hem de G ve S harflerinden oluşan ve birbirlerine çok benzeyen iki rumuz tasarlayıp çizmişti. Bu amblem

2- Müdür İsmail Bey³³²

Bizim talebelik zamanımızda mektebin müdürü İsmail Bey namında kısa boylu, seyrek kumral sakallı, çiçek bozuğu bir zat idi. Eski Bâbîâli terbiyesi görmüş, son derece nazık ve bir ana kadar şefkatli idi. Ailesiyle mektepte oturur, her sabah erkenden koridorun bir ucunda bulunan dairesinden çıkar, sırtında eski usul setre, elinde doksan dokuzluk tespih, karıncayı incitmekten korkar gibi hafif hafif yürüyerek makamına gelirdi. Öğle ve akşam yemeklerinde sınıfların önünden, gözleri yerde ikametgâhına giderdi. Dokuz sene zarfında hiçbir vesile ile bu mübarek zatın ne sınıflarda, ne her sene yapılan tevzii mükâfat merasiminde bir söz söylediğini işitmedik. Biz onun adını evliya koymuştuk. Yalnız bir defa karşısına çıktım ve bu adamın ben de hakikaten bir evliya olduğuna hükmettim. O devirde müdürün evine mektebin mutfağında hususi yemek pişerdi. Akşamları biz müzakerede iken koridordan ihtiyar bir hademe başında büyücek bir tabla içinde bu nefis yemekleri geçirirdi. Bir akşam gene böyle hademe geçerken muallim kürsüsünde pinekleyen Rum mubassırdan aptese çıkmak için izin aldım ve koşarak hademeyi yakalayıp çekiştirmeye başladım. Tablanın devrileceğini anlayan ihtiyar böreklerden üç parça almama razı oldu ve tabii olayı yemekleri

aynı yıl gerçekleşen kulüp konresinde Galatasaray'ın resmi simgesi olarak kabul edilmiştir.

332 Müdür İsmail Bey, İkinci Müdür Mösyö Dolis ve Jimnastik öğretmeni Faik Bey'in tanıtılması yanında, Mekteb-i Sultani'den çeşitli anekdotların anlatıldığı anılar dizisi 26 Ocak 1931-4 Şubat 1931 tarihleri arasında *Yeni Gün* gazetesinde yayınlanmıştır. Anı sahibi ismini belirtmemiş, yazar ismi yerine okul numarası olan 412 rumuzunu kullanmıştır. "Elli Sene Evvel Galatasaray" başlığını taşıyan anılarda 1880'li yılların Galatasaray'ı anlatılmaktadır.

verirken anlattı. Yarım saat geçmeden sermubassır beni buldu ve doğru müdürün huzuruna götürdü.

Müdür: Vah, vah! Çok üzüldüm senden bunu hiç ummazdım. Hademenin elinden zorla börekleri kapmışsın öyle mi?

Ben: Evet efendim kaptım, puf böreğini çok severim. Bize hiç vermiyorlar. Hâlbuki bu hafta içinde iki defa açık tabakta sizin dairenize giderken gördüm, ben de şeytana uydum! dedim. Bu cevabıma o mübarek adam hiç kızmadı, gölgesinden titrediğimiz sermubassıra: Aşçıya söyleyin yarın çocuklara puf böreği yapsınlar dedi. Bana da şunu söyledi: Sakın bir daha böyle bir şey yapma!

3- İkinci Müdür Mösyö D'Hollys

Mekteb-i Sultani'de ikinci müdür olan bu zat, mektebin talim ve terbiyesinin düzenleyicisi idi. İlmi gibi terbiyesi de yüksek mümtaz bir şahsiyetti. Mektep demek D'Hollys demektir. En ufak işlere kadar onun eli uzanır, nüfuzu hâkim olurdu. Tam manasıyla güzel bir adamdı. Saçı sakalı ağarmış olmasına rağmen beli bükülmemiş daima dimdik yürürdü. Kalambur meraklısı bir muallim ondan bahsederken ismini ortasından ayırmak suretiyle: (Oui Monsieur le dos lisse !) Evet, sırtı düz efendi! dedi. Ben mektepten ayrılırken onun da yaşı yetmiş bulmuştu. Vücudunun ahengine zerre kadar hâlel gelmemişti. Uzun boylu, geniş omuzlu, düzgün çehreli, munis çehreli bir Fransız'dı. Pek temiz giyinirdi. Siyah redingotu, başından hiç eksik olmayan silindir şapkasıyla insana bir (ministre) tesiri yapardı. O, mektepte vazife aşkının bir timsali idi. Fevkalâde çalışkandı. Her ne zaman odasına girsem onu daima masasının başında ayakta meşgul bulurdum. Onun yazıp okuduğu masa, önünde koltuk sandalyesi bulunan türden değildi. Ayakta okuyup yazmak için yüksek yapılmıştı. Onun şişmanlamamasının sebebini sonradan anladım. Günde dört beş saat yazıp okumaya mecbur olduğu için, oturarak çalışırsa semen

peyda etmek korkusuyla o mürebbi ruhlu üstat hiç oturmazdı. Mektebin en küçük talebesinden en büyüğüne kadar hepimiz onu sever ve ondan çekinirdik. Talebe Cumartesi iznine gittiği için, her Cuma günü akşam müzakeresinde sınıfları birer birer dolaşır, bir haftanın vukuatını söyler, derslerine çalışmayan veya fazla yaramazlık eden çocukları mahcup edecek sözlerle yola getirirdi. O tam manasıyla bir hatipti. Hiçbir muallimin, hiçbir mubassırın sözleri onunkiler kadar etkili değildi. O söz söylerken ağzından bal akardı. Üç ayda bir yapılan hususi imtihanların notlarını tebliğ ederken, gayretsizlikleri görülenlere müşfik bir baba gibi çok etkili sözler söylerdi. O her muallimin, her talebenin ehliyet derecesini hatta mizaç ve ahlakını bilirdi. O hem sözleri, hem tavrıyla bütün mektebe örnek olacak bir irfan ve terbiye numunesi idi. Beni mubassırların dayağından, azarlamasından, izinsiz cezalarından ziyade, D'Hollys'in tatlı sözleri, manalı bakışları müteessir ederdi.

Bu temiz ruhlu kâmil insanın nurani çehresi hiç gözümün ününden gitmez. O müşfik bir baba idi.

4-Jimnastik Öğretmeni Faik Bey

Faik Bey'i, bu asil, bu necip, bu müstesna şahsiyeti, Türk ırkına şeref veren bu insan güzelini, yarım asra yakın Galatasaray'dan gelip geçen bütün bir neslin münevver gençliği tanır, bilir, sever. Onun kim olduğunu anlatmak için bir makale değil, bir cilt kitap yazmak lazım. Jimnastik muallimi Faik Bey'i bakınız ben nasıl tanıdım?

Galatasaray'a yazıldığımın üçüncü günü idi. Bir sabah erkenden Rum mubassır bizi ikişer ikişer sınıfın önüne dizdi. Merdivenlerden indirdi. Bahçenin bir köşesinde bulunan üstü kapalı zemini kum döşeli bir yere soktu. Kırk kadar çocuk nereye geldiğimizin farkında değildik. Yüksek tavandan sallanan iplere, sırtlara, salıncaklara hayretle bakıyorduk. O sırada başı açık,

saçları itina ile taranmış, beyaz keten pantolonlu, lacivert ceketli bir delikanlı geldi. Bizi selamladı. Mubassır çekildi gitti.

Bu gelen adam uzunca boylu, mütenasip endamlı, güler yüzlü, güzel gözlü bir gençti. En büyüğü on yaşında olan talebeleri ile çok samimi konuşuyordu.

Şöyle etrafıma toplanın bakayım dedi. Biz hemen büyücek bir halka olduk. Sonra sordu:

- Burası nedir biliyor musunuz?

Hiç birimiz bilemedik. Hepimiz böyle acayip bir yere ilk defa gelmiştik. Cevap alamayınca izah etti.

- Burası Jimnastikhanedir. Burada koşacaksınız, sıçrayacaksınız, bu iplere tırmanacaksınız. Trapezleri göstererek, bunlarla sallanacaksınız, uğraşa uğraşa benim gibi olacaksınız!

Bu kısa girişten sonra ceketini sırtından attı. Bakınız size bazı marifetler yapayım da jimnastiğin ne olduğunu anlayınız! dedi. İplerden birine tırmandı, yüksekte asılı olan trapeze oturdu. Sallandı, sallandı birdenbire vücudunu arkaya attı, bacaklarından tepe aşağı sarktı. Hepimizin yüreği ağzına gelmişti! Daha bazı zorlu hünerler yaptı. Kocaman gülleleri bir elma gibi kaldırdı. Bize o gün hem jimnastiği hem kendini sevdirdi. Faik Bey'in eski Yunan heykellerini andıran bir vücudu ve dillere destan olan bir kuvveti vardı. Çevik ve mütenasip idi. Zeki, dirayetli, hoşsohbet idi. Onun bulunduğu her cemiyet şenlenir, onun neşeli yüzü en çatık çehreliyi yumuşatırdı. Galatasaray'ı kendi evi gibi severdi. Çocuğu olmadığı için her talebe onun manevi evladı gibi idi. Faik Bey Galatasaray'da yalnız jimnastik hocası değil her şeydi. Mektebin her işi onu alakadar ederdi. Bir tarihte mektep yandığı zaman kendi evi yanmış kadar üzüldü ve tekrar yapılırken bir amele gibi büyük bir fedakârlıkla iş gördü. Kırk sene boyunca, zamanın geçerli usullerine göre bazı kabiliyetli gençlerin pazularını kuvvetlendirmeye çalıştı.

Çok defa jimnastikhanede her biri altmış kilo ağırlığında iki talebeyi bellerinden tutup havaya kaldırır, bazen jimnastikhanenin kapısına kollarını ve bacaklarını gererek dururdu. Beş on çocuk o koca kayayı yerinden kımıldatamazdık.

Faik Bey'in nesillerden nesillere anlatılan çok sayıda hüneri vardı. Bir gün Concordiya Tiyatrosu'na meşhur bir Avrupalı pehlivan gelmiş. Gayet ağır gülleleri halkın huzurunda bin müşkülâtlâ kaldırdıktan sonra seyircilere adeta meydan okuyarak; nasıl içinizde bir kere tecrübe etmek isteyen yok mu? demiş. Bu sözler Faik Bey'in Türklük kanını galeyana getirmiş. Locadan sahneye atlamış ve yerinden kımıldamayacak kadar ağır gülleleri bir hamlede havaya dikmiş. Avrupalı atlet sahneden kaybolmuş ve bir daha İstanbul'da görünmemiş.

5-Bir Mekteb-i Sultani Öğrencisinin Gözü ile Tevzii Mükâfat Törenleri³³³

Ağustos ayı içinde her sene mektebin tevzii mükâfat törenleri yapılırdı. Büyük kapılar ardına kadar açılır. Büyük ve küçük bahçenin ortasına askerler dizilirdi. Büyük bahçeye tribünler yapılır, bir tarafta Saray bandosu güzel havalar çalarken, davetliler ve çocuk velileri akın akın gelirlerdi. Tribünlerin bir tarafı hanımlara tahsis edilmişti. İstanbul'un kibar ailelerine mensup siyah ipek çarşafı, yüzleri siyah peçe ile örtülü hanımlar tribünleri doldururlardı.

Bahçenin bir tarafına dizili yemekhane sıralarını talebeler işgal eder, ortaya konulan yaldızlı koltuklara vükelâ ve saray erkânı paşalar kurulurdu.

Yeşil örtülü büyük bir masanın üstüne yüzlerce, ciltleri yaldızlı yeşil kurdele ile bağlı kitaplar istif edilirdi. Bütün davetliler yerlerine

333 Bunun için bk. "Elli Sene Evvel Galatasaray", *Yeni Gün*, 3 Şubat 1931. Anıların sahibi yine 412 numaralı öğrencidir.

yerleştikten sonra merasim başlardı. Faik Bey levent endamı ve siyah redingotu ile ortaya çıkar, gür sesiyle imtihanlarda birinci çıkıp mükâfat alanların isimlerini birer birer okurdu:

Altıncı sınıftan 151 Münir Efendi, Fransız Edebiyatından mükâfat! diye bağırr, soluk benizli ince yapılı bir genç gözleri yerde ortaya kadar gelir hazır bulunanlara bir temenna edip kendisine uzatılan yaldızlı kitabı alır, tekrar bir temenna edip çekilirdi. Daha henüz yerine oturmadan aynı gür ses:

Münir Efendi Coğrafyadan iki defa mükâfat. Mümin Efendi tekrar aynı merasimle ikinci kitabı alırken el şakırtıları başlardı. Bazen Münir Efendi hesaptan, Münir Efendi Felsefeden üç, dört, beş, altı hatta on defa mükâfat aldığı vaki idi. İşte o zaman bütün insan kütlesi feveran eder, tıpkı bugün stadyumda birbiri üzerine gol yapan delikanlıları alkışladıkları gibi, bir el şakırtısı tufanı durmamasıya mektebi ınlatır, Münir Efendi iftihadan, gururdan yürümesini şaşırrdı.

Bu gibi sınıf birincilerinin yanında bir, iki bazen üç dersten mükâfat alanlar da vardı. Onlar nispeten daha az alkış toplarlardı.

İlk senenin tevzii mükâfat töreninde ben de küçüçük boyumla bir kenardan, Faik Bey mükâfat! dedikçe avuçlarımı patlatıncaya kadar ellerimi birbirine arpıyordum. Mükâfat alanlara gıpta ediyor hatta biraz da kısıkanıyordum. Bilmem nasıl oldu? Birden bire Faik Bey'in sesi benim de ismimi ve numaramı okudu. Kulaklarıma inanmak istemiyordum. Evet, doğru idi. 412. . . Jimnastikten mükâfat demişti. Yerimden fırladım. Yaldızlı kitabı aldım. Yerime oturduğum zaman sanki herkes bana bakıyor sanıyordum. Gururla kollarımı sallaya sallaya eve döndüm ve haykırdım.

- Anne bak, mükâfat aldım, dedim.

Zavallı annem sevincinden ağıladı. Beni kucakladı, öptü, tebrik etti. Aferin, berhudar ol, dedi ve sordu.

- Hangi derstten birinci çıktın?

- Jimnastikten! Anne jimnastikten! Sen beni mektepte görsen şaşarsın.

Ben iplerin tepesine kadar bir hamlede çıkıyorum. Demirlerde fırlıdak gibi dönüyorum, dedim.

Annemin rengi bozulmuş, neşesi kaçmıştı.

Acı acı yüzüme baktı:

- Haydi! Haydi, çekil beyhude sevindim. Ben seni mektebe okusun, adam olsun diye verdim, iplerin tepesine çıkasın diye değil. Yazık boşuna sevindim, dedi.

6-Yıldız Sarayı’nda Sultani Talebesine Verilen

İftar³³⁴

Bazı mektep müdürleri ve hocaları ile talebelerin Yıldız Sarayı’nda iftara çağrıldıklarını bilmezdim. Bunu da rahmetli dostum Ercüment Ekrem’den öğrenmişim. Söylediklerini onun esprileri ile dile getirememekle beraber, şöyle, böyle anlatmağa çalışacağım. Eski devre ait bir hikâyeye olduğu için bu hikâyede de okul, öğretmen ve öğrenci kelimelerini bilerek kullanmadım. Şimdi sözü Ercüment’e vereyim:

“ – Babam, biliyorsun, Şura-yı Devlet azasından idi. Bir bayram muayedesinde (bayramlaşma) beni saraya götürdü. Muayede salonunda Padişah büyük ve geniş bir koltuğa oturmuştu. Karşı tarafta da el pençe divan duran göğsü nişanlarla dolu paşalar vardı. Kordiplomatik de hazırды. Abdülhamid’in önüne gelerek eğilip selamlıyor ve tebrik ediyorlardı. Bunlardan sonra nazırlar

334 Hatırayı, Mekteb-i Sultani eski öğrencilerinden Recaizade Ercüment Ekrem Bey, yine Sultani eski öğrencisi Halit Fahri Ozansoy’a anlatmış, o da kitabında bu anıya yer vermiştir. Bk. Halit Fahri Ozansoy, *Eski İstanbul Ramazanları*, İstanbul 1968, s. 92-94.

ve teşrifata dâhil bütün paşa ve beyler arka arkaya gelerek saçak öpmekte idiler. Abdülhamid sefirler karşısında son derece ciddi ve vakurdu. Kendisini saydırıyordu. Fakat benim sana asıl anlatmak istediğim bu değil, Mekteb-i Sultani’de son sınıf talebesi iken, bir akşam, bir muavinin nezaretinde, arkadaşlarımla beraber Yıldız Sarayı’ndaki bir iftara gidişimizin anısıdır.

Bunu bize gündüzden haber vermişlerdi. Akşamı iple çekiyorduk. Şaka değil, ziyafet vardı. Bir aralık Hristiyan arkadaşlardan biri bahçede yanıma geldi. İftarı iştmiş, beni de götürün diyordu. Yahu, nasıl olur, dedim. Müslüman talebeleri çağırmışlar. Ben aranız sokulurum, sarayda da ağzımı açmam, kimse de anlamaz! dedi ve uzaklaştı.

Akşama doğru bizi toplayıp yola çıkarırlarken, baktım, bu antika oğlan da gizlice aramıza katılmamış mı? Bir şey diyemedim. . . Aksi gibi yanımıza verdikleri yeni muavin de bu İsa oğlunun kim olduğunu bilmiyordu. Biz sınıfça hep gülüşüyorduk, ama muavin bunu neşemize veriyordu.

Nihayet Yıldız Sarayı’na gittik. Bizi bir köşkün alt katında bir sofraya oturttular. Yedik, içtik. Üstümüzdeki katta da bizden evvel gitmiş olan müdür ve baş muavinle hocalar iftar ediyorlarmış.

Sofradan kalktık. Bekleyin dediler. Biraz sonra, yukarıda teravih namazına durulacağını, buraya da bir imam efendi geleceğini bildirdiler. Öp babanın elini! Ben bunu hiç düşünmemiştim. Şaşırmıştım. Bizim tufeyli Hristiyan arkadaş da namaz sözünü duyar duymaz titremeğe başlamıştı. Dedim ki:-Namazda ben ne yaparsam, sen de beni taklit edersin, sonra hiç bana bakmadan cemaatle beraber eğilir, kalkarsın. –Peki! diye sevindi.

Biraz sonra beklenen imam geldi ve teravih namazına durduk. Bizim İsa oğluna müthiş içerlemiştim. Aynı zamanda muzipliğim de tuttu. Namaza başlamadan bir kere kolumu kaldırıp indirdim.

“Hep böyle yapacaksın, dedim. Ama bana bakmayacaksın”. Değimi yaptı. Bu hareketle kolunu bir denedi.

En arka safın başında namaza durmuştuk. Ben namazımı bozmamak için ona bakmıyordum. Ne önümdeki safta olanlar, ne de bizim sıradakiler bu işin farkına varmışlardı. Esasen güzel bir iftar ettikten sonra onunla meşgul de değillerdi. Yalnız namazdan sonra bizim oğlanın kolunu ovuşturmasından epey kuvvetli bir kol hareketini tekrarlayıp durduğunu anlamıştım”.

Rahmetli Ercüment Ekrem’in anlattığı hikâye burada bitiyor. Ben çok yumuşatarak naklettim. Doğrusunu isterseniz, yalnız yaşlılığında değil, gençliğinde de az patavatsız adam değilmiş. Bir espri uğruna çok şeyler feda ederdi. Böyle olmakla beraber iyi kalpli adamdı. . .

7- Galatasaray Kulübü’nün Kuruluşu ve Galatasaraylılık ³³⁵

Ferde, aileye ve cemiyete karşı bağlılıklarımızın yanında, zümre alâkasının, Galatasaraylılığımızın, büyük bir yer aldığına inanmamız lâzımdır.

Mektep çağının bütün güzel duygularının mahsulü olan bu his, bizim için, ne olgunluğumuzda ne de çökme devrimizde tükenmek, gevşemek bilmez. Sosyal hareketler ve bağlılıklar, spor hayatı, içimizde bu duyguyu daima taze tutar ve bizi iyimser bir ruhla yaşatan hadiseleri etrafımızda durmadan dolaştırır. Bu cereyan o kadar kuvvetlidir ki, aynı mektepte feyz almayanlar bile, bize bir müddet katıldıktan sonra bizim kadar Galatasaraylı olurlar.

335 Bu yazı Ali Sami Yen Bey’e ait olup, *100. Yıl* kitabında yayınlanmıştır.

Bunları söylerken talebelik hayatımı hatırladım: Kulübümüzü tesis etmek fikrinden ilk defa, en yakın arkadaşım olan Emin Bülend’e bahsetmiştim. O daha büyük sınıfta idi. Mektepten ben-den evvel ayrıldı. Artık yalnız tatil günlerinde buluşabiliyorduk. Çalışmalara bu kez Asım Tevfik ile tekrar koyulduk. Grubumuzu genişlettik ve o zamanlar çok mesuliyetli bir iş olan cemiyet tesisi işimizi tamamladık.

Emellerimizin kuvveden fiile gelmesi sırasında yanımızda çalışan Asım Tevfik olduğu için, onu, hâlâ müzemizde sakladığımız, sicil defterimizin iki numarasına, Emin Bülend’i de üç numarasına kaydettik.

Aradan seneler geçti. Güneş kulübünün doğmasına varan anlaşmazlıklar ve mücadeleler Emin’i çok üzmüştü. Spordan ve sporcudan nefret ediyordu. Öyle zannediyorum ki, bizi artık yalnız şahsi dostluk bağlıyordu. Galatasaraylılık ortadan silinmiş gibi idi. Seneler tekrar akıp gitti. Unutamayacağım kara bir gündü: Emin Bülend Göztepe’deki evinde son saatlerini yaşıyordu. Sayın eşi beni karşılarken : “Aman, bu defa çok fena göreceksiniz, içeriye girmeden kendinizi alıştırın, yüzünüzden bir şey anlamasın” diyordu. Aylardan beri ölüme karşı yaptığı çetin mücadele zavallı Emin’in hem aslan gibi bünyesini bitik bir hale getirmiş, hem de ruhunu hırpalamıştı. Eliyle işaret ederek beni ta yanına çağırdı. “Ali Sami, dedi, şimdiye kadar içimde sakladığım bir duyguyu sana açıklayacağım: Benim hakkımı yediniz, iki numaralı Galatasaraylı benim” ve gözlerinin feri bir an için tekrar parlayarak: “Arkadaşlarına söyle, hakkımı vermezlerse, ruhum hepinizden davacıdır” cümlesini ilave etti. Emin hayatının son büyük hamlelerinden birini yapmıştı. Başı yana devrildi. Elleri yorganın üstüne mecalsiz düştü. Ben de şaşırılmış kalmıştım. Kulübün bahsini ettirmek istemeyen insan bu mu idi?

Emin’in son arzusunu yerine getirmek için evvela Asım’la görüştüm. O da Emin’i çok severdi. Kulüp dertleri bizi birbirimize

üç silahşörler gibi bağlamıştı. Asım, Emin'i kurtarmak için canını verirdi. Fakat Galatasaraylılığını ifade eden alâmetten hiçbir şey terk edemedi. Ona razı olamazdı, elinden gelmiyordu.

Galatasaray Kongresi, iş kendisine intikal edince, bu iki emektar arkadaşın her ikisinin duygusundan heyecanlandı. Her ikisini ocaklarına bağlılık açısından haklı gördü ve güzel bir neticeye vardı: Emin de Asım da Galatasaray'ın iki numaralı azası sayılacak, üç numara kimsenin malı olmayacak, kimseye verilemeyecek.

Fakat hakikatte öyle olmadı. Emin'in asıl ruhundan boş kalan yeri bir tek kişi değil, bütün Galatasaraylılar, bir anda, hisleriyle doldurdular.

8-Mekteb-i Sultani Öğrencilerinin Futbol Aşkı³³⁶

Camlar kırılıyor diye mektepte futbol oynamamız yasak edilirdi. II. Abdülhamid'e, okul ve öğrenciler aleyhine jurnal veriliyor diye, dışarıda da futbol oynamamıza izin verilmezdi. Koridorlarda tenis toplarıyla oynayarak, taşlara çarpa çarpa pabuçlarımızı paralardık. Hapsedilmeyi, sürülmeyi göze alarak her hafta İstanbul'un başka bir çayırına gider, gizli gizli futbol oynardık. Büyükdere'de, Bakırköy'de, Moda'da hülâsa İstanbul'da ne kadar çayır varsa hepsini dolaşırdık. Yağmur, çamur, kar, tipi, sıcak, hafiye ve jurnal dinlemez, meşin topun arkasından koşardık. Her defasında da, rahmetli Abdurrahman Şeref bizleri, mektebin futbol aşıklarını odasına çağırır, karşısına dizer :

“Siz yine falan çayırda top oynamışsınız, öyle mi?” diye sorardı. Hepimiz susar, bu soruya cevap vermezdik. O zaman aziz müdürümüz yanımıza yaklaşır, tombul eliyle hepimize birer

³³⁶ Bu anılar Mekteb-i Sultani öğrencisi ve kulübün 8 nolu kurucu üyesi Abidin Daver'e aittir. Bk. Tekil, *a. e.* , s. 29-31.

küçük tokat aşkeder, “*bir daha top oynadığınızı görmeyeyim*” derdi. Biz tokatları yer, mektepten izinli çıkar çıkmaz en uzak bir çayıra gider, yine futbol oynardık. Şehri dolduran uzun kırmızı fesli hafiyeler, bizi görürler, bermutat jurnallerini verirlerdi: “*Mekteb-i Sultani-i Şahane talebesinin kale kurup birbirlerine top endaht ettiklerinin görüldüğü bera-yı sadakat arz olunur*”.

Ne Abdurrahman Şeref Bey’in tokatları ve mektebin verdiği izinsiz cezaları, ne hafiyelerin jurnalleri, ne de hapse atılmak tehlikesi, bu on beş yirmi çocuğun futbol aşkını söndüremiyordu ve söndüremedi.

Galatasaray Kulübü doğmuştu. Futbol öğreniliyor, geliyordu. 1908’de Meşrutiyet ilan edildiği zaman engeller ortadan kalktı. Galatasaray olarak, Kadıköy ve Moda kulüplerinin İngilizler ve Rumlardan oluşan takımlarını yendiğimiz gibi, zamanın İngiliz Sefareti maiyet gemisi olan “İmojen” gambotunun İngiliz denizcilerinden oluşan yaman takımını da yenmiştik. Genç Galatasaray, birkaç yıl içinde eski ve tecrübeli futbol hocalarını da mağlup etmeyi öğrenmişti.

Bir taraftan böyle gizli gizli futbol oynarken ve hafiyeler tarafından saraya jurnal edilirken, diğer taraftan da Kadıköy ve Moda çayırlarından başka yerlerde oynadığımız zaman, futbolun ne olduğunu bilmeyen ve oynandığını hiç görmemiş olan halkın alaylarıyla da karşılaşırđık. Bizi, baldırı çıplak tulumbacılar sanarak alaya alırlardı.

Galatasaray, memleketimizde ilk defa futbol oynayan Türk takımı olduğu gibi, o zaman kazandığı zaferlerle Türkiye halkına futbolu tanıtan, sevdiren, spor sevgisini ve merakını uyandıran bir varlık olmuştu. Bizim, İstanbul’un çayırlarında yuvarlak top peşinde koştuğumuz sıralarda, ne stadyum, ne tribün, ne duş, hatta ne de soyunacak yer vardı. Şimdi Fenerbahçe stadı olan etrafı açık çayırın karşıındaki evlerden birinin altında “Lazeri’nin

Kahvesi” denilen küçük bir kahve vardı. İşte hep orada soyunur ve giyinirdik. Başka yerlerde böyle sığınacak bir kahve dahi yoktu. Oralarda, elbiselerimizi koyacak yer bulunmaz, bunları seyirci arkadaşlarımıza teslim ederdik.

Hiç unutmam, bir defa bir kış günü, Büyükdere çayırında yaptığımız bir maçta, ben, bir su ve çamur birikintisinin içine yuvarlanmışım. Arkadaşım Bekir Hoca, tepeden tırnağa kadar bulandığım cıvık çamurları eline geçirdiği bir değnek parçasıyla bir heykeltraş gibi sıyırmıştı. Bu kadar çamura bulandıktan sonra, mektep elbisemi giyemediğim için, futbol kıyafetiyle paltomu sırtıma geçirmiş ve vapurun kazanı üstüne isabet eden tarafa oturarak vücudumu kurutmuştum. O gece mektepte, derimi germiş çamurlarla yattım. Sabaha kadar hiç uyuyamadım. Sabah olunca kendimi, o zaman sabahları mektebin öğrencisine tahsis edilmiş bulunan Galatasaray Hamamı’na dar attım.

9-Yangın ve Beylerbeyi Günleri ³³⁷

İzinsiz kaldığım haftalardan biriydi. Galatasaray’ın pek meşhur olan pilavından iki tabak üstüste yemiş ve hemen yatakhaneye çıkarak bir torba şeklinde olan yatağıma girmiştım. Yüz yataklı koca salonda yedi sekiz kişi ya vardık ya yoktuk.

Uyumuşum... Uykum sırasında mektebi yanar gördüm. Sanki yanıyormuşuz, talebeler ellerinde bardaklarla, sürahilerle su taşıyarak yangını söndürmeye çalışıyorlardı. Bağırtilar, konuşmalar arsında gözlerim açılmış, sersem sersem bakıyordum. Yanan hava gazlarının ışığı altında don gömlekle koşan, ellerinde kovalar, sürahiler su taşıyan talebeler, sopalarını yerlere vurarak herkesi uyandırmaya çalışan gece bekçileri... Ben hâlâ rüya zannediyordum. Meğerse yanıyormuşuz, hakikaten yanıyormuşuz.

337 “313 Anlatıyor”, *Tarih ve Toplum*, yıl 2002, sayı 222, s. 19-20.

Az kalsın rüya diye ben de yanacaktım da şimdi büsbütün âlemi rüyada yaşayacaktım.

Gürültüler fazlalaştı, koşuşmalar arttı.

-Yanıyoruz...

Sesleri arasında don gömlekle yatağımdan fırladım ve koridora çıktım. Mevcut talebeden bir kısmı İkinci Müdür Feuillet'nin ailesiyle ikamet ettiği daire önünde birikmişler. Arkadaşlarının taşıdıkları kovaları alarak içeriye devrediyorlardı. İçeride de birkaç arkadaşımız duvarı yıkmakta, tavanı sarmakta olan alevlere kova kova su atmakta idiler.

Fakat hırçın alevler bana mısın demiyorlardı. Su atıldıkça daha şiddetle tavana saldırıyorlar, yaka yaka, yana yana yükseliyorlardı.

Feuillet, sarı uzun bıyıkları kırmızı suratı ile yanımızda duruyor, ispirto kokan ağzı ile:

-Un peu pluse vite !.. (Biraz daha çabuk)

Diye kumanda veriyordu.

Ne talebenin gayreti ve ne de Feuillet'nin bu korkulu kumandası fayda verdi. Yarım saat sürmemişti ki yangın ahşap tavanlara sirayet etmiş, Galatasaray'ın yıllardan beri çürümüş, kurumuş çatısı çatır çatır yanmaya başlamıştı.

Hava gazı... Evet, ana musluğunu kapatmak kimsenin aklına gelmeyen ve açık kalan hava gazı boruları birkaç dakika içinde mektebin çatısında ateşi yaymış, etrafı kasıp kavurmaya başlamıştı.

Tehlike gittikçe artıyordu... Kimse ne yaptığını, ne yapmak lazım geldiğini bilmiyordu. Kimi muslukları söküyor, kimi kapıları söküyor, kimi yatak yorganı, kimisi de demir karyolaları pencerelerden aşağıya atmaya çalışıyor, herkes aklına geleni yapıyordu.

Tekrar bir ses duyuldu:

-Tavan çöküyor...

Hakikaten tavan tahtaları bazı yerlerden sallanmaya başlamış, çatının alevleri yatakhaneyi aydınlatmıştı.

Bu şaşkınlık arasında kendi yatağımı bulamamış, yanımdaki karyolanın üstünden elime geçirdiğim yırtık bir pantolonla ceket giyinerek fesimi bile almaya vakit bulamadan yataktan fırlamıştım... Biz birbirimizi ite kaka merdivenlerden inerken yatakhane ve koridor tavanları ateşler içinde yanıyor, yanık tahtalar kıvılcım saçarak yerlere dökülüyordu.

Artık kurtarmak, söndürmek imkânı kalmamıştı.

Şimdi biz bahçelere çil yavrusu gibi dağılmış, üçüncü kattan ikinciye, ikinciden zemine dökülen demir karyola parçalarını, patlayan camları seyrediyorduk. Yangın ışığı altında mektebin etrafını dört dönüyor, bazen o pencereyi, bazen bu pencereyi kırmaya, içerden eşya kurtarmaya çalışıyorduk.

Bu hayhuy içinde kimse kimsenin farkında değildi.

İtfaiye mütemadiyen boru çalıyor, tulumbacılar koşuşuyor, talebe bağırıyor, halk itişiyordu.

Feuillet bir taraftan ispirtonun, diğer taraftan yangının tesiri ile mütemadiyen ter döküyor, Abdurrahman Şeref Bey şaşırmış, mahzun mahzun dolaşıyor, gözlerinden yaşlar akıyordu. Sabah yakındı. Artık donmaya başlamıştık.

Müracaatımız üzerine yanımdaki Galatasaray Polis Merkezi'nin büyücek bir odasında uyumaklığımıza müsaade edilmişti.

Ben, yalın ayak, başı kabak, yırtık bir pantolon ile bir ceketli labis (giyinik) idim. Arkadaşlardan bir kısmı yeni elbiselerini, hatta bavullarını bile kurtarmış oldukları halde ekseriyet don gömlekle canlarını kurtarmışlardı.

Beyoğlu'ndaki yanık binanın bahçesinde tedrisata devam etmek imkânsızdı. Mektebin esaslı bir surette yeniden tamiri de

başlayacaktı. Tamir esnasında ise Beyoğlu'nda derslere devam edilemeyecekti. Talebeyi büsbütün mektepsiz bırakmak muvafık değildi.

Tatil esnasında Beylerbeyi Sarayı'nın daireleri biraz tadil edildi. Yandaki boş arsalarda derslane olarak kullanılmak üzere barakalar vücuda getirildi. Sene başında derslere Beylerbeyi'nde başlamıştık. Beylerbeyi'nde barakalardan maada iki ayrı bina vardı. Yatakhaneler, derslane ve idare bu üç binanın muhtelif kısımlarına yerleştirildi. Binalar arasında Dâhili geçitler bulunmadığından birinden diğerine gitmek için sokaktan geçmek lazım geliyordu.

Bu binalar, leyli bir mektep için elzem olan Dâhili inzibatın temini hususunda katiyen müsait olmamakla beraber Beylerbeyi'ndeki serseri hayat üzerinde başka tesirler de aramak lazım gelir. Bunlardan birisi idare başında bulunanların idari acizlikleri, diğeri de memleketin havasını tamamıyla sarsmış olan hürriyet rüzgârının şiddeti.

İşte bunlar, zaten yangın dolayısı ile sarsılmış olan Galatasaray'ı bütün manasıyla bir uçuruma doğru sürüklemekte idiler. Hakikaten, doğru söylemek lazım gelirse Galatasaray'ın Beylerbeyi hayatı Galatasaray tarihinin en müzebzep (karmakarışık) bir devresini teşkil eder.

Beyoğlu dairesinin intihap (seçim) sandığı kalkacak... Galatasaray bulunmasın? Vatan şadü olurken (sevinirken) Galatasaraylılar izhar-ı şadümani eylesinler? Hiç kambersiz düğün olur mu?... Haydi iskeleye!...

Ey vatan, ey ümmü müşfik...

Şadü handan ol bugün.

Gel, gel ey hâki mukaddes,

Mazharı şan ol bugün...

Avazeleriyle rıhtım boyuna dökülen talebe soluğu Kuzguncuk'ta alıyorlar.

Ellerde irili ufaklı bayraklar, bir sürü dilli düdük Beyoğlu sokaklarında sandık peşinde dolaşıyorlar.

Beylerbeyi intihap sandığı geçiyor... Bir çifte nara ile dümbelek sesi bir mıknaş kuvveti ile talebeyi sokaklara çekiyor, dershaneler boşalıyor, duvarlardan, pencerelerden atlayanlar soluğu İstavroz'da alıyorlar.

Madem ki Beylerbeyi'nde bulunuyoruz, oranın intihap sandığı şenliklerine iştirak etmemek hıyanet-i vataniye olmaz mı?!

İstanbul'dan herhangi bir mektep vapurla tenezzühe çıkmış, Şirket-i Hayriye'nin Şeref kaptanı donanmış vapurunun düdüğünü öttürür. Bir mektebin diğer bir mektebi selamlamaması kadar ayıp bir şey var mıdır?!

Hurra... Mubassırların hayreti karşısında yemekhaneleri boşaltan talebe rıhtım boyuna diziliyor, ellerde marullar, hıyarlar, yemek tabakları, sürahiler sallanıyor...

-Yaşasın...

Sesleri gökyüzünü çınlatıyor... Bunun şerefine o gün talebe de gezmeye gidiyor, sınıflarda ecinniler cirit oynuyor... Muallimler lütfen avdet edecekler ümidiyle elleri ceplerinde talebe efendileri bekliyorlar!

Gece mütalâahanelerinde muidlerden başka tek tük bazı sıralarda göze çarpan talebe, Bağlarbaşı'na, Selamsız'a, Çamlıca'ya tenezzühe (gezmeye) gitmiş arkadaşlarına muntazır...

Yatakhanelerinde mangallar yakılmış, semaverler kurulmuş, kırılan tavla zarlarının sesinden uyumak imkânı yok.

Ertesi günkü dersi düşünen yok, uyku kimin gözüne giriyor?

-Düşüş. . .

-İki mars, bir oyun. . .

İskambil kâğıtları, bazen ufak bir ihtilaf yüzünden havada uçuşuyorlar.

10-Birinci Dünya Savaşı'ndan Bir Anı: Bedeli Çanakkale'de ³³⁸

Üç aylık bir talimden sonra Galatasaraylı Mehmet Muzaffer zabıt namzedi olarak Çanakkale'ye gitmişti (Mart 1916). Müttefik İngiliz ve Fransız kuvvetleri, Çanakkale'de uğradıkları mağlubiyetlerden ve verdikleri yüz elli bini aşkın zayıttan sonra Boğaz'ı aşamayacaklarını anlamışlar, 1915'in son haftası ile 1916'nın ilk haftasında bütün hatları tahliye edip, çıkıp gitmişlerdi.

Muzaffer, Çanakkale'ye vardığında harp durmuştu. Zaman zaman İmroz ve Bozcaada'da üslenmiş düşman gemileri ve uçakları bombardımanında bulunuyorlarsa da, 1915 Nisan'ından Aralık sonuna kadar 8 ay süren kanlı boğuşmalara kıyasla bu bombardımanlar hiç mesabesindeydi. Çanakkale'deki birliklerin büyük kısmı, Kafkas, Irak ve Filistin cephelerine sevkedileceklerdi. Hazırlanma ve noksanlarını ikmal etme emri aldılar.

Muzaffer, birliğinin alay karargâhında görevliydi. Alayın, kamyon ve otomobil lastiği ile diğer birtakım malzemeye ihtiyacı vardı. Bunlarsa ancak İstanbul'dan sağlanabilirdi. O devirlerde bu gibi basit satın almalar için açık artırma yapmak, ilanlarda bulunmak, ne adetti, ne de bunlarla kaybedilecek vakit vardı. Herşey "itimat"la yürütülürdü. Muzaffer, açığı ve becerikli bir İstanbul çocuğu olduğundan, karargâh komutanı gerekli malzemenin temin ve satın alınmasına onu görevlendirdi. İcap eden paranın verilmesi için de Erkan-ı Harbiye Riyasetine hitaben yazılı bir tezkereyi eline verdiler.

338 Bu yazı Ziyad Ebüzziya Bey tarafından hazırlanmış olup, *Lale Dergisi*'nin birinci sayısında ve *Türklük Araştırmaları Dergisi*'nin ikinci sayısında yayınlanmıştır.

O yıllarda İstanbul'da otomobil ve kamyon, nadir rastlanan vasıtalar dı. Bunların lastikleri ise yok denecek kadar azdı ve karaborsadaydı. Muzaffer aradı, uğraştı, nihayet Karaköy'de bir Yahudi'de istediklerini buldu. Fiyatlar pek fahişti ama yapacak başka bir şey yoktu. Anlaşmaya vardı. Lazım gelen parayı almak üzere Erkan-ı Harbiye'ye gitti. Elindeki tezkereyi ödeme şubesine havale ettiler. Muzaffer az sonra yaşlı bir yarbayın huzurunda idi. Yarbay uzatılan tezkereyi okudu. Karşısında hazırolda duran ihtiyat zabıt namzedine baktı. İsteyeceği paranın miktarını sormadan, “Ne alınacak?” dedi. “Oto ve kamyon lastiği” cevabı verilince bir an durdu. Sonra Muzaffer'e dik dik baktı :

“Bana bak oğlum! Ben askerin ayağına postal, sırtına kaput alacak parayı bulamıyorum. Sen otomobil lastiğinden bahsediyorsun! Haydi, yürü git, insanı günaha sokma... Para mara yok! “

Muzaffer selamı çıktı, dışarı çıktı. Harbiye Nezareti'nin bahçesinden dış kapıya ağır ağır yürürken ne yapacağını düşünüyordu. Malzemelere alayın ihtiyacı vardı. Eldeki iki Mercedes-Benz kamyon ve iki binek arabası lastiksizdi. Diğer malzemeler de mutlaka lazımdı. Kendisi, bulur alır diye görevlendirilmişti. Malzemeyi bulmuştu, fakat para yoktu. Eli boş dönemezdi. Bir çaresini bulmak lazımdı.

Muzaffer bunları düşünne düşünne Bayezid Meydanı'na vardı. Birden durdu, kendi kendine güldü. Aradığı çareyi bulmuştu.

Doğru Yahudi tüccara gitti ve şöyle dedi:

“ Paranın ödeme muameleleri akşamüstü bitecek. Ezandan sonra gelip malları alamam, gece kaldıracak yerim yok. Yarın öğleden evvel vapurum Çanakkale'ye kalkıyor, yetiştirmem lazım. Onun için sabah ezanında geleceğim. Malları mutlaka hazır edin...”

Tüccar “ peki” dedi. Muzaffer tam ayrılırken ilave etti:

“Altın para vermiyorlar, kâğıt para verecekler.”

Yahudi yine “peki” dedi. Ertesi sabah Muzaffer, Merkez Kumandanlığından sağladığı araba ve askerlerle ezan vakti Yahudi’nin kapısında idi. Ortalık henüz ışıyordu. Tüccar malları hazırlamıştı. Havagazı fenerinin yarım yamalak aydınlattığı loşlukta mallar arabaya yüklendi. Muzaffer satıcıya yüz liralık bir kâğıt para verdi. Araba dörtmil Sirkeci’ye yollandı. Malzeme gemiye aktarıldı. Az sonra gemi Çanakkale yolunu tutmuştu.

Üç gün sonra Yahudi tüccar elindeki yüz liralık kâğıt parayı bozdurmak üzere Osmanlı Bankası’na gitti. Bozmadılar. Çünkü para sahte idi.

Muzaffer, paraların basımında kullanılan kağıdın aynısını Karaköy kırtasiyelerinden tedarik etmiş, bütün gece oturmuş, çini mürekkebi ve boya ile, gerçeğinde bir bakışta ayırt edilemeyecek nefasette taklit bir para yapmıştı !... Tüccara verdiği ve yutturduğu para buydu. O devrin hakiki paralarının üstündeki yazılar arasında bir de şu ibare bulunurdu : “Bedeli Dersaadet’te altın olarak tesviye olunacaktır.” Muzaffer, yaptığı taklit parada bu ibareyi şöyle yazmıştı:

“Bedeli Çanakkale’de altın olarak tesviye olunacaktır.”

Onun burada “altın” dediği, Çanakkale’de Mehmetçiğin akıttığı, altından da kıymetli kanı idi.

Muzaffer, birliği ile Sina cephesine gitti. Çanakkale’nin kanlı boğuşmaları şimdi bu cephede cereyan ediyordu. Muzaffer, birinci ve ikinci Gazze muharebelerine katıldı. Bu iki zaferde de birliğin payı büyüktü. İkinci Gazze zaferinden sonra, İstanbul’daki mektep arkadaşı 449 Faik Soydanbay’a yazdığı mektupta, “kolundan yaralandığını, hastanede olduğunu, yakında cepheye döneceğini, mülazımlığa terfi ettiğini, bu yaralanma dolayısı ile harp madalyası verdiklerini, buna sevinmekle beraber; harp sahalarında kollarını-bacaklarını bırakan arkadaşlarının madalya ile mükâfatlandırılmaları ne kadar yerinde ise kendisinin ki gibi

basit bir yara alanların da madalyaya layık görülmelerini o derece yersiz bulduğunu...” anlatıyordu. Mektup Haziran 1917’de yazılmıştı. İkinci Gazze muharebeleri 17-19 Nisan’da olmuş, çarpışmalar üç gün sürmüştü.

İngilizler ve onlarla birleşen “din kardeşlerimiz Araplar” dan oluşan Mekke Şerifi Hüseyin ve oğlu Faysal’ın kuvvetleri, 6 Aralık 1917’de Gazze hatlarına tekrar yüklendiler. Aynı gün cephemiz yarıldı. Ertesi gün düşman Gazze’ye girmeye başladı. Kuvvetlerimizin kolaylıkla çekilebilmesi için gönüllü bir artçı birlik Gazze’de düşmanı oyalamakla görevlendirildi. Mehmet Muzaffer de bu gönüllüler arasındaydı. Artçı gönüllü birliğinin Mehmetçikleri, başlarında subaylarıyla, sokak sokak, ev ev düşmanın karşısına dikildiler. Bu müthiş oyalama vuruşması akşam ezanına kadar; kurşun sıkmak ve süngü sallamak için ayakta asker kalmayınca kadar sürdü. Şehitler kendilerine açılan cennet kapılarına doğru arş-ı âlâ’ya yükselirken, yaralılar da İngilizlere esir düştüler.

Galatasaraylı 948 Mehmet Muzaffer, yirmi yaşındaki bu delikanlı, bir avuç kalmış neferi ile son kurşunlarını sıkana kadar vuruşmuş, sonra da gırtlak gırtlığa boğuşarak şehit düşmüştü. Onun şehadetini, Gazze gazilerinden olup yaralanarak İngilizlere esir düşen ve mütarekeden sonra İstanbul’a iade edilen yedek subay Teğmen Hasan Nuri, yine gönüllü katıldığı İstiklal Savaşı’nda Erzurum cephesindeki Kazım Karabekir kuvvetlerinde, gönüllü Galatasaraylı Teğmen 158 Refik Selimoğlu’na, harp menkıbeleri arasında anlatmıştı. 158 Refik hem kulüpten hem mektepten Muzaffer’in yakın arkadaşı idi. Galatasaray camiası, bu mübarek evladının şehadet haberini bu yolla öğrendi. Galatasaraylı Teğmen Refik Bey de, daha sonra Büyük Taarruz sırasında Dumlupınar’da şehit olmuştur.

11-Mütareke Döneminden Bir Anı: Mekteb-i Sultani'de Verilen Ziyafet ³³⁹

Evvela bir Mekteb-i Sultani ziyafeti gözümden canlanıyor... Bu, Damat Ferit Paşa'nın Avrupakârî bir taklididir; benim pek hoşuma gitmişti. Hani, nasıl Puankare'ler, Loyd Corc'lar vesaireler şurada, burada, bir abidenin resmi küşadı(açılışı) veya bir darülhayrın (hayır yurdu) günü vesilesi ile verilen ziyafetlerde, hiç beklenilmeden, siyasi bir nutuk verirler ve parlamento huzurundakilerden daha mühim beyanatta bulunurlarsa Türk Sadrazamı da o gece, buna özenmiş ve Galatasaray Sultanisi'nde bu içtimai (toplantı) Fransızlara bir cemile yapmak için müsait bir yer telakki etmişti.

Hoş, bizim böyle, ehemmiyetli bir nutuk okunacağından haberimiz yoktu ya... Necmettin Sadak ile beraber mektebin iki eski talebesi ve bir sınıf arkadaşı olduğumuzdan, memnuniyetle davete icabet ettik. Ortadaki büyük kapı açılmış, etrafına polisler dizilmiş, her tarafa bayraklar ve fenerler asılmış, avlu otomobil ve araba ile dolmuştu. Beyoğlu'nun göbeğinde -bittabi Fransızların müsaadekârlığına istinaden- Türk bayraklarına ilk defa sereserpe dalgalanmak müyesser oluyor, bu hal, adeta, bir nümâyîş şeklini alıyordu. Evvela müdürîyet odasında oturduk; baktım ki hem davetlilerin adedi çoktu, hem de ortada fazla bir resmiyet sezi-liyordu; nihayet merakımı hallettim: Ali Kemal Bey arkasında redingotu, yel yeperek aceleci ve telaşçı yanımdan geçti:

-“Mirim, dedi, Sadrazam nutuk verecekmiş, ben ne bileyim, iki saat önce haber aldım, Maarif Nazırı olarak benim de bir şeyler söylemekliğim lazım. Böyle şey acele hazırlanır mı? Yazdım amma iyi olmadı!”

339 Söz konusu anıların sahibi Refik Halit Karay'dır. Bk. Refik Halit Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul bty, s. 109-112.

Allah'ım bize, iyi olan bir şey müyesser olmayacak mıydı? Neşem kaçtı. Sadrazam acaba neler söyleyecek ve nasıl söyleyecek? Buna Nazır da ne tarzda ve ne ahenkte cevap verecekti?

Bir zamanlar imtihan olmak korkusu ile yüreğim ezile üzüle yürüdüğüm dehlizleri, adeta aynı heyecanla geçerek yemek salonuna girdim. Burası bizim zamanımızda resim sınıfı ve tevzii mükâfat mahalli idi. Baktım, Damat Ferit Paşa ortada acayip bir resim modeli, orkide cinsinden bir heyûlâi nebat (yapma bitki) gibi hareketsiz duruyor, biz de etrafına ve karşısına sanayii nefise (güzel sanatlar) talebesi gibi dizilmişiz. Azim bir sükût. Kimse yemeğe başlamaya cesaret edemiyor, gözlerimi kapadım. Kendimi eski günlerde, tevzii mükâfat esnasında ismimin okunmasını beklerken aldığım tavırda ve şekilde tahayyül ettim. Jimnastik muallimi Faik Bey'in gür sesi sanki birden:

-Üçüncü sınıf, birinci şube... Akaidi diniye dersi... Mükâfat; 593, Refik Efendi!

Diye beynimde ötecekti.

Evet, akaidi diniye dersi... Ben bundan, hüsnü halden, bir de coğrafyadan mükâfat alırdım. Kitabet dersinden, daima birinci çıkmaklığıma ve mektepte “şair” sayılmaklığa rağmen, nedense tevzii mükâfatlarda kitap almak müyesser olamazdı.

Daldığım hatrattan etrafımdaki şapırtı beni ayırdı. Solumdaki şişman zat çorbaya nihayet kaşığını daldırmış ve anlaşılan Sadrazam Paşa taama (yemeğe) mübaşeret (başlama) buyurmuştu. Fakat inşallah hatırımda yanlıış kalmamıştır, galiba kendisi yemeğe iştirak değil, katılır görünmekle iktifa etmişti. Bu, ya mektep yağlarına midesinin tahammül edememesinden yahut da nutuk münasebetiyle heyecanını yenememesinden ileri geliyordu.

Ben, ömrümün sekiz senesini cebren barındıran bu dam altında afiyetle karnımı doyurdum, nutuk iyi veya fena söylenecekmiş, düşüncesi bana mı düşüyordu? Sağlam bir insan böyledir,

hakiki bir ihtiyaç ve menfaat karşısında ille bu, bir mide ihtiyaç ve menfaati olursa tıpkı ölen arkadaşının yanında arpasını kemiren araba beygiri gibidir, nefsini düşünür ve böyle yapmakla en doğru hareket etmiş olur.

Hem, doğrusu, tok bulunmaklığım daha hayırlı idi: A olsaydım nutuklar bittabi, bana çok fena, büsbütün fena görünecekti; açlığın bedbinliğe sevk ettiğini politikacılar iyi bilirler.

şimdi unutmuştum, evvela Sadrazam mı söze başladı, yoksa Maarif Nazırı mı, katiyetle tayin edemem, fakat galiba, Ferit Paşa başladı... ve çok fena başladı. Bu ne kısık, ne de yavaş bir sesti; acemi yorgun bir ırac elinde inleyen bir patlak krk sesi idi; o kadar nağmesiz, ahenksiz ve sevimsiz bir nutuk ki işittiğim halde anlayamıyordum. Kh sratleniyor, kh duralıyor, titriyor, depreşiyor, can ekişiyordu.

“Hayır, diyordum, kabil değil nutkun sonunu bulamayacağız... Ses yarı yolda ölecek!” Zaten o lmezse, ben ölecektim; kendimi aşağı yukarı kaybetmiştim, alkış fırtınasıyla ayıldım. Lakin “oh!” demeye vakit kalmadı, Ali Kemal Bey’in bir narası salonu zangırdattı... Jimnastik muallimi Faik Bey’in vaktiyle, tevzii mkfatlarda davudi addettiğim sesi meğerse pesten sayılırmış... Mekteb-i Sultani tesis edildi edileli, hatta o bina kışla iken, hatta yangında tulumbar ve itfaiye arabaları etrafını sarmışken bile böyle bir müthiş, dehşet, korku ve hayret verici bir seda işitmemiştir.

Yarım saat aynı kuvvette devam ediverseydi, zaten harikzede (yangından zarar görmüş) olan duvarların tahammülünü hiçbir mimar taahhüt edemezdi; billahi bütün davetlilerin gözleri korku içinde dimdik ve hareketsiz apaçık kalmıştı. Hani içimizden birisi, şöyle, kapıya doğru, acele yryverse veya dışarıda dört tabak düşüp kırılıverseydi “panik” zuhuru muhakkaktı; hepimiz birbirimizi çiğneyerek caddeye dar atılacaktık. Ömrümde böyle sağlam bir hanere, arızasız bir göğüs görmedim. Bana yle geldi ki bizi hk ile yeksan (harap) ettikten sonra Beyoğlu Caddesinde

de her ses ve her hareketi durdurdu.. Artık ne tramvaylar işliyor ve ne otomobillerin borusu ötüyor, halk yerinde mihlanmış, bu sur-ı İsrafilî, haşyetle (korkarak) dinliyor.

Sadrazam ise, kendisine meydan okuyan ve aczini meydana koyan nara silsilesinden hem bizim gibi ürkmüş, hem de fazla olarak, galiba, utanmıştı. Nihayet hatip sedanın değil salona, kâinata bile fazla geldiğini, bir cümle sonundaki durgu esnasında etrafı kaplayan korkunç sükûttan anladı ve derakap (hemen arkasından) nutkunu bir çay davetindeki kanepé köşesi sohbetine has pes, samimi, âşıkane bir seda ile ikmale başladı... Ortasını bulsaydı ne hoş olacaktı!

Ali Kemal Bey'den sonra Düyun-ı Umumiye müdürlerinden ve mektebin eski talebesinden Ragıp Bey Fransızca bir güzel hitabe yaptı; içinde bir cümle vardı ki hem doğru ve hem mektep için çok kıymetli idi: ***“Efendiler, diyordu, Harbi Umumi tehcir ve taktîl (göç ettirme ve katletme) mesulleri arasında Mekteb-i Sultani'nin yetiştirdiği bir fert yoktur, burası hür ve faziletli insanların menşeidir!”***

12-Kurtuluş Sonrasından Bir Anı: Refet Paşa'nın Karşılınması ve Mekteb-i Sultani'yi Ziyareti³⁴⁰

Müdür bir gün beni çağırttı ve tatlı sözlerden vatan, millet, memleket gibi talebenin meclubu (tutkunu) olduğu mevzulardan söz açarak benim mektebi temsildeki tecrübemden istifade etmek istediğini ve Refet Paşa'nın İstanbul'a geliş merasimine iştirake

340 Söz konusu anıların sahibi, 1922-1923 döneminde son sınıf öğrencisi olan Suat Aray'dır. Suat Aray, Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra Trakya'yı devralmak amacıyla 19 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'a gelen Refet Paşa'yı, Mekteb-i Sultani öğrencileri olarak nasıl karşıladıklarını dile getirmekte ve daha sonra da Refet Paşa'nın Mekteb-i Sultani'yi ziyareti vesilesi ile yaşanan coşkuyu anlatmaktadır. Bk. Aray, *a. e.* , s. 207-212.

idareyi bana tevdi ettiğini söyledi. Ve lazım gelen salahiyeti de verdi. Memleketin o günkü şartları ve haleti ruhiyesi içinde ona küskünlüğü devam ettirip teklifi reddetmedim.

- Hay hay efendim dedim. Bu milli bir vazifedir. Bütün gayretimle çalışırım.

Evvela Paşa'ya hediye edilmek üzere o günün azametinde uygun güzel bir bayrak hazırlamak faaliyetine geçtik. Talebeden para topladık ve 105 liraya, atlastan sırma saçaklı güzel bir bayrağı süratle hazırladık. Rahmetli Faik Üstünidman hocamızın refikası (eşi) bayrağı bizzat kendi eliyle dikti. Ayrıca izcileri hazırlamaya, gerekli diğer işleri de yapmaya başladık. Benim dışarıya serbestçe çıkabileceğim kapıya tembih edilmişti. Doğrusu bu durum benim çok işime de yarıyordu. Fazla sıkı veya hazırlıksız olduğum ders oldu mu o saatlerde hep benim merasim komitesi ile temasım! İcap ediyor ve mektepten çıkıp gidiyordum.

Nihayet Paşa'nın İstanbul'a geleceği mesut günün sabahı oldu. Mektepte hazırlıklar tamamlanmıştı. Sabahleyin büyük kapı açıldı. Önde bayrağımız levent bir izcinin elinde, arkasında izciler, onun arkasında mektebin sancağı ve arkada bütün mektep talebesi Kabataş İskelesi'ne gitmek üzere Beyoğlu'na çıktık. Kabataş İskelesi'nin normal yolu Taksim istikameti idi.

Fakat bizim Beyoğlu'nda görülecek hesaplarımız vardı. Alayı Tünel'e tevcih ettim (yönelttim). Birçok dükkânlar bize hesap görme fırsatını bırakmamışlar, yerlere kadar sarkan muazzam Türk bayrakları asmışlardı. Asmayan mutaassıp birkaç tanesine birer birer giriyor derhal bayrak asmalarını istiyorduk. Dört senedir bir köşeye soktukları bayrakları çıkartıp astırıyor, bu arada dört sene içimizde sakladığımız kinimizi de münasip şekilde ifade ediyorduk. Beyoğlu'nun çehresi nasıl değişmişti? O sabah bütün cadde kan kırmızıya boyanmıştı. Şanlı bayrağımızı her tarafta, her kapı ve pencerede nazlı nazlı dalgalanıyordu. O rengârenk,

bir türlü hazmedemediğimiz, içimizdeki nefreti zor zaptederek önlereinden geçtiğimiz o alacalı yabancı bayraklar birden yok olmuşlardı. Rahmetli hoca Faik Üstünidman’a “Hocam, hocam diyorduk, şu manzaraya bakın”. Faik Bey, o ezeli zinde, yaşlı hatta ihtiyar haline bakmadan, arslan yapısıyla, yakasına kırmızı beyaz kurdeleden taktığı muazzam rozetiyle, kumandan gibi Beyoğlu caddelerinden geçiyor, arada sırada meşhur esprilerinden birini dükkân sahiplerine savuruyordu. Bir aralık karşı istikametten bir İngiliz askeri otomobilinin geldiğini gördüm. Hemen otomobilin yolunun ortasına dikildim ve arkamı otomobile çevirerek gayet sakin, bizim alaydaki çocuklara:

- Bir, ki, bir, ki diye yürüyüş kumandası vermeye başladım. Her zaman şehirde bir derebeyi edasıyla uçan, askeri otomobilin o günkü hava içinde bir şey yapamayacağını kestirmiştim. Geçiş yolu da onundu. Fakat buna rağmen “İstedığımızı yapabilmek kudretini göstermek” için hepimiz can atıyorduk. Nitekim otomobil bana yaklaşınca durdu ve bekledi. Ben de bekledim, alayın sonuna kadar birkaç dakika yolu keserek otomobili beklettim. Alay bittikten sonra İngiliz askerine fiyakalı bir “geç” işareti verdim. İçindeki İngiliz asker ve zabitanın o sırada ne dediğini, ne düşündüğünü bilmem ama, ben, o zamanki hissiyatımla kendimi biraz tatmin etmişim. Bu araba, işgal ordusunun mümessili olarak o gün tesadüf ettiğimiz tek numune idi.

Karaköy mahşeri bir hal almıştı. Ta Kabataş’a kadar saadetten mest olmuş, coşmuş, senelerdir zaptettiği hislerine geniş serbesti ve cereyan vermiş bir insan selinin ortasından ağır ağır yürüdük. Herkes birbirini alkışlıyor, herkesin gözlerinden sevinç yaşları akıyordu. Tarihinde bir tek kere işgal görmemiş, düşman çizmesi altına girmemiş koca bir şehir, bir başşehir bugün tekrar serbestisine, istiklaline kavuşuyordu.

Kabataş’ta, iskelenin tam karşısına dizildik. Bizimle beraber birçok mektepler de orada yerlerini almışlardı. Böylece, bir, bir

buçuk saat kadar bekledik. Bu bekleme anında en ufak hadiseler bile alkışlanıyor, herkes sürurunu (sevincini) göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu.

Nihayet Refet Paşa'yı getiren vapur iskeleye yaklaştı. Liman, vapur seslerinde inliyor, denizlerdeki vasıtalarından “yaşa” sesleri her ciğerin en son hücrelerinden bütün kuvvet ve kudreti ile yükseliyordu. Paşa vapurdan çıktı. Derhal eller üzerine yükseldi ve tam önümüzde duran bir otomobile kadar bu vaziyette geldi. Diktiğimiz sancağı önüne doğru uzattık. Paşa, sancağı hürmetle öptü ve başına götürdü.

Heyecan, sürur, vecd artık son hadlerini bulmuştu. Saflarda, sıralarda intizam kalmamıştı. Bütün kalpler, bu büyük anı kutlamak için ne yapacağını şaşırmış haldeki insanları bir şeyler yapmaya sevk ediyordu. Nasıl oldu bilmem? Ben de kendimi Paşa'nın hareket halindeki otomobilinin çamurluğunda buldum. Oraya nasıl bindiğimi hiç hatırlamıyorum. Tek hatırladığım, Fındıklı'yı geçerken bir binadan atılan birkaç el silahın patlamasıdır. Hepimiz birden sesin geldiği tarafa döndük. O ana kadar neşe ve sürur içinde etrafı selamlayan Paşa'nın birden değişen yüz ifadesini hâlâ unutamam. Bu bir an içinde olmuş, otomobil yine yoluna devam etmişti. Bu silahlar muhakkak ki bir sürur ifadesi idi. Otomobil Karaköy'e gelince durdu. Hepimiz indik ve araba ağır ağır insan seli ortasından yoluna devam etti.

Artık Beyoğlu yine bizimdi. O günden sonra bazı dükkanların kendiliklerinden kapandıklarını, dükkan isimlerinin teker teker değiştiğini, bütün istilacı memleketlerin tarih ve coğrafya isimlerini vitrinlerinin üzerlerine birer şeref madalyası gibi oturtmuş vatan-daşlarımızın daha yakın, çok yakın coğrafi isimler bularak bunları dükkanlarının üzerine hakkettiklerini (yazdıklarını) görüyorduk.

Refet Paşa o dinamik, sempatik hareket ve sözleri ile her tarafta İstanbulluları kendisine adeta bendetmişti. Herkes her

yerde Paşa'dan bahsediyor, herkes daha yakından görmek, kabilse görüşmek için can atıyordu. Bu ruh hali Paşa'nın birçok resmi yerlere, bu arada mekteplere de davet edilmesine yol açtı. Paşa'nın karargâhı Divanyolu'nda kurulmuştu. Paşa'yı davet için herkes oraya müracaat ediyor, gün alıyor, Paşa'yı ağırlıyordu.

Biz de Paşa'yı davet etmek, hem de bayrağı Paşa'ya nasıl hediye edeceğimizi anlamak üzere Divanyolu'ndaki Şark Mahfeli'ne, yani Paşa'nın karargâhına gittik. Davet için birkaç defa bizi kabul ettikten sonra nihayet, bir gün verdi. Bunu müdüriyete müjdeledik. Paşa'ya mektepte çay verecektik. Bir de tabii müsameremsi bir şeyler tertip edilecekti. Hazırlıklar esnasında mektebin konferans salonunda takviyeler yapıldı. Salondaki sahnenin etrafı o tarihe kadar sadece beyaz ampullerle çevrilmişti. Müdür Salih Arif Bey'e bu ampulleri, bir kırmızı bir beyaz olmak üzere değiştirmeyi teklif ettim, derhal kabul etti. O günden sonra konferans salonuna ne zaman gitsem bu hatıram beni karşılar, ben de mektepte bir izim kaldı diye sevinirim.

Davet günü mektep ta sabahtan itibaren galeyan halinde idi. Esasen temiz tutulan bina o gün yeniden cilalandı, parladı. Öğle-üstü her şey hazırды. Paşa, ikinci zamanı geldi. Hepimiz kendisini dış kapının önünde karşıladık. Yolun iki tarafına izciler dizilmişti. Müdür Paşa'yı kapıda büyük bir nezaketle karşıladı. Paşa da müdüre iltifat etti. Salih Arif Bey'in yüreğine su serpilmişti. Paşa bin bir tezahürat arasında ilerledi ve doğruca konferans salonuna çıkıldı. Salon inliyordu. O zamana kadar böyle muazzam, candan ve kalpten tezahürata sahne olmamış olan salonda herkes bütün gücüyle ve muhabbet avazeleriyle (yüksek seslerle) muzaffer Anadolu'nun muzaffer bir kumandanını alkışlıyordu.

Salonun ön sıralarında Paşa'ya, Harbiye Mektebi'nde Fransızca hocalığı etmiş olan Mösyö Lambert de oturuyordu. Paşa, hocasını görünce derhal gitti ve hocası ile kucaklaştı. Salon yeniden alkış tufanına boğuldu. Herkes hocayla talebesi arasındaki bu içten

samimi kucaklaşmayı heyecan içinde, gözleri yaşla dolu olduğu halde alkışlıyordu. İhtiyar hoca Lambert de ağlıyordu.

Ortalık sükûnet bulunca evvela Müdür Salih Arif Bey, Paşa'ya tumturaklı bir nutukla beyan-ı hoş amedi etti (hoş geldiniz dedi). Arkasından talebeden biri hocamız İbrahim Necmi'nin hazırladığı şu nutku okudu:

“ Sevgili ve büyük Paşamız.

Uzun hicran ve elem senelerinden sonra İstanbul gençliği ilk bayramını sizin şerefli muvasalatınızla idrak etmiş oldu. Şahs-ı âlinizde bütün milletin istiklal ve istikbal emellerini mütecessim (cisimlenmiş) gören biz gençler, bu dakikada tahakkuka yaklaşan o emellerin önünde tekrim (saygı) ve fedakârlık hisleriyle eğiliyoruz.

Uzun hicran ve elem seneleri! Ah bunlar, bizim, bilhassa tath ümitlere muhtaç genç yüreklerimizde ne unutulmaz acılar bıraktılar bilseniz... Milli istikbaline nafi (yararlı) birer uzuv olmak gayretiyle ders rahleleri (sıraları) üzerinde bir ilim zerresi almak, bununla tenevvür (aydınlanma) etmek hazırlığında bulunduğumuz dakikalarda, pencerelerimizin nazır olduğu vatan sokaklarında ya bir düşman bayrağının mağrur temevvüçleri (dalgalanması) gözlerimizi iğneler yahut bir düşman mızıkasının müstehzi nameleri kulaklarımızı tırmalardı. Mukaddes anayurduna karşı irtikâp edilen gaddarane tecavüzlerin ıtlamımıza (bilgimize) intikal edenleri, bizi bazen tahsil sıralarını bırakıp milli ordu saflarına koşmak iştiyakını (şevkini) hissedecek kadar hiddete, bazen de milli matemlerimize şahit olmaktan ise intihara karar verecek derecelerde meyusiyete(üzüntüye) sevkederdi. Bu geçen matem ve elem senelerinde okuduklarımızın yarısını anlayamadık, anladıklarımızın yarısını belleyemedik. Yüreklerimiz o kadar dolu, o kadar müteheyyiç(coşkun) idi.

Zannediyorduk ki, bu millet mücahedesini (savaşı) daha senelerce sürecek, zavalhı anavatanın son kalmış kuvvetleri de bu uğurda yıprana yıprana kırılacak, neticede muzaffer bile çıksak gençliği atıye (geleceğe) hazırlamak kuvvet ve kabiliyeti sönmüş bir halde kalacağız. Uzun süren intizar (bekleme) devresinin bu bedbin bulutlarını milli azmin dehşetli bir şimşegi dağıttı. 26 Ağustos'ta, kahraman millet ordusunun vücuda getirdiği o büyük mucize, o ilahi harika birden bire Türklüğü evc-i şerefe (şerefın en yükseğine) çıkardı, düşmanları haziz-i mezelle (alçaklığın en aşağı noktası) serdi. O vakit senelerden beri için için bugünü özleyen İstanbul gençliği, birden coştı. Cehennemi taziyelere uğrayan göğsünden semalara eren ilahi bir halas nefhası (kurtuluş esintisi) çıktı. Yoksulluklar içindeki millettten böyle muazzam ve muzaffer bir varlık çıkaran kahramanlara karşı yüreklerimizde, en derin en gayr-ı kabil-i tasvir (tarif edilemez) bir perestiş (tapınış) ihtiyacı duyduk!

Sevgili Paşamız, ziyaretinizle müşerref ettiğiniz Galatasaray Sultanisi talebesi, İstanbul gençliğinin bu müşterek hissiyatını en ziyade şiddet ve heyecanla duyanlardandır. Düşman nümayişlerinin en büyük merkezlerinden birinde bulunan mevkiimiz bizi o hicranlara o kadar yakından aşina kılmıştı ki bugün sizin parlak ve nurani nasiyenizde (alnınızda) milletin muzafferiyetini tebcil (ululama) ederken fazla coşuyor ve hissiyatımızı büyük heyecanlarla ifade ediyorsak lütfen bizi mazur görünüz.

Siz geldiniz ve sizinle beraber mahzun gönüllerimize teselli geldi. Artık nur, ümit ve neşve (neşe) içindeyiz. Artık mazi ile değil yalnız istikbal ile meşgulüz. Sizden aldığımız bu büyük ve tarihi dersi tatbik etmek, icabında millet uğrunda kendimizi feda eylemek azmiyle çalışmak, daima çalışmak... Önümüzdeki büyük vazifeyi böyle tanıyoruz ve bunu sizin huzurunuzda, muzaffer Türk milletinin büyük ve muazzaz mümessili önünde vaat ve temin ediyoruz Paşa hazretleri”.

Bu hitaplardan sonra talebelerden bazıları vatani şiirler okudular. Nihayet sıra Paşa'ya gelmişti. O da, heyecanlı nutuklarından birini irat etti ve Mekteb-i Sultani'nin Türkiye'nin garba açılan ilk penceresi olduğunu, mektebin birçok vatansever evlat yetiştirdiğini, bundan sonra da yetiştireceğini, milli zaferin kazanıldığını, artık vatanın imarına, itilasına (yükselmesine) çalışmamız lazım geldiğini, filan söyledi. Sonra çaylar içildi ve Paşa da aynı merasimle mektepten ayrıldı.

13-Şiirler

SULTANİ'ye

Fecrin bütün semâsını birden kucaklayan
Bir pencerede, sahne-i hâverle rû be rû
Yıllarca bundan evvele raci, bugün yavan
Bir sergüzeşt, o günler için macera dolu

Bir ömre nasbı fikr ile daldım... Bugünkü ben,
Kim der o yirmi beş sene evvelki gölgeyim?
Bir çeyrek asra öyle uzaktan bakıp gülen
Simaya şimdi ben bile bigâneyim... O kim?

Kimdir hakikaten şu beyaz bir gelin kadar
Hassas ü şuh akasyaların gölgesinde kâh
Bağırان, gülen, koşan, tepinen; bazı pür-vekâr
Bu tavr-ı iktinâh ile, bir yanda bir siyah

Cildin zilâl i lâl i sütünunda gaybolan
Cevval ve muhteriz çocuk?... Ey me'men i şebâb
Ey me'men i şebâb ü zekâ, ben de bir zaman
Ettim geniş kanatların altında ihticâb

Sen sakladın bu ruhu, muhitin ziya-şiken,
Muhnik soluklarından; evet sen kucakladın
Tuttun, önüm bütün uçurum, hep sukut iken
Cehlin, taassubun dudağından kaçan adın,

Gel dinle! Ruhumuzda ne hürrem terâneler
Canlandırır, ne hatıralar titretir, ne saf
Efsaneler, ne mudhikeler güldürür, neler
İkaz eder, neler yaşatır? Fıkr için mutâf

Ümmid için melâz olan ağuş u müşvikin.
Ey pîr i muhteşem! Medeniyet perisine
Bir kehfi bî riya; ona en mahrem, en yakın
Sensin. Biraz düşünme ve kurtulma hissine
Sahip vatan çocukları hep sende beslenen,
Senden hayat alırlar; en ateşli hak sesi
Senden kopar, koparsa bu boşlukta bağteten.
Sensin cihanı Fikret'in en canlı mâkesi. . .
Garp iştiyakı, fikre açık bir ufuk. . ve sen
Şarkın bu ufka açılan bir deriçesi.

Tevfik Fikret

Mektebimde Bir Gün

Kar. .
Uzaktaki
Saat çalışıyor...
On iki!.
Yemek zamanı!

Trampet..
Sınıflar boşalıyor..
Her tarafta hareket..
Koridorlar neşeli bir arıkovanı...

Dışarda kar
Ve rüzgâr...
Ve içerde
Perde perde
Yükselen bu uğultular ...

Belki
On sekiz yıl evvelki
Kendi sesim de
Bu seslere karışık...
Bitti benim dersim de
Artık
Ben de şimdi gidiyorum,
Fakat kendi sesimi kendim işitiyorum,
Şair, diyor bu ses bana,
Şair,
Senelerdir
Kaybettiğin mekâna,
Biraz yaşlı, biraz yorgun,
İşte yine kavuştun!...
İşte yine eski günlerin geldi. . .
Haydi.. haydi..
Haydi, şair
Mektebini teremmüm et!
Mektebim!. Yüce mabet!..
Ben ki senin çok eski bir
Talebenim,

Bugün ben, bu muallim,
Senden aldım benliğimi...
Bende bin bir tesirin var,
Şairliğim sende başlar...
Bilmem hatırlıyor musun?
Ne ateşli şiirler yazardım uzun uzun,
Geceleri hep senin sıraların üstünde. .
Evet... evet .. sen yarattın şairliğimi!..
Hattâ bugün de
Sana her kafiyesi,
Her nağmesi, her sesi
Billûr gibi çınlıyan mısralar yazabilsem
Yine azdır değil mi?

Fakat buna bir dâhi musikisi lâzımdır,
İlâhi bir musikî!
Ah işte ne yazık ki
Kırık dökük bir vezin ancak benim sazımdır...

Bana yeter gönülden mısralar yazabilsem...
Fakat bugüne kadar
Yalnız hicran ve elem
Ve hıçkırıklar
Besteleyen bu kırık saz
Senin çatın altında
Tâ
Kalbimden kopup gelen hisleri haykıramaz
O hisler öyle derin
Bir aksidir
Senelerin, senelerin...

Yine trampet! ..

Ah, evet
Yine trampet sesidir
Teneffüsün sonunu
Haber veren!
Bunu
Ben
Talebeyken yine böyle dinlerdim

Kendimi bütün bütün artık hayale verdim
Sanki Bekir Ağa sağ da
Aşağıda
Trampeti o çalıyor!..

Dışarıda kar yağıyor... Ruhlar gökten alçalıyor.

Biz
Hep böyle bir faniyiz,
Yalnız fikir ebedidir. . .
Ve işte o fikirde bu irfan mabedidir. . .
Her gün, her ay
Ve her sene yeni bir hayata doğacak o . . .
Galatasaray!
Daima karanlığı yanından kovacak o
Hep böyle nur içinde,
Zinde
Kollarıyla tutacak ilim meşalesini,
Başında da san'atın binbir renkten, ışıktan
Örülmüş halesini
Daima taşıyacak. .
Her gün, her an
Yepyeni bir hayatla yaşayacak... yaşayacak

Mekteb-i Sultani Marşı

Aç sine-i feyyazımı ey meht-i ekabir
Sensin eden insanları insanlığa kadir
Sinende doğar en büyük amal-ı mefahir
Sayende eder ilm-ü fen ibraz-ı mesair
Meşhur olur ilhamı seher-nuruna şair

Ey mader-i irfan-ı beşer daye-i sahir
Nimet senin, evlat da senin, şan da senindir

Açmakta bize Mekteb-i Sultani âli
Bir meşale-i feyz ile şehrab-ı meali
Envar-ı maarif müteali mütevali
Çıktıkça düşer parçalanır devr-i leyalı
Ettin vatanın kalbine ummit ile mali

Ey mader-i irfan-ı beşer daye-i sahir
Nimet senin, evlat da senin, şan da senindir

Yazan Tevfik Fikret
Beste Zati Bey

SONUÇ

Türk eğitiminin en köklü müesseseleri arasında yer alan ve tarih boyunca “Batı’ya açılan pencere olarak nitelenen Mekteb-i Sultani, gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet dönemlerinde bu” niteliğe uygun bir karakter sergilemiştir. Mekteb-i Sultani açılışı ile beraber modern eğitimin ülkemize girişinde ve yaygınlaşmasında öncülük etmiş, yürüttüğü kaliteli eğitim daha sonra birçok eğitim kuruluşuna örnek teşkil etmiştir.

Mekteb-i Sultani, Tanzimat Dönemi’nin hâkim anlayışı olan, içeride bir Osmanlı vatandaşlığı kavramı geliştirme, dışarıda ise Batı ile bütünleşme politikalarının hayata geçirilmesinin ürünüdür. Bu politikalar Osmanlı Devleti siyaseti açısından zaman zaman farklılıklar göstermişse de, Mekteb-i Sultani’de tam anlamıyla hayat bulmuştur. Böylece çok değişik etnik ve dini kökenli öğrencilerin birbirleriyle kaynaşabildikleri gözlenmiştir. Aynı zamanda, buradan yetişen öğrenciler, Batı’yı ve Batı kültürünü iyi tanımanın getirdiği avantajla, ülke ile Avrupa arasında bir köprü oluşturmuşlar ve modernleşmenin öncüleri arasında yer almışlardır.

Bu bağlamda, tarihçi Bernard Lewis’in değerlendirmesi ile, modern Türkiye’nin yükselişinde de Galatasaray Lisesi’nin etkisi

çok büyük olmuştur. Batılı idare cihazını yürütecek, yetenekli ve Batılı eğitim görmüş idareci, diplomat ve diğerlerine ihtiyaç arttıkça, Galatasaray mezunları Osmanlı İmparatorluğu'nun ve sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin siyaset ve idaresinde hâkim bir rol oynar duruma gelmişlerdir. Modern Türkiye'nin zaferlerinin birçoğu da Galatasaray Lisesi'nin sınıflarında kazanılmıştır³⁴¹.

Galatasaray mezunlarının hemen hepsi toplum hayatında başarı kazanmışlardır. Bu durum bir eğitim müessesesi olarak Mekteb-i Sultani'nin eğitim vermek yanında, öğrencileri sosyal hayata hazırlama konusundaki başarısından kaynaklanmıştır. Kuruluş yıllarından başlayarak gerek idari kadronun, gerekse öğretmenlerin sürekli biçimde Sultanili olmanın ayrıcalığını vurgulamaları ve onlara seçilerek gelmiş öğrenciler olarak yüksek kabiliyetlerini hissettirmeleri, öğrencilerin kendine güvenlerinin tam olmasına yol açmıştır. Mekteb-i Sultani'de okutulan dersler de her zaman diğer ortaöğretim kurumlarından daha ileri düzeyde ve daha muhtevalı olmuştur. Hatta bu derslerin yükseköğretim düzeyinde olduğunu dahi söylemek mümkündür. Üstelik bu dersler çoğu zaman gerek Fransa'nın, gerekse ülkemizin en iyi eğitimcileri tarafından verilmiştir. Bunun doğal sonucu olarak, Mekteb-i Sultani öğrencileri iyi yetişmiş, kaliteli elemanlar olarak hayata atılma şansına sahip olmuşlardır. Bu özgüvenin başarıyı getirmesi de kaçınılmaz bir sonuç olmuştur.

Şunu da eklemek gerekir ki, özellikle Fransa'dan gelen eğitimcilerin de katkısı ve idari kadroların hoş görüşü ile, Mekteb-i Sultani'de eğitim oldukça özgür bir ortamda gelişmiştir. Dolayısı ile ülkede birçok şeyin konuşulamadığı dönemlerde, Mekteb-i Sultani'de felsefi ve siyasi konular açık açık tartışılabilmiştir. Bu durumun, öğrencilerin ufuklarını açtığı ve olaylara geniş açıdan

341 Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, tercüme Metin Kıratlı, İstanbul 1984, ikinci baskı, s. 122.

önyargısız bakabilme imkânını sağladığı bir gerçektir. Bu ortam içinde her öğrenci yeteneklerini tam olarak gösterebilmiş ve geliştirebilmiştir. İlimden sanata, dış politikadan ekonomiye, kısaca toplum yaşamının her aşamasında başarı kazanmış çok sayıda Galatasaray mezununun varlığı, yetenekleri geliştirme konusunda okulun verdiği fırsatların insanı ne derece geliştirdiğinin bir kanıtıdır.

Galatasaray Sultanisi'ni değerlendirirken özellikle vurgulanması gereken bir husus, Saint Joseph veya Saint Benoit tarzı okullarla karıştırılmaması gereğidir. Mekteb-i Sultani, yukarıda sözü edilen yabancı okullardan çok farklı olup, kuruluşundaki Fransız etkisini de fazla abartmamak gerekmektedir. Mekteb-i Sultani'nin kuruluşu bahsinde de değindiğimiz üzere, böyle bir okulun kurulmasına yönelik girişimler Osmanlı devlet adamlarına aittir. Esas itibarıyla, Tanzimat Dönemi'nin eğitim anlayışı da, ülkede Batı tarzı modern okullar açılması yönünde olduğuna göre, inisiyatifin bizzat Osmanlılarda olması da doğaldır. Nitekim ülkede modern eğitimin gelişmesi ve yükseköğretime kaliteli öğrenci yetiştirilmesi için bu tarz okullara şiddetle ihtiyaç duyuluyordu. Dolayısı ile bu ihtiyacın giderilmesine yönelik olarak hareket edilmiştir. Hatta öncelikle, ülkeye hizmet edecek nitelikli elemanların yetiştirilebilmesi hususunda Paris'te Türk öğrencilerin eğitim gördüğü Mekteb-i Osmanî adıyla bir okul dahi açılmıştır. Fakat bu okulun çok masraflı olması, aynı uygulamanın ülke dâhilinde yapılması gereğini gündeme getirdiğinden Mekteb-i Sultani açılmıştır. Aksi düşünce, yani Mekteb-i Sultani'nin Fransa'nın zorlamasıyla açıldığı şeklinde bir iddia, bu uğurda büyük gayretler sarfetmiş olan, başta Sultan Abdülaziz, Sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuat Paşa ve Maarif Nazırı Safvet Paşalara büyük haksızlık olur. Mekteb-i Sultani baştan itibaren milli bir eğitim kurumu olarak kurulmuş ve o şekilde devam etmiştir. Mekteb-i Sultani üzerinde Fransa'nın katkısı, Fransız eğitim sisteminin model olarak alınması ve bunun

yanında, öğretmen kadrosunun oluşturulmasına destek vermek biçimindedir. Şu hususu hatırlatmakta da yarar vardır: Her ne kadar Fransız eğitim sistemi model olarak alınmışsa da, ders programlarına, Osmanlı ülkesinde ihtiyaç duyulan elemanların yetişmesini sağlayacak türde ilaveler yapılmıştır. Bu bakımdan, Türk eğitim tarihi içinde Mekteb-i Sultani'nin işlevinin değerlendirilmesinde, yapılan uygulamanın Batı taklitçiliği olmadığı vurgulanmalıdır. Bir eğitim modeli olarak Mekteb-i Sultani örneği, Batı ile Doğunun bir sentezi niteliğindedir ve buradan hareketle evrensel değerlere ulaşmıştır.

Galata Sarayı binasında 1868 yılında kurulmuş olan Mekteb-i Sultani, sultani tarzı okulların ilk örneğidir. Aslında elde edilen başarılı sonuçlara bakılırsa, Mekteb-i Sultani'nin kuruluşunun gecikmiş olduğunu dahi söylemek mümkündür. Esas itibarıyla, Tanzimat Dönemi'nin başlangıcında, yani 1840'lı yıllarda kurulabilmiş olsaydı, Türk eğitimi ve idaresine getireceği katkılar yaklaşık 30 yıl önceden başlamış olacaktı. Osmanlı Devleti Mekteb-i Sultani'yi kurarken, benzer tarzda başka okullar açarak sultanileri ülke geneline yaymayı amaçlamıştı. Bu amaç doğrultusunda, 1869 yılında yürürlüğe konan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde, ortaöğretimin üst kısımlarını oluşturmak üzere vilâyetlerde kurulması düşünülen okullara *Sultani* adı verilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat uzun bir dönem Mekteb-i Sultani benzeri bir okul açılmamış, bunun yerine idadi adı verilen ortaöğretim müesseseleri kurularak ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

Sultani konusuna yeniden el atılması ancak II. Meşrutiyet sonrasında gündeme gelmiştir. Maarif Nazırı Emrullah Efendi vilâyetlerde idadilerde ıslahat yapmayı planlamış; bu çerçevede 23 yatılı idadiden 10 tanesini sultaniye çevirmeyi tasarlamıştır. Emrullah Efendi bu suretle Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde öngörülen sultanileri hayata geçirmeyi amaçlıyordu. Nazır bu icraatıyla okullardaki öğrenci sayısını arttırmayı, öğretmen ve

idarecilerin maaşlarını iyileştirmeyi hesaplamıştır. Nazırın bir başka amacı yabancıları ve Gayrimüslimleri bu okullara çekmekti. Emrullah Efendi “*Osmanlı birliğini sağlamaya çalışıyoruz, bütün Osmanlı fertlerinin bir okulda öğretim görmelerini sağlıyoruz*” diyerek Mekteb-i Sultani’nin kuruluşundaki anlayışı yeni açılacak sultanilere yerleştirmeye çalışmıştır. Sultani sayısının çoğalması ile çok sayıda öğrenci iyi yabancı dil öğrenebilecekti. Bu amaçla bu yeni sultanilerin müdürlerinin Osmanlı, yardımcılarının ise Fransız veya İsviçreli olması düşünülmüştür. Tarih-i Tabii ve Riyaziyat dersleri Fransızca, diğer dersler Türkçe olacaktı. Bu amaçlar doğrultusunda, 1910 yılında 12 yerde yeni sultani açıldı. İlk yıl bu okullara 330 Gayrimüslim öğrenci kaydedildi. Daha sonraki yıllarda bu sultanilere yenileri eklendi. 1913-1914 döneminde İstanbul’daki 6 idadi sultaniye dönüştürüldüğü gibi, ülke geneline de yaygınlaşması ile toplam sultani sayısı 36 oldu³⁴². Bütün bu iyi niyetli girişimlere rağmen, yeni açılan sultaniler Mekteb-i Sultani seviyesine yükselmedi. Aslında bir ortaöğretim kurumu olmasına rağmen Mekteb-i Sultani tedrisat itibarıyla yüksekokul derecesinde idi. Bunun göstergesi olarak şu örneği vermek mümkündür. Bir yüksekokul olarak Mülkiye Mektebi, ortaöğretimlerini tamamlamış öğrencileri kabul etmektedir. Buna karşı, bir Mekteb-i Sultani mezunu, Mülkiye Mektebi’ne sınavsız ve dördüncü sınıfa devam edecek biçimde girebilmektedir³⁴³. Açıkça görüleceği üzere, Mekteb-i Sultani’yi bitiren bir öğrenci bu niteliği ile bir yüksekokulun üçüncü sınıfını tamamlamış konumda kabul edilmektedir ki, böyle bir uygulama Mekteb-i Sultani dışında hiçbir ortaöğretim kurumu için söz konusu olmamıştır. Bu özellikleri ile Galatasaray Mekteb-i Sultanisi her dönemde ayrıcalıklı konumunu korumuştur.

342 Mustafa Ergün, *II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara 1996, s. 226-236.

343 Mahmud Cevad, *Tarihçe-i Tekilât*, s. 164.

Eğitim tarihimiz sürecinde açılan ilk modern ortaöğretim müessesesi olan ve bu yönü ile diğer eğitim müesseselerine öncülük etmiş bulunan Galatasaray Mekteb-i Sultanisi, başka alanlarda da birçok öncülüğe katkı yapmıştır³⁴⁴ .

344 Söz konusu öncülükler için bazı örnekler vermek gerekirse şunlar sayabilir: Ortaöğretim müesseselerinde yabancı dilde eğitim ilk defa Mekteb-i Sultani’de başlamıştır (1868). Bir orta eğitim müessesesi olmasına rağmen bünyesinde halka açık ve yüksek öğrenim seviyesinde derslerin verilmesi ilk defa Mekteb-i Sultani’de gerçekleşmiştir (1869). Okullarda ilk defa jimnastik salonu Mekteb-i Sultani’de kurulmuştur (1869). İlk olarak toplu halde kır gezisine giden okul Mekteb-i Sultani’dir. 1870 yılında bütün talebe öğretmen ve idareciler beraberce Kâğıthane’ye yürümüşler, orada kuzu pilavı yemişler, çeşitli oyunlar oynamışlardır. Galatasaray pilavı ilk defa bu şekilde başlamıştır. Türkiye’de yabancı bir ülkeyi ziyarete giden ilk mektep Galatasaray Sultanisi’dir (Macaristan 1878). İlk Türk jimnastik öğretmeni Galatasaraylı Faik Üstünidman’dır (1879). Padişah huzurunda ilk jimnastik gösterisini Mekteb-i Sultani jimnastikçileri yapmıştır (Yıldız Sarayı’nda Sultan II. Abdülhamid’e özel gösteri 1892). Türkiye’nin ilk futbol kulübü olan Galatasaray, Mekteb-i Sultani bünyesinde kurulmuştur (1905). Türk okullarında ilk kurulan konferans ve tiyatro salonu (1908) nedeniyle öğrencilerin mekteplerinde ilk defa temsil verdikleri okul Mekteb-i Sultani olmuştur (1909). Türk okullarında ilk tenis kortu bu okulda kurulmuş (1909) ve tenis oyunu seçmeli ders programına alınmıştır (1910). Taleplerini (Tevfik Fikret’in müdürlüğe geri dönmesi) kabul ettirebilmek amacıyla derslerin öğrenciler tarafından boykot edilmesi, bir ortaöğretim müessesesinde ilk defa Mekteb-i Sultani’de gerçekleşmiştir (1910) . Türkiye’de ilk izcilik teşkilatının kuruluşu (1913), ilk Türk Deniz Kulübü’nün kuruluşu (1910), ilk su topu takımının kuruluşu (1910), ilk defa atletizm şubesinin açılması (1908), ilk defa talebeye sinema oynatmak (1912) Mekteb-i Sultani’de olmuştur. I. Dünya Savaşı’nda bir numaralı gönüllü olarak yazılan genç 1909 Mekteb-i Sultani mezunu Celal’dir (aynı savaşta

Mekteb-i Sultani’de, idare ile öğrenciler arasındaki irtibatı temin etmek ve öğrencilerin sorunlarını yansıtmak üzere son sınıf öğrencileri arasından temsilciler seçilirdi. Bu uygulama da modern düşüncenin ve öncü okul niteliğinin bir yansıması olarak kabul edilmelidir. Öğrenci temsilciliklerinin girişimleri ile, okulda konferanslar, tiyatro gösterileri, sohbet programları düzenlenir, gazete ve dergiler çıkarılırdı. Böylece her öğrenci yeteneği doğrultusunda hayata hazırlanma ve yeteneğini geliştirme imkânına sahip olmuştur.

Bu faaliyetler idarenin denetimi altında bulunuyordu. Dolayısı ile, bazı dönemlerde idarenin faaliyetlere müdahale ettiği ve engellemeye çalıştığı durumlar olmuştur. Özellikle bazı mubassırlar, kendi konumlarını muhafaza edebilmek için, zaman zaman öğrencilerin faaliyetlerini idareye abartarak aktarmayı tercih etmişlerdir. Hal böyle olunca öğrenciler ve mubassırlar arasında sürtüşmelerin yaşandığı olmuştur. Fakat bu gibi durumlar daha çok ülkede olağanüstü şartların yaşandığı savaş ve mütareke dönemlerinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Abdurrahman Şeref ve Tefvik Fikret Beyler gibi müdürlerin idareleri altında

Irak cephesinde şehit düşmüştür). İlk “mektepe mezunları cemiyetini” Galatasaraylılar “Mekteb-i Sultani Cemiyet-i Hayriyesi” ismi altında kurmuşlardır (1908). Sultani mekteplerinde, talebenin yayınladığı ilk matbaa baskısı dergiyi Galatasaraylılar çıkarmıştır (Tiraje Dergisi 1909). İstiklal Marşı’nın Büyük Millet Meclisi’nde okunduğu hafta marş, ilk defa Mekteb-i Sultani’nin konferans salonunda toplanan talebeye yüksek sesle okutulmuştur. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla beraber bu kadarı ile yetiniyoruz. Bu arada şu hususu da hatırlatmak gerekir ki, yukarıda sözünü ettiğimiz örnekler sadece Mekteb-i Sultani dönemine ait olup, Galatasaray Lisesi öğrencilerinin gerçekleştirdikleri öncülüklere burada değinilmemiştir. Ama onların da çok uzun bir liste oluşturduğunu belirtmek gerekir.

öğrenciler herhangi bir kısıtlama olmaksızın sosyal faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. Hatta şu hususu da belirtmek gerekir. Bilindiği üzere, II. Abdülhamid'in uzun süren padişahlık yıllarında (1876-1909) ülkede siyasi faaliyetlere izin verilmemiş, hatta bu tür konuların konuşulması dahi yasaklanmıştır. Hal böyle iken, aynı dönemde uzun yıllar Mekteb-i Sultani müdürlüklerinde bulunan İsmail ve Abdurrahman Şeref Beylerin dirayetli idareleri altında Mekteb-i Sultani bu tür baskılardan uzak kalabilmiştir. Dolayısı ile Mekteb-i Sultani'de öğrenciler öğretmenleri ile her konuyu tartışma imkânı bulmuşlardır. Aslında Osmanlı hükümetleri de, Mekteb-i Sultani'nin taşıdığı önemin farkında olduklarından, istikrarlı dönemlerde bu kuruma müdahale etmek istememişlerdir. Bütün bunların sonucu olarak karşımıza, iyi yetişmiş ve hayatta başarılı olma konusunda sıkıntı çekmeyen bir Galatasaraylı öğrenci portresi çıkmış ve gelişmeler hep bu doğrultuda olmuştur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz öğrenci temsilcilerinden biri de son dönem Osmanlı sadrazamlarından Kâmil Paşa'nın oğlu Hilmi Kâmil Bey'dir. Hilmi Kâmil Bey 1920 yılında Mekteb-i Sultani'den mezun olmuştur. Öğrenci temsilcisi olarak birçok sosyal faaliyete bizzat katılan veya öncülük eden Hilmi Kâmil Bey aynı zamanda, son sınıf öğrencisi iken, okul anılarını da yazmıştır. Bu anılar içinde yer alan ve Hilmi Kâmil Bey'in "*Galatasaraylılık*" kavramını irdelediği bir değerlendirmeye, bu kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için, burada yer vermeyi gerekli görmekteyiz³⁴⁵ Hilmi Kâmil Bey şöyle diyor: "... ... *Konuya başlarken size, Galatasaraylılar arasında mevcut bir yakınlığı hatırlatmak isterim. Biliyorsunuz ki bizim mektebin bir mazisi, bir tarihi var. Bizden evvel birçok kimse burada tahsil yapmış, senelerce bu mektebin sıraları üstünde dirsek çürütmüşler. Ben eminim ki ekserimizin burada*

345 *Sadrazam Kâmil Paşa'nın Oğlu Hilmi Kâmil Bayur'un Galatasaray Hatıraları*, hazırlayan Vahdettin Engin, İstanbul 1995, s. 38-39.

okumuş ya bir ahababı, ya bir akrabası veya bir kardeşi vardır. Binaenaleyh, biz daha gelmeden burayı dolaylı olarak tanıyor, uzaktan uzağa bir münasebetimiz bulunmuş oluyordu. Sonra ne zaman ki biz de bu mektebe geldik; hayatımızın en hoş demleri burada geçti. Birçok seneler aynı yerde ve aynı sıralar üstünde oturduğumuz arkadaşlarla hislerimiz iyice kaynaştı. O kadar ki buna arkadaşlık, kardeşlik, vatandaşlık ne isim vererseniz veriniz biz Galatasaraylılar arasında çok özel ve derin bağ halinde tecelli etmiş bulunuyor. Ben hiçbir mektep mensupları, hiçbir zümre arasında bu tarzda bir yakınlık göremiyorum. Bunun da sebebi şu ki, onların okuduğu mektepler sık sık ya binalarını, ya isimlerini veyahut büsbütün mevcudiyetlerini kaybetmişler ve bu suretle mektep sıraları üstünde tanınan simalar, orada kurulan yakınlıklar, orada yaşayan en kıymetli hatıralar geçen zamanla unutulup gitmiştir. İşte onların durumu. Hâlbuki bize gelince iş büsbütün değişiyor. Evvela bu memlekette bizim mektebin, evvelce değindiğim gibi, şerefli bir mazisi ve tarihi var. Sonra bu şerefe bizim de bir katkımız var. Daha sonra da bu tarihi müessesenin her köşesinde daima yaşayan müşterek anılarımız var. Bu gibi daha birçok münasebetler ve yakınlıklar bizim buraya olan bağlılığımızın hususiyetini teşkil ettiği gibi, burada büyümüş, okumuş, yaşamış bütün Galatasaraylıların da bu memlekette mümtaz bir zümre halinde bulunmasını temin etmiştir. Bugün birbirini hiç tanımayan Galatasaraylılar arasında bile, tıpkı birbirini tanıma fırsatı bulamamış aile fertleri gibi, hiçbir yabancılik duyulmaz ve zaten de yoktur. Bilâkis bir yakınlık, bir ünsiyet vardır. Binaenaleyh diyebiliriz ki bu mektebin pek şöhretli olan pilavına kaşık çalmış bulunmak, Galatasaraylılar arasında kalbi bir bağın oluşmasına kâfi gelmiştir”.

Hilmi Kâmil Bey’in 1920 yılında kaleme aldığı anılarındaki Galatasaraylılık kavramı çok dikkate değer hususlar içermektedir. Şurası muhakkaktır ki, mektepte 1800’lü yıllarda okuyan

Galatasaraylılar da, 1920'lerin Galatasaraylıları da, bugünün Galatasaraylıları da aşağı yukarı aynı duyguları paylaşmakta, aynı dayanışma ruhunu sergilemektedirler. Hatta bu duyguları mezuniyet sonrası daha güçlü bir hale gelmektedir. Bu sebeple, mektepte okurken tanışmak ve arkadaş olmak fırsatını bulamayanlar dahi, mezun olduktan sonra karşılaştıklarında, çok iyi tanışıyormuş gibi tepki vermekte, birbirlerini yadırgamamakta, sevimli bulmakta ve birbirlerine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Bütün bu özellikler günümüzde “*Galatasaraylılık Ruhu*” olarak bilinen kavramın ne derece güçlü ve kalıcı olduğunun bir göstergesidir. Mekteb-i Sultani bu yönü ile de ülkemizin nadir eğitim müesseseleri arasında yer almaktadır.

Mekteb-i Sultani'nin ve Galatasaraylılığın önemini vurgulayacak bir başka örnek, Mekteb-i Sultani mezunlarından Ziyad Ebüzziya'nın değerlendirmelerinde görülmektedir. Ziyad Ebüzziya Bey, Galatasarayla özdeşleşmiş bir kişi olarak, bu kurumun taşıdığı önemi şu sözlerle dile getirmiştir: “*Eğer bugün oturmasını kalkmasını biliyorsam, bir yerde itibar görebiliyorsam, bunları Galatasaray'a borçluyum. Galatasaray, seçme hocaların sayesinde insana gayet geniş kültür veren bir müessesedir. Bugün değil, kurulduğundan beri. 1912'de Balkan Harbi başladığında mektebin Türk talebesinin %85'i, mektebin duvarlarından atlayarak, Çatalca'ya gönüllü gidip memleket müdafaasına katılmıştır. İstanbul'daki diğer mekteplerin hiç birinde böyle bir hareket yoktur. Bu, Galatasaray'ın diğer mekteplerden daha milliyetçi olduğu manasına asla değil. Bütün sebep Galatasaray'da hocaların Fransız olup umumi tarihin Fransızca okutulması. Çünkü diğer mekteplerde umumi tarih okutan Türk hocalar Fransız İhtilalini teferruatı ile okutamaz. Devir Abdülhamit zamanıdır. Derhal başına iş gelir. Cumhuriyetten bahsedemez, mutlakiyetten dem vuramaz, meşrutiyeti anlatamaz. Ama Fransız bunlara rahatlıkla temas ettiği zaman talebede*

milliyetçi şuur uyanıyor. Yunan'da da uyanıyor. Hırvat'ta da uyanıyor. Nitekim bunların pek çoğu Balkan Harb'i'nde bizim arkadaşların karşısında vuruşmuşlardır. Onların davranışı da doğrudur. Ama bu tarz birkaç örneğin olması, Galatasaray'da Türkler aleyhine çalışan Bulgar veya Sırp öğrenciler yetiştirildi şeklinde değerlendirilmemelidir. Hatta şunu anlatayım: Balkan Harb'i'nde bir Galatasaraylı esir düşüyor. Gözlerinden yaralı. Bulgaristan'da hastanede bir gün birisi üzerine eğiliyor, beni tanımadın mı, ben senin sınıf arkadaşım diyor. Bu kişi bir Bulgar yedek subayıdır. Sonra sınıf arkadaşı Türk'ü alıp kaçırıyor Türk tarafına. Dönüşünde Bulgar'ı yakalayıp, Bulgaristan'da kurşuna diziyorlar. Yani mektepteki kardeşlik bağı bir yerde milliyetçiliğin de üstüne çıkabiliyor”³⁴⁶ .

Bu ifadelerden de açıklıkla anlaşılacağı üzere, Mekteb-i Sultani'nin eğitim tarihimiz içinde çok özel bir konumu vardır. Mekteb-i Sultani, hiçbir ülkede gerçekleştirilemeyen, çok değişik din ve ırklara mensup öğrencilerin bir arada kardeşçe yaşayabilmesinin mümkün olabileceğini göstermiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde öğrencilere son derece kaliteli ve çağdaş bir eğitim de verilebilmiştir.

Mekteb-i Sultani'nin eğitim tarihimiz içindeki yerini ele alırken bir konuya daha değinmekte yarar vardır. Bilindiği üzere Mekteb-i Sultani 1868 yılında kurulmuştur. Bununla beraber, bazı değerlendirmeler çerçevesinde, kuruluş yılı için çok daha gerilere gidilmekte, Mekteb-i Sultani'nin 1481 yılında, Sultan II. Bayezid döneminde kurulduğu kabul edilmektedir. Bu benimseyişin, 521 yıllık çok köklü ve geleneksel yapısı güçlü bir eğitim müessesesine sahip olunmasının getirdiği cazibeden kaynaklandığına inanıyoruz. Esas itibarıyla, 521 yıllık geleneğe sahip olmak

346 Emre Öktem, “Çok Yönlü Çok Renkli Bir Kişilik Ziyad Ebüzziya”, *GSL Gazete*, yıl 1992, sayı 9, s. 13.

muhakkak ki çok övünülecek bir husustur. Fakat 1868 yılı temel alındığında da, 134 yıllık mazisi ile Mekteb-i Sultani yeteri kadar kökleşmiş ve gelenekselleşmiş bir müessesedir. Bu sebeple, 1481 yılının kuruluş için temel alınmasının daha çok sembolik bir nitelik taşıdığını belirtmek gerekir. Gerek Enderun adı verilen Saray Mektebi, gerekse de Tıbbiye Mektebi olarak Galata Sarayı binasında faaliyet gösteren müesseseler Mekteb-i Sultani'den çok farklıdır. Mekteb-i Sultani'nin kuruluşuna dair olan bölümde değindiğimiz üzere, 1868 yılında kurulan "Lycée Impériale de Galatasérai" yani Mekteb-i Sultani, Tanzimat Dönemi Osmanlılık prensibinin tam anlamıyla pratik hayata geçirilmesinin bir ürünü olduğu gibi, aynı zamanda yükseköğretime, yabancı dil bilen, kaliteli öğrenciler yetiştirmeyi amaçlayan çağdaş ve modern bir ortaöğretim müessesesi oluşturma ihtiyacının sonucu niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu işlevlerini göz önünde bulundurduğumuzda, Mekteb-i Sultani'nin Enderun ve Tıbbiye Mekteplerinden ayrı bir müessese olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz. Bununla beraber, bu kuruluşlar arasında ortak bir nokta vardır. O da Galata Sarayı binasıdır. Her ne kadar çeşitli dönemlerde geçirdiği yangınlarla yıkılmış olsa da, her defasında yeniden yapılan Galata Sarayı binaları, Mekteb-i Sultani dâhil olmak üzere, sözünü ettiğimiz eğitim kurumlarının mekânı olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında 521 sene geriye gidilebilmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu husus tamamen sembolik değer niteliğindedir. Esas itibarıyla, bu kitabı hazırlarken değerlendirmeye aldığımız çok sayıda arşiv belgesi de, Mekteb-i Sultani'nin başlı başına yeni kurulmuş bir müessese olduğunu açıklıkla ortaya koymakta, hiçbir belgede, eski okullarla irtibatı bulunduğu dair en ufak bir emareye rastlanmamaktadır. Şu hususu da hatırlatmak gerekir ki, Mekteb-i Sultani'nin kurulduğu sırada binayı kullanmakta bulunan Tıbbiye öğrencileri, yeni liseyi kendi parçaları olarak görmedikleri gibi, Galata Sarayı binasını terk etmek zorunda kalmalarından dolayıda

son derece rahatsız olmuşlardır. Bu nedenle eski binalarına geri dönebilmek için sürekli girişimlerde bulunmuşlar ve bu amaçlarına ulaşarak birkaç yıllığına da olsa, Mekteb-i Sultani'nin Galata Sarayı'ndan ayrılıp Güllhane'ye taşınmasını sağlamışlardır.

Aslında son derece açık olan bu hususu belirginleştirmek için çok sayıda kanıt da ihtiyaç yoktur. Sonuç olarak, önce Mekteb-i Sultani daha sonra Cumhuriyet Dönemi'nde Galatasaray Lisesi ismini alan bu eğitim kurumu için kuruluş tarihi 1 Eylül 1868 olarak kabul edilmelidir.

Tarihi gelişimi içinde birçok başarı ve öncülüklerde imzası bulunan Galatasaray Lisesi, günümüzde de ülkemizin önemli eğitim müesseseleri arasında yer almaktadır.

SONSÖZ

Mekteb-i Sultani 1 Eylül 1868 tarihinde açıldı. Kuruluş amacı ve faaliyetleri değerlendirildiğinde, Mekteb-i Sultani'nin, Osmanlıların Batılılaşma çabalarının ve Tanzimat Dönemi uygulamalarının bir sembolü haline geldiği görülür. Bundan dolayıdır ki, bu eğitim kurumu diğer herhangi bir okula nasip olmayan bir unvanla anılır olmuştur: “Batı’ya açılan pencere”.

Gerçekten de, Mekteb-i Sultani’yi kuran Tanzimat Dönemi devlet adamları, Batı ile siyasi ve kültürel alanda işbirliği ve bütünleşme hamlelerini gerçekleştirecek kuşaklar yetişmesini can-ı gönülden istemişlerdir. Nitekim bu istek gerçekleşmiş ve Mekteb-i Sultani’den yetişen, Batı kültürü temelinde Batı’yı daha iyi tanıma imkânına kavuşmuş aydınlar, ileriki yıllarda ülkelerine önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Hâlâ da bulunmaya devam etmektedirler.

Mekteb-i Sultani’nin kuruluşunda Tanzimat Dönemi devlet adamları, başta Sultan Abdülaziz olmak üzere, Sadrazam Âli Paşa, Hariciye Nazırı Fuat Paşa ve Maarif Nazırı Saffet Paşa önemli rol oynamışlardır. Bunlar, yabancı dil bilen, iyi eğitilmiş kuşaklar yetiştirmenin yanında, Osmanlı Devleti bünyesinde

bulunan bütün unsurların Osmanlılık bilinci içinde bir arada ve kardeşçe yaşayabilecekleri düşüncesinde idiler. Mekteb-i Sultani bir yönüyle de, bu düşüncenin hayata geçirilmesinin pratik örneği idi. O dönemde Avrupalılar, kendi ülkelerinde bu tarz anlayışın sahibi değillerdi (Hâlâ da değiller). Bunu Osmanlı Devleti'nin başarabileceğine de inanmıyorlar, değişik ırk, kültür ve dinlere mensup gençlerin bir arada olamayacağını düşünüyorlardı. Mekteb-i Sultani örneği bu birlikteliğin olabileceğini gösterdi. İnsanların, birbirlerinin kişiliklerine saygılı oldukları sürece, aynı ortamda beraberce yaşayabilmeleri pekâlâ söz konusu olabilirdi. Nitekim Mekteb-i Sultani'nin kuruluşundan itibaren üç yıl süre ile müdürlüğünü yapan Mösyö De Salve de bu birlikteliğin mümkün olabildiğini gözlemlerine dayanarak ifade etmiştir.

Mekteb-i Sultani'de eğitim Türkçe ve Fransızca olarak yapılmıştır. Sosyal konuları kapsayan derslerde daha çok Türkçe, fen derslerinde ise Fransızca dilde eğitim verilmiştir. Fransızca dersler daha çok önemsendiğinden, bunlar programa öğrencilerin konuları daha iyi anlayabildiği (sabahtan öğleye kadar olan) saatlerde konulmuştu. Öğleden sonraki saatler ise Türkçe derslere ayrılmıştı. Her ne kadar sosyal konularda dersler Türkçe olarak veriliyor idiyse de, Tarih ve Coğrafya gibi dersler Fransızca işleniyordu. Ders programından da açıkça görüldüğü üzere, gerek Türkçe kısmında, gerekse Fransızca kısmındaki konular çok ağır, adeta yüksekokul seviyesinde idi. Hal böyle olunca, Mekteb-i Sultani'den diploma alabilmek çok gayretli olmayı gerektiriyordu. Her iki kısım derslerini birlikte tamamlayamayan öğrenciler diplomalarını sadece tamamladıkları bölümden alarak okulu bitiriyorlardı. Bu durumda kendilerine ehliyetname denilen bir belge veriliyor, Türkçe bölümü veya Fransızca mezunu olarak nitelendiriliyorlardı. Ders konuları çok ağır olmakla beraber, Mekteb-i Sultani idaresi öğrencilere o dönemin koşullarında her şeyin serbestçe tartışılabildiği bir ortam sağlamıştı. Bu nedenle

ufukları açık, dünyayı tanıyan, kendine güvenen kuşaklar yetiştirilmiştir. Dünden bugüne, alanlarında üstün başarı kazanmış, ünlü pek çok Galatasaray mezununun bulunması, eğitimin bu niteliğinden kaynaklana gelmiştir. Bu niteliğin Galatasaray Lisesi çatısı altında varlığını, ülkede öğretim kurumlarına giriş için kullanılan sınav sisteminin tüm olumsuzluklarına karşın, sürdürülebilmesi için Eğitim Vakfı ve tüm Galatasaraylılar büyük çaba sarfetmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

1-BEO Belgeleri

a-Ayniyat Defterleri

no.1068/128, no.1068/136, no.1068/145, no.1071/7, no.1071/57,
no.1071/90, no.1071/98, no.1071/101no.1071/149, no.1071/160,
no.1071/170, no.1071/172, no.1073/11, no.1073/19, no.1073/38,
no.1073/86, no.1073/166, no.1073/167, no.1073/188, no.1073/189,
1419/112

b-Maarif Gelen

no.324408, no.324436, no.324474, no.348912

c-Maarif Giden

no.53582, no.104711, no.106921, no.116582

2-İrâdeler

a-Dâhiliye

no.42898, no.44135, no.46449, no.46609, no.47963, no.60513,
no.64275,

no.65606, no.65800, no.69259, no.70128, no.71787, no.73646,
no.73832,

no. 75010, no. 79950,

b-DUİT

no.62(1-38), no.62(1-39), no.62(1-40), no.62(1-41), no.62(1-42),
no.62(1-43) , no.62(1-44), no.62(1-46), no.62(1-47), no.62(1-48),
no.62(1-49), no.62(1-50), no.62(1-51), no.62(1-52), no.62(1-53),
no.62(1-54)

c-Hâriciye

no.15068

d-Hususi

no.30, B 1321, no.10, B 1322, no.104, M 1325, no.106, M
1325,

no.1, S 1325, no. 5, S 1325, no. 6, S 1325,

e-Maarif

no.1, Ca 1310, no.1 § 1312, no. 6, C 1312, no. 5, C 1316, no.
3, C 1317,

no.2 § 1317, no. 4 Ra 1318, no.1, Ra 1321, no. 2, M 1322,
no.3, Ra 1322,

no. 6, Za 1323, no. 4, M 1325, no.1, S 1325, no. 5, C 1325,
no.1, L 1325,

no. 2, L 1326, no. 8, B 1326, no.1, Z 1326, no.1, Ca 1326,
no.14, R 1318,

no.1, M 1331

f-Meclis-i Mahsus

no.2336, no.2672, no.2726, no.4042, no.5644

g- Şehremaneti

no.7, S 1312

h-Şura-yı Devlet

no.1215, no.1927, no.3263, no.3407,

3-Meclis-i Vükela Mazbataları

no.111/106, no.121/38, no.195/41, no.218/36, no.220/87,
no.253/104

4-Şura-yı Devlet Evrakı

no.209/6, no.212/23, no.214/34, no.216/17, no.216/33,
no.225/30, no.232/1,

no.667/23

5-Yıldız Evrakı

a-Yıldız Sadaret Resmi Maruzat

no.50/1

b-Yıldız Mütenevvi Maruzat

no.8/56, no.13/95, no.29/99, no.69/76, no.95/6,

B-Basılmış Kaynaklar

Akarlı, Engin Deniz, *Belgelerle Tanzimat Âli ve Fuat Paşalarının Siyasî Vasiyyetnâmeleri*, İstanbul 1978.

Akçura, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara 1991, 3. baskı.

Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul 1993, 2. baskı.

Akyüz, Yahya, “Tanzimat Döneminde Eğitim Biliminde ve Öğretim Yöntemlerinde Gelişmeler”, *Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994.

Akyüz, Yahya, “Cevdet Paşa’nın Özel Öğretim ve Tanzimat Eğitimine İlişkin Bir Lâyihası”, *OTAM*, Ocak 1992, sayı 3.

Akyüz, Yahya, “Galatasaray Lisesinin Islahına İlişkin Ali Suavi’nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge, *Belleten*, yıl 1892, c. XLVI.

Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyet'in İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi*, hazırlayan Faik Reşit Unat, Ankara 1985, 2. baskı.

Alus, Sermet Muhtar, "Gördüklerim Duyduklarım Galatasaray Lisesi'nde 1903'teki Ayaklanma ve 1907 Yangını", *Akşam*, 7 Eylül 1943.

Antel, S. Celâl, "Tanzimat Maarifi", *Tanzimat I*, İstanbul 1940.

Aray, Suat, *Bir Galatasaraylının Hatıraları*, İzmir 1959.

Aras, Refet Avni, "Abdurrahman Şeref", *Galatasaray*, yıl 1940, sayı 1.

Arslan, Ali, *Darülfünun'dan Üniversite'ye*, İstanbul 1995.

Aydın, Necati, *İmparatorluğun Cumhuriyet Kapısı*, İstanbul 1999.

Beydilli, Kemal, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826)*, İstanbul 1995.

Beydilli, Kemal, "Âli Paşa, Mehmed Emin", *DİA*, c. II.

Bilim, Cahit Yalçın, "Osmanlılarda Eğitimin Çağdaşlaşması Askeri Okullar", *Osmanlı*, Ankara 1999, c. V.

Cumbul Faruk, *M. Kemal Aşçıyan'da*, İstanbul 1993.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1972, c. IV.

Debideur, A. , *Histoire Diplomatique de L'Europe*, Paris 1891.

De Salve, "L'Enseignement En Turquie Le Lycée Impérial de Galata-Sérai", *Revue des deux Mondes*, Septembre-Octobre 1874.

Doğan, İsmail, *Tanzimatın İki Ucu: Müinif Paşa ve Ali Suavi*, İstanbul 1991.

Doğan, İsmail, “Eğitimci Ali Suavi (1839-1878) ve Galatasaray Lisesindeki Uygulamaları”, *Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994.

Dursun, A. Halûk, “Galatasaray’da Rum Çocukları ve II.Abdülhamit”, *Galatasaray Tarih*, sayı 2.

Düstur, yıl 1290, 1. tertip.

Düzenli, Gülsün, “Mekteb-i Sultani’den Bugüne Galatasaray Lisesi”, *Tophumsal Tarih*, yıl 1996, sayı 26, s. 20-42.

Ebuzziya, Ziyad-Kozikoğlu, Sahir, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul bty.

“Elli Sene Evvel Galatasaray”, *Yeni Gün*, 2 Şubat 1931.

Engelhardt, Ed. , *La Turquie et le Tanzimat*, Paris 1884, c. II.

Ergin, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, c. I-II.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, İstanbul 1995, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını, c. III, s. 225-226.

Ergün, Mustafa, *II.Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara 1996.

Feti İsmail, “Söz Terbiyesi “, *Galatasaray Dergisi*, Tevfik Fikret Özel Sayısı, Aralık 1931.

Feti İsmail, “Tevfik Fikret- Hayatı-”, *Galatasaray Dergisi*, Tevfik Fikret Özel Sayısı, Aralık 1931.

İhsanoğlu, Ekmelettin, “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992.

İhsanoğlu, Ekmelettin, “Dârülfünûn Tarihçesine Giriş İlk İki Teşebbüs”, *Belleten*, yıl 1990, sayı210, s. 699-738.

İhsanoğlu, Ekmelettin, “Dârülfünûn Tarihçesine Giriş(II) Üçüncü Teşebbüs: Dârülfünûn-ıSultani”, *Belleten*, yıl 1993, sayı218, s. 201-239.

İren, Nejat, *1922-1934 Galatasaray Tarihçesi 1934 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul 1989.

İsfendiyaroglu, Fethi, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1954.

Kaplan, Mehmet, *Tevfik Fikret ve Şiiri*, İstanbul 1946.

Karay, Refik Halit, *Minelbab İlelmihrab*, İstanbul bty.

Kazancıgil, Aykut-Berküren, Tahsin, *Galatasaray Lisesi Mezunları 1871-1996*, İstanbul 1997.

Kerâmet, Salih Nigâr, *Fikret'in Hayatı ve Eseri*, İstanbul 1926.

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1991.

Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul 1980.

Kodaman, Bayram-Saydam-Abdullah, “Tanzimat Devri Eğitim Sistemi”, *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992.

Kutay, Cemal, *Avrupa’da Sultan Aziz*, İstanbul 1970.

Küçük, Cevdet, ”Hafta Tatili”, *DİA*, c. XV.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Tercüme Metin Kırath, İstanbul 1984, ikinci baskı.

Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir’at-i Hakikat*, Dersaadet 1326, c. I.

Mahmud Cevat, *Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı XIX. Asır Osmanlı Maârif Tarihi*, haz. Taceddin Kayaoğlu, byy, bty.

Mehmet Ziya, *Mekteb-i Sultani*, İstanbul 1334.

Mekteb-i Sultani Dâhili Talimatname, İstanbul 1328.

Mekteb-i Sultani Ders Programı, İstanbul 1328.

Mekteb-i Sultani Tevzi-i Mükâfat Cetvelleri.

Mortmann, Andreas David, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, çev. Gertraude Songu-Haberman, İstanbul 1999.

Ozansoy, Halit Fahri, *Eski İstanbul Ramazanları*, İstanbul 1968.

Öktem, Emre, “Çok Yönlü Çok Renki Bir Kişilik Ziyad Ebüz-ziya”, *GSL Gazete*, yıl 1992, sayı 9.

Örenç, Ali Fuat, *Yakın Tarihimizde Sisam Adası (1821-1923)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul 1995.

Örenç, Ali Fuat, *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos Adası*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2002.

Özcan, Abdülkadir, “Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, *150. Yılında Tanzimat*, yayına hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Ankara 1992.

Özcan, Abdülkadir, “Abdurrahman Şeref”, *DİA*, c. I.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1971, c. II.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme*, İstanbul 1994, 2. baskı.

Razi, Yusuf, “Eski Galatasarayında Neler Görmüştüm?”, *Akşam*, 2 Eylül 1943.

Rıza Tahsin (Gencer), *Tıp Takültesi Tarihçesi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye)*, eklerle yayınlayan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1991, c. I-II.

Rıza Tevfik, *Tevfik Fikret Hayatı Sanatı Şahsiyeti*, İstanbul 1945

Roumani, Adib, *Essai Historique et Technique sur la Dette Publique Ottoman*, Paris 1927.

Sadrazam Kâmil Paşa'nın Oğlu Hilmi Kâmil Bayur'un Galatasaray Hatıraları, hazırlayan Vahdettin Engin, İstanbul 1995.

Saint-Andrian, A. De, *La Vérité sur les Finances Turques*, Paris bty.

Salnâme-i Devleti Osmaniye, yıl 1286-1334.

Salnâme-i Maarif, yıl 1316, 1319, 1321

Sandıkçıoğlu, Muhittin-Turaç, Ferruhzat-Semenderoğlu, Vefa, *Galatasaray Lisesi Mekteb-i Sultani "1868-1968"*, İstanbul 1974.

Semenderoğlu, Vefa-Çalışlar İzzet, *Ortak Bellek 1948 Yılı Galatasaray Lisesi Mezunlarına 50. Yıl Hatırası*, İstanbul 1998.

Semenderoğlu, Vefa-Tanburacı, Osman, *Dünden Bugüne Galatasaray*, İstanbul 1997.

Simon, Edouard, *Histoire du Prince de Bismarck*, Paris 1887.

"Sultani'de Galatasaraylı Şehitler İçin Tören", *Tarih ve Toplum*, yıl 2002, sayı 222, s. 30-31.

Sungu, İhsan, "Galatasaray Lisesi'nin Kuruluşu", *Belleten*, yıl 1943, sayı 28.

Suvla, Refii Şükrü, *Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Devlet Borçları*, Ankara 1939.

Şişman, Adnan, "Mekteb-i Osmânî", *Osmanlı Araştırmaları*, V, İstanbul 1986.

Şişman, Adnan, *Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları*, İstanbul 1989.

Tekil, Süleyman, *Dünden Bugüne Galatasaray*, byy, 1983.

Testa, Baron De, *Recueil des Traités de la Porte Ottoman*, Paris 1892, c. VII.

Tunaya, Tarık Zafer, *Hürriyet'in İlânı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul 1959.

Türkgeldi, Ali, Fuat, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, hazırlayan Bekir Sıtkı Baysal, Ankara 1957.

Uçman, Abdullah, “Ali Suavi”, *DİA*, c. II.

Upton-Ward, Judy, “Abdülaziz’in Avrupa Seyahatı”, *Osmanlı*, Ankara 1999.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979.

Ülken, Hilmi Ziya, *Tevfik Fikret*, İstanbul 1941.

Vak’a-nüvis *Ahmed Lütflî Efendi Tarihi*, yayına hazırlayan M. Münir Aktepe, Ankara 1989, c. XII.

Velay, A. Du, *Essai sur L’Histoire Financiere de la Turquie*, Paris 1903.

Yıldırım, Ali, *Türk Üniversite Tarihi*, Ankara 1998.

Yolalan, Ahmet, “Yeni Bir Dönem”, *Sultani*, yıl 2001, sayı 18, s. 2.

C-Gazeteler

Akşam

Âti

Basiret

GSL Gazete

Hâkimiyet-i Milliye

Hürriyet (Londra)

İkdam

La Turquie

Le Moniteur Oriental

Levant Herald

Sabah

Takvim-i Vekayi

Tanin

Terakki

Yeni Gün

Dizin

A

Abdullah 2, 135, 140, 145, 148,
150, 152, 154, 157, 160, 162,
164, 166, 168, 172, 174-176,
178, 212, 217, 248-249, 270,
281, 344, 373, 450, 453

Abdurrahman VI, 26, 55, 94-95,
129, 138, 149, 159, 161, 179,
189-191, 193-195, 197, 200, 202,
204, 207-209, 212-214, 218,
221, 224, 226-229, 237-239,
241, 249, 257, 263, 266-267,
269, 400-401, 404, 433-434,
448, 451

Abdülaziz XXV, 7-9, 12-13, 25, 51,
53, 112, 128, 134, 281, 289,
340, 362, 376, 429, 441, 453

Abdülmecid XXV, 1-3, 288, 339-
340, 354

Abdülnafî 145, 147, 150, 152, 154,
157, 160, 164, 166, 168, 172,
228, 249

Abraham 60, 100, 181-182, 188

Académie d' Aix müfettişi 21

Adolf Dubois 55, 60, 84, 93, 97,
100, 129, 138

aferin 45, 333, 335, 386

Aferin varakası 45, 333

Agop Boyacıyan 95

Agop Elmasyan 148, 357

Agop Mıgırdıç Sarıyan 95

Ahlâk ve Adab 15

Ahmet XIX, 77, 100, 110, 120-121,
124, 129, 138, 150, 156, 158,
161-162, 165, 168, 170, 172,
175-177, 180-181, 184-185, 187,
191, 193-194, 197-198, 200,
202, 204, 216-217, 219-223,
233, 239-240, 242, 245-247,
249, 251, 259, 261, 263-264,
268-269, 336, 338, 343-344,
348-349, 353-354, 356, 363-
364, 366-367, 369, 371, 379,
388, 453

Ahmet Cevdet Paşa 77, 110

Ahmet Efendi 120-121, 168, 172,
175, 177, 180, 184, 187, 191,
193-194, 197, 200, 202, 204

Ahmet Hamdi 100, 124, 458, 487

Alelâde 45

Alexandre Padiyani 127

Alfred Dubois 39, 55, 60, 84, 93,
97, 100, 129, 138

Ali Hamdi 60, 84, 93

- Ali İhsan 99, 100, 129, 138, 152
 Ali Nazıma 152, 191
 Ali Nizami 142-144
 Âli Paşa 3, 9, 11, 13, 43, 48, 51-53, 64, 85-86, 103, 289, 429, 441, 448
 Ali Ragıp 39, 165
 Ali Rıfat 150, 152
 Ali Suavi 29, 134-137, 141-142, 447, 449, 453
 Almanca 76, 94, 97, 101, 130, 138, 148, 197, 207, 272, 326, 345
 Ananyan 39, 56, 60, 84, 463, 482-483
 Anastas 141, 210
 Andre Galniri 99
 Antuan Telyan 146
 Arapça XXIV, 40-41, 56, 60-62, 64-65, 67-69, 85, 93-94, 98, 101, 130, 139, 152, 154, 157, 187, 207, 246, 248-249, 272, 275, 277-280, 283-285, 287-288, 328, 339, 342
 Arif 60, 158, 178, 192, 207, 217, 224, 248, 250, 269, 271, 341-342, 345, 348-349, 351, 353-354, 356, 360-364, 366-372, 418-419
 Aritmetik 40, 56, 60, 101, 130, 139, 194, 207, 214, 294-297, 299-300, 303, 307, 310, 319, 345, 349, 364, 371
 Aron Ciras 148
 Asaduryan 150-151, 157
 Asım 39, 56, 60, 162, 176, 178, 185, 195, 200, 217, 220, 224, 234, 246, 349, 363, 367, 388, 399-400
 Askeri Tıbbiye 9
 Astronomi 15
 Atanaş Corciyadis 95
 Ayasofya XXV, 269
 Aziz 7, 100, 193, 196, 201, 222, 246, 357, 364, 450
- B**
 Bâbîâli XXI, 28-30, 48, 62, 121, 128, 146, 242, 252, 390
 Bâbîâli Evrak XXI, 146
 bachelier ès-sciences 63
 Badiano 151
 Badino 138
 Bağdasar Nevruzyan 151
 Baha 39, 99, 129, 138, 143
 Ballevre 40, 56, 60
 Balyan 140
 Banist Antranik Efendi 63
 Baroçi 124
 Baron 6, 40, 56, 60, 452
 Basiret gazetesi 109
 Basit ve Yüksek Matematik 15
 Belbeliyan 125
 Belçika 7, 30, 125, 318
 Belsa 93, 97
 Béral 49-51
 Berberyan 40, 460, 481-482, 500

Besson 40, 56, 60, 469

Beyoğlu VI, XXIII, 13, 22, 27, 35,
46, 58, 87, 96, 121, 127, 131-
132, 153, 171, 225, 227-229,
231, 233, 243-244, 253-254,
266, 376, 388, 404-406, 411,
414-417

Bezzazyan 125

bilâ af 45

Billien 60

Binbaşı Ahmet Efendi 121

Bogos Takvoryan 95

Boğaziçi XXIII, 31

Boğos Kalpakçıyan 40

Bonans 97, 99, 129, 138, 141

Boroçi 100, 129, 138

Boşar 39, 55, 59, 84

Boutonnet 40, 56, 60, 84, 93, 97,
100, 129, 138, 146

Boyacıyan 95, 100, 129, 138, 151, 156

Brasides 151

Briot 100, 120

Brisset 56, 60, 84, 93

Briyo 125

Bulgar 18, 23, 26, 38, 103, 105, 136,
141, 199, 211, 270, 388, 437

Büyük Oda XXV

C

Cabir 132

Cafer 151, 267, 281

Calavasy 100

Cankof 130

Cebir ve Müsellesat 124

Cemal 7, 152, 169, 180, 222, 224,
238-239, 347, 365, 367, 450

Cemil Paşa 7, 19, 21

Cerr-i Eskalin Tatbikatı 125

Cezayir-i Bahr-i Sefid 133

Channel 100

Charrel 40, 56, 60

Charvet 138, 224

Chasselon 40, 56, 60, 84, 93

Chevalier 100

Christoforides 130, 138, 345

Cindo Petrof 95

Comiliadis 40, 56

Comilisdis 60

Con Stefens 146

Couchet 93

Cumhuriyet Dönemi XVII, 78,
270, 439

Curel 40, 56, 60, 79, 84, 501

Çırakyan 40, 56, 60, 84

Çin 4, 122, 312

Çopof 141, 336

D

Dalem 40, 56, 470-471

Dalmais 100

Darülfünun-ı Sultani VI, XVIII,
110, 112-113, 119, 121-124, 126,
129, 133

Davut Paşa 43, 48

De Campo 60, 84, 93
Defter Tutma 15
De Laplanche 40, 56, 60, 84, 93
Derviş Paşa 88
D. Hollys 97, 100, 130, 138
D'Hollys VII, 119-120, 124, 133,
137, 143, 145, 147, 150-151, 154,
157, 160, 164, 166, 168, 172,
175, 177, 180, 184, 186, 191,
193-194, 197, 200, 202, 204,
207, 212, 214, 219, 391-392
Dışişleri Bakanı Moustier 17
Dimitriadis 154, 187
Dimitri Makridis 153
Dimitri Naum 146
Dimitri Vasilyadis Efendi 92
Diran 140, 166
Dorini 39, 55, 59, 84, 93
Dr. Alfred Levistal 11, 18
Dristoviç 140
Dumanoir 146
Dupré 84, 93, 97, 100, 130, 138, 219
Dupuy 60, 84

E
Ebniye 120-121
Edebiyat Mektebi 120-123, 125
Edouard Karou 100, 130, 138
Edvar Kado Efendi 63
Edvar Ribole 95
ehliyetname 78, 161, 272, 328,
381, 442

Ekonomidis 140
Ekselos 140
Emanuel Nauyman 153
Emanuel Numan 152, 197
Emin 58, 85, 121, 143, 181, 220,
250, 281, 346, 348, 367, 370,
388-400, 448
Enderun Mektebi IX, XIV, XXIV
Engelhardt 36-37, 449
enskripsiyon 114-115
Enver Hasan 127, 501
Ermeni 15, 18, 20-21, 23, 26, 38,
43, 103, 136, 211
Ermenice 40, 56, 61, 76, 85, 98, 102,
131, 140, 219, 249, 272, 326
Esat Paşa 128
Etem 100, 353
Ethem Paşa 26, 110
Evlam 100

F

Farkach 97, 101, 130, 138
Farsça XXIV, 40-41, 56, 60, 64,
68-69, 84, 93, 98, 101, 130,
139, 145, 155, 169, 202, 214,
238, 271-272, 275, 277-280,
283-288, 328, 345, 354, 363
Fatih XXV
Fehmi 123, 128, 150, 155, 173,
175, 202, 207, 219-220, 224,
240, 247, 249, 339, 342, 349,
352-353

Felsefe 40, 56, 60, 75-76, 84, 93,
97, 101, 121, 130, 138, 167, 235,
238, 246, 317-318, 328, 348
Fenn-i İnşaat ve Demiryolları 100,
125
fenn-i mihanik 120
Ferdinand 100, 129, 138, 143, 152,
154, 157, 160, 165-166, 168,
172, 175, 177, 180, 185, 187,
191, 193-194, 197, 200, 202,
204, 207, 212, 214
Feyzi 145, 170-171, 176, 195, 198,
220, 271-272, 342
Fikri 155, 165, 193
Fizik 15, 40, 56, 60, 64, 74-76,
100, 118, 185, 191, 246, 298,
300, 304, 306, 308, 311, 313,
317, 320, 328
Fleury 101
Fotyadi Bey 96-98, 106, 110-112
Fradé 101, 120-121
Fransızca 18, 34-35, 38-41, 43-44,
52-53, 55-57, 59-61, 64-65,
70-75, 77-78, 81, 84-85, 87-
88, 91, 93-94, 97-98, 100-102,
104-105, 109, 112, 120-121,
129-131, 134, 138-139, 148,
150, 152, 154-159, 161-162,
165-170, 173-175, 177-181, 183,
186, 188, 190-192, 194-195,
197-198, 200-203, 205, 207,
210, 212-214, 217, 219-220,
223, 225, 234, 238, 241, 246,
248-249, 251, 255, 264, 271-
272, 290-294, 296-302, 325,

327-328, 331, 337, 344-345,
347-349, 353-355, 360-361,
363-367, 369-371, 373, 380-
381, 414, 418, 431, 436, 442

Fransız Dili ve Edebiyatı 15, 306

Fuad 3-5, 7, 11, 13, 26, 28, 132, 356

G

Galata IX, XIV, XXIII-XXV, 8-9,
11-12, 20, 22, 27, 30-31, 96,
106, 111-112, 121, 132, 430,
438-439, 448

Galatasaray Lisesi VII, IX-XVII,
XIX-XX, XXIII, XXV, 8, 27,
29, 31-35, 63, 77, 229, 254,
356, 371, 373, 428, 433, 439,
443, 448-450, 452

Galatasaray Üniversitesi VI, 110

Garnier 101, 130, 138

Garniye 125

Gayrimüslim 5, 13, 16-17, 22-23,
27, 38, 63, 133, 135, 163, 199,
211, 215, 330, 386, 431

Gayton Karaosmanyân 40

Gelibolyan 150, 157

Genel Coğrafya 15, 328

Genel Tarih 15, 75-77, 121

Girard 101, 120, 130, 138

Givry 40, 56, 60, 484-485

Goldştayn 132

Gould 39-40, 55-56, 59-60, 84,
93, 97, 101, 130, 138

Granet 55, 59-60, 83-84, 90, 93, 97,
99, 101, 110, 129-130, 132, 138

Grangey 155, 187
Gregoryen Ermeni 20-21, 26, 38
Greguar Ekleris 151
Grumbach 84, 93
Gül Baba XXIII-XXIV
Gülhane VI, 95-98, 111, 129, 131-132, 439

H

Habip 40, 56, 60, 84, 93, 98, 101, 130, 139, 148
Hacı Jean Kosta 99
Hacı Yusuf Efendi XXV
Hacı Zihni 146
Hack 152, 175
Haçık Sıvacıyan 153
Hafız İbrahim Efendi 56, 60, 84
Hafız Refii 40, 56, 60, 84, 93, 98, 101, 130, 139, 212
Hafız Refii Efendi 40, 84, 98
Halil 40, 56, 61, 85, 93, 98, 101, 130, 139, 144-146, 148, 185, 197, 202, 223, 269, 271, 336, 343, 345, 349, 351, 353
Halil Hilmi 40, 56, 61, 85, 93, 98, 101, 130, 139, 148
Halil Hilmi Efendi 40, 56, 61, 85, 93, 98, 101, 130, 139
Halil Şükrü 40, 56, 61, 85
Hamamcı XXIV
Hamit 154-155, 157, 160, 169, 195, 214, 217, 238, 241, 246, 250, 349

Hasan 3, 123, 127-128, 134, 140, 153, 155, 157, 161, 175, 193, 195, 197, 207, 210, 212-214, 219, 222-233, 240-241, 246-247, 250-251, 271, 281, 336, 345-346, 349, 352, 354, 357, 363, 365, 367, 370, 372, 410, 450
Hasan Bahir 153, 155, 175
Hasan Fehmi 123, 128, 247
Hasip 132, 212, 214, 219-220, 346
Hayette 40, 61, 85, 94, 101, 130, 139, 498
Hayreddin 53
Hayret 151
Hayrettin 32, 176, 187, 234, 249, 345-346
Hayri 101, 194, 197, 212, 217, 240
Hendese-i Haliye 117, 125
Hendese-i Resmiye ve Taş 125
Heyette 56, 98, 178
Hındabyan 125
Hristiyan 6, 17, 30-31, 33-34, 37, 104, 282, 302, 397
Hırsto Foridi 125
Hırsto Hacımataef 99
Hitabet İlmine Giriş ve Edebiyat 15
Hukuk 15, 77, 100, 113-117, 119, 120-126, 129-131, 138, 249, 287, 341
Hukuk-ı Mülkiye 124
Hukuk-ı Ticaret-i Osmaniye 124
Hukuk-ı Umumiye 124

Hukuk İlmine Giriş 15
Hukuk Mektebi 113-117, 119-126, 341
Hüna Abdullah 140
Hürriyet 29-30, 238, 452-453
Hüseyin 85, 97, 99, 130, 139, 146,
155, 167, 169, 175, 178, 192,
195, 205, 212, 220, 222, 238,
240, 242, 246, 249-250, 252,
256, 269, 281, 342, 349, 352,
354, 356, 364-365, 367, 369,
371, 410
Hüseyin Bahir 155, 175
Hüseyin Hüsnü 130, 139, 146,
250, 349
Hüseyin Münir 99, 212
Hüseyin Şemsettin 85
Hüsn-i hal 40
Hüsnü 98, 101, 120, 130, 139, 146,
250, 349, 357

I

Ignou 19-20, 39, 48, 55, 59, 83
II. Bayezid XXIII-XXV, 284, 437
III. Selim XXV, 1-2, 288
Islahat Fermanı 6
İbrahim Ethem 153, 363, 370,
462, 467, 492
idadi 9, 12, 14, 58, 79-80, 97, 183,
430-431
İlm-i Servet-i Mîlel 124
İmtiyaz 45, 333
İnciciyan 56, 170
İslâmiyet 54, 77, 155-156

İsmail VI-VII, 12, 19, 42, 135-136,
141, 149-152, 154, 157, 159-160,
162-166, 168-169, 171-172, 175-
177, 180-181, 184, 186, 189, 191,
195, 197, 202, 217, 220, 222,
224, 234, 240, 245, 250, 252,
267, 280, 336, 343-344, 347,
349, 353, 356-357, 364-365,
370, 381, 390, 434, 448-449
İsmail Hakkı 151, 181, 195, 220,
222, 224, 234, 343, 365, 370
İsmail Hamit 154, 169
İspanya 37, 52, 281, 299, 302,
306-307
İspanyol 37, 306
İstanbul II, XIII-XV, XXIV-XXV,
2-4, 6-9, 11-12, 17-18, 20, 22-
23, 26-29, 32, 35, 37, 46, 58,
62-63, 80, 96-97, 105-106,
110-113, 122-123, 133-136, 144,
164, 171, 183, 188-190, 227-
228, 235, 238, 242, 262, 264,
266, 268, 270, 273, 282, 286,
289-300, 303, 325-326, 350,
358, 361, 368-369, 371, 384,
394, 396, 400-401, 406-411,
414-415, 419-420, 428, 431,
434, 436, 447-453
İstanbulof Efendi 92
İstangali 148
İstefan 22, 218-219, 336
İstephan Damadyan 95
İtalya 52, 299, 303, 306, 318,
341, 368

izinsiz 44-45, 329, 332, 334, 339,
377, 386, 392, 401
İzzet 40, 146, 170, 178, 185, 219,
222-223, 240, 270, 342, 349,
452
İzzet Efendi 40, 170, 178, 185, 219,
222-223, 240, 342

J

Jacobo Miltiade 101, 130, 139
Jacquemot 101, 130, 139
Jan Kavafis 151
Jan Mihailof 99
Jean Duranyan 127
Jean Foix 148
Jean Vasilyadis Efendi 92
Jimmastik VII, 40, 56, 60, 76, 79,
84, 249, 272, 316, 331, 352, 354,
387, 390, 392, 412-413, 501
Jokovelçef 128
Jordan 132, 457-458, 493
Jorj Corcef 95
Josef Yusufyan 127
Journal d' Odessa 27
Julliard 56, 61, 85

K

Kadir 129, 138
Kadri 56, 61, 91, 99, 143, 145, 147,
150-151, 154, 157, 176, 193-194,
197, 200, 202, 204, 207, 212,
214, 218, 221, 224, 237, 239,
246, 271, 343
Kâğıthane 79, 432

Kalavas 98-99, 129, 138, 143, 145,
147, 150, 152, 154, 157, 160,
164, 166, 168, 172, 175, 177,
180, 184, 186, 191, 193-194,
197, 200, 202, 204, 207, 212,
214, 218, 221, 224, 237, 239,
246, 248, 271

Kalcıyan 56, 61, 85

Kalinos 125

Kamil 48, 140, 247, 336, 348,
352-353, 365, 367

Kanuni Sultan Süleyman XXV, 284

Karabet Sivacıyan 95, 464

Karaca 146-147, 149

Karakaş 146, 271

Karakaşyan 40, 56, 61, 85, 126

Karakoç 125

Karayan 146

Kastellana 155

Katibyan 132

Katolik 18, 20-21, 23, 26, 31, 33-34,
36-38, 54, 307

Katolik Ermeni 20-21, 38

Katolik Latin 20-21, 38

Kazım 140, 161, 165, 220, 234, 250,
342, 349, 352, 365-366, 410

Keller 94

Kemal Efendi 48, 176, 187, 233,
247, 337, 366

Kerim 66, 68, 130, 139, 148, 178,
228, 273-278

Kesimi Bahsi 125

Kevork Asaduryan 151
Kimya 15, 40, 56, 60, 64, 74-76,
100-101, 118, 125, 130, 138,
246, 298, 301, 305-306, 309,
311, 314, 317, 321, 328, 363

Kirkor Zaharyan Efendi 92

Kolağası Ethem Efendi 121

Kolağası Refik Efendi 121

Kolağası Rifat Efendi 121

Konstantin Lufakstaki 127

Konstantin Panciri Efendi 63

Konstantin Velikof 99

Kosyon Kovalakidis 140

Kovalakides Kimon 152

Ksenofon Tantalidis 153

Küçük Oda XXIV

L

Labo 101, 130, 139, 342-343

Lambert 101, 120-121, 130, 139,
249, 347, 418-419

Lambrinidis 145

Lamir 125

Lapçinciyan Efendi 63

La Pierre 150, 197

La Presse 8, 27

Latince 15, 41, 57, 61, 64, 76, 85,
88, 94, 98, 102, 131, 139, 169

La Turquie 8, 32, 34-36, 48-51,
449, 454

Le Coq 101, 130, 139

Le Fé 57

Légion d'honneur 21

Le Monde 37

Lestel 148, 159, 214

Levant Herald 9, 26-28, 30-31, 35,
37, 43, 47-50, 62, 64, 89-90

Londra 7, 29, 134, 268, 453

Lökok 125

Lövan 39, 55

L'Union gazetesi 31

L'Univers gazetesi 30

Lübnan 8, 319

M

Maarif Nezareti XV, XVII, 16-17,
23-25, 58, 62-63, 78, 80, 86-
91, 97, 109-110, 112, 124, 126,
128, 131, 137, 142, 146, 155-156,
163-164, 182, 191, 200, 206,
211, 215-216, 235-236, 243,
251-252, 255, 257, 261, 356

Maden Fakültesi 49

Mahmut Nedim Paşa 86

Makas 98, 101, 130, 139

Makrididis 154, 173

Maksud Kalustyan 95

Maksud Şahbazyan Efendi 63

Malyakas 40

Marais 94

Marinetti 98, 101, 130, 139, 146

Markeji 94, 98, 101, 130, 139, 155

Marko Portakaloğlu 146

Marsilya 21

masarifat 20-22

Matematik 15, 40-41, 56-57, 60-61,
64, 73-75, 84, 93, 98, 100-102,
130-131, 139, 155, 165, 172, 185,
202, 207, 224, 248, 303, 327,
342, 348, 363

Mavro Kordato 140

M. Bourré 7, 11, 17

Mebusan Meclisi 123, 239, 264

Mecelle 58, 77, 100, 113, 116, 119-
120, 124, 449

Mecidiye 48, 53

Mehmet XIV, XXIV, 57, 61, 85,
94, 98-99, 102, 127, 129, 131,
137, 139-140, 143-145, 150,
152-153, 155-156, 158, 165,
169-171, 173-177, 180-181,
184-188, 191-198, 200-205,
207-208, 212-214, 217-224,
228, 233-234, 237, 239-240,
242, 246-250, 267, 336-337,
342-347, 350, 352-354, 363,
366-367, 407, 410, 450-451

Mehmet Ali 152, 165, 176-177, 196,
214, 240, 249, 267, 342, 346,
352, 363

Mehmet Cevat 145, 176

Mehmet Derviş 57, 61, 85, 94

Mehmet Efendi 99, 129, 137, 143,
173-174, 180, 185, 188

Mehmet Esat 98, 102, 131, 139,
181, 194

Mehmet Fikri 155, 165

Mehmet Hüsrev 140

Mehmet Mithat 153, 240

Mehmet Nuri Reşat 127

Mekanik ve Uygulama Alanları 15

Mekteb-i Osmanî 6, 429

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeri 9

Mıgırdıç 95, 145, 357

Mihalovski 136, 139

Mihran Ohannesyan 127

Miko 155, 173

Minaçkan 40, 57, 61, 85, 94, 98,
102, 131, 139

Miral Şaydıyan 57, 61, 85, 94, 98,
102, 131, 139

Moris Jakobi 127

Mougeol 40, 57, 61, 85, 94

Mösyö V, VII, 19-21, 27, 30-31, 39,
42, 48-51, 53, 55, 58-59, 62,
64-65, 79, 83-84, 88-91, 93,
97, 99, 102, 105-110, 119-121,
124-125, 129, 132-133, 137-138,
143, 145, 147-148, 150-152,
154-155, 157-160, 164-168, 172,
175, 177-178, 180, 184-186, 191,
193-194, 197, 200, 202, 204,
207, 212, 214, 219, 221-222,
224, 226, 228, 235-238, 246,
248-249, 253, 267, 271, 342,
345, 348, 361, 363-364, 366,
369-371, 390-391, 418, 442

Mösyö Béal 49-51

Mösyö Boşar 39, 55, 59, 84

Mösyö Briot 120

Mösyö Brunsholtz 148

- Mösyö De Salve 39, 48, 55, 59, 65, 83, 105, 442
- Mösyö D'Hollys VII, 119-120, 124, 133, 137, 143, 145, 147, 150-151, 154, 157, 160, 164, 166, 168, 172, 175, 177, 180, 184, 191, 193-194, 197, 200, 202, 204, 207, 212, 214, 391
- Mösyö Dorini 39, 55, 59, 84, 93
- Mösyö Ernest De Salve 21
- Mösyö Fradé 120-121
- Mösyö Goold 120, 468, 473
- Mösyö Gould 39, 55, 59, 84
- Mösyö Granet 55, 59, 83, 90, 93, 97, 99, 110, 129, 132
- Mösyö Ignou 19-20, 39, 48, 55, 59, 83
- Mösyö Jakobo 124
- Mösyö Karo 124
- Mösyö Lambert 120-121, 418
- Mösyö Levistal 19-20, 39, 42, 48-51
- Mösyö Lövan 39, 55
- Mösyö Petit 19-20, 48
- Mösyö Pinar 121
- Mösyö Pisa 39, 55, 59, 84
- Mösyö Salve V, 53, 58, 62, 64, 83, 88-91, 102, 105-109
- Mösyö Şıvalye 124
- Mubassır 253, 393
- Muhasebe 15, 74-75, 99, 129, 138, 155, 168, 172, 175, 177, 180, 184, 186, 191, 193-194, 197, 200, 202, 204, 214, 218, 221, 224, 237, 239, 248, 271, 306, 310-311, 315
- Muhbir 29, 134
- Muhittin XIV, XXV, 98, 102, 131, 139, 167, 201-202, 371, 452
- Muhyiddin Efendi 40, 61, 463
- Mukaddemat-ı İlm-i Hukuk 124
- Muradyan 140
- Murat 134, 155, 169
- Muratyan 41, 57, 61, 85, 94, 98, 102, 131, 139, 157
- Musevi 18, 20-21, 23, 26, 38
- Mustafa Efendi 39, 42, 55, 59, 83, 93, 97, 224
- Mustafa Fehmi 155, 175, 220
- Mustafa Fethi Efendi 53
- Mustafa Naili 153
- Mustafa Namık 153
- Mustafa Reşit Paşa 2
- Müfredat 272
- mükâfat 45, 53-55, 64-65, 98, 119-120, 128, 146-147, 182-183, 207-208, 333, 390, 394-395, 412
- Mülki ve İdari İlimler 15
- Mülkiye Mühendis Mektebi 110-112, 117
- Mümtaz Efendi 41, 57
- Münif 126, 135, 140, 147, 150, 449
- Müslüman 6-7, 13, 16-18, 20-23, 26-27, 32-33, 38, 58, 63, 66, 87, 104-105, 125, 133, 136-137,

163, 211, 272, 279, 282, 329-
330, 347, 362, 397

N

Namık Kemal 29, 134

Namyas 140

Necip 98, 102, 131, 139, 173-174,
202, 217, 240, 247, 346

Nedostoyef Efendi 99

Neşet Salih 148

Nikola Hristoforidis 127

Nikolaki 120, 124

Nikolasi Maryo Petrof 95

Nişan Hintıryan 127

Niyazi 41, 57, 61, 85, 356, 373

Nizam-ı Cedit 2

Nizamname 13, 137

Nonot 41, 57, 61, 85, 94, 98, 102,
131, 139, 363

O

Odabaşı XXIV

Oda kethüdası XXIV

Ohannes Kalpakçıyan Efendi 63

Ohannes Karakaşyan 126

Ohannes Nazaryan 43

Ohannesyan 127, 148, 365, 458,
461, 466, 481

Onciyan 125

Orta Oda XXIV

Osman XIV, 18, 41, 57-58, 132,
140, 165, 169, 174, 211-212,
219, 222, 228, 233, 266, 281,

284, 286, 336, 344, 348-349,
357, 365, 371, 449, 452

Osman Hilmi Efendi 41, 57, 462

Osmanlı XII, XV-XVIII, XXI, 1-7,
12-17, 19-20, 25, 27-30, 34,
37, 43, 46, 48-49, 52-53, 68-
69, 72, 75, 78-79, 86, 89-90,
102-103, 106-108, 110, 116,
123, 128, 131, 133-136, 141,
143-144, 155, 159, 171, 189,
194, 211, 216, 229, 238-239,
249, 258, 265-266, 271, 273-
281, 283-288, 293, 295, 297,
306-307, 319, 325-326, 328,
337, 341, 347, 366, 368-369,
409, 427-428, 429-431, 434,
442, 445, 448-453

Osmanlı Bankası 20, 265, 409

Osmanlı Devleti 1-2, 5-6, 12-15, 27,
30, 37, 46, 68, 72, 75, 79, 86,
90, 102-103, 110, 116, 131, 133,
135-136, 143, 189, 238, 284,
297, 306-307, 319, 341, 347,
427, 430, 442

Osmanlı Hükümeti 49, 53, 171,
211, 216, 347, 368

Osmanlı Lisanı 15, 273-280, 283

Osmanlı Tarihi XXI, 15, 68-69, 194,
249, 271, 283-288, 328, 448

Osman Nizami 132

P

Papa 34, 36-37

Papazyan 57, 61, 85, 220

Paris 6-7, 11, 19, 21, 23-24, 36, 42,
49, 59, 69, 143, 270, 288, 319,
360, 429, 448-449, 452-453
Paul Kalavasi 148
Pérard 102
Peronen 155
Petro Mihailof 95
Pinard 102, 131, 139, 157
Pisa 39, 55, 59, 84
Polat Efendi 57, 61
Protestan 54
Prusya 58-59, 307
R
Ragıp 39, 132, 165, 181, 187, 220,
233, 251, 414, 489
Rainier 57, 61, 85, 94
Rauf Efendi 102, 119-120, 124,
240, 247
Rauf Efendi Hukuk-ı Milel 119
Recai 102, 131, 140, 158, 366, 370
Resim 10, 15, 40, 56, 61, 72-73,
85, 94, 98, 101, 125, 130, 139,
178, 246, 290, 292-294, 296,
298, 302, 306, 317, 324, 498
Resm-i hendese 57
Reşit 2, 132, 155, 207, 238, 245,
249, 345, 367, 448, 458, 462,
467, 489-492
Rıfat 99, 121, 129, 138, 143, 145,
147, 150-152, 154, 157, 160,
164, 166-168, 172, 174-175, 177,
180, 184, 186, 191, 210, 344
Rışar London 127

Robert 98, 102, 131, 140, 194,
242-243, 256-257
Rodriguez 146
Roma Hukuku 97, 101, 113, 120,
124, 130, 133, 138-139
Rum 15, 18, 20-21, 23, 26, 34-35,
38, 103, 133, 136, 199, 211,
282, 348, 390, 392, 449
Rumca 34-35, 40, 76, 146, 148,
271-272, 326, 496
Rusya 27-29, 52, 136, 306-307,
312, 347
rüştiye 80
S
Sadık Bey 125, 267, 353
Safer Saferyan Efendi 63
Safvet Paşa 13, 22, 48-49, 64,
112-113
Sait 94, 98, 102, 131, 140, 155-156,
160, 167, 169, 202, 234, 267,
272, 367, 369
Sait Bey 98, 155, 167
Salih 110, 148, 155, 178, 197, 204,
207-209, 212, 214, 242, 246,
248, 252, 255, 257-259, 261,
271-272, 341-342, 345, 348, 351,
353-354, 357, 360-364, 366,
368-370, 372, 418-419, 450
Salim 98, 102, 131, 140
Salvator London 127
Sarrafyan 140
Sava Paşa 98-99, 106, 112-113, 119,
121-122, 125, 128-129, 131-133

Savof Efendi 92
Segaux 41, 57, 61, 471, 473
Selim Efendi 42, 233, 338, 340,
343, 346
Senoi 41, 57, 61
Seraskerlik 132
sermubassır 45, 391
Sınai Kimya 101
Sima Ekis 151
Simon 41, 57, 59, 61, 128, 213,
249, 353, 452
Sivas 125
Sofokli Gaço 99
Strasbiol Stratifopulos 148
Sulidi Efendi 123
Sultan III. Ahmed XXV, 286
Suriye 8, 281, 297, 299
Süleyman Vehbi 148
Şarl 125
Şehremaneti 50, 189, 447
Şehri 41, 57, 61, 85, 94, 98, 102,
131, 140, 146, 401
Şemsettin 85, 145, 354, 363
Şura-yı Devlet XV, XXI, 22, 110,
149, 182, 206, 263, 396, 447
Şükrü 40, 56, 61, 85, 143, 146,
151, 171, 195, 233, 240, 346,
352-353, 369, 452

T

Tabiat Bilgisi 40, 56, 60, 75, 84,
93, 246, 354, 371

Tabiat Bilimleri 15
Tahsin XV, XXV, 45, 63, 155, 160,
174, 213, 241, 246, 271, 333,
345-346, 352, 357, 370, 372,
450-451, 455
Tantalides 152, 167
Tanzimat Dönemi V, 1-3, 17, 29, 46,
427, 429-430, 438, 441, 449
Tanzimat Fermanı 2, 288
Tarih 15, 40, 55-56, 60, 64, 73-77,
84, 93, 97, 101, 121, 129-130,
138, 144, 148, 155, 167, 189,
207, 211, 219, 222, 294-299,
301-302, 306, 309, 311, 314,
317-318, 328, 342, 358, 371,
402, 431, 442, 449, 451-452
Telliyan 41, 57, 155, 165, 491-492
Tentan 41, 57, 61, 85, 94
Teodor Bello 127
Teodorof 99, 132, 153
Terceman Efendi 63
Terziyan 41, 480-481
Tevfik VI, 41, 155, 160-161, 164-169,
172, 175-176, 178, 187, 194, 197,
200, 202, 204-205, 207-208,
212, 214, 218, 220-221, 224,
237, 239, 241-246, 248-249,
251-252, 254-261, 267, 272,
341-342, 349, 353-354, 363,
379-380, 386, 388, 399, 422,
427, 432, 434, 449-451, 453

tevkif 44, 334, 386

tıbbiye IX, XXV, 14, 22

Tıngıryan 141

- Tıp Mektebi 96
Ticaret Dersleri 15
Tiflis 146
Toma Kiryakidis 153
Tophane XXIII, XXV, 377
Topoğrafya 101, 130, 139
Torozyan 125
Turuk ve Maabir Mektebi 117,
119-120, 123-126
Türk XII, XVII, 2, 8, 18, 20, 26, 29,
30-32, 34, 36, 41, 52, 77, 95,
103-104, 111, 123, 135-136, 161,
189-190, 248, 263, 281-282,
328, 338, 342, 359, 360-361,
369, 371, 388, 392, 401, 411,
415, 420, 427, 429-430, 432,
436-437, 447-449, 453
Türkçe XI, 18, 34-35, 39-44, 56-57,
60-62, 64-67, 69, 72, 77-78,
81, 84-85, 87-88, 91, 93, 97,
100, 102, 104-106, 109, 112,
129, 131, 138, 140, 146-147,
150-151, 155, 160-162, 165, 167-
169, 172, 174-176, 178-181, 183,
186-187, 191, 193-194, 197-198,
201-205, 207, 210, 213-214,
217, 219-220, 222-223, 234,
241, 246-247, 249-250, 264,
271-273, 325, 327-328, 335,
337, 342, 344-346, 348-349,
352-355, 360, 363-367, 369-
371, 373, 380-381, 383, 385,
389, 431, 442
Türkiye XII, 3, 6-8, 32-33, 35-36,
52, 102, 134, 143, 264, 362,
372, 401, 421, 428, 432, 450,
452-453
- U**
Usûl-i Fıkıh 116, 124
- V**
Vahan Efendi 83, 90-94, 96, 106
Vakit Gazetesi 126
Valsamaki 59, 84, 218
Vamkais 148
Vasili 51
Vehbi 148, 155, 157, 160, 195, 205,
209, 246
Victor Duruy 6-7, 12-13
Vienne 41, 57, 61, 85, 94, 98
Viktor Bello 127
Viyana 7, 311, 319
Volkoviç 145
Vranos 145, 151
- Y**
Yahudi 31, 33, 297, 408-409
Yazı 15, 40-41, 57, 61, 65, 67,
71-73, 85, 94, 98, 100, 102,
107-108, 131, 140, 152, 159,
165, 194, 207, 214, 222, 248,
271, 273-278, 280, 288, 290,
292-294, 296, 348-349
Yeni Osmanlılar Cemiyeti 29, 134
Yervant Agaton 149
Yol ve köprü inşaatı 101
Yonafi 93
Yorgaki Ohani 148, 151

Yunan 15, 29, 31, 35, 121, 136, 218, 299, 393, 437
Yunanca 33, 76
Yunan Dili Etimolojisi 15
Yusuf İzzettin 7, 128, 266
Yüksek Cebir 100
Yüzbaşı Emin Efendi 121
Zehrap 102, 131, 140
Zeki Bey 124, 248, 252, 255, 259, 261, 271-272
Zıkr-i cemil 45, 333
Ziya Paşa 29, 134
Zoryan 125
Zott 41, 57, 61

Z

Zabtiye Nezareti 133
Zegorides 132